MIHAI RALEA

SCRIERI

VOL. 5

1988

BUCUREȘTI

M1HAI RALEA

SCRIERI

VOL. 5

Ediție, prefață și note
de
FLORIN MIHAlLESCU

EDITURA MINERVA

PUBLICISTICA IN OPERA LUI MIHAI RALEA.

Din punctul de vedere al finalităţii pur tipografice a scrisului lor, se pot distinge, fără îndoială, două tipuri de oameni de cultură : unii care scriu, după îndelungi pregătiri, în vederea *cărţii* şi alţii care-şi redactează rapid *articolul* destinat să apară într-un răstimp determinat şi scurt. Cei dintîi sînt îndeobşte spirite constructive şi de sinteză, cu elaboraţie grea, dar solidă, în vreme ce „publiciştii" sînt structuri mai nervoase, mobile şi cu reacţii de mare promptitudine la provocările mediului social-cultural. Ei sînt de multe ori imediat mai dispuşi să sacrifice substanţa şi consistenţa scrisului lor decît prezenţa atitudinii şi a opiniei în sine.

Dacă tipul „livresc" şi tipul „publicistic" sînt doar simple etaloane cu valoare pur indicativă într-un plan ideal, interferenţele se dovedesc desigur cu mult mai numeroase, ceea ce nu infirmă totuşi ca atare polaritatea menţionată, dar o fixează în firescul şi diversitatea existenţei. Minai Ralea, de pildă, aparţine mult mai curînd celui de-al doilea tip decît celui dintîi, atît prin forma spiritului său, cît şi prin opţiune, după cum un Tudor Vianu reprezintă foarte concludent cealaltă ipostază. Totuşi structura interioară a lui Ralea nu se manifestă prin improvizaţie sau prin capriciu, cît mai cu seamă prin originalitatea ideaţiei şi a observaţiilor, într-o înlănţuire de convingeri cu caracter destul de sistematic. Educaţia intelectuală riguroasă şi aspiraţia către o viziune integrală şi integratoare a lumii i-au cultivat eseistului o asemenea configuraţie neoscilantă şi de certă coerenţă, nu însă cîtuşi de puţin dogmatică. Ceea ce, dimpotrivă, te izbeşte de la început la lectura scrierilor lui şi face incontestabil farmecul lor este dialectica imprevizibilă a procesului spiritual, de unde şi caracterul totdeauna deschis al demersului stilistic şi hermeneutic. Prin această libertate de interpretare şi de expresie, procedura este acea a eseului, iar prin varietatea pe"-

spectivei şi ingeniozitatea argumentelor, ea ţine de factura co-zeriei nu numai agreabile, dar mai ales superioare.

Inteligenţa şi mobilitatea intelectuală se unesc la Ralea cu un cuprinzător orizont de cultură şi cu existenţa unor principii sigure de orientare, ca şi a unor opţiuni ideologico-morale de mare fermitate, care nu numai că nu s-au modificat pe parcurs, contrazise cumva de lecţiile experienţei, d'ar s-au văzut reconfirmate odată mai mult. Cel mai mic şi mai neînsemnat text al lui Ralea revelează prezenţa activă a acestor forţe modelatoare, care pornesc din viziunea lui de ansamblu şi care, prin urmare, nu dau nici un moment impresia provizoratului, ci pe aceea de a fi fost constituite de la început, ca nişte bunuri fixe, ca nişte repere oarecum definitive. Eseistul citează în acest sens fapte ale istoriei sau câştiguri ale culturii pe care nu le rediscută şi nu le repune în chestiune. El nu e dintre cei care, ca Nietzsche, procedează cu furie şi pasiune la o reconsiderare şi o revizuire a valorilor prestabilite. Ralea e şi sub acest raport (precum şi sub altele) o structură tipic ieşeană, sentiment conservatoare, legată adică de valorile tradiţionale şi prudent interesată de cele înnoitoare.

Nu este fără nici o îndoială lipsă de modernitate într-o astfel de poziţie, dar modernismul unui om ca Ralea e mai degrabă organicist şi evoluţionist decît revoluţionar. Acest organicism îl caracterizează sufleteşte şi intelectualiceşte şi, tot prin el, se şi desparte Ralea de disponibilitatea aproape fără limite a inovatorismului francez. De Franţa şi cultura ei, e însă el legat prin multe fire şi, mai întîi, căci asta urmărim acum, prin stilul de manifestare al inteligenţei sale : luciditate, claritate, raţionalism şi volubilitate jovială, inepuizabilă, seînteietoare, nedogmatică. Inteligenţa lui Ralea este pătrunzătoare şi subtilă, originală fără a fi excentrică şi constructivă fără a fi rigidă. Asocierea între o structură în fond armonioasă şi organizată pe principii şi pe certitudini şi o expresie surprinzătoare şi ingenioasă constituie o notă de indiscutabilă specificitate a spiritului galic, ca şi a spiritului lui Ralea al nostru. El nu e însă un Alain cu fulguraţiile sale similisocratice, cît mai curînd' un Thibaudet, înfipt teminie în pămîntul convingerilor sale sigure, dar exprimîndu-le de fiecare dată cu aerul acela admirabil al celei mai depline, mai autentice şi mai cuceritoare- libertăţi interioare.

La Mihai Ralea, fascinaţia lecturii vine atît clin forma spiritului, cît şi din stilul său. Idei severe şl profunde capătă sub pana sa înfăţişarea atractivă şi familiarii n unor adevăruri pur

colocviale, căci autorul nu lc *profesează,* ci le *confesează.* Chiar el a spus cîndva că „o idee pentru care n-ai suferit nu-ţi aparţine" şi la Ralea nu pare să existe nici una pentru care el să nu fi suferit îndeajuns pentru ca să nu şi-o asume în întregime, să nu şi-o facă a lui în aşa măsură încît să nu mai fie profesorul, ci confesorul ei. De aici accentul fremătător, angajant şi incitant, surprinzător, viu, strălucitor şi, în acest sens, publicistic, la modul col mai exigent, al aproape tuturor paginilor sale. Din acest punct de vedere este Mihai Ralea, fără umbră de exagerare, unul dintre cele mai mirifice spectacole ale inteligenţei româneşti şi tot din acest punct de vedere publicistica Iui îi reprezintă în esenţă cu fidelitate.

Să venim acum de la ideea şi stilul acestei activităţi la realităţile ei, altfel zis la publicaţiile, reviste şi ziare, în care s-a desfăşurat. Vom remarca din prima clipă un adevăr deja previzibil şi anume că nu există scriere de Ralea în genere care să nu fi trecut iniţial printr-o ipostază de această natură, cu excepţia în totul explicabilă a tezelor de doctorat francez. Chiar şi cartea cea mai „sistematică" a lui Ralea, *Explicarea omului,* e alcătuită în mare parte din studii publicate cîndva, separat, în reviste. Nu intră în discuţie fireşte nici cursurile universitare şi nici tratatele de la sfîrşitul vieţii. Nucleul viu al gândirii lui Mihai Ralea, surprinsă în febra creativităţii şi a expresivităţii sale, se găseşte fără nici un dubiu în domeniul vast al prestaţiei lui publicistice, care se suprapune biografic peste epoca maturităţii sale omeneşti şi intelectuale, coincidentă cu aceea dintre cele două războaie mondiale.

Direcţiile principale de acţiune publicistică ale lui Mihai Ralea se detaşează azi cu toată limpezimea, din perspectiva timpului care s-a scurs : lupta pentru raţionalism şi originalitate în cultură şi în creaţia literară şi, în mod egal, lupta pentru democraţie şi progres în viaţa politică şi în evoluţia viitoare a ţării. Nu ne oprim acum decît asupra celei de-a dtoua, căci despre prima s-a mai discutat şi s-a mai scris în orice caz mai mult d'ecît despre cealaltă.

Înţelegerea publicisticii politice a lui Mihai Ralea nu poate face bineînţeles abstracţie de opţiunile şi aderenţele ideologice originare, adică de concepţiile socialiste, poporaniste şi, după aceea, ţărăniste ale tinererţii sale. Fostul elev preferat al lui G. Ibrăileanu devine peste ani doctorandul preocupat de socialism şi revoluţie al profesorului C. Bougle de la Sorbona. Citi-

torul din anii liceului al rezumatului făcut de Gabriel Devilî* după *Capitalul* lui Marx va fi în anii săi parizieni studiosul atent al literaturii socialiste şi chiar frecventatorul unor cercuri muncitoreşti ale vremii nu numai din Franţa, dar şi din Germania. Fundalul istoric nu este lipsit de importanţă, ba tocmai dimpotrivă : sînt exact anii efervescenţei revoluţionare de după Octombrie 1917, anii întemeierii partidelor celor mai radicale ale clasei muncitoare : partidele comuniste.

Tînărul Ralea recepteazā toate ecourile acestor cruciale evenimente, rare prevestesc fără putinţă de tăgadă o lume nouă, şi meditează la ele în căutarea unui sens mai adînc al timpului, precum desigur şi a unui drum de viaţă. Adeziunea lui entuziastă la idealurile generoase ale radicalismului de tip francez îl marchează decisiv, d'ar — întors în patrie — el regăseşte matricea ideologică şi spirituală a poporanismului, transformat între timp în ţărănism militant şi organizat într-un partid politic. Socialismul lui Ralea se modelează şi se modulează pe asemenea realităţi. In viziunea lui, o ţară de preponderenţă rurală ca România nu poate avea alt socialism decît agrar. Specificul căii româneşti de progres social îl preocupase altădată pe C. Stere şi va continua să-1 obsedeze multă vreme şi pe Mihai Ralea.

Credinţa sau poate numai speranţa că ţărănismul întrunea cel mai bine condiţiile necesare pentru a asigura României evoluţia spre prosperitate şi democraţie i-a călăuzit opţiunea la întoarcerea în ţară. Atmosfera din ce în ce mai radicală de la *Viaţa românească* a contribuit şi ea într-un grad' mereu sporit la decizia lui Ralea de a trece de la ideologia de stânga la politica militantă de stânga şi, în consecinţă, de a se înscrie în rîndurile Partidului Naţional-Ţărănesc, asumîndu-şi astfel nu numai riscurile oricărei acţiuni concrete, dar şi pe acelea decurgând din înregimentarea într-o formaţiune politică, ale cărei avataruri va trebui să le urmeze şi uneori chiar să le motiveze timp de un deceniu. „Educat sufleteşte de ideile poporaniste, scria el în 1927, am fost din acei fericiţi, foarte rari în generaţia mea, care încă din adolescenţă au putut să aibă, în atmosfera actuală de penibilă dezorientare, o direcţie şi o credinţă. Dar o bună bucată de vreme m-am mulţumit cu o poziţie teoretică de publicist. Credeam că idteea singură poate provoca acea contagiune spirituală care ne va servi cauza ţărănistă. Experienţa ultimilor zece ani m-a convins însă că gustul şi eficicacitatea inleteetualismului senin e departe de noi şi că timpul e trup şi suflet al acţiunii. Pe de altă parte, o serie de reflecţiuni, întărite mereu de realitatea noastră socială, m-au împins direct către militantism."

De această ultimă împrejurare ţin atît conţinutul, cît şi evoluţia publicisticii sale politice. Complexitatea ei e legată de faptul că în esenţă Mihai Ralea nu şi-a abandonat niciodată principiile de bază ale conduitei sale politico-ideologice în pofida variatelor forme, nu odată conjuncturale, în care a trebuit să le îmbrace. Fără a anticipa prea mult, putem spune că, deşi publicist militant in slujba unui partid politic, Ralea a conservat neabătut, ân substanţa lui, spiritul generos al radicalismului democratic al tinereţii sale. Este în fond ceea ce ne şi interesează cu precădere acum pentru a-i fixa locul în peisajul publicisticii româneşti interbelice.

Să începem prin cîteva coordonate de cronologie, necesare pentru a cunoaşte cadrul în care s-a desfăşurat traiectoria scrisului jurnalistic al lui Mihai Ralea. Cea mai îndelungată colaborare (din 1920 pînă la dispariţia lui) a rezervat-o eseistul nostru *Vieţii româneşti,* căreia, ca şi Ibrăileanu la vremea lui, i-a fost, cum s-a zis despre acesta, sufletul adevărat în înţeles anatomic. Studiile, articolele şi notele publicate de el în paginile bătrînei reviste ieşene, devenită între timp bucureşteană, sînt consacrate prin excelenţă unor probleme culturale şi ideologice, deşi, în prelungirea unei vechi tradiţii reprezentate cîndva de C. Stere, nu lipsesc nici luările de atitudine şi analizele cu caracter social şi politic.

Acolo însă unde acestea din Urmă au predominat pînă aproape de exclusivitate a fost în coloanele oficiosului ţărănesc *Dreptatea,* pe care Ralea 1-a şi condus de altfel între martie 1934 şi martie 1938. Activitatea sa de aici constituie partea lui de contribuţie la luptele politico-soeiale ale ţărănismului, contribuţie totuşi personală care trebuie cercetată cu toată grija spre a discerne ce a fost tribut plătit de autor ideologiei partidului său şi ce a făcut parte din fondul permanent şi generos al idealurilor lui din tinereţe, al acelui radicalism social care avea să-1 conducă pînă la urmă în tabăra muncitorească.

In afara acestor două masive prezenţe publicistice, semnătura lui Mihai Ralea a mai putut fi întâlnită fireşte şi în alte locuri, d'ar — merită subliniat acest lucru ! — întotdeauna în ziare şi reviste de orientare progresistă şi democratică precum *Adevărul, Cuvîntul liber, Stînga* şi altele mai puţin importante pentru evoluţia scrisului său.

Dacă ar fi să încercăm o caracterizare şi apoi o sistematizare a zecilor şi zecilor de articole pe care le însumează publicistica lui politică, socială şi economică, ar trebui să remarcăm mai întîi aspectul precumpănitor demonstrativ pe care-1 au mai toate şi care se explică desigur prin atitudinea militantă a autorului lor. Mihai Ralea vrea să învingă ideile în care crede, dar nu oricum, ci prin forţa lor de convingere şi de aceea demonstrează, aduce argumente, probe, exemple, citează situaţii şi păreri convergente, într-un cuvânt pune în mişcare toate mijloacele de care dispune pentru a obţine acceptarea punctului său de vedere.

Tematic şi tipologic, articolele în discuţie se pot clasifica în linii mari în trei categorii. Cea dintîi cuprinde o serie de texte eu caracter programatic, prin care autorul îşi înfăţişează direct opţiunile şi opiniile generale de la, de exemplu, *O profesie de credinţă* la Perspectivele *ţărănismului în faţa noilor curente sociale* şi chiar la evocarea lui C. Stere, care de fapt nu este altceva decît tot o mărturisire, fie şi indirectă, a crezurilor sale ideologice şi sociale.

O a doua categorie de articole e alcătuită din cele pronunţat analitice, care se referă atit la unele împrejurări istorico-politice, cît şi la altele de natură social-economică. Mihai Ralea se ocupă astfel de alegerile din Franţa sau Germania, de *Evenimentele din Bulgaria,* de *Rusia în Societatea Naţiunilor,* de *Amurgul partidelor politice* sau de *Revizuirea noţiunii de democraţie,* precum şi de semnificaţiile crizei economice, mai întii agrare, apoi financiare, analizînd cu o competenţă de veritabil specialist *Problema capitalului, Regimul industrial, Tradiţionalismul englez şi evoluţia economiei moderne. Peisajul economic românesc* etc., etc.

în sfîrşit, poate cele mai numeroase sînt articolele cu adresă polemică, unde spiritul şi ironia lui Ralea se desfăşoară în toată libertatea lor, valorificîndu-i nu numai darurile sale de debater parlamentar şi luptător politic, dar şi incontestabilele calităţi de scriitor din clasa prozatorilor de idei. Majoritatea acestor articole demască virulent politicianismul şi lichelismul de orice natură, avertizează asupra manevrelor dreptei şi asupra pericolului tot mai ameninţător al fascismului, se opun cu fermitate tendinţelor dictatoriale ce-şi făceau simţită mereu mai insistent prezenţa in viaţa politică românească, atrag atenţia asupra riscurilor grave ce decurg dintr-o atare evoluţie şi caută în fine

necontenit să pună în lumină superioritatea absolută a democraţiei, dincolo de orice alte alternative.

Dacă toate articolele lui Mihai Ralea, fie ele programatice, analitice sau polemice, sînt traversate ca de o coloană vertebrală de ideea dominantă a radicalismului său democratic, pledoaria pentru progres e condiţionată inevitabil de concepţia sa cu privire la evoluţia social-economică a României şi la factorii care o determină în primul rînd. Sub acest raport, Mihai Ralea şi-a explicitat în repetate ocazii perspectiva lui ideologică, marcată indelebil mai cu seamă de convingerile sale ţărăniste. Constatând procesul de metamorfoză istorică a burgheziei din clasă revoluţionară şi progresistă, cum fusese în epoca ascensiunii sale, în clasa conservatoare, după instalarea în poziţia de mare potenţată economică şi politică, precum şi corespunzătoarea evoluţie a Partidului Naţional-Liberal, dominînd societatea românească în spirit absolutist timp de peste treizeci de ani, tînărul Ralea nu vedea altă forţă de regenerare şi de viitor decît ţăranul : „Chiar dacă nu l-am idealiza, chiar dacă nu i-am găsi în starea actuală nici o calitate, nu e mai puţin adevărat că e o imensă forţă neîntrebuinţată, o uriaşă energie latentă. Şi prefer o mină neexploatată alteia aproape de istovire. Nu ştiu dacă ţăranul e bun sau rău. E însă singurul care pînă acum nu şi-a spus cuvântul. Politica inspirată de existenţa şi interesele sale are imensul avantaj de a nu fi fost compromisă încă cu nimic. Aceasta pentru cei mai sceptici. Dar speranţele noastre sînt cu mult mai mari. Din adâncurile sufletului popular, din energiile lui, numai de acolo poate ieşi forţa şi curăţenia morală. State ca Danemarca ne-o dovedesc. Ţăranul este astfel postulatul, ipoteza pe care ne sprijinim acţiunea, după cum atomul sau eterul permit în fizică experienţa. Pariez pe o posibilitate, conchidea Ralea, care îmi pare nu numai cea mai probabilă, dar şi cea mai dreaptă, li e rezervat viitorului şi istoriei ca să dovedească succesele ori falimentele ideilor. In faţa prezentului, mintea şi conştiinţa nu poate mai mult. Dar ar trebui să fie absurdă toată sociologia dacă un stat a cărui structură e făcută mai mult decît două treimi din ţărani să n-aibă politica sa firească."

Nimănui nu-i va scăpa desigur importanţa acestei mărturisiri, motiv pentru care nici n-am parafrazat, nici n-am trunchiat citatul. Se înţelege limpede că opţiunea ţărănistă a lui Ralea are la bază constatarea preponderenţei clasei rurale. Muncitorimea nu i se părea tînăruluii gânditor a ocupa o poziţie privilegiată, din cauza fragilităţii economiei noastre industriale.

Chiar şi în 1934, el mai putea vorbi de „slăbiciunea numerică şi absenţa unei organizaţii serioase", care „menţin încă muncitorimea română într-o stare de profundă debilitate". Iluzia politică a ţărănismului, admiţînd că *numai* iluzie a fost, de aici izvorăşte. Şi ea e cu atît mai ciudată pînă la un punct, cu cît e îmbrăţişată şi de un om care cunoştea temeinic istoria mişcării muncitoreşti şi socialiste, care studiase atent teoria revoluţiei într-o foarte substanţială teză de doctorat şi care, în fine, urmărea permanent mutaţiile vieţii politice internaţionale, putîndu-şi astfel da seama de rolul şi curba de evoluţie a proletariatului modern, ce prevesteau însemnătatea cu totul excepţională a acestuia în angrenajul viitor al factorilor istorici.

Este apoi curios, în afară de aceasta, cum pentru un cunoscător competent şi multilateral al structurii economice şi sociale a capitalismului nu apărea clar situaţia proletariatului, nu numai în prezent, dar mai ales în perspectivă, cînd era evident că această clasă, în legătura ei didactică indestructibilă cu burghezia, caracteriza Oirînduirea modernă, reprezentînd pentru aceasta o componentă fundamentală. Explicaţia nu o poate da bineînţeles decît persistenţa tezei poporaniste cu privire la specificul ţărilor agrare, în care pătrunderea capitalismului, deşi recunoscută, n-ar fi fost semnificativă şi, în orice caz, n-ar fi afectat în primul rînd economia agrară. Ţăranul este proprietar si muncitor în acelaşi timp, căci el deţine pămîntul şi-l lucrează singur sau cu familia sa. El nu e exploatat de patron, întrucît nu produce plusvaloarea pe care să şi-o însuşească acesta din urmă. Dacă însă exploatarea n-ar exista în domeniul procesului de producţie şi de repartiţie, iar ţărăniştii au subliniat întotdeauna că în această privinţă reforma agrară rezolvase problema proprietăţii printr-o echitabilă împărţire a ei, în schimb, în sfera procesului de circulaţie a mărfurilor, muncitorii agricoli ar putea să cadă victime ale intenţiilor spoliatoare, prin diferenţa dintre preţurile cerealelor şi acelea ale obiectelor fabricate de care au nevoie şi care îi fac dependenţi de oraş. Ţăranii pot fi aici speculaţi în cele mai variate chipuri, în măsura în care se menţine jocul liberei concurenţe al societăţii de tip capitalist ce se reclamă de la vechiul principiu „laisser faire, laisser passer".

Dar, observa Mihai Ralea, mai peste tot individualismul discreţionist şi abuziv al societăţii liberale era în declin. Transformarea căpăta pentru teoreticianul român proporţiile unei adevărate revoluţii, „afirmată în domeniul tuturor valorilor spirituale" şi oare se putea rezuma „la o decadenţă a societăţii bazate pe idealul individualist şi liberal şi înlocuirea lor cu societăţi de un tip colectivist din ce în ce mai pronunţat". Chiar dacă n-ar fi fost vorba de un „apus" al individului, oricum devenea evidentă o limitare a lui. Mihai Ralea remarca în această ordine de idei masificarea modernă, standardizarea şi socializarea producţiei, intervenţionismul de stat cu corolarul său, economia dirijată, preponderenţa solidarismulud asupra individualismului în plan public ş.a.m.d. „Aşadar pretutindeni preponderenţa grupului asupra persoanei...", tranformare profundă, capitală, din oare eseistul nostru scotea concluzii şi necesităţi de adaptare pentru ţărănism. Intervenţia, de pildă, a autorităţii de stat în procesul de circulaţie a bunurilor agricole ar fi putut bara calea tendinţelor de exploatare şi de spoliere a ţărănimii. Că o asemenea încredere era naivă şi indica în fond o abandonare a înţelegerii deterministe a proceselor economice, aşa cum avea s-o dovedească întreaga evoluţie a agriculturii româneşti interbelice, ne apare astăzi limpede.

Dar lucrurile erau absolut clare şi pentru mulţi dintre publiciştii şi teoreticienii de stînga, care subliniau şi demonstrau pe larg, încă în acei ani, neputinţa de a evita capitalismul, ca şi imposibilitatea *obiectivă* a unui tip de socialism agrar, întemeiat pe mica producţie ţărănească.

Să urmărim. însă mai departe argumentaţia ţărănistă şi în special a lui Mihai Ralea însuşi. Statul şi ţărănimea constituind în această viziune temeliile economiei naţionale, iar cel dintîi fiind prin natură „colectivizant", în vreme ce a doua individualistă, soluţia ar sta într-un „dualism economic" sau, altfel-zis, într-o economie mixtă. Cu alte cuvinte, scria Mihai Halea, „aici, într-o anumită ramură, putem găsi forme socializante înaintate, aici, numai forme etatiste sau cooperatiste, dincolo, în alte domenii, se poate menţine întreprinderea capitalistă de caracter pur individualist". Trei ar fi trebuit să fie, într-o atare concepţie, sectoarele economiei româneşti : sectorul privat al micii proprietăţi agrare, al micului comerţ şi al micilor meseriaşi, sectorul cooperatist şi sectorul economiei de stat.

Un rol însemnat, dacă nu chiar fundamental, era chemată să joace în programul ţărănist cooperaţia, care trebuia să pună la adăpost ţărănimea de primejdia speculei şi a exploatării în domeniul circulaţiei şi creditului. Odată cu afirmarea răspicată a necesităţii unei economii dirijate, Mihai Ralea nota : „Prin anumite etatizări, ţărănimea va scăpa de o bună parte a procesului de exploatare în ordinea schimbului, decalajul exagerat între ceea ce cumpără ţăranul cu preţuri ridicate şi ceea ce vinde cu preţuri reduse va fi scăzut. Prin intervenţionism în sectorul

privat, perfecţionarea mijloacelor de cultură va fi posibilă. *Prin etatizare în sectorul public,* se *va înlătura exploatarea, prin intervenţionism în sectorul privat, se va face posibilă educaţia şi progresul."*

Că evoluţia n-a respectat acest traseu se ştie. Lucreţiu Pătrăşcanu a demonstrat, încă demult, că în agricultură, ca şi în industrie, legea concentrării capitalului şi-a urmat cursul, conducînd încet, dar sigur la ruinarea micii gospodării, la diminuarea proprietăţii parcelare în profitul precumpănitor al burgheziei satelor. „Fără îndoială, recunoştea acelaşi autor, nu poate fi vorba de predominarea formelor de exploatare capitaliste în agricultura românească aşa cum se întîmplă in industrie, transport, credit. După cum, iarăşi, nu poate fi vorba aici de o proletarizare în masă a ţărănimii, printr-o expropriere totală, aşa cum s-a întîmplat în unele ţări europene. Dar măsura dezvoltării unor relaţii de producţie capitaliste chiar limitate, ca şi ritmul şi întinderea proletarizării şi semiproletarizării a pături întregi din rîndurile ţărănimii merg pe linia întăririi şi adîncirii formelor capitaliste în sectorul agricol şi contrazic susţinerile acelora care, prin ignorarea schimbărilor structurale ce au loc aici, vor să găsească argumente pentru a putea păstra economiei româneşti un caracter deosebit, necapitalist." *(Problemele de bază ale României,* Editura Socec, 1944, pp.96—97.)

Afirmarea, pe de altă parte, a rolului intervenţionismului şi etatismului în economie implică pentru Ralea şi problema formei politice pe care ar trebui să o îmbrace aşa numitul „stat ţărănesc", întemeiat adică pe principiul primatului ţărănimii. Făcînd istoricul şi bilanţul chestiunii, el distinge caracterul mai mult politic al vechii democraţii, interesată mai ales de egalitatea juridică decît de cea economică şi stipulînd, mai ales, drepturile decît datoriile. Ea „era o democraţie mai mult a *consumatorului* decît a *producătorului,* o democraţie filantropică, nu una creatoare". Această formă de democraţie individualistă i se înfăţişează lui Mihai Ralea drept perimată, căoi „civilizaţia şi economia secolului nostru s-au organizat din nou în jurul ideii de grup". Noua democraţie trebuie să fi deci una de grupuri, adică o democraţie socială, ceea ce nu ar fi decît o schimbare de formă, iar nu de conţinut, căci principiul democratic i se pare gînditorului român etern. Este nevoie doar ca el să fie organizat, iar nicidecum abandonat. In acest context acordă Ralea o anumită funcţie pozitivă ideii corporatiste, ale cărei origini le consideră de altfel socialiste. Se cunosc însă bine astăzi — şi avea să le constate şi Ralea însuşi — implicaţiile politice periculoase pe

care le-a revelat corporatismul mai tîrziu ca mijloc de escamotare a diferenţelor şi antagonismelor sociale şi ca diversiune antimuncitorească.

Deocamdată însă pentru Mihai Ralea, în aspiraţia de a înlocui democraţia individualistă prin cea socială, ţărănismul e obligat să ţină seama atît de clasă, cît şi de profesie : „Din cele două mari grupări apărute în societăţile contemporane : *clasa* şi *profesia,* el înţelege să se sprijine pe prima, căreia după principiul majoritar îi dă rolul primordial în stat şi în Camera Deputaţilor, care singură va avea rolul deliberativ, dar şi să utilizeze competenţa celei de-a doua acceptînd un senat corporativ cu rol consultativ. Primind principiile democraţiei de grup, ţărănismul e obligat a rămîne, în orice caz, fidel liniilor mari şi definitive ale democraţiei propriu-zise".

Din această perspectivă, ataşamentul lui Ralea la cauza democraţiei este absolut şi organic. Regimurile dictatoriale sînt întotdeauna simptome de semicivilizaţie şi barbarie, în vreme ce „conexiunea cauzală dintre civilizaţie şi democraţie" poate fi considerată şi naturală, şi evidentă. De asemenea, mai observă Ralea, democraţia arc şi o valoare pur biologică, întrucît „ea este o *stimulare* de viaţă, în timp ce dictatura e o *interdicţie* de viaţă". Democraţia permite o largă selecţie de valori şi are şansele cele mai mari de a găsi competenţele de care orice societate are nevoie pentru a progresa. în plus, ţărănismul ar fi credincios democraţiei si pentru că „reprezintă marea, imensa majoritate a acestei ţări".

Dincolo de accentele de partizanat politic, rămîne faptul că lupta lui Ralea a avut ca dominantă incontestabilă apărarea democratismului împotriva oricăror încercări de a-l periclita prin cele mai diverse tendinţe dictatoriale şi totalitare. In acest cadru, se înscrie atitudinea sa consecvent antifascistă, pe care o ilustrează în cele mai variate ipostaze publicistica lui de militant politic şi de ideolog radical al stîngii româneşti.

Fascismul nu a fost de fapt decît expresia hipertrofiată, după cum se ştie, a ideologiilor de dreapta, pe care Mihai Ralea le-a respins cu o perseverenţă ofensivă neobosită sub toate formele lor. Ironizînd pretenţia acestora de a se revendica de la naţionalismul cel mai ortodox, publicistul a dezvăluit nu numai o dată că, în realitate, acest naţionalism era de import, fruct al unei simple imitaţii, în loc să fie produsul unei colaborări originale, izvorîtă dintr-o spiritualitate specifică şi din împrejurări autohtone ireductibile : „Am putea spune că pînă azi naţionalismul

român nu este fundat de legi autohtone şi că el nu există decît prin copii nepotrivite din viaţa altor ţări, de preferinţă însă din viaţa popoarelor duşmane nouă." Combătând în acest context afirmaţiile dreptei că trebuie să urmăm calea unor regimuri străine care au evoluat spre dictatură şi totalitarism, întrucît democraţia şi parlamentarismul s-ar fi dovedit responsabile de toate relele clin viaţa socială, Mihai Ralea insista, pe drept cuvînt, asupra faptului că la noi, dimpotrivă, nu excesul acestor cadre instituţionale generează neajunsurile şi mizeriile caracteristice existenţei naţionale, ci tocmai insuficienţa utilizării lor. „Raţionamentul principal al protagoniştilor antidemocraţi este acesta : România păcătuieşte prin prea multă democraţie. S-o suprimăm şi va li bine. In orice caz, mai puţin rău decît astăzi. Să suprimăm, adică, ce? Neantul? Ceea ce n-a fost? E ca şi cum unui bolnav căruia ii lipseşte aciditatea din sucul gastric i-am da în plus bicarbonat de sodiu. Nu avem încă democraţie."

în aceste împrejurări, a cere suprimarea partidelor şi a regimului parlamentar echivala cu pregătirea condiţiilor pentru întronarea dictaturii de tip fascist. Ralea nu ostenea să argumenteze că nu instituţiile democratice sînt vinovate de fenomenele deplorabile de care suferă societatea noastră, ci modul cum sînt făcute să funcţioneze. „Că partidele noastre n-au fost totdeauna la înălţime, să prea poate. Să căutăm deci a le perfecţiona. Nu *iăeea de partid* e compromisă, ci expresia ei românească."

Luînd în discuţie acuzaţia că democraţia ar favoriza, în ultimă analiză, un climat de dezordine şi anarhie, prin întreţinerea luptei de clasă şi a învrăjbirii sociale, Mihai Ralea revenea la ideea sa preferată a trecerii de la un vechi, tip de democraţie, perimat, bazat pe un individualism, exacerbat şi pe diverse abuzuri în exerciţiul libertăţii politice şi economice, la un tip de democraţie care urmează a promova idealul de solidaritate şi responsabilitate socială. Publicistului nostru i se părea că această democraţie „oferă formula de coeziune colectivă în jurul unor interese generale de clasă, de profesie ori de sindicat. Ea oferă în acelaşi timp şi mai multă dreptate, şi mai multă creaţiune, dar şi mai multă ordine." Şi Ralea adăuga : „Democraţia ţărănească e din aceste forme de democraţie socială. Ea aduce pace, organizare şi răsplată după merit. Nu se pot reproşa democraţiei rurale vechile păcate ale democraţiei liberale, în descompunere, azi, peste tot."

Sperantele lui Mihai Ralea în posibilitatea salvgardării iegimului democratic aveau să se spulbere treptat, pe măsura ascensiunii' extremei drepte, reprezentată în România de mişcarea legionară a Gărzii de fier. Ceea ce îi stârnea însă revolta cea mai vie şi mai legitimă era atitudinea guvernului liberal instalat în 1934 faţă de această mişcare, întîmpinată cînd cu toleranţă sau indiferenţă, cînd cu interesul de a o manevra ca pe un ideal mijloc de diversiune cu scopul de a se menţine mai departe la putere, în pofida eşecurilor înregistrate şi a compromiterii oricărei popularităţii. „Pentru un mizerabil expedient de tactică, care le mai poate oferi două, trei luni de lamentabilă guvernare, liberalii fac un joc extrem de periculos. Adeseori, te întrebi dacă epigonii care au azi răspunderea unui partid fost istoric au deplină conştiinţă a gesturilor lor. Căci nu le putem presupune atîta naivitate încît să creadă că tumulturile sociale se pot declanşa şi opri cu milimetrul, că ele sînt la dispoziţia guvernelor pentru a le capta ori stimula la nevoie."

Atitudinea pe care o incrimina Halea a ieşit la iveală cieplin cu prilejul aşa-zisului congres studenţesc de la Tîrgu-Mureş din aprilie 1936. Scriind despre cele întîmplate cu această ocazie şi înfierînd excesele la care se dedaseră participanţii prin proclamarea unor „condamnări la moarte" împotriva unor oameni politici consideraţi ostili şi prin înfiinţarea unor „echipe ale morţii", însărcinate cu executarea sentinţelor, Mihai Ralea exclama : „Sîntem pierduţi iremediabil, învăluiţi în negurile nebuniei şi ale degenerării ? Există vreo ţară în lume, unde să se poată întîmpla aşa ceva ?" El demasca inflexibil indolenţa autorităţilor faţă de acest eveniment şi găsea accente impresionante spre a-şi exprima indignarea, revolta, dezgustul : „Pentru această ticăloşie fără seamăn în viaţa unui popor, guvernul inspiră de-a dreptul milă. [...] Incoerenţa pură domneşte peste tot. Care e raţiunea acestor toleranţe ? Ce se urmăreşte ? Şi cine răspunde de destinul acestui neam condus pe marginea abisului ?"

Ralea reafirma convingerea sa că o mişcare de extremă dreaptă, precum aceea legionară, nu putea avea aderenţe adinei în rîndurile maselor populare şi că ea ameninţa să devină periculoasă abia prin sprijinul şi stimulentele venite de sus : „N-am crezut niciodată într-un val popular canalizat de partide şovine şi dictatoriale. Mi-a fost frică întotdeauna de intenţii perfide pornite de sus în jos, de încurajări oficiale, care să creeze, la început artificial, pe urmă natural, jocul contagiunilor şi sugestiilor populare, o mişcare, care, spontan, n-ar fi apărut". Şi n-ar fi apărut, precizează Ralea, întrucît „rareori mulţimile au fost momite, pentru ca de bună voie să-şi alieneze puţinele lor drepturi".

Cine reprezenta, aşadar, cu complicitatea guvernului liberal, valul de violenţă care cuprindea ţara, la jumătatea anilor 30 ? Punîndu-şi o atare întrebare şi căutînd să identifice protagoniştii mişcărilor extremiste, publicistul ajunge să le alcătuiască un portret virulent prin care-şi valorifică odată mai mult şi rectitudinea morală a poziţiei, şi însuşirile de autentic scriitor : „preoţi zeloşi să întreţină focul distrugerii oficiază la un blestemat ritual, cu ochii împăienjeniţi de inconştienţă. Fiare sadice, decăzuţi ticăloşi care-şi cîştigă niţel confort sau o mizeră gloriolă de o clipă pe ruinele altora, vînduţi abjecţi, simpli prostănaci, cretini iluminaţi, dar mai ales siniştri samsari de ură omenească, care găsesc oricînd s-o vîndă şi s-o cumpere avantajos, pentru ei, toţi la un loc întreţin, fără cel mai mic cutremur de conştiinţă sabatul jafului, al incendiului şi al asasinatului." Concluzia autorului cade greu şi fără drept de apel : „E ceea ce se cheamă în România 1936 politică de dreapta".

Iar dacă liberalii foloseau, după constatările lui Ralea, mişcarea legionară ca instrument de diversiune politică, menit să le mascheze dificultăţile şi să le perpetueze o guvernare demult compromisă, legionarii nu erau mai puţin preocupaţi de metodele diversioniste pentru atingerea propriilor scopuri, care convergeau tot către cucerirea puterii. Arma lor era însă antisemitismul, alimentat din plin de agitaţia naţionalistă : „Extrema dreaptă, în slujba oligarhiilor economice, o practică din belşug (diversiunea _ n. n.). Căci ce înseamnă a azvîrli exclusiv pe seama evreilor procesul exploatării economice altceva decît a fixa atenţia numai în acea direcţie pentru a face să se uite exploatarea alor noştri, efectuată adesea cu aceleaşi zel ? [...]. Criteriul de rasă nu poate scuza speculaţia ilicită şi naţionalismul nu. poate da drepturi suverane unora — cei mai puţini — contra altora — cei mai mulţi."

Şi Ralea analizează, în spiritul viziunii sale sociologice, cum o lozincă absolut stupidă şi nefondată se metamorfozează în stări de mulţime şi riscă să conducă mai devreme sau mai tîrziu la catastrofă. „Nici o îndoială, deci, avertiza el la sfîrsitul lui 1936, că tîmpenia se generalizează într-un tempo accelerat. Ea tinde să devină universală, să suprime orice veleitate de bun-simţ. [...] Oamenii bîlbîie stereotip o formulă neroadă. Nu le vine o clipă în minte să despice sensul, să controleze realitatea, să-i revolte inepţia. Repetă mereu aceleaşi formule ca sărmane gramofoane învîrtite de o mînă străină." Fenomenul manipulării conştiinţelor prin procedee diversioniste e decelat aici cu exactivate. Amploarea lui apare poate exagerată, din motive probabil şi de ordin retoric, dar pericolul e identificat fără cea mai mică ezitare şi fără circumstanţe cît de cît atenuante.

Singurul sprijin sincer şi reconfortant în această situaţie îl vedea Ralea din nou în ţărănime şi singura speranţă tot în democraţie. Iar „cînd cineva crede cu tărie, poate aştepta ca furtuna prostiei să se potolească." Foarte curînd avea să înţeleagă însă că aşteptarea rămînea zadarnică : „Peste tot haos, haos, haos. Frămîntare neputincioasă între tendinţe contrare care se anulează. Numai această uzură a nervilor prepară scufundarea societăţilor şi marile catastrofe ale istoriei."

în această atmosferă confuză, agravată şi de eşuarea tentativei lui Ion Mihalache, preşedintele P.N.Ţ., de a forma guvernul în noiembrie 1937 şi de retragerea sa de la conducerea partidului în favoarea lui Iuliu Maniu, ceea ce a diminuat ponderea orientării ţărăniste în beneficiul dreptei naţionaliste, noul preşedinte încheie, în vederea alegerilor parlamentare ce se apropiau, un pact de neagresiune electorală cu partidul „Totul pentru ţară" al lui Corneliu Zelea Codreanu. Această împrejurare provoacă nemulţumirea aripii de stînga, radicale a partidului, reprezentată mai ales de grupul tinerilor ţărănişti din care făcea parte şi Ralea, alături de Armând Călinescu, Petre Andrei, Mihail Ghelmegeanu etc. Treptat, ei se vor îndepărta de partid, pe măsură ce acesta se contopea tot mai mult cu voinţa autoritară a lui Maniu, şi se vor îndrepta spre alte orizonturi.

Procentul obţinut în alegerile din decembrie 1937 de către Garda de fier avea să însemne un grav şi serios avertisment, aproape un ultimatum adresat democraţiei. Se părea că alte soluţii decît recursul la forţă nu se mai puteau descoperi. In orice caz, luciditatea caracteristică lui Ralea şi care l-a făcut să demaşte pericolul fascismului încă de la primele lui simptome nu l-a mai ajutat şi în ce priveşte soluţia. La 30 martie 1938, el va intra ca ministru al Muncii în al doilea guvern al dictaturii carliste, consfinţind astfel implicit eşecul unor mari speranţe.

După doi ani, cînd conjunctura politică externă constrîngea România să intre în angrenajul hitlerist, Mihai Ralea ajungea, cu siguranţă la capătul ultimelor sale iluzii. în 1943, împreună cu Lotar Rădăceanu, el avea să pună bazele Partidului Socialist-Ţărănesc, cu care va participa la lupta pentru înlăturarea regimului antonescian. In septembrie 1944, cînd *Viaţa românească,* interzisă de acelaşi regim, putea în sfîrşit să reapară, directorul ei va scrie cu justificată satisfacţie : „Tot ce triumfă acum face parte din crezurile noastre". Mulţi ani după aceea, va vedea

lumina tiparului, postum, un text intitulat *Rectificări asupra ideologiei „Vieţii româneşti" (Viaţa românească,* nr. 3/1966, pp. 53—37), în care Ralea ilustrează amplu această comuniune de concepţie şi aspiraţii, a revistei, dar şi a lui personal — linia de atitudine şi conduită a unei vieţi întregi de militant.

Publicistica lui Mihai Ralea deţine în opera lui tocmai rolul de revelator al acestor merite morale şi cetăţeneşti ale unei mari conştiinţe democratice şi progresiste. Pe deasupra tuturor avatarurilor, inevitabile unei evoluţii istorice complexe şi în definitiv obligatoriu dialectice, paginile de luptă socială şi politică ale lui Ralea îşi dezvăluie cu strălucire fondul lor durabil, oferindu-ne un excelent prilej de meditaţie şi vigilenţă în confruntările primejdioase prin care omenirea continuă şi azi să-şi caute destinul. In această căutare, îl simţim încă pe cărturarul demult dispărut alături de noi.

FLORIN MIHAILESCU

CU PRIVIRE LA EDIŢIE

Reedităm în volumul de faţă articolele cu caracter social şi politic publicate de Mihai Ralea în diferite periodice, între 1919 ţl 1938. Ele vor completa în mod fericit imaginea gânditorului social şi a sociologului profesionist, aşa cum a putut să se constituie ea din lectura volumului anterior.

Lipsa de spaţiu ne împiedică să includem aici, după cum intenţionasem, şi textele consacrate unor probleme de ideologie şi filosofie a culturii, din rîndul cărora fac parte, de exemplu, polomicile cu revista *Gîndirea.* Ele îşi vor găsi, în consecinţă, locul In volumul următor, alături de studiile de filosofie generală şi psihologie.

Desigur, după 1944, Ralea a continuat să publice, deşi mai rar, articole pe variate teme în ziare şi reviste. Pentru a nu afecta unitatea celor de faţă, nu le-am cuprins aici şi pe acestea mai noi. Ele vor intra însă în sumarul ultimului volum, pentru a întregi astfel profilul scrisului publicistic al autorului lor.

Normele de îngrijire a textului au rămas aceleaşi ca şi pînă acum şi nu socotim, prin urmare, necesar a le repeta cu fiecare ocazie. Ca notă particulară, precizăm că tematica prezentului volum ne-a determinat să dăm o serie de explicaţii suplimentare, mai multe decît de obicei. Cu toate acestea, nu le considerăm suficiente. Înţelegerea deplină a atitudinilor lui Ralea, aşa cum apar ele în paginile ce urmează, necesită o cunoaştere mai aprofundată a vieţii politice româneşti interbelice. Cititorul de azi dispune însă de o seamă de valoroase instrumente de informare, la care îi recomandăm să facă apel.

Ediţia noastră are în primul rînd în vedere pe omul de cultură în genere şi mai ales pe omul de litere care a fost Mihai Ralea, încît toate celelalte planuri de manifestare ale personali-

tații sale proteice sînt văzute şi luate în considerare înainte de orice din această perspectivă.

Reînnoirii şi aici recunoştința noastră față de Z. Ornea, care urmăreşte cu fermitate realizarea acestei ediții, şi exprimăm deosebite mulțumiri lui Tiberiu Avramescu, pentru amabilitatea de a ne fi atras atenția asupra mai multor articole din *Adevărul,* ca şi prof. Ion Ardeleahu, pentru, sugestiile sale făcute, care ne-au fost de un real folos.

Vom fi în acelaşi sens îndatorați tuturor acelora care vor avea bunăvoința de a ne semnala orice eventuale insuficiențe sau omisiuni.

Fl. M.

TEXTE SOCIAL-POLITICE

JACOBINISM.

„En revolution, c'est une loi constante que Ies rancunes particulieres se transforment d'elles memes en principes generaux." (Taine)

Nu e român care să nu creadă în simţul nostru pasiv de ordine, în inaptitudinea noastră revoluţionară. O credem cu toţii cu îndărătnicie, cu eroism, cu naivitate. Ne fericim între noi, ne lăudăm la străini, desfidem uraganul din jurul nostru.

Şi în timp ce privirile superbe se îndreaptă aiurea, la noi acasă, aici pe pămîntul nostru — nu te alarma, cititorule ! — sub o mască ipocrită şi doar fără violenţele ultime, o mentalitate revoluţionară dezmăţată se furişează încet ca o epidemie desfigurantă peste tot. Căci o revoluţie nu e atîta cutare violenţă de stradă, cu geamuri sparte **şi** cu baricade mai mult sau mai puţin susţinute, ci mai ales o mentalitate specială care constă înainte de toate în violarea personalităţii şi în batjocorirea ideilor şi credinţelor altuia. *.

Or, pe terenul acesta, sîntem în plină expropriere intelectuală.

Ne-am întors de la război între pereţii vechii noastre case, inspiraţi neclintiţi ai unei inspiraţiuni profetice ca **şi** eroi ai simplului hazard istoric, fără nici o învăţătură trasă de pe urma evenimentelor, fără decenţa [pe] care **o** datorim morţilor. Acuzările şi injuriile ţin loc de panegirice şi niciodată pofta de răfuială personală nu s-a dezlănţuit mai oarbă. In dosul chestiunii de francofilie sau germanofilie, adică în dosul neiertatei crime de a fi avut **o** credinţă, a alergat să se furişeze tot dosarul răzbunărilor trecute.

* Este evident că Ra'ea dă aici noţiunii de „mentalitate revoluţionară" o accepţie foarte contestabilă. V. nota de la p. 445. (N. ed.)

Pentru cutare vanitate rănită la o candidatură comună universitară ori politică, pentru cutare resentiment numai pe jumătate tăinuit, pentru cutare sau cutare superioritate înnăscută sau cucerită — ce bun prilej de încheiat vechi socoteli !

Şi teroarea a pornit. La Universitate, se acuză şi se suspendă pe prezumţii, pe zvonuri, pe şoapte ; la barou, la tribunal, la cafenea, pretutindeni, un simplu denunţ, un indiciu suspect e de ajuns : ghilotina morală te aşteaptă.

Ce vrea să ştie jacobinismul mulţimii iritate că credinţele, chiar greşite, atunci cînd n-au fost întovărăşite de acte nepatriotice, sînt numai mijloace diferite ale aceluiaşi scop final ; că fiecare înţelege să servească cum poate şi cum pricepe ; că nu e vina nimănui că credinţa sa n-a triumfat, că succesul nu are o valoare intrinsecă [?]

Astfel nobleţea sforţării noastre e compromisă nemilos, inestetic, de cauze meschine, adesea cu desăvîrşire străine de vreun sentiment naţional.

Proletarii intelectului •— nu proletarii intelectuali •— cer în toate părţile comunismul intelectual, la patrimoniul căruia se ştie cu ce ar contribui, cer din răsputeri exproprierea morală pentru ideile de ieri sau cele de acum.

Cu barbaria caracteristică, se strecoară pînă în tainele intimului sufletesc, acolo unde se plămădesc germenii gîndurilor, ca să percheziţioneze, să suspecteze, să raţioneze cu porţia ideile şi sentimentele ; nesocotesc cu o neîmblînzită dezlănţuire nihilistă acel sacru „cult al eului" pe care numai fiecare ştie cu ce precauţiuni delicate il întreţine. Pentru prestigiul culturii noastre, pentru respectul personalităţii fiecăruia, speram că un glas limpede si curat dintre cele autorizate va interveni cu hotărîre denunţînd neomenia şi cerînd încetarea ei. Dacă un asemenea glas nu se găseşte, atunci cel puţin să se trîmbiţeze loial, brutal, cinic, pe toate cărările, că libertatea gîndirii e o plată ipocrizie şi pentru ca ultimele pofte ale visătorilor să fie stîrpite să se dea sadicilor chirurgi ai intelectului omenesc putinţa ca printr-un mijloc fiziologic, medical, o injecţie anestezică bunăoară, să se exproprieze definitiv şi iremediabil tot creierul omenesc...

De la ţară, de unde plămînii umezi ai pămîntului împrimăvărat aspiră către o nouă fericire, din casa tihnită a intelectualilor, din unele modele de menaj cinstit ale micului burghez, ar putea ţîşni ca un glas de trîmbiţă, bogat în rezonanţe cît unanima revoltă a vieţii înăbuşite, protestarea bărbătească pe care fiecare o aşteaptă.

Totuşi ne omoară complicitatea prin nepăsare... Nimeni. Nimic. Tăcerea infinită a inerţiei peste sufletele arse de secetă.

Iar în timpul acesta, pe străzile congestionate, la şoseaua gătită de primăvară, mulţimea înfrigurată, echivocă, **îşi** poartă viaţa ei subconştientă, în timp ce capitala ca un imens templu al unei religii orgiace oficiază, cinic, riturile snobismului ultim.

(2 iunie 1919)

LUPTA DE CLASA

„Toată istoria societăţii omeneşti pînă în ziua de azi nu e decît istoria luptelor de clasă. Ora liber sau sclav, patrician sau plebeu, baron sau iobag — într-un cuvînt, robi sau stăpîni, învrăjbiţi unii contra altora într-o luptă nesfîrşită, au purtat un război fără zăgaz *..."

Prin aceste cuvinte, cu care începe *Manifestul Comunist,* K. Marx vrea să arate vechimea luptelor de clasă. Toată doctrina materialismului istoric n-are alt scop decît să ne prezinte istoria întreagă zbuciumată de acelaşi etern conflict. Şi, în această privinţă, K. Marx avea perfectă dreptate. O prejudecată comună consistă în a răspîndi credinţa că lupta de clasă e o idee socialistă, o idee recentă, construcţie teoretică a utopiei socialiste. Tot ce

* Probabil, mai curînd : răgaz, ceea ce ar fi mai aproape de textul original al *Manifestului.* (N. ed.)

se poate susţine însă e că socialismul a scos în lumină un fenomen social de totdeauna, contemporan poate cu transformarea clanurilor primitive în societăţi politice cu bază de stat centralizat. Ceea ce fiecare putea să constate în mod empiric marxismul l-a ridicat la rangul unei doctrine generale. Şi marxismul nu e nici măcar primul sistem politic care evidenţiază lupta de clasă.

In plin secol al XVIII-lea, autori burghezi ca Turgot, ca Mercier, ca baronul d'Holbach, ca Aclam Smith, vorbesc clar şi amănunţit de acest fenomen social. Primul ministru al lui Louis Philippe, istoricul Guizot, găseşte accente cu mult mai pitoreşti ca acelea ale lui K. Marx ca să descrie grozăvia războiului social. Saint-Simoniştii, maniaci de ierarhie, de ordine şi de unitate, în celebra lor *Doctrine de Saint-Simon,* vorbesc, cu o uimitoare preciziune pentru timpul lor, de legea „antagonismului^ care înarmează braţul unei clase contra celeilalte. K. Marx nu face decît să reia, să ilustreze cu mai mult talent dialectic, poate, o teorie mult anterioară lui. E adevărat însă că el o sprijină pe un arsenal de teorii auxiliare — cum e aceea a „muncii-valoare", a proletarizării crescînde sau a acumulării capitalului, — care îi dau un postament mai solid şi mai ştiinţific.

Se poate susţine, din contră, că ideea „alianţei claselor", ideea înfrăţirii universale, e o invenţie recentă. Dacă istoria e plină de ciocniri violente, de lupte pătimaşe, cu greu vom găsi în arena ei exemple luminoase de concesiuni sociale, de fraternizări benevole, de alianţe paşnice.

Represiunea violentă, severitatea, sancţiunilor contra tentativelor de revoltă în vechiul regim european absolutist ne arată că guvernele ştiau să se apere, că concepţiile lor politice erau de acelaşi lucid realism politic. Numai că, abile în tactica lor, evitau sinceritatea de a le mărturisi. într-o zi însă, socialismul utopic construi visul unui regim viitor, în care clasele nu trebuiau să mai încrucişeze spadele. Aceasta era în adevăr o noutate. Dar o noutate plăsmuită imaginativ, gratuit. Ea nu avea nici o bază reală decît doar generozitatea sufletească a celor ce-o gîndise. Din ziua aceea, această inocentă invenţie fu capturată de partidele burgheze, ca o armă contra marxismului. Şi atunci se ajunse la următorul paradox : partidele care în fapt dădeau cea mai aprigă luptă de clasă înscriau în programul lor fraternitatea claselor, iar acelea care năzuiau îndărătnic către visul înfrăţirii se lăudau, cu un fel de îngîmfare puerilă, totdeauna, în congrese sau în broşuri, rareori în realitate, că vor doborî societatea actuală printr-o înfricoşată luptă de clasă.

Ce trebuie să se înţeleagă, în definitiv, prin această sperietoare care se cheamă lupta de clasă ? Pentru partidele din stînga, ea constituie panaceul universal care va remedia toate inconvenientele sociale, în timp ce partidele din dreapta nu încetează de a o asocia baricadelor şi masacrelor.

Ceea ce trebuie să se înţeleagă e că lupta de clasă nu presupune în mod necesar violenţa. Termenul echivoc de „luptă de clasă" ar trebui înlocuit prin acela de „apărare de clasă"*. Ideea aceasta de apărare, de conservare o aceea care a inspirat, în primul rînd, toate sistemele socialiste. Puţine dintre acestea, inclusiv K. Marx, s-au gîndit la revoluţie atunci cînd au vorbit de lupta de clasă. Majoritatea s-a gîndit la mijloacele legale de organizare economică.

In această privinţă, primul aspect al luptei de clasă e Sindicatul. Solidaritatea muncitorească grupată în corpuri profesionale va rezista mai uşor la exploatarea capitalistă decît indivizii izolaţi. Congresele socialiste din secolul trecut, congresele rămase istorice de la Gotha, Erfurt, Stuttgart, Dresda au îneris în programe, la capitolul luptă de clasă, şi cooperatismul. Nimeni nu susţine însă că cooperatismul conţine în el ceva subversiv. Au existat desigur şi partide violente, care au înţeles prin lupta de clasă ciocnirea violentă sub forma revoltei. E cazul sindicalismului revoluţionar. Se ştie însă că această grupare, a cărei doctrină a făcut multă vîlvă, n-a reuşit niciodată să capete rădăcini puternice în politica muncitorească practică.

Istoria socialismului englez confirmă şi mai bine ideea că lupta de clasă trebuie înţeleasă înainte de toate ca o *apărare de clasă.* Din istoria clasică a „trade-unionismului", pe care ne-au lăsat-o fraţii S. şi B. Webb, sc poate vedea că de la revoluţia chartistă încoace socialismul cn-

* V. nota do la p. 445. (N. ed.)

glez a părăsit cu totul tacticile violente ale luptei politice, pentru a se organiza practic, pentru a cuceri o viață mai bună, un salariu mai satisfăcător, un repaus mai îndelungat. Și doar toată această rezistență la exploatare s-a făcut în numele luptei de clasă !

De natură socialistă prin istoria şi originea ei, această tactică pare nepotrivită pentru programele partidelor burgheze. Se recunoaşte conflictul fatal care înarmează proletariatul contra capitalismului. Acolo lupta pare firească. S-a vorbit însă de lupta de clasă şi în programele altor partide democratice, de pildă în programul partidului țărănesc de la noi. Se obiectează însă că, dacă producția proletară, colectivă prin esența ei, sileşte muncitorimea la o strînsă solidaritate, producția țărănească, individualistă şi atomistică, nu va produce niciodată în lumea satelor o conştiință de clasă. In afară de aceasta, țăranii trebuie să fie mulțumiți. Ei au pămîntul lor şi sursele de producție care le satisfac pe deplin nevoile.

Dacă între proletar si capitalist va exista totdeauna o exploatare, reieşită dintr-o defectuoasă *repartiție* a plusvalorii între salariu şi prețul pieții al obiectului fabricat, într-un regim țărănesc această repartiție nedreaptă poate fi uşor înlocuită printr-o expropriere. Săteanul capătă pămîntul ce-i trebuie şi procesul pare terminat.

în fapt însă, realitatea nu e aşa de simplă. O expropriere nu poate remedia complet un antagonism economic, care e ceva mai complex. *într-wi regim socialist,* lupta de clasă e o *problemă de repartiție* a avuțiilor ; *într-un regim țărănesc,* ea e o *problemă de circulație.* în adevăr, să admitem că toți țăranii ar avea pămîntul necesar întreținerii lor şi familiei lor, că mijloacele de producție agricolă ar fi egal repartizate printre membrii clasei țărăneşti. Oui trebuie să vîndă ei produsul pămîntului ? Cumpărătorului străin în mod direct ? Nu, căci acesta nu poate cumpăra în detaliu de la fiecare țăran în parte. De aici necesitatea unui *intermediar* care să centralizeze în mari cantități cerealele şi care să le vîndă străinătății. Acest intermediar va fi o bancă sau un consorțiu de bănci. între prețul mondial al griului şi între prețul eu care consorțiul va cumpăra de la țăran, el va trebui să perceapă un comision. Cum prețul mondial e stabil, comisionul va fi preluat de la micii producători rurali.

De aici un conflict între *capitalul financiar* intermediar şi *capitalul agrar* producător. Acest antagonism l-au cunoscut majoritatea larilor. îl găsim în Franța, în secolul al XVIII-leâ, pe timpul doctrinei fiziocratice. Un Quesnay, un Turgot opuneau clasa comercianților, „clasa sterilă" — cum îi ziceau ei, — clasei producătorilor rurali. Printr-o serie de sofisme economice, ei căutau să arate că numai agricultura e creatoare de avuții, că singurul „produs net" e acela al pămîntului. Fiziocrații reprezentau capitalul agrar în luptă cu capitalul comercial. Aceeaşi opoziție de interese o găsim în Anglia anilor 1830-1848, în perioada Ivii „Corn-law". De obicei, în această luptă, capitalul industrial joacă rolul de amortizor. Dar în acele timpuri, revoluția industrială nu dăduse încă toate roadele. Fără multă dificultate se poate observa că România e în aceeaşi situație economică ca Franța fiziocraților sau ca Anglia lui „Corn-law".

Se răspunde în general că acest antagonism e uşor de înlăturat prin crearea de cooperative de centralizare si export al cerealelor, de credit rural etc. Această organizare e probabil însă că nu va veni de la stat. Clasa țărănească va trebui să se organizeze ea singură în astfel de instituții.

Dar în acest caz vom asista tot la o luptă de clasă, cel puțin în accepțiunea pe care i-am dat-o mai sus.

(1—8 iulie 1923)

ALEGERILE DIN FRANȚA

Sînt rătăciri colective care întunecă unui popor viziunea lucidă a destinului său. După 1918, încă tremurînd de indignare, de mizerie, de grijă, atentă la suferințele mici, uitînd o clipă ideile mari, Franța a voit să-şi organizeze victoria printr-o politică de represiune Contra duşmanului de ieri. Şi se puteau găsi alegerilor înfrigurate din 1919 multe scuze scoase din psihologia momentului, din necesitatea securității viitoare, din contemplarea catedralelor ruinate, a cîmpiilor mute în dezolarea pustiului. Parlamentul blocului național exprima aceste îngrijorări. Cei trimişi în această misiune n-au voit

sau n-au înţeles încă bine chemarea lor. E confirmată de toate răscrucile istoriei alianţa între militarism şi dictatura internă. Speculînd o temă ce producea teroare în inima burghezului francez, blocul naţional şi-a însuşit, încetul cu încetul, acapararea libertăţilor publice. Unii au exploatat, după metoda financiară, desperarea teritoriilor distruse, a căror precară reconstrucţie a costat de atîtea ori mai mult decît trebuia. Alţii au sabotat alianţele comerciale cu străinătatea ca să poată impune, la adăpostul proteeţionismului din belşug acordat, un regim de monopol. în fine, unii au crezut momentul cel mai propice ca să distrugă în inima Franţei amintirea tradiţiei ei democratice. La umbra spectrului unui nou război, întreţinut ca o legendă binefăcătoare, blocul naţional devenise, ca şi fascismul italian, blocul industrialismului reacţionar.*

Se încerca o uriaşă amnezie colectivă, care trebuia să şteargă amintirea celor cinci revoluţii săvîrşite în sec. XIX. Trebuia uitată figura iluminată a martirului A. Blanqui, care pierduse 40 ani din 70 în întunericul închisorilor, a unui Barbes condus de două ori la eşafod şi de două ori graţiat, a neîmpăcatului Raspail, a arzătorului Gambetta, pe deasupra tuturor, ca o alinare, imaginea deosebit de blîndă a iubitorului de oameni Jaures. Alegerile actuale au arătat că, în anonimatul obscur al provinciei, departe de isteria pariziană, se găseau încă modeşti apostoli care vegheau măreaţa tradiţie a democraţiei.

E. Renan povesteşte în amintirile sale de un bătrîn revoluţionar iacobin, „le bonhommc Systeme", djspreţutnd în numele lui Rousseau secolul, izolat şi dezactualizat în ocinii de reacţiunea lui Charles X. „într-o dimineaţă fu găsit mort, printre vrafuri de cărţi brăcuite în săraca sa locuinţă. Clerul îi cumpără biblioteca pe nimic şi o distruse, în dulapul său nu se găsi nici un document care să poată ajuta la pătrunderea misterului ce-l înconjura, într-un colţ numai, se găsi un buchet de flori uscate, învelite cu îngrijire, legate cu o panglică tricoloră. • Mulţi crezuseră că e vorba de o amintire de dragoste şi cîţiva brodară pe această temă romanul necunoscutului." După cîteva zile, la rubrica faptelor diverse, un jurnal dădea enigma buchetului : pe hîrtia care-l învelea era scris : „Buchet pe care l-am purtat la sărbătoarea Fiinţei supreme, 20 prairial, an II".

După cum se vede, memoria democraţilor nu e scurtă în Franţa şi rasa lor n-a pierit cu desăvîrşire.

Pentru noi, cei din Orientul apropiat, Franţa şi-a reluat supremul loc de îndreptar al eticii politice şi umane. Ea ne va servi de aici înainte, într-o anticipaţie premergătoare, ca o justificare a speranţelor noastre, dînd omenirii întregi lecţia de umanitate, de spirit libertar, de raţiune înţeleaptă, de care are nevoie, după eclipsele .. pe care le-a produs războiul. Oameni ca E. Herriot, Renaudel, Paul Boncour sînt o chezăşie pentru calmul şi potolirea lumii. Şi era de fericire, pe care de zeci de ani o aşteaptă însetată toată Europa, parcă se apropie. Astfel eterna Franţă nu-şi va fi minţit misiunea, ci ridieîndu-se deasupra ruinelor, a calomniilor şi a suspi- • ciunilor va arăta încă o dată lumii, cum. a făcut-o de i- atitea ori îndelungul istoriei, alături de măsura raţiunii şi a gustului, pe aceea a. fraternităţii.

Trăiască Franţa !

(mai 1921)

ALEGERI PREZIDENŢIALE ÎN GERMANIA

Pentru toţi acei care puneau mari. nădejdi în evoluţia democratică a Germaniei, alegerea la preşedinţia republicii a generalului Hindenburg, de care se leagă cele mai sinistre amintiri din timpul războiului *, a fost o

* Blocul naţional" a fost coaliţia dintre grupările de dreapta si de centru, rezultată din alegerile pentru Cameră, care au avut ioc în noiembrie 1919. El a produs trei cabinete (Millerand ,3riand si Poincaro) pînă în mai 1924, cînd a fost înfrânt vn alegeri de aşa numitul „cartel al stângilor", alcătuit din socialişti şi radicali, (n. ed.)

* Paul von Hindenburg (1847—1934), feldmareşal, comandant, al armatri germane în anii primului război mondial, promotor al metodelor celor mai dure afît pe plan militar, cît şi politic. Atitudinea sa a încurajat dezvoltarea mişcărilor de extremă dreaptă şi evoluţia Germaniei către nazism. E semnificativ că el va fi acela care-l va aduce 'a putere pe Hitler în 1933. (n. ed.)

neplăcută surpriză. Toţi cili se eramponeau de idealul democratizării definitive a Europei se îndărătniceau să creadă că conştiinţa politică a maselor social-democrate îşi va impune la urmă voinţa. Mai ales că alegerile din mai trecut în Franţa döduseră un guvern apt de a avea faţă de Germania mai multă umanitate," mai multă indulgenţă şi înţelegere.

Şi totuşi lucrurile s-au întîmplat altfel. Lucrul e dezagreabil, dar nu inexplicabil. în primul rînd, înfrîngerea democraţiei germane nu e aşa de definitivă. Majoritatea obţinută de general e foarte mică faţă de voturile exprimate în favoarea candidatului stîngii, dr. Marx. Deplasarea în favoarea dreptei nu are ca semnificaţie atît o atitudine reacţionară, cît o simpatie naţională, bazată pe un mit legendar al cărui erou e generalul Hindenburg. Orice candidat în locul acestuia, sprijinit de aceleaşi elemente şi candidînd în numele aceloraşi principii, nu ar fi întrunit atîtca voturi.

Un alt factor care a împins balanţa spre dreapta e decepţia aproape cronică a Germaniei în politica europeană postbelică. Nu numai că guvernul Poincare n-a avut totdeauna îngăduinţa necesară pentru o înţelegere profitabilă ambelor ţări. în chestia reparaţiilor, dar Germania a trebuit să piardă faţă de Polonia, sau de Danemarca, teritorii naţionale *. în special, chestia plebiscitului din Siiezia orientală, interpretat ca în favoarea Poloniei, a răpit o bucată de pămînt organizată industrial de Germania şi indispensabilă acesteia. Adăugaţi la acestea veto-ul opus de Societatea Naţiunilor alipirii Austriei la imperiul german **. Pentru o conştiinţă aşa de unitar naţionalistă ca aceea a Germaniei, toate aceste evenimente par jigniri aduse poporului întreg, mai mult, ameninţări de disoluţie a unităţii naţionale, în faţa căreia trebuie să se ridice solidaritatea generala.

Poate câ mai intervine şi teama — pretutindeni şi divers exploatată — de bolşevism. Progresele pe care acesta le-a făcut în rîndurile comuniştilor au alarmat pe unii social-democraţi, dar mai ales elementele burgheze, chiar de nuanţă democratică.

Situaţia e astfel explicabilă, dar desigur nu justificabilă. Pentru toţi democraţii, de pretutindeni, acest eveniment trebuie privit ca dezastruos. Nu se pot şti încă consecinţele lui. Cu toate acestea el ar putea ruina creditul actualului regim din Franţa, din acea minunată şi umanitară Franţă, care n-a suportat decît trei ani tirania mentalităţii şovine şi care, prin triumful blocului stîngii, a reluat tradiţia ei europeană de pace, libertate şi omenie. Trecînd peste propriile ei suferinţe, uitînd că adesea cu rea-credinţă a fost plătită pentru dezastrele suportate, iertînd propriilor ei aliaţi că de multe ori au înşelat-o ori exploatat-o, trecînd peste toate aceste fireşti rancune, Franţa a vrut să uite, să ierte şi să consolideze în toată Europa o atmosferă de încredere, linişte şi colaborare. Şi tocmai astăzi, Franţa guvernului Herriot, Painleve, Caillaux se vede dezamăgită. Şi aceasta n-ar fi încă nimic, dacă blocul naţional n-ar sta la pîndă, gata să speculeze orice insucces, orice pretext de răsturnare. Germania a greşit politiceşte încă o dată Singura salvare, azi, stă în vigilenţa controlului parlamentar şi economic al Partidului Social-Democrat, care poate paraliza orice veleităţi de imperialism. Acestui partid îi incumbă acum grija şi responsabilitatea pentru întărirea democraţiei şi a păcii europene.

(aprilie 192:'))

ÎNVĂŢĂMINTE STRĂINE

Există în tactica şoviniştilor şi a tradiţionaliştilor o contradicţie. Ei ţipă pe toate cărările necesitatea de a nu asculta decît glasul pămîntului acesuia, al realităţilor concrete la noi. Ridicarea şi evoluţia noastră se va efectua prin forţele noastre proprii. Străinătatea n-are ce căuta cu nici o influenţă în mersul treburilor de aci.

* Aluzie la integrarea de către Polonia a Poznaniei, a unei părţi din Prusia occidentală şi orientală, precum, şi a unei părţi din Silezia, iar d#, către Danemarca a Slesvigului de nord, conform cu hotărîrile păcii de la' Versailles (1919). (n. ed.)

** Prin tratatul de pace de la SaJnt-Germain-cn-Laye din 10 septembrie 1919, Antanta interzice *Anschluss-u],* adică unirea Austriei cu Germania, şi decide» statutul independent al ambelor state. (n. ed.)

Noi nu avem să ne conducem după cele ce se petrec în Europa.

Cu toate acestea, ori de cîte ori se înregistrează cîte o victorie reacționară in Apus, ea este luată imediat ca exemplu. Se trag din ea toate pildele posibile, toate aplicațiile la realitatea noastră națională. Ni se arată că Apusul duce o politică cuminte, de dreapta, pe care înțelepciunea națională ar face o crimă dacă n-ar imita-o. Cînd a căzut guvernul Herriot, unele ziare nu au isprăvit săptămîni întregi cu lecțiile de morală. în schimb cînd alegerile din 11 mai au dat o mare majoritate elementelor de stînga, mulți gazetari bucureşteni au administrat o straşnica dojana poporului francez. încurcătura e mai mare ' cu alegerea lui Hindenburg. Unii ezită între sentimentele lor germanofile şi cele reacționare. Din punctul de vedere al primelor, alegerea generalului e un pericol național : înarmări, eventuale războaie etc, din punctul de vedere al sentimentului conservator însă, acest eveniment poate fi fecund în imitații la noi. în cele din urmă, a învins preferința reacționară : la urma urmei, n-are asa de mare importanță un război viitor, periclitarea Dacii europene etc. şi toate cataclismele care pot urma din venirea în capul statului german a unui element militarist, cît are întărirea opiniei publice conservatoare şi obscurantiste în restul Europei.

Cine cunoaşte istoria politică şi culturală a țării noastre îşi dă perfect seama că întreaga evoluție s-a făcut prin importatiunea valorilor din Apus. Pe de altă parte, cine cunoaşte istoria Europei ştie că pînă acum țara noastră n-a contribuit cu nimic la patrimoniul culturii ori politicii universale. România n-a dat tonul în nimic. Recenta noastră în capitolul civilizațiunii propriu-zise nu ne-a îngăduit aceasta, Cum a spus întîi Gherea, ori cine o fi spus, țările mici din orientul Europei intră în orbita de evoluție a țărilor mari *. Ce se va întîmpla acolo se va întîmpla şi aici. E zadarnic astfel de a combate din România unele curente a căror soartă se dezbate în Apus.

E ridicol din Bucureşti să ai pretenția de a dirija evenimentele mondiale. Aceleaşi adevăruri se pot aplica şi la curentele subversive ori revoluționare care încearcă **să** se înfiripe la noi. Ele nu vor fi în adevăr periculoase, decît dacă se vor realiza în Apus. Şi chiar atunci, densitatea populației rurale, decisivă de-a'cum înainte în viața statului nostru, condusă de alte legi economice şi politice, va opune acestor mişcări un relativ veto. Există ***in*** desfăşurarea vieții sociale legi precise, pe care buna ori reaua voință nu poate să le împiedice.

Alegerea lui Hindenburg, atentatele de la Sofia, fascismul italian sînt evenimente trecătoare. Ceea ce e mai eficace, ceea ce va influența şi realitățile de la noi sînt curentele sociale stabile, regulate. Ne vom dezvolta în marginea Europei, iar realitățile de la noi nu vor face altceva decît să servească drept uşoare corective, fornăind compromisuri adaptate. Să aşteptăm realizarea lentă, dar sigură a legilor sociologice valabile pentru toată lumea şi să nu ne speriem de vicisitudinile efemere ale evenimentelor cotidiane, fatal variabile.

(9 mai 1925)

* V. nota de la p. 446 (n. ed.)

CAILLAUX

în nici o țară din lume, alta decît Franța, n-ar fi fost posibilă afacerea Dreyfus, fiindcă nicăieri pasiunea pentru ideea de justiție şi libertate abstractă nu e aşa de profundă ca acolo.

Nicăieri în altă parte, un om politic condamnat pentru o înscenare lacomă de țapi ispăşitori pentru greşelile altora, n-ar fi putut reveni aşa iute la un rol eminent. Libertatea spirituală, îndrăzneala cugetării, gustul pentru controversă care confirmă ideea adevărului complex — toate acestea constituie onoarea Franței.

Şi Caillaux, obositul în aparență, bolnavul şi isprăvitul martir a trei ani de prevenție odioasă e chemat de un întreg spirit public, ca doctor suprem al finanțelor compromise de diletantismul unora, sau de neseriozitatea altora. Ca de la un erou de mit antic, se aşteaptă de la el tămăduirea supremă. Nu ştim ce va putea face — fiindcă toată ingeniozitatea, toată munca, toată capacitatea omenească nu pot nimic de cele mai multe ori

contra elementelor fatale pe care le mînă istoria. Totuşi, e interesantă această realitate. Intîi, pentru societatea care a realizat-o şi care se defineşte încă o dată consecvent prin acest act. în al doilea rînd, pentru energia sufletească a omului care, suportînd loviturile cele mai perfide, s-a ridicat sănătos, senin deasupra lor. Energia sufletească a lui Joseph Caillaux trebuie înțeleasă.

*

Trăsăturile contradictorii care compun portretul său moral amintesc prin complexitate de eroii Renaşterii. Jaures, care 1-a cunoscut în variate ipostaze, care 1-a iubit cu puțin dispreț, spunea despre el că nu poate fi înțeles dacă nu evoci în acelaşi timp un erou din Balzac, unul. din Shakespeare şi dacă [nu] alături la aceştia pe Machiavel.

O bogăție sufletească care închide în ea notele cele mai diverse îl caraterizează în primul rînd. Politician realist, inspirat mai înainte de orice de practică, Caillaux a reuşit să devină teoreticianul utopist cîndva al impozitului pe venit; om public, acaparat de arena politică, a reuşit să aibă o viață particulară aventuroasă ca a unui erou de Musset ; oportunist lucid întainte de război, martir îndărătnic al unei concepții impopulare după ; socialist accentuat în multe atitudini, in acelaşi timp prietenul marei finanțe internaționale *.

Şi totuşi, toate aceste trăsături contradictorii se îmbină armonic la el.

întocmai ca şi eroii lui Balzac, acest amant financiar era purtătorul unui caracter nesăturat. într-însul mişunau toate poftele şi toate năzuințele. Amintea de Machiavel prin prizma realistă cu care privea viața şi, mai ales, prin spiritul său liber pe care nu-1 speria nici cruzimea, nici martiriul. Pricepea mai bine ca oricine că rolul unui om politic e mai aproape de acela al unui chirurg implacabil decît al unei blînde surori de caritate : nu tămăduieşte.

* Joseph Caillaux (1863—1944) a fost ministru de Finanțe în 1899—1902, 1906—1909, 1913—1914, 1925—1926 şi preşedinte de Consiliu în 1911—1912. După primul război mondial, acuzat de trădare, a fost condamnat la trei ani închisoare, apoi amnistiat. Halea se referă aici la ultimul său minister (n. ed.)

Cu această structură morală, făcută din ambiție nemăsurată, din orgoliu nespus, din sălbatică poftă de plăcere, eroul nostru era interesant pentru oricine şi antipatic eîtorva. Gel de acum e însă altul. Omul are o coardă în plus. A încetat de a fi politicianul ori jouisseurul inconştient. Trecut prin flacăra suferinței nemeritate, el e purificat. O trăsătură adînc umană se adaugă caracterului său. Experiența sa sufletească dinainte de război era bogată, dar incompletă ; viața nu e numai senzualitate ori conştiință de putere. Ceea ce mai este, în plus decît acestea, abia acum a aflat. Reintrînd în viața politică cu această nouă aureolă, a căpătat şi simpatiile acelor care-1 disprețuiau : ale socialiştilor.

Un om care a păcătuit poate fi mai virtuos decît un inocent. Pariind pe acest postulat, se pot pune multe speranțe în Joseph Caillaux.

(0 iunie 1925)

PRONOSTICURI OPTIMISTE

în acest sfîrşit de an, se abat multe elemnte de îngrijorare asupra noastră. în ordinea politică, probabil dictată de cea economică şi urmată fatal de cea morală, bîntuie puternice curente de reacțiune : obscurantism, apologia violenței, a dictaturii etc, etc. Extremismele de dreapta şi de stînga vor să se impună cu orice chip prin metode şi tehnice egal de unilaterale. în fiecare zi, un organ, o voce, o tendință de pacificare, de adevăr, de libertate e înăbuşită. Şi suferințele materiale ajută, prin disperarea maselor, regimurile cu principii simple, cu formule sărace care se reduc întotdeauna la un cuvînt ipocrit, la acela de „ordine" şi care maschează totdeauna altceva decît vrea să spună. în Franța, coincidența unor dificultăți insurmontabile — care ar fi compromis desigur pe oricine — cu un guvern democratic va compromite înseşi intențiile generoase ale politicii de stînga. în două luni, s-au succedat fără succes,

epuizîndu-se a doua zi după intrarea lor în funcţiune, trei sau patru miniştri de finanţe, din cei mai capabili oameni politici ai Franţei. Blocul naţional şi curentele *Action francaise* * se întăresc. Se afirmă că vom avea în curînd o dictatură Leon Daudet ori general Castelnau. In Germania, Hindenburg a nutrit planuri de restaurare. Iar în ce priveşte Italia, numai de democraţie nu se poate vorbi. Mai rămîne Anglia, veşnic ultima resursă a liberalismului mondial.

Cu toate acestea, pentru cine consideră curba adîncă a legilor sociale şi nu evenimentele efemere, nu sînt motive de disperare.

Există acţiuni şi reacţiuni trecătoare. Ele pot dezorienta pe cine priveşte la suprafaţă. Sub ele însă, domină legea de fier a evoluţiei sociale fatale.

(noiembrie—decembrie 1925)

IN LOC DE CRONICA POLITICA

Dacă oamenii politiei n-ar trebui să fie prin.temperament şi profesie optimişti, s-ar putea găsi cu greu un domeniu mai susceptibil de zilnice deprimări, de concluzii disperate şi pesimiste ca tabloul pe care ni-1 oferă politica lumii. Nu există nici un punct de pe această planetă, cu excepţia Americii poate, unde lucrurile să prospere sau măcar să se menţină într-o linişte conservatoare, unde cetăţeanul, rezumat măcar la o mulţumire mediocră şi cotidiană, să-şi poată exercita paşnic profesia.

* „Acţiunea franceză" a fost mişcare politică naţionalistă şi conservatoare, întemeiată în 1898, al cărei ideolog şi animator principal, Charles Maurras (1868—1952), i-a imprimat linia regalistă, tradiţionalistă şi antiparlamentară. Organul ei de presă a fost publicaţia cu acelaşi nume, apărută între 1908 si 1944. (n. ed.)

Telegraful ne aduce vestea unei teribile greve care paralizează Anglia * ; Franţa se zbate în cele mai teribile expediente financiare, iar regimul ei excesiv de parlamentar, libertar pînă la anarhie, duce la un idividualism de grupuri şi grupuleţe în veşnică rivalitate ; sub un regim de dictatură, departe de a fi acceptată de majoritatea populaţiei. Italia ascunde latente, dar adinei conflicte de clasă. Nu mai vorbim de mizeria din Austria, sau de insecuritatea vieţii din ţările balcanice. Peste tot, echilibru instabil. După cum o boală epidemică lasă adînci leziuni în organism, care apar abia tîrziu, Europa secătuită de război îşi îngrijeşte cu greu convalescenţa. Crizele mari sînt acelea în care principiul solidarităţii e în disoluţie şi în care apare, ca singură lege socială posibilă, individualismul. Citiţi istoricii care au scris despre sfîrşitul lumii antice. Antichitatea a dispărut prin ipertrofia individului. Criza actuală e înainte de toate una de dezorientare. Vechile legături sociale au dispărut şi omul, separat de mediu, se gîndeşte numai la interesele lui imediate. Şi e greu de întrezărit vreo directivă sociologică mai sigură. De prosperitatea vechiului capilism nu mai poate fi vorba. Crize peste crize, simptome descrise încă de Marx îl macină în fiecare zi. Capitalismul ca să fie puternic trebuie să fie internaţional. Dar abrutizarea obscurantistă adusă de mizeriile războiului a făcut posibilă renaşterea unei mistici politice în care toate şovinismele, toate prejudecăţile quasi-religioase (si unele direct dramatice) se dezvoltă cu o amploare îngrijorătoare. Superstructura morală şi intelectuală pe care Marx a neglijat-o, considerînd-o exclusiv ca un „epifenomen", se răzbună acum. Capitalismul însuşi suferă de miturile pe care le a încurajat, esenţa lui e atacată de atîtea forme de şovinism, reacţionarism, care aduc cu ele fărâmiţarea producţiei pe regiuni locale, împiedicarea schimbului prin bariere vamale arbitrare, poli-

* Este vorba de greva generală dintre 4 şi 12 mai 1926, hotărîtă ca urmare a nesatisfacerii revendicărilor formulate de minerii britanici. Guvernul conservator Baldwin a luat măsuri drastice de represiune, ceea ce a determinat sindicatele să decidă încetarea grevei şi să ceară noi negocieri. Deşi s-a soldat cu un eşec, greva generală din 1926 a demonstrat încă o dată forţa imensă ce rezultă din unitatea clasei muncitoare, (n. ed.)

tică excesiv protecționistă, inchiziție polițienească, intervenția mereu crescîndă a statului în regularea prețurilor maximale etc, etc... Așadar capitalismul (și politica lui) e atacat de propria sa ideologie care tinde să devină o religie absurdă, meschină. Evoluția lui e întreruptă de factori de credință, mai tari decît credeau materialiștii istoriei.

Dar faptul că burghezimea e oprită să meargă pînă la capătul mișunii ei nu e grav numai pentru politica liberală actuală, fatal nesigură și dezorientată, dar e silită să devină reacționară. Oprirea în loc a capitalismului întîrzie și poate compromite pe multă vreme însuși viitorul socialismului. Fără realizare capitalistă completă, adică fără concentrare, fără acumularea întreprinderilor în mîini cît mai puține și fără corelatul ei, proletarizarea crescîndă, muncitorimea nu poate pretinde, în mod eficace, la reforma totală a societății. Și dovadă că lucrurile stau așa e slăbirea manifestă a partidelor socialiste din toată lumea. Se va zice, această debilitate a politicii socialiste e datorită disensiunilor interne între dreapta și stînga socialistă, între social-democrați și comuniști, rivalitatea diferitelor internaționale de la bolșevism încoace. Dar disensiunile nu se produc acolo unde e criză, unde începe într-un fel sau altul descompunerea. „Lipsa de capital", de care se vorbește în toată Europa, reduce mereu întreprinderile. Aceasta înseamnă însă că producția e scăzută, fiindcă numerarul e doar numai un regulator al acesteia ; aceasta mai înseamnă că structura industrială a societăților stă pe loc, dacă nu regresează. Si cu dînsa stă pe loc și organizarea proletariatului. Crizele financiare în care se zbat absolut toate statele sînt crize de interdependență. Șovinismul a suprimat creditul și facilitățile -de schimb interstatice. A urmat o paralizie a debușeurilor și, ca urmare, o enervare, o mefiență reciprocă. între societăți care nu tratează afaceri împreună, nu se pot realiza nici împrumuturi de la guvern la guvern. Nici o țară, afară de Anglia și America, nu mai poate obține astăzi împrumuturi externe de oarecare importanță. Egoismul național, în supralicitație veșnică de la stat la stat, ruinează încetul cu încetul însăși organizația capitalistă.

Partidele liberale de pretutindeni, care, atîta vreme cît producția era prosperă, erau partide progresiste, înaintate, evoluează încetul cu încetul către reacțiunea conservatoare. Nu numai la noi, dar pretutindeni. Căci ce înseamnă altceva „blocul național" al marilor industriași francezi ori fascismul industriașilor italieni ? Altădată, cînd mașina capitalistă funcționa bine, liberalismul își dădea aere de revoluționarism ; jenat, oprit astăzi de mistica naționalistă, liberalismul se îndreptă către dreapta. Așadar nici liberalism și, în consecință, nici socialism. Nimeni nu știe încotro mergem. Țările mici se resimt înainte de toate de această dezorientare. Ele reprezintă, mărite cu lupa, defectele crizei actuale. La noi, industria, artificială și aceea *, prin structura geografică și economică a țării noastre a fost pur și simplu desființată de un regim economic comprimant.' Liberalismul de altădată a luat pur și simplu forma dictaturii. Mai ajutînd și moda, se vorbește acum de desființarea parlamentarismului, uitîndu-se că, dacă aiurea parlamentarismul suferă de exagerație, la noi suferă de insuficiență și că situția e cu totul alta. Regimul vamal si politica financiară deflaționistă — simptom reacționar și aceea, — au ruinat producția și au adus balanța comercială deficitară. Căderea ultimă a leului va dezechilibra bugetul și conflicte sociale provocate de mizeria salariaților vor fi posibile. Și mai știu eu încă ce... Vedeți cît iremediabil optimism îi trebuie unui om politic.

(aprilie 1926)

PENTRU DL. C. STERE

I CE N-A ÎNȚELES DL. BOGDAN-DUICA

Cineva împărțea neamul omenesc în două **mari categorii** : dreyfusarzi și antidreyfusarzi. în adevăr, marea afacere n-a avut altă semnificație decît să împartă în două tabere, ca un criteriu experimental, două aspecte ale **caracterului** omenesc. Deoparte tipul progresist, generos, în**setat de** dreptate abstractă, luptătorul pentru care princi-

* V. nota de la pp. 451—452 (n. ed.)

piui stă deasupra compromisului, iar dincolo figura conservatoare, fără viață, zgîrcită, fiindcă dspune de mijloace reduse, crispată de avariție, de interese imediate de inteligență scurtă și fără orizonturi. Cred că nu greșesc prea mult cînd voi spune că afacerea Stere este afacerea Dreyfus a României, cu singura deosebire că personajul Dreyfus a fost un modest militar, servind cu de-a sila un simbol de adevăr, pe cînd proporțiile presonalității d-lui Stere întrec cu mult acest umil personaj.

De șapte ani acest proces, un moment lichidat, revine iarăși în atenția publicului. Cîte un nou combatant, care la început tăcea fiindcă îl obliga vreun interes, apare mai tîrziu, fiindcă i s-a contrazis cine știe ce capriciu ori avantaj. Totuși, separațiunea între cei care înțeleg și cei care nu înțeleg pe dl. C. Stere e tot așa de netă ca și între dreyfusarzi și antidreyfusar/i. Numai că lupta la noi a fost mediocră, cum sînt multe lucruri. Prietenii d-lui C. Stere și acei care cred într-însul n-au pus pasiunea și îndărătnicia care se cerea pentru lămurirea acestei chestii. Oamenii de treabă sînt deseori învinși aici de propria lor abulie, înainte de a acționa măcar.

După dl. Stelian Popescu (în bună companie), dl. Bogdan-Duică, care a scris acum doi ani în *Aurora* cîteva articole entuziaste (d-sa nu scrie niciodată unul) pentru dl. C. Stere, s-a supărat brusc. Au urmat o serie de exegeze descusute în maniera d-sale, pentru citirea cărora trebuie răbdare și temperament de arhivar.

Democratul Bogdan-Duică, care rămîne mai departe în partidul țărănesc, a crezut de cuviință să scrie aceste rînduri în ziarul fascist *Cuvîntul.* Acum o lună încă, se vorbea în București de aceste articole. Se pare că mai tîrziu dl. Mihalache a pus candidatura d-lui Bogdan-Duică la alegerea de senator din Muscel. Fatalitatea a făcut — și-o regretăm din toată inima — ca profesorul de la Cluj să cadă. Oare, dacă reușea, istoria ar mai fi avut ocazia să constate contribuția obiectivității d-sale la chestia Stere ?

Dacă înțelegem bine semnificația psihologică a supărării d-lui Bogdan-Duică, ea e datorată faptului că în urma politicii de unire cu ardelenii, preconizată de dl. C. Stere, d-sa a rămas în afară de parlament. E bizar cum apar la noi toate „cazurile de conștiință" a doua zi după un neajuns ori o neplăcere personală. Fiindcă, altfel, ori ce ar spune d-sa, de ce n-a vorbit dl. B.D. de această chestie cinci ani ? Mai ales că mărturisește a fi fost de la început contra d-lui Stere ? De ce a scris acum 2 ani un articol în favoarea acestuia ?

Cînd scrie aceste articole, profesorul de la Cluj se deosebește de partizanul d-sale de convingeri, dl. Stelian Popescu : **e** mai obiectiv. Dar sub această searbădă imparțialitate se ascunde aceeași voință de a dărîma, aceeași rancună care trebuie plătită imediat ca și la directorul *Universului.* Ideea fundamentală a articolelor d-sale **e** că Stere e impopular, nu-l vrea țara. Fiind și dispensabil, trebuie deci să se retragă.

Eroarea esențială a d-lui B.D. e de a fi întrebuințat pentru a judeca pe dl. C. Stere o metodă nepotrivită. D-sa consideră pe dl. Stere ca pe un cetățean obișnuit. Pe un Popescu oarecare, îl masori cu unitățile ordinare, îl pui în cadrul societății și al codului penal, exact cum face cutare comisar, cînd întocmește un proces verbal. Academicianul prea cunoscut n-a uitat un fapt, le-a notat pe toate cu sîrguință și cu spirit rutinar de meserie, dar nu **s**-a gîndit un moment că poate fi vorba de o excepție. Metodă excelentă de istoriograf. Dar mai există și metoda istorică. Aceea știe că există simpli oameni și eroi, aceea știe că viața acestora nu e dulce și tihnită ca a burghezilor de serie, că destinul lor [e] tumultuos și tragic, sinuos prin valorile omenești, pe care le dărîmă cîteodată și că aceasta li se acceptă, fiindcă colectivitatea nu poate înainta fără ei, cu toată neplăcerea trecătoare pe care o fac mediului, duâ cum în atîtea doctorii se amestecă un dram de otravă salvatoare.

Personalitatea lui C. Stere nu suportă nivelul mediocru și meschin al criticii de cîntăreală : asta e bună, asta **e** rea. C. Stere ori e iubit, ori e urît de moarte. E acceptat ori e respins deodată. E tratamentul care i se cuvine. El nu poate fi judecat decît de la înălțimea istoriei, nu prin drămuieli calculate de o falsă obiectivitate, cu care n-are ce face și de care se dispensează cu surîs ori cu dispreț, după cum e dispus. Nu importă la asemenea oameni cutare act sau gest izolat, ci curba întreagă, fizionomia generală a persoanei și a sistemului. Și la urma ur-

mei, JIU importă nici măcar sistemul ori conţinutul actelor, £it metoda şi spiritul în care au fost făcute.

E în destinul acestui om să trezească ură : e omagiul care i se cuvine. Morala gregară vrea conformism.Pe acei care o respectă îi ridică şi-i venerează. Dar cealaltă morală, a înaintaşilor care-şi oferă viaţa şi fericirea Istoriei, fără să păstreze nimic pentru ei, jenează şi stârneşte indignare. Ştim bine : pentru mulţi din ţara noastră, exemplul lui C. Stere e o perpetuă ofensă. Totul e tragedie antică în el şi în jurul lui e multă operetă.

Mînat de un inexorabil destin, care poate nu e nici măcar al lui, e al lui D-zeu, acest om n-a fost dulce cu nimeni ; nici cu prietenii, nici cu adversarii. L-a călăuzit Ideea, peste cadavre de susceptibilităţi, de ambiţii, de duioşie şi de milă chiar. Tăria lui C. Stere e de semnificaţie ibseniană.

Cel care s-a grăbit să-i azvîrle piatra mulţimii răscolite e tocmai profesorul Bogdan-Duică. Ca intelectual, nu-i invidiez rolul.

Cu metoda d-sale răbdătoare şi ştiinţifică, a descoperit această minunată noutate, că oamenii mari sînt urîţi de mediul social în care trăiesc, că „ţara" şi „partidul" nu-1 voi' pe C. Stere.

Pe dl. Bogdan-Duică nu-1 urăşte nimeni. E poate nedrept. La urma urmei, îmi pare rău. I-aş dori-o din tot sufletul.

II. ARGUMENTELE D-LUI BOGDAN-DUICA

Nu scriu aceste rînduri ca să iau apărarea d-lui C. Stere. D-sa nu are nevoie să fie apărat. Ar fi o nedelicateţă. Intenţia mea e alta. Voiesc numai să arăt ce a însemnat figura şi pilda lui C. Stere pentru generaţia noastră şi felul cum îl privesc mulţi din acei care au vîrsta mea. M-am folosit însă de articolele d-lui Bogdan-Duică, care e profesor la Cluj, intelectual cunoscut, membru al Academiei şi care pe deasupra se sforţează către sinceritate şi bună credinţă.

Atacul d-sale nu e egal cu acela al cutărui politician veros ori gazetar venal. Pentru a ajunge deci la ceea ce înseamnă pentru noi dl. C. Stere, trebuie să analizăm felul cum îl priveşte d-sa.

După profesorul de la Cluj, dl. C. Stere ar constitui o piedică în dezvoltarea partidului ţărănesc fiindcă intră în conflict cu opinia generală a ţării.

Dar ce înseamnă „ţara" ? Ţara înseamnă coroana şi poporul. Ne întrebăm : de unde cunoaşte dl. Bogdan-Duică sentimentele dinastiei pentru dl. C. Stere ? După simple prezumţii ? Felul cum înţelege istoria dl. B. D. se vede atunci cînd compară pe dl. C. S. cu Candiano Popescu. Să ne dea voie domnul profesor să lăsăm comparaţia la o parte. E în interesul d-sale, voiesc doar să-1 servesc.

Coroana, judecind după fapte, singurele pe care are dreptul să le cunoască şi dl. B. D., şi-a arătat în nenumărate rînduri încrederea în dl. C. Stere : atunci cînd l-a decorat cu gradul maxim şi cînd C. S. a figurat la dreapta majestăţii sale în momentul unirii Basarabiei, atunci cind l-a consultat în chestia principelui Carol, atunci cînd i-a acordat numeroase audienţe etc.

Mai rămîne poporul. De grosul populaţiei vorbesc mai departe. Dar dl. B. D. a vorbit şi de „crema" poporului, de intelectuali.

Cu drept cuvînt, profesorul de la Cluj respinge pe acei „pseudo-intelectuali" care gîndesc preconceput şi superficial. Dar d-sa afirmă că mulţi din adevăraţii intelectuali sînt contra d-lui Stere. Dar în ce ţară un intelectual nu a avut contra lui alţi intelectuali ? Mi se pare că ancheta d-lui B. D. a fost foarte restrînsă. Adevărul e că intelectualii din România sînt *pentru C. Stere.* Acum doi ani universitatea din Iaşi a cerut readucerea lui C. Stere la catedră. Mi se pare că o universitate conţine destui „intelectuali". Iată un fapt. Acum doi ani, cînd am voit să organizez un omagiu pentru împlinirea a 60 de ani a prof. C, Stere, am căpătat aderarea a peste 150 intelectuali. Erau nume din cele mai ilustre pe care le are ţara în domeniul literaturii, al artei şi ştiinţei.

Lipseau puţini din acei care înseamnă ceva.

Mai departe, dl. B. D. constată el însuşi că : „o revistă literară din Iaşi, o gazetă literară din Bucureşti, alte gazete se silesc să-1 tipărească mereu (mai des cu, decît

fără portret), să-l țină la suprafață. Este chiar duios să constați că, totuşi, dl. C. Stere are încă amici apologeți şi apostoleşti şi (desigur) dezinteresați. Grație acestui concert de voci, d-sa a devenit posibil şi în parlament, unde zeci de mii de voturi i-au dat deplină siguranță." Dar oare nu e de ajuns ? Ce mai voieşte dl. B. D. ? Cînd atitea jurnale şi o revistă, în care inspirația d-lui Stere domină şi la care colaborează intelectuali din toate partidele politice, îl susțin pe dl. C. Stere, cînd alături de asta o universitate întreagă şi cea mai mare parte din intelectuali individual îi arată simpatie, cred, se poate spune că cea mai mare parte din ce e luminat în țara asta e de partea d-sale.

Dar dl. B. D. uită factorul esențial al țării şi care n-ar trebui uitat de un țărănist: țărănimea. Ea constituie 12 milioane cel puțin. Ea singură trebuie să fie interesantă pentru un adevărat țărănist.

Or, adevărul e că *aceşti 12 milioane de oameni sint sau indiferenți fiindcă nu-l cunosc sau favorabili ca-n Basarabia şi Moldova.*

De unde deci atîta ostilitate ?

Că dl. Stere nu e pe placul cafenelelor ori cenaclurilor din Bucureşti, că politicieni de toate soiurile îl detestă — et pour cause — lucrul poate fi adevărat. Nu ştiam însă că „țara" e expresia cafenelelor şi a politicianismului.

După situația în țară a d-lui Stere, dl. B. D analizează pe aceea pe care o are în partid. D-sa afirmă că mulți în partid gîndesc ca d-sa. Dacă gîndesc şi n-o spun, lucrul e grav. Partidul țărănesc nu trebuie să fie condus de principii ipocrite, de reticiențe ori de criterii strict oportuniste. Misiunea sa e mai ales morală. Nu se poate păşi către aceasta fără o deplină sinceritate. Credem însă că dl. B. D. se înşeală. Profesorul de la Cluj se înşeală aşa de des ! D-sa a putut crede şi butada pe care i-a spus-o dl. Stere în timpul războiului, după care guvernul nu încheie pace fiindcă vrea să omoare cît mai mulți țărani. Dl. Stere are de multe ori ironii şi dl. B. D., spre onoarea lui de altfel, e candid. E în psihologia fiecărui om, cînd vorbeşte în Humele său personal, să se creadă susținut de un grup întreg. E un miraj special foarte explicabil.

Ceea ce nu e explicabil pentru disciplina de partid însă, cum n-au fost nici pe vremuri ieşirile regretatului Matei Cantacuzino, [e] ca, atunci cînd n-ai demisionat încă dintr-un partid, să ataci în jurnale de opoziție pe alți membri marcanți din acelaşi partid. Dl. B. **D.j** care **e** aşa de preocupat de unitatea partidului, ar fi trebuit **să** se gîndească bine la aceasta. Logica şi cavalerismul l-ar impune acum să demisioneze din partid. Ieşirile originale şi capricioase pe cale individuală nu sînt permise nici unui partid şi mai puțin celui țărănesc. Pilda partidului național e prea aproape ca să nu ne înşelăm.

Dl. B. D. reproşează d-lui Stere că se gîndeşte prea mult la el şi nu atît la partid. Dar d-sa oare nu se gîndeşte mai mult la rancunele sale decît la unitatea şi disciplina partidului cînd fac ceea ce face ?

Din portretul pe care i-l schițează dl. B. D., di Stere iese ca un egoist ambițios, preocupat înainte de toate de persoana lui, dornic să se impună în toate situațiile în î capul tuturor. Crezi d-ta, d-le profesor, că un om care *ŞtL* refuzat o viață întreagă onoruri şi ministere în partif.dul liberal sau în timpul guvernului Marghiloman ; care #a_ rămas totdeauna deoparte, publicist modest ori simplu P ătuitor ; care s-a şters ca ambiție personală de oriunde, tmai ca să triumfe ideea lui şi nu el, crez d-ta că urăreşte acum la bătrînețe cine ştie ce ambiție personală tr-un partid care-i poate oferi prea puțin ?

Profesorul de la Cluj binevoieşte să acorde d-lui 'Stere cîteva merite : ideologie puternică şi clară, inte- - lectualitate etc. Totuşi astăzi dl. Stere ar fi dispensabil partidului fiindcă au apărut şi alți doctrinari, care-l pot lumina. Cine credeți că sînt ?

Intîi, bineînțeles, dl. Bogdan-Duică, care a scris istoria ^ țărănismului şi o broşură despre... Bucovina la 1895. Apoi excelentul meu coleg, plin de merite de altfel, M. Ghelmegeanu şi merituosul luptător P. Ioanițescu. Oricîte merite ar avea documentata istorie a țărănismului a d-lui profesor şi articolele tinerilor luptători citați mai sus, mi se pare că nu-l fac dispensabil pe C. Stere. S-ar putea uita oare tocmai acela care a făcut posibil partidul, care i-a făurit docrina încă din 1907, pe vremea cînd dl. B. D. nici nu se gîndea la politică ori făcea

„istorie", simpatizînd cu ceea ce e mai contrar ţărănismului, cu jurnalismul aristocrat?

C. Stere este creatorul doctrinei ţărăniste, cu ideologia ei clară, tot aşa de clară cum e aceea oferită de K. Marx pentru proletariat, este, mai mult, animatorul şi creatorul legislaţiei pozitive ţărăniste, singura realizată la noi şi care e exproprierea şi votul universal. Ce înseamnă pe lîngă toate aceste evenimente istorice erudita istorie a ţărănismului, scrisă de dl. B.D. ? Ce aţi zice de un partid socialist în care Marx, dacă ar trăi, ar avea un rol secundar, sau [de] un partid junimist fără Maiorescu ?

Că dl. C. Stere nu e adorat în partid e posibil. Dar aceasta nu înseamnă nimic. Nici cînd era liberal nu era iubit, fiindcă şi acolo, ca şi aici, erau elemente de dreapta care aveau altă idee. Dar asta se întîmpla de altfel în orice partid cu individualităţile puternice. E problema de care vorbeam mai sus. il mai reproşează dl. B. D. d-lui C. Stere că a împins la cartelul cu naţionalii şi că aceasta ar fi adus un mare rău pentru partid. Dar dl. B.D. ştie bine că pentru această directivă — bună sau rea, se va vedea — a fost şi dl. I. Mihalache alături de dl. C. Stere. De ce-l acuză atunci de încercări de acaparare, despotism etc ?

în concluzie, dl. B.D. ar dori ca dl. Stere să nu mai fie considerat printre şefii partidului şi să se mulţumească cu un rol consultativ de rangul al doilea. Cu alte cuvinte, ar voi dl. profesor ca stejarul să fie salcie şi leul căţel. Atît ar trebui să ştie d-sa că şefii se nasc şi se impun, nu devin. Fie el simplu şi modest sfătuitor, un temperament şi o forţă comandă fără ca nimeni să-şi dea seama. E în natura lucrurilor să fie aşa. E o chestie de psihologie individuală, mai mult, de fiziologie, de alcătuirea unui organism. „N'est pas commandant qui veut" şi invers. Iată de pildă pe dl. B.D. N-ar voi d-sa să fie şef indiscutabil, măcar cîtva timp, numai aşa puţin ca să zică că a fost ? Păcat că se opune la aceasta un lucru de nimic : realitatea lucrurilor, această zeiţă îndărătnică, pe care n-o poate îndupleca nici cea mai fierbinte rugăminte.

(22 şi 23 iulie 1926)

„CHEMAREA" INSTITUTULUI ROMÂNESC AL ACŢIUNII NAŢIONALE

într-un articol din *Cuvîntul* din 28 august, d. P. Şeicaru serie următoarele : „Dacă partidele naţional şi ţă• rănist sînt mai populare este o dovadă că au avut mai ^ buni, mai harnici electori capabili să creeze acea ame' ţeală a omului simplu, prielnică curentului de partid". *f* Aşadar, indiferent de substratul social, de structura meciului, de pregătirea sufltească a membrilor care-o com>pun «n partid se impune numai fiindcă angajează panglicari vestiţi, avocaţi demagogi ori electori harnici, care „ameţesc" lumea pînă o „conving". Iată o sociologie Simplă şi comodă ca o plimbare cu trăsura la şosea, în virtutea căreia oricine, dacă îşi angajează buni misionari, poate crea curente, partide, stări de opinie publică. La o asemenea influenţă a indivizilor asupra societăţii — Isimplâ pastă maleabilă care primeşte, fără reacţiune, Vorice, — nu s-au gîndit, fără îndoială, nici Mussolini şi fpoate nici Napoleon, care nu credea nimic imposibil. *I* înarmaţi cu această metodă după care curentele „se Mac", nu se nasc, un grup de talentaţi beletrişti, care miflitează în jurul redacţiei ziarului *Cuvîntul,* au rezumat f-sub titlul „Chemarea Institutului românesc al Acţiunii jpaţionale" manifestul program al grupului *Action frantgaise* de la Paris. Poeţi sau scriitori în mare majoritate, ţcreatorii noului curent s-au amorezat de tehnicitate şi specialitate. Ei vor desfiinţarea democraţiei, mai' mult, a politicii şi înlocuirea ei cu conducerea profesioniştilor şi a specialiştilor. Manifestul conţine numai adevăruri axiomatice, simple sentinţe infailibile, indiscutabile. Această sobrietate nu e lipsită de oarecare grandomanie. Gîndiţi-vă la *Manifestul comunist,* ce simplu şi ce lipsit de explicaţii şi dezvoltări e redactat.

Ca publicişti imparţiali, ne permitem cîteva comentarii în marginea acestei „Chemări". Semnalăm de la început o greşeală de metodă. Inspiratorii programului de mai sus confundă raţionalul cu realul (Hegel le-a identificat, dar în favoarea realului), logicul cu psihologicul. Admitem pentru moment că tot ce conţine manifestul e

exact, adevărat, util. (Am arătat în altă parte a revistei opinia noastră relativ la această problemă şi revenim şi mai departe.) Ei şi ? Cînd voieşti să lansezi o mişcare, un curent, fără îndoială, voieşti să ai succes, să reuşeşti.

Dar orice reuşită e condiţionată nu de adevărul pe care-l conţine, ci de publicul căruia te adresezi. El trebuie să se convingă de eminenţa soluţiilor. Mentalităţii, structurii lui sufleteşti te adresezi. O idee poate fi excelentă. Dar daoă el se îndărătniceşte să n-o găsească la fel ? Ce poţi să faci ? Structurile psihice, ale mulţimilor nu sînt logice. Ele conţin o serie de materiale amorfe şi nediferenţiate a căror rezultantă, bună-rea, are meritul că *există.* Se cunoaşte metoda socialiştilor utopici dinainte de Marx.

Oricine găsea un plan pe care-l credea minunat pentru refacerea societăţii se grăbea să-l comunice colectivităţii, invitînd-o, sub sancţiunea lezării propriului ei interes, să se conforme. Dar aceste proiecte aveau o valoare individuală (variau de la reformator la reformator, ori de la grup la grup) şi una socială. Se întîmpla, vedeţi, lucru curios, ca societatea să nu le adopte imediat, fiindcă nu se regăseşte în ele. Marx a inversat problema. Nu iniţiative individuale, nu planuri gratuite care fatal diferă după fiecare gînditor care le concepe, ci înţelegere exactă a grupului social. O mişcare nu se improvizează. Ea se naşte organic din trebuinţele anonime, difuze, imperceptibile ale maselor. Cînd o asemenea mişcare se presimte, se schiţează, cînd e condiţionată obiectiv de realităţile sociale ale momentului, ea poate fi captată, canalizată, condusă de gînditori. istoria întreagă dovedeşte adevărul acestei metode. Verificaţi-o acum la cazul de care ne ocupăm. Aţi auzit d-stră în masele largi ale poporului românesc, aţi auzit plîngeri de la Baia de Aramă ori de la Podul Iloaei, de' la. Caracal ori de la Hotin, că funcţionarul, preotul, ţăranul ori negustorul s-au săturat de „cetăţeanul enciclopedic" şi că vor „tehnicianul specialist", că se leapădă ca de un blestem de politică şi că vor economie şi competenţă, că s-au dezgustat de „suveranitate naţională" şi că doresc ierarhie, misticism, renunţînd la libertatea mujtă-puţină pe care o au, ca la o pacoste ?

Dacă protestează vreodată aceşti onorabili şi modeşti oameni e ca să ceară mărirea lefurilor, măsuri contra scumpirii traiului, respectarea alegerilor, libertate. Dar atîta tot.

Cred că puţini au auzit asemenea doleanţe. Ele nu există decît în intenţiunile, — de altfel cu atît mai simpatice cu cît sînt mai sterile, — ale eminentului grup de literaţi care au lansat ca o bună vestire „Chemarea". Şi cum ar găsi ecou un program croit pentru organismul francez şi aplicat, la noi, aşa din senin, printr-o simplă traducere neadaptată. închipuiţi-vă pe cineva care ar traduce codul penal olandez de pildă (lucrul s-a întâmplat) şi care în graba redacţiunii ar conserva articolul care pedepseşte pe acei ce vor atinge digurile de apărare contra mării, sau codul brazilian şi ar păstra cutare normă relativă la cultivarea cafelei.

Puţin înainte de jumătatea secolului trecut, un boier, Bălăceanu, cîştigat trup şi suflet de doctrina lui Fourier, s-a gîndit s-o aplice la noi în ţară. Zis şi făcut. în consecinţă, a creat lîngă Ploieşti o „falansteră". Pînă să strîngă alţi adepţi, a silit pe toţi robii de pe moşia lui să adere la mişcare. Ei trebuiau să fie primii pionieri ai progresului. Dar, instalaţi în „falansteră", aceşti proaspeţi fourierişti n-au înţeles sensul profund al doctrinei : au furat ferestrele şi uşile, au devastat falansteră şi au fugit peste noapte în toată lumea.

Dorim din toată inima, bineînţeles, un alt viitor „Institutului naţional". Totuşi, istoria trebuie meditată puţin.

Acestea relativ la metodă. Dacă o mişcare trebuie să se adreseze realităţii şi dacă realitatea e alta la noi, orice discuţie asupra valorii programului devine inutilă. Totuşi, din pură manie cărturărească, să ne mai permitem cîteva comentarii şi asupra conţinutului „Chemării". Am văzut realitatea lui ; să vedem acum „adevărurile" pe care le cuprinde.*

„Pornind de la o valorificare ştiinţifică, — deci tehnică şi abstractă a individului, — democratismul a creat conceptul artificial de om, pretutindeni la fel, egal cu el însuşi... Rezultatul a fost peste tot acelaşi : smulgerea din mediul lui concret şi natural, ignorarea sau neglijarea resorturilor intime şi personale... etc, etc". Dar conceptul de „om abstract", „în sine", pe care l-a creat democraţia e un minimum. Aceasta înseamnă că oricine, oricât de decăzut

ar fi, tot conține în el o esență omenească care trebuie respectată. Romanii și grecii nu considerau sclavii ca oameni. La fel, feudalii pe iobagi. Abstracția „om" are în democrație o accepție defensivă. Ea a fost opusă unor feroce încălcări dincolo de ce putea permite umanitatea. Ea are o valoare minimală : indică un stadiu sub care nimic nu mai e permis într-o lume civilizată.

Atîta tot. încolo, „specificitate", „resorturi intime și personale", „mediu concret și natural" au fost, slavă Domnului, suficient respectate de democrație. în orice caz, le-a respectat mai mult Democrația decît le respectase vechile autocrații, sau decît le respectă fascismul [...] din care se inspiră în mod egal „Chemarea".

Altă vină a regimurilor democratice e : „înlocuirea legăturilor organice și deci ierarhizante dintre membrii aceleiași națiuni printr-unele de natură pur contractuală..." Ce înțelege institutul acțiunii naționale prin legături ierarhizante ? După ce criterii trebuiesc stabilite ele ? După tradiție și nobleță ? Dar ce ar zice intelectualii de la *Cuvîntul,* printre care cea mai mare parte nu au un blazon feudal la origine, dacă s-ar admite acest principiu, după care, în loc să-și exprime liber opiniile la gazetă, ei ar fi trimiși acolo unde i-ar așeza automat „ierarhia socială" — adică la cine știe ce obscure ocupații ? Sau e vorba de ierarhie intelectuală ? Dar aceasta e baza însăși a democrației. Feciorul de cîrciumar, Millerand, dacă a avut merite, a ajuns președinte de republică și oricine poate face la fel în asemenea regim. Exemple se pot găsi mii. Democrația nu exclude decît *ierarhia „a priori",* ierarhie de sînge, ereditară, bazată pe drepturi absurde și neverificate.

„Abstractizînd și artificializînd viața națională, p^erzînd legătura cu concretul, adică cu istoria, cu tradiția vie, cu continuitatea în timp a națiunii, democratismul n-a întrebuințat decît acest din urmă fel de lege".

Nu mai discutăm aici care ar fi folosul sau inconvenientul pentru țările *care au un trecut* să-1 reînvie în politica lor actuală. Lucrul în orice caz e conceptibil. Dar, după cum am spus de atîtea ori în această revistă, trecutul nostru ne aparține prea puțin. Ce înseamnă tradiționalismul în România ? Revenirea la cultura grecească ori slavonă, ori turcească ? — fiindcă cea românească e

prea recentă ? Ar fi (și pentru un institut de acțiune națională lucrul e grav) să ne deznaționalizăm.

Cetățeanul a fost declarat prin naștere enciclopedic, deschizîndu-se prin aceasta poarta tuturor primejdiilor, într-un articol publicat mai sus în acest număr al revistei, am arătat pe larg inconvenientele parlamentelor și guvernelor de specialiști. Și aceasta în țări unde diviziunea muncii e extremă. Dar ce caută asemenea deziderate la noi, unde *diferențierea* ocupațiilor și a profesiilor e încă rudimentară ?

Sîntem încă în multe privințe în faza economiei familiare în care omul face de toate ca să-și hrănească pe ai săi. Am arătat de asemeni mai sus că numai „cetățeanul enciclopedic" poate înțelege interesul general, pe cînd specialistul reflectează totdeauna egoismul breslei, al meșteșugului sau al castei.

„Existența acestui -«cetățean enciclopedic» a dus la creațiunea de partide politice, care au dovedit, în cazul cel mai bun, *unilateralitatea* lor și imposibilitatea de a stăpîni împrejurările politice". Dar parcă adineauri era vorba tocmai de *universalitatea* lor enciclopedică. La distanță de trei rînduri, redactorul „Chemării" uită ce a spus mai sus.

Sau poate unilateralitatea guvernelor e bună și atunci partidele politice denunțate ca atare nu sînt rele. Să se lămurească mai întîi teoreticienii, ca apoi să poată înțelege și publicul ce vor.

Crima cea mare a democrației e, după cum se știe, parlamentarismul. Acesta e plin, după „Chemarea" care îi consacră cîteva rînduri, de toate păcatele. Printre alte defecte •— cea mai mare parte sînt cele examinate în articolul de mai sus, — i se reproșează : „ruperea unității organice a statului prin disocierea puterilor...".

Remediul „Chemării" la toate aceste inconveniente e crearea parlamentelor de specialiști și tehnicieni profesionali. Dar, oare, cînd în locul numai a trei puteri cîte are democrația, fiecare breaslă, fiecare tagmă va fi ridicată la rangul de putere, ce va deveni „unitatea organică a statului" ? Răspunsul nu poate fi îndoielnic : anarhie pură, atomism de interese egoiste strivindu-se unele pe altele. Ideea ridicării la rangul de putere în stat a diferitelor profesiuni e de origine sindicalistă. A susținut-o

Pelloutier, Pouget, Greffuelhes, E. Berth şi G. Sorel. Dar aceştia au inventat-o tocmai ca să pună ceva în locui statului, pe care voiau cu orice chip să-l desfiinţeze. Organismul etatist li se părea cea mai mare piedică la descentralizarea sindicalistă. Şi fondatorii I.A.N. utilizează fără să ştie argumentele produse de sindicalişti contra statului ca să probeze... „unitatea organică a statului". Lucrul se explică aşa : ei au citit pentru doctrina susţinută lucrări „de seconde main", adică Maurras, fără să meargă direct la izvoare. Şi doar „Institutul", pe lîngă talentaţi literaţi, are mi se pare şi cîţiva doctori cărora ar fi putut să le dea însărcinarea de a studia istoria doctrinelor pe care le iubesc.

Se mai fac în „Chemare" şi afirmaţii ca acestea : mentalitatea democratică atacînd categoria producţiei a ajuns la disjungerea termenilor capital-muncă şi la opunerea lor. Numai cine nu cunoaşte istoria formaţiunii proletariatului în secolul al XIX-lea (pentru care recomandăm cîteva surse, care după cum se vede, nu strică : E. Levasseur : *Hisloire des classes ouvrieres* ; Herkner : *Arbeilerfrage,* 2 voi. ; Sombart : *Sozialismus und soziale bewegung* ; Jaures şi alţii : *Histoire Socialiste)* poate susţine aşa ceva. Conflictul capital-muncă e o *realitate* socială izvorîtă pe urma apariţiei maşinismului şi capitalismului industrial. Democraţia a căutat tot timpul să-l evite sau să-l soluţioneze prin conciliere de-a-lungul secolului al XIX-lea. De aici legislaţia uvrieră, care ameliorează starea muncitorilor, acordată de guvernele radicale, de aici doctrina radical-socialistă, care vrea solidaritatea în locul luptei de clasă etc, etc. Dar, după 1848, constituiţi în clasă aparte, proletariatul refuză toate avansurile democraţiei. Ni se mai spune ceva mai jos că democraţia a degenerat în feudalitate bancară şi că, din cauza ei, „între capital şi muncă a intervenit *banca* ca regulator"... Ce înseamnă asta ? Banca arbitru între lucrători şi patroni ? Unde au văzut aceasta redactorii „Chemării" ? Banca susţine totdeauna pe patronii pe care-i finanţează. Dar aceasta n-are a face nimic cu democraţia care caută să atenueze pe cît poate politica acaparatoare a băncilor. E cazul Partidului Radical-Socialist din Franţa, al diferitelor partide ţărăneşti din diferite ţări etc, etc. Dar e tot aşa de adevărat că feudalitatea bancară, de comun acord

cu marii industriaşi, susţine politica lui Mussolini, din care se inspiră „Institutul A.N.".

„Regimul democrat şi parlamentarismul sînt organizaţii abstracte impuse în chip artificial naţiunii şi statului"... Desigur, cînd un regim funcţionează mai bine de o sută de ani, cînd aproape toate ţările globului l-au adoptat, înseamnă că a fost „impus" şi încă artificial. O eroare nu poate dăinui. Un individ se înşeală, dar un popor, majoritatea popoarelor nu se poate înşela şi încă o sută de ani în şir. Ceva care prinde aşa de unanim nu poate fi ceva artificial. Un literat poate să creadă că curentele sociale se pot improviza prin bunăvoinţa cîtorva, că ele se pot „impune" artificial prin agenţi electorali. Un sociolog ştie bine însă că există un strict determinism social şi că nimic *gratuit* nu se întîmpla în societate, după cum nu se întîmpla în fizică ori chimie.

„Regimul democratic a creat libertatea, legalitatea, ideea de naţiune ? Nu. Naţiunile au existat întotdeauna şi anume în legalitatea naturală pe care le-o asigura desfăşurarea organică a vieţii lor"... Dar nu e deloc adevărat .• că naţiunile au existat totdeauna, nici măcar în „legalitatea naturală pe care le-o asigură desfăşurarea organică a vieţii". Cuvîntul „patrie" se pomeneşte întîia oară în sec. XVIII. Jeanne D'Arc luptă „pour son roi", şi nu pentru ţara sa. La fel Turenne şi Conde. Ce idee de naţiune putea fi cînd ţările aveau o realitate pur feudală, după î care împăratul Austriei deţinea prin moşteniri personale *' Flandra şi Spania, sau Anglia care deţinea provincii în Normandia ?

Am vrea însă să ştim cum datorită „desfăşurării organice a vieţii lor" indivizii sub Ludovic al XIV-lea, sub Metternich, sub Nicolae II se găseau liberi, cum datorită aceleiaşi formule magice „Ies lettres de cachet", inchiziţia, deportarea şi confiscarea averii pe prezumţii, executarea fără judecată dădeau iluzia legalităţii şi a libertăţii. E aproape comic. „Regimul democratic a creat altceva : a creat *conştiinţa naţională,* conştiinţa legalităţii şi a libertăţii, dar a creat-o *prin lipsă;* aşa după cum boala ne face să cunoaştem ce e sănătatea". Nu vedem cum poţi avea cunoştinţa unui fenomen fără fenomen. Doar ştim cu toţii că din *nimic* nu poate aezulta *ceva.* Dar fiindcă e vorba de conştiinţa libertăţii, apoi tocmai aceea importă. Numai ea te poate face să-ţi aperi şi să-ţi valori-

fici dreptul. Numai ea ne-a dat întregirea neamului. Trăim doară de o mie de ani. Dar pînă la 1840 nu i-a venit nimănui în minte că putem forma cu toţii unul şi acelaşi popor. însăşi definiţia naţiunii e în funcţie de această „conştiinţă". îndepărtaţi-o şi totul se năruie.

Am putea prelungi la infinit această analiză de detaliu a „Chemării* Institutului românesc de acţiune naţională. Dar ar dura prea mult şi cititorul vrea să ştie ce' vrea, în fond, acel „Institut" ?

Convinsă că „democraţia lichidează", „Chemarea" vrea să-i grăbească sfîrşitul. De acest regim era legată mania de a face politică. „Chemarea" vrea desfiinţarea politicii şi înlocuirea ei prin competenţe economice şi tehnice şi prin simplă gospodărie.

Dar se poate separa oare politica de tehnică şi economie ? Dacă există o lege sigură în sociologie apoi e aceea după care diferitele funcţii sociale sînt interdependente. O transformare în politică se resimte imediat şi în economie şi invers. K. Marx el însuşi, dînd o importanţă excesivă poate economicului, a arătat totuşi dependenţa lui de celelalte funcţiuni sociale. De fapt, politica nu e decît o expresie a economiei. Scoateţi-o din societate ; economia ea însăşi se modifică, dînd un rezultat pe care nu-1 putem prevedea.

Nu democraţia a adus politica. Ea a existat totdeauna în structura sufletească a omului. De aceea ne îndoim că politica se poate elimina din moravuri, fără să transformăm cu totul psihologia omenească. Nu se poate suprima politica, fără să scoţi din om ambiţia şi nevoia de glorie. Dar această voinţă către putere caracterizează pe oamenii din toate timpurile şi din toate locurile. Ea e aşa de adînc sădită în om, că adesea e mai tare decît instinctul de conservare. Sînt oameni mai mult ambiţioşi decît interesaţi. Copilul certat nu mănîncă sau vrea să se îmbolnăvească, deşi ştie că aceasta îi face rău, numai ca să-şi apere orgoliul răzbunîndu-se pe părinţi.

Teoreticienii de la *Cuvîntul,* talentaţi şi focoşi polemişti, sînt înainte de toate temperamente politice. A lupta cu înverşunare contra d^rnocraţiei, a face acţiune de regrupare contra ei, lansînd manifeste şi creind ligi, nu înseamnă oare a face politică ? E înscris în firea lucrurilor că chiar distrugerea politicii trebuie să se facă prin politică.

Teoreticienii de la *Cuvîntul* fac... „proză" fără să ştie.

(iulie—august 1921S)

ULTIMELE ALEGERI ÎN EUROPA

Ori de cîte ori în vreo ţară de pe continent alegerile dau o indicaţie spre dreapta, reacţionarii noştri fac imediat pronosticuri asupra caducităţii democraţiei şi trag, bineînţeles, învăţăminte asupra excesului de libertate şi democraţie de la noi. Se uită însă că în ţările occidentale alegerile se fac de multe ori în vederea unei probleme concrete la ordinea zilei. Consultarea populară indică directivele de luat. Aceasta n-are nimic a face cu democraţia sau antidemocraţia. Aşa a fost cazul succesului conservatorilor în alegerile din Anglia şi acum doi ani. Fapt e însă că în toate ţările Occidentului alegerile dau, cu rare excepţii, majorităţi partidelor din stînga. De aici şi ura reacţionarilor contra parlamentarismului.

Închipuiţi-vă că alegerile ar da de obicei majorităţi dreptei. Niciunui conservator nu i-ar veni atunci în minte să ceară dictatura. Doctrina dictatorială e un argument în plus care probează victoria democraţiei.

Dar aceste succese electorale ale democraţiei nu apar aşa de clare la noi, fiindcă aici o mulţime de curente şi personalităţi de stînga trec drept elemente' de dreapta.

Reacţionarii români l-au acaparat şi confiscat de pildă pe d. Poincare. Dar acesta e un sincer democrat. Politica sa internă e din cele mai liberale (în vechiul sens al cuvîntului). N-a întrebuinţat niciodată cea mai mică constrângere a libertăţii şi a arătat o adevărată solicitudine pentru mediile muncitoreşti. Declarăm că am fi mulţumiţi dacă am fi guvernaţi şi noi de elemente de dreapta în felul d-lui Poincare.

Cine observă însă curba evoluţiei politice europene pe un timp mai lung îşi dă perfect seama că tendinţa către democratizare crescîndă e evidentă. Afară de ţările dictatoriale (şi în acestea, de pildă Spania, se pare că parla-

mentarismul începe să se arate necesar), alegerile, cu mici abateri, se îndreaptă către stînga. Ţările nordice au parlamente şi ministere de alianţă radicală şi social-democrată. La fel Belgia. în Franţa, parlamentul cel puţin e de majoritate socialistă şi radical-socialistă. Stînga burgheză şi social-democraţii domină compoziţia Reichstagului. La fel în Austria, Cehoslovacia şi Elveţia. Majoritatea laburistă în Anglia începe să cîştige locurile liberale şi să contrabalanseze puterea conservatorilor.

Ultimele alegeri municipale din Belgia şi Anglia au dat, majorităţi clare socialismului. în oraşe ca Manchester şi Liverpool, acesta cîştigă o preponderenţă remarcabilă. In Sheffield şi Leeds, laburiştii sînt stăpîni exclusivi pe administraţia comunală. De unde partidul travailist avea înainte de alegeri 250 consilieri municipali, astăzi are aproape 400. Dacă cercetăm rezultatul global al alegerilor, constatăm că travailiştii cîştigă 147 de locuri şi pierd 8, ceea ce înseamnă un cîştig net de 139 de mandate. Conservatorii pierd 87 de locuri şi nu cîştigă decît 18, în timp ce liberalii pierd 56 de locuri şi nu cîştigă decît 7. Independenţii în fine pierd 34 şi cîştigă 13. Cifrele acestea sînt, mi se pare, mai elocvente ca orice teorie. Fără să fie aşa de strălucite, rezultatele din Belgia sînt totuşi şi ele semnificative.

Cu toate acestea, fasciştii şi reacţionarii noştri, impermeabili la evidenţă, vor continua să strige că democraţia europeană lichidează !

(noiembrie 1926)

O PROFESIE DE CREDINŢĂ

Iubite D-le Madgearu,

Nu sînt un neofit proaspăt convins la ideea ţărănistă. N-am făcut ca Taine, care, ca să ştie cu cine trebuie să voteze, a studiat douăzeci de ani *Originile Franţei contemporane.* Educat sufleteşte de ideile poporaniste, am fost din acei fericiţi, foarte rari în generaţia mea, care încă din adolescenţă au putut să aibă, în atmosfera actuală de penibilă dezorientare, o direcţie şi o credinţă. Dar o

bună bucată de vreme m-am mulţumit cu o poziţie teoretică de publicist. Credeam că ideea singură poate provoca acea contagiune spirituală care ne va servi cauza ţărănistă. Experienţa ultimilor zece ani m-a convins însă că gustul şi eficacitatea intelectualismului senin e departe de noi şi că timpul e trup şi suflet al acţiunii. Pe de altă parte, o serie de reflecţiuni, întărite mereu de realitatea noastră socială, m-au împins direct către militantism.

Un tînăr care păşeşte azi în viaţa politică are dreptul să-şi formuleze toate îndoielile, fiindcă nimic nu apare evident clar. El se găseşte în faţa realităţii, ca Descartes altădată în faţa adevărului : printr-o metodologie sceptică, trebuie să elimine absolut tot ce nu-i pare sigur. Pe ce elemente sociale ar putea cineva să parieze, fără frică de a fi dezminţit ? Nobleţe nu avem. Dacă e bine sau rău nu ştiu ; constat un fapt. Burghezia se înfiripă acum şi partidele care o reprezintă au dovedit ferocitatea şi ipocrizia care caracterizează pretutindeni începuturile de cucerire ale acestei clase. Partidele care voiesc întărirea acestui regim şi-au căpătat forţa lor exploatînd o veche şi mizerabilă psihologie levantină, din nenorocire prezentă încă la unii din compatrioţii noştri. Aceasta se chema a avea spirit realist. Toţi ceilalţi care voiau o îndreptare erau consideraţi ca sărmani utopici neexperimentaţi. Dar aceşti oameni, care au deţinut atîta vreme puterea şi au fost atîta timp despoţi nediscutaţi, n-au fost o clipă măcar ceea ce se numea „le bon despote", adică tiranul patriot şi îndurerat de binele poporului său. S-au mulţumit, orbiţi de o strimtă optică de partid, să speculeze relele apucături ale caracterului nostru, fără să-şi simtă un minut datoria de a face şi puţină pedagogie, fiindcă aveau puterea, adică de a ridica prin exemplu şi educaţie un popor care era poate nărăvit, dar numai fiindcă suferise prea mult. Justificarea politică şi morală a despotismului lor se sprijinea pe ideea lipsei de pregătire a maselor. Dar această pregătire nu şi-o favorizau cu nimic, o amînau cît puteau „sine die", fiindcă altfel şi-ar fi surpat postamentul pe care se aşezase. Şi imoralitatea trebuia întreţinută — vedeţi tragicul paradox, — tocmai pe binecuvîntatul motiv al lipsei de pregătire ! Armele care asi-

gurau eternitatea acestei stări le cunoaştem : tirania ori corupția, persecuția ori seducția. Orice caracter, orice rezistență era mai devreme ori mai tîrziu destrămată. Orice veleitate de independență distrusă. Mă întreb ce voiau în fond aceşti oameni, care la urma urmei se pretindeau patrioți ? Să devină cele 18 milioane de români toți lichele ? Să admitem că întreg poporul nostru s-ar fi înscris într-un singur partid. Poate fi mulțumit chiar şi un despot, dacă e cît de puțin patriot, că a desființat din țara lui — pe care zice că o iubeşte, — sămînța caracterului şi a demnității şi că domină şi conduce o turmă mută de animale necuvîntătoare ? Acesta poate fi idealul moral al țării româneşti ? Au fost poate aceşti oameni abili politicieni sau excelenți psihologi fiindcă au înțeles unele triste aspecte ale caracterului românesc şi au trăit din exploatarea lor. Crima lor e de a nu fi fost pedagogi ai neamului, adică de a nu fi încercat un moment să ridice educativ conştiința populară la nivel de sinceritate, onestitate şi demnitate.

Rămîne țăranul. Chiar dacă nu l-am idealiza, chiar dacă nu i-am găsi în starea lor actuală nici o calitate, nu e mai puțin adevărat că e o imensă forță neîntrebuințată, o uriaşă energie latentă. Şi prefer o mină neexploatată alteia aproape de istovire. Nu ştiu dacă țăranul e bun sau rău. E însă singurul care pînă acum nu şi-a spus cuvîntul. Politica inspirată de existența şi interesele sale are imensul avantaj de a nu fi fost compromisă încă cu nimic. Aceasta pentru cei mai sceptici. Dar speranțele noastre sînt cu mult mai mari. Din adîncurile sufletului popular, din energiile lui, numai de acolo poate ieşi forța şi curățenia morală. State ca Danemarca ne-o dovedesc. Țăranul este astfel postulatul, ipoteza pe care ne sprijinim acțiunea, după cum atomul sau eterul permit în fizică experiența. Pariez pe o posibilitate, care îmi pare nu numai cea mai probabilă, dar şi cea mai dreaptă. Ii e rezervat viitorului şi istoriei ca să dovedească succesele ori falimentele ideilor. în fața prezentului, mintea şi conştiința nu poate mai mult. Dar ar trebui să fie absurdă toată sociologia dacă un stat a cărui structură e făcută mai mult decît două treimi din țărani să n-aibă politica sa firească.

Pentru toate aceste considerații, te rog, d-le Madgearu, **să** înaintezi d-lui preşedinte al partidului alăturata mea cerere de înscriere în Partidul Național-Țărănesc. *

(21 decembrie 1927)

INTELECTUALII ŞI ȚĂRĂNISMUL

Cunosc o mulțime de tineri „subțiri", fii de modeşti negustori ori de mici funcționari, trimişi la învățătură înaltă de peculiul modest al unei mătuşi ori de sudoarea de Sisif a tatălui împovărat cu şapte copii, care recunosc 0 radicală incompatibilitate între țărănism şi intelectuali. Aceste rafinate flori de mică burghezie, de îndată ce au ;.. mirosit aroma a două-trei cărți şi au fost seduşi de bu- :,nele maniere, se cred chemați să formeze numaidecît un JrSacerdoțiu aristocratic. Renegați recenți ai băcăniei îşi •iau asupra lor destinele elitei, ale căror drepturi cred că , au misiunea să le apere contra grosolanelor mulțimi, fAcestor distinşi tineri, amețiți de lectura cîtorva pagini ț.de gazetă franțuzească, fascinați de mirajul dotelor şi al Isaloanelor, vreau să le răspund astăzi.

T *

I Adevăratul, autenticul intelectual, acela din muşchii 'gîndirii căruia se îmbogățeşte patrimoniul spiritual al societății — nu diletantul elegant, bufon al plictiselii celor mari — acela e *un muncitor.* Cu avantajele şi cu mizeriile acestei stări. Cu divina plăcere a cheltuielii de sine şi cu amărăciunea meschinei răsplate, care, cîteodată, întîrzie şi aceea.

El recunoaşte un frate în manualul care se trudeşte, ca şi el, în dreapta ori în stînga lui. Şi el e un salariat. -Acelaşi elan de avînt şi aceeaşi deprimare de robie. Unul sSpoate din brațele sale ostenite, pentru îmbogățitul trîndav, instrumentele confortului material, celălalt îi oferă de-a gata valorile sufletului plătite cu spasmuri şi insomnie.

* V. nota cte Ia p. 447. (n. ed.)

In alte ţări, unde stâlpul societăţii e proletarul industrial, cărturarii sînt cu dînsul. Karl Marx, Jaures, Anatole France nu erau simpli lucrători.

La noi, muncitorul de bază e ţăranul. Ne vom lega destinul de al lui şi vom fi solidari cu dînsul. Intelectualul, muncitor cu capul, nu are ce căuta în rîndurile puternicilor şi avuţilor. Mîndru şi sărac, el n-are de aşteptat nici o pomană, harnic, n-are de împărtăşit petrecerile lenii altora. Talentul său are ceva mai bun de făcut decît să se ofere în abilă avocatură pentru tirani ori impostori. El n-are ce căuta într-o lume de la care nu poate aştepta decît umilinţa prisosurilor şi a resturilor.

Fiindcă munceşte şi produce, intelectualul este implicit *un creator*. El se desolidarizează fatal de parazitism, de viaţa frivolă, de cei care trăiesc din înşelăciune.

Intelectualul nu poate fi decît *filantrop*. Fiindcă a ajuns la conştiinţă şi lumină, el îşi simte datorii. Tolstoi, Turgheniev, poporaniştii ruşi au dat pilda unor elemente de clasă nobilă care totuşi vor să răscumpere păcatele strămoşilor lor. Puneţi la un loc două grupuri sociale : unul tare şi unul slab. Oricare ar fi bunele intenţii ale puternicilor, e în firea lucrurilor ca ei să abuzeze de cei slabi. Această dezarmonie istorică, acest dezechilibru deşănţat nu-l poate suferi conştiinţa intelectualului, — dacă e adevărat, — conştiinţă de simetrie şi de justiţie. El vrea să restabilească adevărul, care e ecoul armoniei firii.

Altădată am fost puşi altfel în încurcătură. Ni s-a spus : cum se împacă conştiinţa d-tale estetică cu grosolănia rurală ? Ne-am uitat împrejur să verificăm estetica claselor. N-am găsit nicăieri, din ceea ce constituie în altă parte nobleţea, decît fărâmături degenerate. N-am găsit curajul, îndărătnicia, cavalerismul boierilor de aiurea. Pentru ce, nu e locul să ne întrebăm aici, aristocraţia noastră s-a măcinat, s-a dizolvat cu totul, în ultimul sfert al veacului trecut. N-am găsit nici acea dîrză, demnă şi cinstită negustorime, care din generaţie în generaţie păstrează onoarea firmei şi face fala patriei. Sîntem prea tineri ca să avem înalta burghezie intelectuală. N-am găsit decît parvenitismul unor aventurieri mărunţi ai banului ori al unor arivişti setoşi, feroci de situaţii, de

confort şi de bun trai. Cu un cuvînt, drojdia mahalalei în ascensiunea ei. Oameni ai căror morală e să facă din şiretenie o mîndrie şi din corectitudine o ruşine. Sceptici triviali ai caracterului omenesc. Nici măcar destul de concentraţi în lăcomie sau laşitate ca să inspire un roman de felul lui Balzac. Duplicitate mică, meschină, mediocră. Lipsiţi pînă şi de grandoare ori măcar de ifos în ticăloşie.

Ce estetică puteţi găsi în aceşti febrili găinari de minusculă factură ?

Dar dincolo tronează calm şi suveran ca anotimpurile, ca munţii şi intemperiile, ţăranul care păstrează cu tihnă şi modestă majestate firul roşu al unităţii tradiţionale de neam. încercat de vînturile vremii şi ale istoriei, oţelit, îşi continuă truda milenară. Liniştea şi dispreţul său sînt aristocratice. Priveşte şi tace la valurile care trec. încadrat de natura eternă, el însuşi un amănunt al ei, înscrie în acest colţ de planetă cîteva slove de originalitate naţională. De la el porneşte şi arta şi pîinea şi continuitatea patriei. El constituie singura noastră aristocraţie prin vechime şi statornicie.

între pleava mahalalelor mai mari sau mai mici şi între frumuseţea aspră a firii ţărăneşti, ce rafinat, ce autentic estetic ar putea să aibă greutatea alegerii ?

Intre o clasă, care îngînă o mizerabilă tranziţie, care înclină toate vînturile, şi între o alta, aşezată definitiv în naturaleţea şi simplicitatea misiunii ei, ce gust ar putea să şovăie o clipă ?

*

Dar intelectualul mai are şi un alt motiv să fie alături de ţărănime. Cînd e om de ştiinţă, el caută adevărul obiectiv pe orice căi. El nu are dreptul — cel puţin îşi impune — să aibă simpatii şi preferinţe preconcepute. Trebuie să gîndească la structura şi întocmirea socială aşa cum o înfăţişează faptele. Intelectualul pricepe mai bine ca oricine legile necesare ale determinismului social. Şi ceea ce îi indică raţiunea, sentimentul său trebuie să primească. El îşi violentează sentimentele ca să primească convingerile. Dar sociologia românească e clară în această privinţă, pentru cel ce vrea să gîndească liber şi simplu. Sîntem o ţară în majoritate de ţărani şi istoria

ne arată că toate societăţile manifestă fizionomia elementelor lor dominante în producţia economică. Simpatic sau antipatic, ţăranul e un fapt. Intelectualul care merită acest nume, adică care nu cunoaşte decît adevărul, nu poate să nu-l accepte. Dacă a reflectat, concluziile sale sociologice nu-l pot duce în altă parte.

Şi nu ne e frică că fineţea şi subtilitatea culturii se vor întuneca atunci cînd se va închega o civilizaţie ţărănească la care trebuie să muncim din răsputeri. Danemarca ţărănească a produs pe filosoful Hoffding, pe criticul Brandes şi pe romancierul Iacobsen. într-un regim politic curat, echilibrat şi cinstit, nu pot întîrzia valorile înalte ale civilizaţiei.

Dar atunci, cînd aceste produse culturale adevărate, răsărite din realitatea solului nostru, se vor înfăptui, intelectualul îşi va putea serba propriul său triumf. El se va putea bucura în linişte şi libertate de cugetul său, autonom. în conştiinţă şi aspiraţie, dominîndu-şi destinul fără să fie lacheul slăbiciunilor şi viciilor unor stăpîni, care cer mereu să fie linguşiţi pentru a lăsa să li se strecoare printre degete cîteva frimituri din regalul lor banchet.

(9 ianuarie 1928)

PROBLEMA ORIENTĂRII PROFESIONALE

Acum cîteva decenii se credea că soluţia problemei sociale nu se poate găsi altfel decît pe calea unei mai bune repartiţii. Toate mizeriile şi suferinţele îşi aveau cauza într-o defectuoasă împărţire a avuţiilor. Suprema anomalie consta în acest dezechilibru al diviziunii bogăţiilor : deoparte capitalul, de cealaltă munca. Nu numai socialismul, dar chiar ideologiile democratice şi radicale, care nu voiau desfiinţarea integrală a proprietăţii şi a capitalului, ci o echitabilă repartiţie, au înscris în programele lor şi cîteodată au realizat prin începuturi de legiferare aceste intenţii de ameliorare socială.

Iată însă că de cîtva timp perspectiva din care se priveşte problema s-a schimbat. Atenţia se îndreaptă către alte soluţii. Din ce în ce mai considerată ne apare *organizarea producţiei.*

Se ajunge, cu încetul, mai cu seamă în lumea americană, la ideea că producţia sistematizată în legile ei esenţiale va aduce cu sine şi rezolvarea conflictelor între clase. în adevăr : dacă rezultatele industriei vor fi aşa de prospere cantitativ şi calitativ, dacă transformarea şi producţia bunurilor se vor revărsa în lume în enorme valuri, din toate acestea se va resimţi cu siguranţă şi situaţia muncitorului.

Dacă adică, cu aceleaşi costuri de producţie, se va ajunge la un randament maximum, datorit organizării ştiinţifice a muncii, surplusul nu va merge numai în punga capitalistului patron, ci va intra şi în aceea a lucrătorului. Karl Kautsky, el însuşi, recunoaşte că ceea ce a potolit, pentru o bucată de vreme, acuitatea conflictului între patroni şi lucrători a fost politica colonială, care cu bogăţiile noi pe care le-a adus pe piaţa Europei, a dăruit o enormă prosperitate pentru patroni în. primul rînd, dar şi pentru proletari în al doilea. Dar aceste bogăţii pot fi produse şi altfel, decît prin exploatarea noilor ţinuturi. Ele stau închise şi latente oarecum în însăşi munca uvrierului. Fiindcă, lucrul e constatat ştiinţific, acelaşi efort din partea acestuia poate da un produs mult mai mare dacă e condus şi canalizat după metode raţionale.

Au venit atunci constatările şi demonstraţiile lui Taylor, în ce priveşte mecanismul sforţării muncitoreşti. Dar felul cum punea problema Taylor nu privea decît o singură faţă a chestiunii. Fiindcă stimularea randamentului optimum al muncii nu e numai o problemă de mecanică. Ea cuprinde încă o întreagă sumă de factori.

Fără îndoială, în primul rînd îmbunătăţirea condiţiei fizice şi materiale a lucrătorului : cu cît acesta e mai sănătos, mai voinic, mai mulţumit, mai luminat, cu atît munca sa e mai bogată şi calitativ mai bună. Ce au dat în această privinţă realizările americane o putem vedea : din memoriile lui Ford şi din interesanta monografie a sorbonardului C. Cestre : *Justice et organisation sociale en Amerique.*

Dar cucerirea producţiei maxime nu se va putea face, ca în orice ramură, decît prin dezvoltarea specializării

muncii în raport cu aptitudinile naturale : ceea ce **s-a** obținut într-o anumită măsură în domeniul muncii spirituale cu ajutorul pedagogiei, adică repartizarea profesiunilor după specificitatea sufletească a fiecăruia, trebuie să o aplicăm şi în ce priveşte munca manuală. Căci e o prejudecată să credem că diferențierea după aptitudini presupune o structură sufletească complexă şi că n-o găsim deci decît în domeniul intelectual. Oric.e mişcare, orice gest, fie el cît de rudimentar, e făcut în alt chip de un om şi altfel de un altul.

Azi, cînd ştim că în psihologie există numai diferențe individuale, nu avem nici un motiv să nu ținem seamă de acest postulat şi atunci cînd considerăm munca manuală.

E o banalitate, pe care totuşi o neglijăm, că fiecare profesiune practică presupune anumite facultăți sufleteşti speciale. Iată, de pildă, în ce priveşte atenția. Deosebim, de obicei, două tipuri de atenție. Una concentrată, care se fixează la un cerc restrîns de preocupări şi le pătrunde în adîncime, şi alta, distributivă, sau extensivă, care conține un cerc mare de fenomene ori obiecte în cuprinsul ei. Un savant, un gînditor, un ceasornicar va avea nevoie de o atenție concentrată. Dar un şofer sau un conducător de tramvai ? Acela trebuie să fie atent la mai multe puncte deodată : şi la trăsura din dreapta şi la pietonul din stînga care-i taie calea şi la cotitura liniei care i se deschide înainte. Atenția lui trebuie să se întindă în suprafață.

Acelaşi lucru se întîmpla cu toate fenomenele sufleteşti, în fiecare din ele găsim de făcut diferențieri. Cutare lucrător e apt pentru o anumită meserie fiindcă are tare structură sufletească şi nu alta.

Grija noastră cea mare e să punem pe fiecare la locul lui. Dar dacă, în mediurile avute şi burgheze, copilul e îndreptat în direcția aptitudinilor sale de însăşi familia sa, în lumea proletariatului, profesiile sînt luate la întîmplare fără nici o metodă.

Ca să se remedieze acest grav inconvenient s-au creat în străinătate o mulțime de organe menite să prezideze la orientarea profesională a clasei muncitoare.

S-a adresat, bineînțeles, în primul rînd, şcolii. Copilul e studiat de aproape în ce priveşte fiziologia şi anatomia

corpului său şi apoi în ce priveşte aptitudinile sale sufleteşti. Dar institutorul, învățătorul sau chiar medicul care se ocupă de aşa ceva mai are şi altceva de făcut. El consideră acest lucru o îndatorire auxiliară şi deci, fatal neglijabilă. Apoi el nu e întotdeauna un specialist în această direcție şi investigațiile sale pot fi făcute fără metodă.

De aceea, în țările Occidentului, s-au creat organe speciale pentru această misiune : oficiile de orientare profesională. Ele au pornit fie din inițiativa sindicatelor, fie din aceea a patronilor, fie din o nevoie pură de studiu a oamenilor de ştiință. Materialul adunat formează azi o ştiință specială, o ramură a psihologiei, psihotehnica.

La noi în țară asemenea încercări s-au făcut tot de oameni de ştiință.

A început mai întîi dl. C. *Răclulescu-Motru* pe lîngă seminarul său de psihologie. Apoi dl. *pro]. Ştefănescu-Goangă.* Eu însumi, în seminarul meu, am început studiul unor astfel de probleme. Se ştie însă cu cîte dificultăți materiale se pot face astăzi asemenea studii. Ajutorul statului într-o formă sau alta trebuia să se producă.

Ministerul Muncii, prin luminatul său director general al învățămîntului muncitoresc, dl. ing. *Stavri Cunescu,* înțelegător al problemelor moderne ale muncii, a pus în programul său de activitate şi aceste importante preocupări. S-a constituit o comisie psihotehnica, care se va bucura de tot concursul profesorilor de psihologie. Aceştia îşi pun seminariile lor de cercetări la dispoziția ministerului pentru a institui şi la noi ceea ce în altă parte e o operă de mult înfăptuită. Aproape în toate țările civilizate ale Europei funcționează zeci de asemenea instituții. România mare, fără să fie o țară de mare industrie, are un important proletariat. Dar nu numai lucrătorul de fabrici trebuie avut în vedere, ci şi cel agricol şi, mai ales, funcționarul. Pentru toți aceştia, în dezorientarea anarhică în care ne găsim, se impune o selecție profesională. Această organizare a aptitudinilor va avea şi un alt efect : acela de a descongestiona puțin carierele intelectuale, îndreptînd către munca manuală pe acei care, fără

să aibă un talent deosebit pentru cealaltă, îngreuiază mersul universităţilor, astăzi prea aglomerate, dezertînd de la adevărata lor chemare.

(10 ianuarie 1928)

PROFESIONIŞTII NAŢIONALISMULUI

Dacă cineva ar urmări o bucată de vreme proza gazetelor liberale (De ce nu ? Există tot felul de vicii), ar observa fără îndoială că acuzările de trădare şi de lipsă de patriotism, azvîrlite adversarilor, coincid aproape matematic cu momentele cele mai acute de erori şi de greşeli, de criză a guvernului. Şi e firesc să fie aşa.

Acuzarea de trădare e o procedură politică a zilelor de panică, a momentelor revoluţionare. Cînd societatea suferă de foame, de mizerie, de inchiziţie, trebuie o justificare. Dar mai ales trebuie un derivativ care să împingă în altă parte atenţia. Parcurgeţi puţin istoria marii revoluţii franceze a lui Taine. Cu cît înfometarea publică era mai chinuitoare, cu cît disperarea era mai atroce, cu cît pustiul era mai definitiv în sufletele uscate ale maselor suferinde, cu atît dictatorii „Convenţiunii" pronunţau mai des verdictele de trădare, mîntuitoare ca un balsam de tot ce era mizerie şi decrepitudine.

Şi mulţimea răscolită, setoasă de ţapi ispăşitori, se lăsa îmbrobodită cu acest văl perfid.

Artificiul e cunoscut şi din istoria năclăită de sînge a pravoslavnicilor ţari.

O delapidare uriaşă, efectuată de vreun agreabil tovarăş de vînătoare al ţarului, o bătălie pierdută, un an de secetă, toate aveau acest miraculos efect că dezlănţuiau un sfînt pogrom, ori înălţau, pentru pofta corbilor şi liniştea maselor, cîteva sute de spînzurători, de care atîrnau, în bătaia vîntului, ca pildă pentru toate generaţiile, trupuri schiloade de mucenici.

Istoria cunoaşte pînă la saturaţie procedeul. Şi totuşi, în ţara noastră, el mai poate reuşi încă. Vreţi un perfect barometru politic ? Vreţi să ştiţi cînd păcate mai grele apasă răspunderea guvernului ? Urmăriţi calomniile. Cînd

va pronunţa cuvîntul trădător, mergeţi direct şi cereţi-i socoteala treburilor sale. Fiţi siguri că nu veţi greşi.

*

In alte ţări, nu i-ar veni în minte nimănui să se laude că e naţionalist. Căci lucrul pare de la sine înţeles. Naţionalismul e o stare de fapt, nu o virtute. N-am auzit ca cineva să se laude vreodată că are doi ochi, că are părul negru ori că e înalt de un metru optzeci.

Cu toţii sîntem, trebuie să fim naţionalişti, după cum respirăm ori dormim.

Se face însă din acest lucru firesc un merit excepţional al cîtorva. Dacă în altă parte toate acestea ar fi anormale, la noi în ţară au o raţiune. *De zece ani trăim sub un regim anormal de corupţie şi brutalitate. Economia noastră e dizolvată, viaţa constituţională anulată, viaţa intelectuală şi morală în descompunere. Un regim de otrăvire a tuturor forţelor de tinereţe şi energie ne domină pînă la sufocare.*

Lumea ştie şi simte. Dar nu pricepe bine cauza. Cum ar putea atunci ieşi mai bine guvernanţii din acest impas decît speculînd naţionalismul, paradă evident caracteristică timpurilor tulburi. Lăsaţi ca viaţa normală să se reverse iarăşi peste ţara noastră : exploatarea patriotismului va deveni inutilă, mai mult, imposibilă.

Cineva observa odată că, printre adepţii doctrinelor libertare şi democratice, se găsesc numai oameni de treabă. In schimb, printre partizanii reacţiunii şi ai şovinismului, veţi găsi toată drojdia escrocheriei, dacă nu clienţii curţilor cu juri.

E foarte firesc să fie aşa. Un democrat trebuie să fie perfect curat ca să îndrăznească a jigni interese cîştigate de o oligarhie. Altfel, i se azvîrle în faţă spre discreditare prima greşeală. Dar cei care au de acoperit delicte, de tăinuit pungăşii, n-au decît să strige în gura mare balivernele unui patriotism factice, pentru ca colectivitatea să-i absolve. O carieră personală necorectă se reabilitează aşa de bine cu puţină demagogie patriotardă !

Unii dăruiesc societăţii, alţii o pradă. Dar mai este ceva. La noi, naţionalismul a devenit o carieră rentabilă. Agramaţi certaţi cu sintaxa, aventurieri ai tuturor banditismelor, şantajişti venali au devenit directori de gazete

ori de conştiinţă, au împins insolenţa pînă a voi să facă, printre afişe de înmormântare ori mică publicitate, morală oamenilor de treabă. Toate acestea, exploatînd patriotismul. Alţii mai modeşti au căpătat burse, subvenţii, slujbe, au fost recompensaţi după cum au răcnit mai tare la cele patru vînturi — cui voia să-i asculte — dragostea lor de ţară şi de neam. Ce poate fi mai minunat dacît să ai sentimente aşa de nobile şi care se întîmpla să fie şi recompensate. E ca şi cum ai iubi la nebunie o fată, care s-ar întîmpla să fie şi milionară.

Iată cum, dintr-o sfîntă datorie, aceşti domni au făcut o profitabilă carieră. Se înţelege că, atîta vreme cît se vor găsi încă în această ţară proşti care să-i asculte, ei vor continua minunata lor meserie, împroşcînd în dreapta şi în stînga. Nu e departe ziua cînd masca va fi smulsă. Atunci nu va mai fi suficient pentru orice apaş să se bată cu pumnii în piept jurînd câ-şi iubeşte neamul, pentru ca să-şi compenseze ticăloşiile. Şi rentabila meserie a naţionalismului îşi va fi încoronat sfîrşitul.

(11 februarie 1928)

LOGICA UNEI ÎNTRUNIRI

Lipsa de imaginaţie a Partidului Liberal devine de la o vreme distractivă. Concepţiile şi iniţiativele guvernului trăiesc de o bucată de vreme din copieri servile. După ce ani de zile a combătut cu înverşunare stabilizarea monetară, azi şi-a însuşit-o pur şi simplu, cu calmul firesc al aceluia care ar fi gîndit-o el mai întîi. E lesne de înţeles că un partid de apetituri şi instincte nu poate avea şi idei. Obsedat numai de o politică de îmbogăţire, el n-are gustul şi nici răgazul gândului dezinteresat, al documentării obiective, al invenţiunii tehnice. Şi, vorbind de-a dreptul, printre personalităţile marcante de la cîrma statului nici nu vedem cine ar putea-o face.

Iată însă că acum procedeul imitaţiei începe să devină pueril. Fiindcă Partidul Naţional-Ţărănesc, partid de permanent contact cu mase reale, a pornit o serie de întruniri, guvernul s-a grăbit să copieze procedeul răspunzând cu o reacţie artificială a cărei adevărată semnificaţie vom vedea-o îndată.

Aşadar, s-au întîlnit duminică la Iaşi cîteva mii de oameni. întrunirea s-a ţinut, e de la sine înţeles, în cel mai „călduros entuziasm". S-a aplaudat şi s-a aclamat. Dar pentru un observator imparţial, care ar fi vrut să facă psihologia acestor săli de searbăd avînt, de melancolică plictiseală a cîtorva mii de ţărani care priveau cu ochii obosiţi şi blazaţi nişte discursuri fără inimă şi fără sinceritate, debitate fără convingere ca tot ce e impus ori plătit, acest observator ar fi constatat un lucru evident. Anume lipsa totală de înţelegere, din partea oratorilor, a sufletului popular. Un ministru, care şi-a alcătuit de mult o poză de spiritual cinic, cu care la nu ştiu ce elegant club de resturi fanariote face mare efect, a povestit în discursul său o anecdotă în care era vorba de blenoragia pe care Kogălniceanu a transmis-o unei tinere fete ! Alţii, cu aceeaşi nesimţire, cu acelaşi simţ de impietate, au mai adăugat şi alte nostime calambururi care fac deliciul unor cercuri elegante.

Au mai debitat, pe un timbru de monotonă melopee, calomniile banale (şi aici lipsa de imaginaţie !) pe care le aduc de ani de zile gazetele lor fruntaşilor ţărănişti.

Şi la urmă s-au sărutat pe scenă şi şi-au jurat credinţă pe vecie. Deprinşi să ignoreze şi să dispreţuiască masele, ei nu ştiu să le vorbească.

Fiecare are dreptul să se întrebe ce legătură are toată această sinistră comedie cu suferinţele tragice ale poporului acestuia în clipa de faţă. De ce au mai venit, încă o dată, cu jovialitatea lor ofensatoare, să insulte lumea chinurilor ?

Răspunsul e neted : să dovedească măcar formal că au popularitate.

S-a născut o controversă între diferite gazete dacă au fost zece sau douăzeci de mii de asistenţi. Eu cred că opoziţia are tot interesul să susţină că au fost douăzeci de mii şi guvernul să scadă cît poate această cifră. Căci altfel cum ar putea să răspundă cu cît de puţină logică, la următoarele întrebări. Dacă aveţi aşa de formidabilă

popularitate, cum se explică că nu aveţi decît cinci, şase deputaţi în opoziţie ? Ce împiedică toate aceste entuziaste mulţimii liberale să vă dea votul lor convins ? *Dar mai ales ce v~a împiedicat, dacă aţi pătruns aşa de adine în sufletul maselor, să demisionaţi imediat şi în alegeri să căpătaţi majorităţi zdrobitoare, cu care apoi să veniţi iarăşi la guvern, distrugînd legenda popularităţii ţărăniste ?*

Şi iarăşi se pune întrebarea : *de ce liberalii au propus cu atîta tenacitate liste comune Partidului Naţional-Ţărănesc, voind să. se strecoare sub oblăduirea lor* ? Care partid din lume, simţindu-se aşa de unanim iubit, împarte, din simplă filantropie, cu adversarii lui, jumătate din numărul mandatelor ?

Iată de ce, cu cît numărul participanţilor la întrunirea de la iaşi e prezentat ca mai formidabil, cu atît guvernul iese mai ridicol.

Cu atît se înţelege cît au trebuit să lucreze jandarmii la această dragoste cu sila, cît au trebuit să contribuie fondurile secrete sau cotizaţiile partizanilor la miile de pîini rumene care s-au împărţit desigur printr-o dezinteresată dărnicie sau la costul biletelor de tren cu care s-a plătit drumul acestor fanatici şi convinşi pelerini ai paradisului guvernamental.

Sfătuim pe cei în drept să reducă cît pot numărul participanţilor la întrunirea de ia Iaşi. Să pună puţină logică in politica lor. Oricum, sînt oameni care pricep ceva în ţara aceasta, adine dispreţuită de scepticismul lor. Şi fiindcă nu au imaginaţie, le putem oferi noi sofismul cu care să scape : n- au decît să spună, cum spun toate autocraţiile, că dacă n-ar fi colaborat jandarmii ar fi venit puţini, dar buni. Aşa cel puţin e mai decent. Şi în acelaşi timp mai *consecvent.*

Dar cineva dintre domniile lor ar putea răspunde : e adevărat, nici noi nu ştiam că sîntem atît de populari, întrunirea de la Iaşi ne-a surprins şi ne-a copleşit.

Le vom răspunde atunci : dacă la laşi aţi aflat pentru întîia oară miracolul unei popularităţi neaşteptate, care s-a alcătuit într-o noapte, atunci tactica dv. viitoare e simplă.

Demisionaţi şi, oţeliţi cu această formidabilă şi recentă popularitate, prezentaţi-vă la alegeri. Veţi demasca, fără

urmă de îndoială, ipocrizia popularităţii ţărăniste şi, întăriţi după aceea cu asentimentul întregului popor, veţi guverna netulburaţi de nimeni.

(18 februarie 1928)

CRIZA UNIVERSITĂŢII : CRIZA STATULUI

Printr-o serie de articole semnate cu autoritate de diferiţi profesori universitari, ziarul *Cuvîntul* a deschis iarăşi dureroasa problemă a crizei universitare. Ne gîndim cu toţii cu o melancolie abia reţinută la ceea ce însemna prestigiul acestei înalte instituţii şi lumea aceea pe jumătate idilică, pe jumătate inconştientă, care constituia elita satisfăcută cu beatitudine a României mici.

Oricum, atunci un profesor universitar era un „domn" respectabil, grav şi băţos cîteodată, dar în orice caz conştient de misiunea lui. Şi dacă nu ştia atîta carte, avea, cel puţin, o ţinută onorabilă. Iar raporturile dintre studenţi şi profesori erau inspirate de o autoritate făcută din demnitate şi din acea duioasă simpatie cu care generaţiile mai bătrîne privesc minunatul fenomen al tinereţii. Mai există şi astăzi cazuri izolate de bună prietenie între generaţii, de statornică încordare la muncă în seminar sau laborator sub oblăduirea unui cap de şcoală, se mai ţin cursuri strălucite şi se mai găsesc studenţi curioşi, decenţi şi cuviincioşi.

Dar cazurile devin pe fiecare zi mai rare.

Regula e azi alta : unii profesori sînt absenteişti şi ambulanţi, alţii care fac cinci-şase cursuri pe an, unii acuzaţi de evidente plagiate, studenţi cu cunoştinţe mile şi cu suflete anarhice sau brutale pînă la ultima primitivitate.

Ca oameni care mai păstrăm încă gustul ştiinţei şi al procedeelor ei, se cuvine să ne întrebăm asupra cauzelor.

Una, cea mai comodă, apare imediat oricui : improvizaţia lumii universitare după război. în zăpăceala postbelică, siliţi să creăm patru universităţi din două, s-au adunat drept cadre ceea ce se găsea mai repede la îndemînă. Trebuia să facem faţă unor nevoi urgente. Era o pro-

blemă de orgoliu național în fața minorităților și a străinătății.

învățămîntul universitar trebuia să meargă oricum, dar să pornească din loc. Roadele le vedem acum : improvizația nu se transformă niciodată în creație. Mai devreme ori mai tîrziu, își arată deșertăciunea.

O fi contribuit și această cauză la destrămarea la care asistăm înfricoșați și neputincioși astăzi. Dar cauza e și mai adîncă și trebuie căutată, mi se pare, în altă parte.

*

Criza universității e una din formele, una din consecințele unei crize mai generale, care e criza statului român.

Ca și magistratura, ca și administrația sa economică, care trec și ele prin profunde zdruncinări, școala e un aparat dintr-un mecanism mai mare. O intoxicație generală a corpului se situează cînd într-un organ cînd într-altul. Deschideți istoria la unul din capitolele care tratează disoluția statului. Pretutindeni efectele sînt aceleași. în timpul feudalității, cînd organizația centrală era paralizată, grupurile regionale, ori instituțiile particulare se dezvoltau anarhic, fiecare după legea lor.

în timpul marei crize economice germane din 1922, cînd guvernul, prea slab față de trusturile economice, pierduse orice autoritate, valeitățile provinciilor, asociațiile profesionale, cartelurile industriale se declară independente și se conduc fiecare după altă normă. Autonomia, și separatismul ajung la așa grad încît unul din cele mai puternice grupuri industriale, grupul Stinnes, ajunge să bată monedă proprie și să legifereze special în zona sa de influență, după cum altă dată margravii Rinului ori baronii Franței au monedele lor proprii și împart justiția lor specială în teritoriile pe care le stăpînesc.

Descompunerea autorității guvernelor se oglindește în criza diferitelor instituții. Căci, de ce voiți ca universitatea să reziste mai mult decît alte organe ale statului V

După cum altă dată hoardele de condottieri ale baronilor feudali angajau mercenari de unde puteau, azi politicianismul guvernelor care s-au succedat de ia război conrup conștiințele, oferind, în cazul nostru, drept altă recompensă, vreunui partizan o catedră universitară, slujbă comodă întru toate.

Recrutarea profesorilor nu sc mai face prin concurs. La peste 50 de numiri în învățămîntul superior făcute de Ia război încoace, s-au ținut abia trei-patru concursuri. Restul numirilor s-a făcut prin diferite procedee.

Și ceea ce amintește și mai mult destrăbălarea feudală e că în unele universități s-a reintrodus fără nici o pudoare un instrument de succer.iune uzitat altă dată în statele papaie : nepotismul. Profesorii cu influență își numesc fiii sau nepoții. Catedrele tind să devină ereditare.

Și mercenarii nu se angajează numai dintre profesori.

Studenții, armată compactă de tinerețe expansivă, excelent mijloc pentru manifestații turbulente, sînt foarte utili pentru toate diversiunile politice.

Iată-i deci instrumentele pentru a lua cărbunii politicienilor cu mina lor adesea inocentă.

Urmează, firește, că față de atîtea preocupări așa de absorbante, cum e cea mai serioasă aceea de a salva' dificultățile guvernelor, școala și cartea rămîn pe planul al doilea. Cunosc, aici, ia universitatea noastră studenți ia filosofie care nu au auzit de Schopenhauer și studenți de la literatura română care nu știu precis dacă Eminescu a fost gazetar ori istoric. Indulgența examenelor e proverbială, fiindcă joacă amplu „lanțul slăbiciunilor", descris de Caragiale. S-a spus că vina e a liceelor care ne trimit elemente slabe. Dar liceele au obiectat că noi, profesorii universitari, le trimitem profesori de liceu insuficienți. Dar cum va putea trînti la examen un profesor numit prin politică pe nepotul ori protejatul șefului său local ? Cercul e vicios și prin acuzații reciproce nu se va găsi soluția.

Adevărul e că viața universitară e conruptă și otrăvită de atmosfera generală a țării, de moravurile ei, de felul vieții politice. In zadar veți încerca *paliative,* ici și colo.

în zadar veți întrebuința cutare pomadă pentru a tămădui o gomă sifilitică locală. Trebuiesc injecțiile cu mercur care repară întreg organismul.

Un ministru de finanțe al Franței, uitat pe nedrept acum, baronul Louis, avea obiceiul să spună : „Donnez-moi de la bonne politique et je vous donnerai de bonnes finances". Dar ceea ce e adevărat pentru finanțe e adevărat și pentru școală.

uaii-ne o viață politică normală și vă vom da o școală rodnică. Asigurați statului o funcție normală și școala va fi prima expresie a acestei însănătoșiri. Atunci profesorii își vor găsi adevărata lor menire, aceea de clerici care mențin mereu ridicat sceptrul dreptății eterne și a umanității neprihănite, obligîndu-ne să renegăm trivialitatea momentului prezent, cînd profesorii nu se disting prea mult de șeful de sector electoral, strivind zi cu zi, cu picioarele pline de noroi, marile virtuți ale gînditorului dezinteresat.

(27 februarie 1928)

DICTATURA SAU TIRANIE ?

Se vorbește adeseori de „dictatura" Partidului Liberal. Dar această denumire nu convine guvernului actual decît doar figurat.

Fiindcă dictatura înseamnă cu totul altceva. Mai întîi, dictatura mai multora e un nonsens. Dictatorul se încarnează într-o singură persoană cu caracter simbolic. De îndată ce împarte puterea cu o oligarhie, prestigiul său de imparțialitate, forță și autoritate scade. El e de obicei fructul ultim al unei revoluții prealabile, care se termină în perioada ei constructivă cu domnia nediscutată a unui personaj puternic. Dictatura e adusă și acceptată astfel de majoritatea poporului, pe baza unei revoluții, după ce vechiul regim a fost măturat.

*Cu totul altceva e un tiran. Acesta, printr-o lovitură politică de surprindere, fără asentimentul poporului pune mîna abuziv pe putere. Apoi se menține acolo prin inchiziție, persecuție și obscurantism. El e temut, dar nu e acceptat. Nu inaugurează o fază nouă de creație socială, ci continuă de obicei o stare de lucruri în descompunere, — pe care o menține cu teroare.

Deosebirea e evidentă dacă vom compara, de pildă, pe Napoleon cu Metternich. Primul vine în numele unui nou program de valori, a unei noi clase, care oferă o nouă formulă de coeziune socială. Cel de-al doilea, figură plămădită de geniul perfid al clericalismului și al feudalității decadente, menține cu sîngeroase reprimări, încă cîteva decenii peste scadența destinului său firesc, un regim perimat.

Astăzi Mussolini, adus de majoritatea voințelor italiene, după o revoluție, e un dictator. Dar Primo de Rivera, instalat printr-o lovitură de stat de castă sau subcastă militară, de insurecție de palat, e un simplu tiran.

Nu e greu de găsit între aceste două categorii, care era locul defunctului Ionel Brătianu. Firește că ținea mai mult de tiran decît de dictator. Dar și această' ipostază era colorată cu moravurile specifice ale pămîntului : o tiranie ipocrită, care pe față se masca cu un fel de constituționalism perfid, pentru ca să aibă la adăpostul acestuia libertatea tuturor corupțiilor, intimidărilor, sau persecuțiilor. O tiranie cu zîmbetul mieros pe buze otrăvite, o mască de bonomie sceptică care ascundea o voință tenace de exploatare și dominare absolută. Acesta era aspectul politicii liberale pînă la moartea fostului ei șef. Dar acum ?

Oricine are dreptul să se întrebe cum trebuie clasificat, ca formă politică, actualul regim. Nu vă osteniți să foiletați manualele de drept constituțional, de politică ori de istorie. Nu veți găsi nimic, fiindcă așa ceva n-are precedent nicăieri și niciodată. Trebuie să concedem că ne aflăm în fața unei forme politice originale pînă la absurditate.

De dictatură nu poate fi vorba. Am văzut mai sus pentru ce. O tiranie atunci ? Una cu patru capete cel puțin ? Dar și tirania presupune unitate de vederi, de metode, de realizări. Un agregat politic incoerent, unit numai pe interese, nu poate da nici măcar un regim tiranic.

Ceea ce ne guvernează astăzi este o simplă impostură care se menține numai prin legile inerției.

S-a găsit acolo și rămîne mai departe : atîta tot. Fără prestigiu și fără rost.

Se știe însă că tot ce e hibrid n-are viață. Autoritatea se fundează pe principii precise de politică. Monștrii informi care nu corespund la nimic, care n-au semnificație nici fizonomie bine conturată, care nu servesc nici o funcție propriu-zisă, sînt mai devreme ori mai tîrziu eliminați din organismul popoarelor, zvîrliți ca epave inutile într-o structură de funcțiuni necesare. Regimuri,

pentru care încă istoria n-a găsit forme de încadrare, adică care nu intră în tiparul niciunei experimentări făcute de înțelepciunea societăților, sînt regimuri suspendate ca un fir de păr deasupra unei prăpăstii. Ceea ce nu corespunde la nimic nu poate avea întrebuințare. E de ajuns ca voința țării să priceapă acest lucru şi vom intra şi noi ca toată lumea pe o cale bătută şi cunoscută a istorici.

(14 martie 1928)

CRIZA UNIVERSITĂȚII

Părerile sini unanime în a constata o decădere simțitoare a învățămîntului superior. Profesorii se selectează adesea după criterii politice, iar în unele părți se pare că s-a inaugurat nepotismul papal, catedrele fiind ereditare. Concursurile se țin rar. Profesorii sînt absenteişti, fără interes pentru catedră, astfel că a trebuit o aspră modificare a legii ca să fie chemați la datorie. Studenții, deşi în număr superior celor mai mari centre universitare occidentale sînt, în genere, slab pregătiți, turbulenți, preocupați de materialism şi politicianism. Unii din ei, ajunşi în anii ultimi, n-au încă nici noțiunile de liceu. Şi cercul e vițios : profesorii de Universitate acuză pe cei de liceu că le trimit elemente slabe, iar cei de liceu răspund că universitatea trimite slabi profesori secundari, care mai sînt, după aceea, şi împovărați cu ore nenumărate, prost plătiți, deprimați.

Care e cauza acestor adinei neajunsuri ? Fireşte, în primul rînd, improvizarea grăbită a cadrelor şi extensiunea enormă a vieții universitare după război. Am fost nevoiți să facem față imediat nevoilor şcolare, care, a doua zi după război, ne-au cerut brusc să improvizăm cadre pentru patru universități în loc de două şi pentru atîtea licee. S-a numit ceea ce aveam imediat.

Locurile trebuiau umplute dintr-o datorie patriotică, ca să arătăm lumii că putem face față nevoilor unui stat mai mare.

Dar cauza crizei actuale e şi mai profundă încă. Universitatea e unul din aspectele *crizei statului* nostru. O instituție e în funcție de **altele.** Există o strictă interdependență In viața socială, care leagă într-un organism solidar toate aspectele grupului. Cînd suferă una suferă toate. Cînd magistratura şi administrația sufăr, şcoala nu poate prospera. Cînd politicianismul ne fură studenți şi cînd această plagă ambiționează să selecționeze profesorii, — catedrele fiind ajunse trambuline pentru situații mai bune ori locuri comode de plasat partizani neîncăpuți în alte slujbe, — învățămîntul nu poate progresa. Şcoala şi-â pierdut prestigiul său religios. Ea suferă de toată demoralizarea şi descompunerea din jurul ei. în zadar veți căuta paliative pentru a tămădui cutare rău special acestei instituții.

Dacă întreg organismul e atacat, remediul nu poate fi local. Cînd corpul e intoxicat de sifilis, trebuiesc injecții de mercur, nu cutare pomăda care să însănătoşeze o plagă izolată. Un ministru de finanțe al Franței, baronul Louis, spunea : „Donnez-moi de la bonne politique, je vous donnerai de bonnes finances". Ceea ce se poate traduce : „ameliorați starea socială a țării şi vă vom da o bună universitate".

(martie 1928)

BLESTEMUL TRADIȚIEI

într-un volum din istoria sa, 'A. D. Xenopol ne spune că un protocol fix al curții cerea ca domnul fanariot, atunci cînd ieşea pe străzile tîrgului, să poarte capul în jos, cu barba sprijinită pe piept, cu ochii țintiți în pămînt, pentru ca să nu zărească jalbele mulțimii ce i se puteau prezenta, sau să-şi întristeze ochii văzînd durerile poporului. Egoismul său nu suferea nici măcar atîta tulburare. Tihna trebuia să-i fie completă si bucuria tiraniei definitivă. Un despot din antichitate, — ne povestesc cronicarii timpului —, rezolvase lucrul acesta întru toate supărător într-un fel încă mult mai minunat.

Aducînd însemnate sacrificii zeilor, îi ruga în schimb ca să prefacă gemetele şi oftările obidiților, ce stăteau sub apăsarea sa, într-o muzică plăcută. Adică nu vroia

să piardă nici o ocazie, utilizînd pînă şi vaietele suferinzilor şi asupriţilor pentru desfătarea urechilor sale.

Pînă la atîta imaginaţie rafinată, nu au ajuns tiranii noştri, fiindcă le lipseşte acea crudă insensibilitate a esteţilor. Ca domnul fanariot care ţinea capul în jos ca să nu audă şi să nu vadă, fac însă aidoma şi ei astăzi. Fiindcă numai cine nu pleacă cît de puţin urechea la pământ nu va auzi rezonanţa surdă, dar adîncă în care sînt condensate glasuri înăbuşite de tînguire ori protestare : formidabilă simfonie de dureri colective care se ridică îndărătnică către alinare. Şi nimeni nu o ascultă. Ţărănimea geme sub jugul sărăciei. împroprietărirea, ipocrită împroprietărire care de zece ani întîrzie să se realizeze, le-a dat cu o mînă şi le-a luat cu zece. In locul muncitorilor de pămînt, s-au îmbogăţit pe nedrept nişte intruşi : agronomii. Loturile le schimbă în fiecare anotimp. Şi pe deasupra a venit specula băncilor. Ca să-şi procure sămînţă, ţăranul intră pe mîna tuturor cămătarilor, de la băncile populare acaparate de lăcomia liberalilor pînă la băncile noi, mari, orînduite şi ele, bineînţeles, tot de aceştia. Şi apoi nedreptatea* repartizării birurilor.

Acum, în ajun de sărbători, în cîteva comune din judeţul meu (Fălciu), perceptorii au tăiat pînă şi lăghiurile de prin gherghefe şi războaie, luînd cu ei bruma de gospodărie a săteanului.

în acest feroce ajun de sărbători, nimeni n-a trimis ţăranului un ajutor sau o mîngîiere, altul decît mesajul fără milă al perceptorului.

Şi cîţi deputaţi guvernamentali cunosc, care sînt păsuiţi de ani de zile de impozite ! Şi tot acum, în ajunul celei de aproape a doua mie înviere a mântuitorului, muncitorii mănîncă pîinea amară (dacă se găseşte şi aceea) a şomajului într-o ţară unde nu numai că nu e supraproducţie, dar unde toată lumea suferă de insuficienţă. O ţară adusă la sapă de lemn, batjocorită şi umilită. Un stat unde minorităţile protestează mereu, fiindcă li se calcă drepturile, unde înşişi fraţii noştri de altă religie sînt împuşcaţi, numai fiindcă cred puţin altfel în acelaşi Dumnezeu al tuturor, un stat a cărui unificare sufletească ameninţă să se descompună.

Dar mai ales o ţară care şi-a pierdut toată busola morală şi dreptatea şi care se zbate în expediente de aventură de la o zi la alta, între protestarea internă şi dispreţul străinătăţii. Căci nu este ocazie în care ţara noastră să nu primească reproşul ori umilinţa străinătăţii.

Şi cu toate acestea, ca şi strămoşul fanariot, şeful guvernului îşi astupă urechile şi strigă în gura mare că niciodată ţara n-a fost mai fericită şi că niciodată n-a avut mai mare nevoie de oblăduirea liberală de astăzi.

Iar parlamentarii liberali, imitînd gestul de sus, dacă vor ieşi la plimbare în zilele de sărbătoare, vor ţine barba în piept şi ochii pironiţi în pămînt...

Povestea e mereu aceeaşi pentru biata noastră ţară. în alte părţi, lucrurile se pot schimba, aici, o vrajă afurisită ne ţine veşnic încremeniţi. Astăzi ca şi acum o sută de ani. Trăim mereu zile de istorie recapitulativă. Fără îndoială că un straniu blestem, blestemul tradiţiei e ţintuit, fără cruţare, mereu, de paşii noştri. Cine ştie ce păcate trebuie să ispăşim ?

(15 aprilie 1928)

ISRAEL ÎN ROMÂNIA

Cu toate incidentele antisemite adesea violente, la care am asistat în ultimii ani, preocuparea teoretică de a găsi o explicaţiune acestei stări de lucruri s-a dovedit foarte slabă. Literatura sociologică a problemei evreieşti s-a îmbogăţit în timpul din urmă cu prea puţine contribuţii importante : dovadă indirectă nu numai a stării de debilitate în care se găseşte azi ştiinţa socială română, dar chiar a crizei de intelectualitate în care ne găsim cufundaţi pînă în gît.

Şi ceea ce e mai curios e că astfel de cercetări n-au venit nici din rîndul evreilor, unde preocupările cerebrale ar trebui să fie mai puternice, ca din partea unui popor, care, după expresia lui Ch. Peguy, „citeşte de două mii de ani".

O îmbucurătoare excepţie s-a produs anul acesta. în legătură cu atitudinea pe care trebuie s-o aibă minoritatea evreiască faţă de diferitele partide politice, d. dr. C. Blumenfeld, cunoscut pentru pătrunzătoarele şi judicioasele cronici de politică internă pe care le publică în

Adevărul, a publicat o broşură plină de sugestii **şi** orizonturi : ***Greşeli în politica evreiască.*** La această broşură, d. **C.** Stere a scris o prefaţă, care e poate unul din cele mai adinei şi mai magistrale studii de sociologie semită din cîte s-au scris. Numai, lucru curios, prefaţat şi prefaţator nu ajung la concluzii identice. D. **C.** Blumenfeld, inspirat de un punct de vedere strict realist, de un oportunism practic foarte lucid, plecînd de la fapte prezente **şi** imediate, ajunge la concluzii pur politice. D-sa preconizează pentru minoritatea evreiască „politica săsească", adică acea atitudine de tîrguială bănuitoare, de libertate deplină faţă de orice principiu „a priori", cu singura ţintă egoistă de a obţine un maximum de avantaje pentru membrii ei.

D. **C.** Stere, sociolog iremediabil, nu poate localiza problema numai la mediul românesc. Pentru d-sa, problema evreiască ia proporţii universale şi cu acea înălţime şi aristocraţie de cugetare, care-l face totdeauna să privească problemele „sub specie aeternitatis", o leagă în urmă de mileniile unei zbuciumate istorii şi de spaţiile supracontinentale ale dispersiunii evreieşti. Pentru el, atitudinea de ***azi*** (un infim moment de interminabilă poveste a lui Ahasverus) a micii fracţiuni evreieşti din România nu se poate decide local, în funcţie de contingenţele noastre de ***aici.*** Ea e o rezultantă a unui proces îndelungat şi complex. Atitudinea evreilor români ***nu poate fi*** alta declt a întregului neam israelit. Şi cu erudiţia sa, în acelaşi timp pitorească şi convingătoare, d. **C.** Stere dovedeşte că poporul evreu are o misiune de îndeplinit, un mesianism de desăvîrşit, anume acela al democraţiei şi al înfrăţirii popoarelor.

Populaţia evreiască din România nu se poate abate de la acest ideal îndărătnic, pe care Israel îl urmăreşte cu tenacitate neînvinsă de mii de ani. Cu puterile ei mici ori mari, cu mijloacele ei specifice, va urma calea fatală pe care neamul evreiesc de pretutindeni trebuie să o urmeze.

Iată, deci, două concluzii deosebite. Are dreptate cronicarul politic prevăzător de consecinţe inedite, sau sociologul care pleacă de la postulate teoretice, de la axiome generale pentru a demonstra un caz special ? Broşura d-lui dr. Blumenfeld, prefaţată de d. C. Stere, pune în lumină

şi o problemă de metodă : conflictul între sociologie şi politică.

Să încercăm să lămurim puţin acest proces deschis.

Chestia evreiască nu e problemă sentimentală. .

Pe cînd eram încă adolescent, îmi fixasem un criteriu de apreciere al oamenilor după aceste trei pietre de încercare : atitudinea faţă de evreu, de femeie şi de muncitor. Un om care condamna sau combătea una din aceste trei categorii sociale îmi apărea de o speţă inferioară sufleteşte. Lupta pentru dezrobirea evreului, a femeii şi a muncitorului, cei trei sclavi ai lumii moderne, mi se părea singurul ideal social posibil.

Deşi de atunci am introdus multe nuanţe în această etică tripartită, în aprecierea morală a unui om caut adesea şi astăzi verificarea acestor principii. Dar problema evreiască nu e numai o problemă morală. Ca să fie înţeleasă, ea presupune comprehensiunea unui întreg mecanism social. Rezolvarea ei nu depinde numai de sentimente, oricît de nobile ar fi ele, ci de pătrunderea unui anumit determinism social.

Din imensa varietate a grupurilor sociale, cîte locuiesc pe globul pământesc, grupul evreu prezintă o serie de particularităţi care tocmai explică anumite trăsături din viaţa sa. Ca formă de grupare, societatea evreiască nu se aseamănă cu niciuna alta.

în primul rînd, ea se prezintă ca o societate naţională lipsită de teritoriu. Desigur că încercările artificiale de a coloniza Palestina nu pot fi considerate ca o împlîntare a evreimii pe un anumit pămînt. Evreii seamănă oarecum cu emigranţii şi cu popoarele de negustori ambulanţi : greci, armeni, siriaci etc, cu singura deosebire că aceştia se pot gîndi la o intrare, la o retragere într-o patrie care-i aşteaptă, măcar la bătrîneţe, pe cînd evreul nu-şi poate permite nici o nostalgie şi nici un patriotism. Urmează de aici fireşte o mentalitate instabilă, schimbătoare, doritoare de noutăţi, de variaţie. Psihologie de nomad, veşnic în căutare de alte sălaşuri. W. Sombart stabileşte opoziţia între psihologia conservatoare, sentimentală, a tipului arian pe care-l numeşte „omul de pădure", agricultor fi-

xat pe ogorul său, si aceea veşnic mobilă, progresistă a beduinului, a „omului de pustiu", pe care-l reprezintă, după el, evreul. Prin lipsa unui pămînt de care să se lege, pe care să se nască şi să moară, evreul nu poate pricepe continuitatea şi tradiția. El e liber cugetător prin definiție. Lipsa de prejudecăți, îndrăzneala de cugetare, curajul cu care poate înfrunta orice noutate ce nu-l sperie niciodată e urmarea directă a instabilității israelite.

Lipsit de instincte şi obiceiuri înrădăcinate care constituiesc datinele, evreul e mai ales *'raționalist.* Şi raționalist în sensul strict şi strimt al cuvîntului înseamnă utilitarist. Biblia şi Talmudul indică această trăsătură de psihologie colectivă. El nu se lasă tîrît de preferințe oarbe, de uri ori sentimente violente. Judecă şi cântăreşte, e sobru, reținut, circumspect. Pasiunile nu-l mină. Aptitudini excelente pentru a deveni negustor. Ca negustor, perfecționează meseria sa şi inventează în istoria civilizației omeneşti epoca care se cheamă capitalismul. Kautsky crede că rațiunea a apărut ca un efect al comerțului, iar Sombart că negustoria şi capitalismul sînt efectele rațiunii. Pentru unul, rațiunea e efect, pentru celălalt, cauză. Amîndoi sînt de acord insă că evreul e raționalist, indiferent dacă a fost de la început, ori a devenit apoi astfel.

O altă trăsătură a grupului social evreiesc e aceea că încă de la început evreii au reuşit să fuzioneze diferiți zei tribali într-un singur zeu național. In timp ce atîtea popoare ale antichității ca şi triburile primitive de azi şi-au măcinat energia în culturi locale rivale, evreii s-au contopit, de la începutul istoriei lor, într-o singură credință. Aceasta a creat monoteismul, dar şi exclusivismul.

Ideea că perfecțiunea dixină nu poate fi decît una singură creează fanatismul şi intoleranța. Atîta vreme cît judaismul a trăit printre popoare păgâne, cu idoli multipli, conflictul nu s-a produs în mod prea acut. Dar în ziua cînd, din sinul însuşi al isrnelitismului a răsărit o altă religie, la început ca o simplă sectă disidentă, care pretindea aceleaşi drepturi la unicitate, antagonsimul a devenit ireductibil. Aproape două milenii, taberile au stat față în față fără nici o concesie posibilă. Şi de o parte şi de alta, refuz pentru orice înțelegere posibilă.

E adevărat că popoarele creştine numeroase, stăpîne pe mari împărăţii, pe forțe armate, pe guverne şi poliție, au prigonit judaismul veacuri după veacuri închizîndu-l In ghettouri, arzîndu-l pe ruguri pentru prezumate crime religioase, confiseîndu-i averile agonisite în trudă şi abstinență. Tot evul mediu, chiar pînă la aurora timpurilor noastre, evreii n-au avut răgaz sau odihnă. Persecuția oea mai crudă i-a urmărit pretutindeni. Orice tiran local şi-a ispăşit capriciile ori crimele derivînd asupra lor destinul „țapului ispăşitor". Ca şi Sisif, au trebuit mereu să înceapă din nou o avere muncită în sudoare şi lacrimi şi care se putea nărui într-o singură zi. Lucrul se repetă simbolic, astăzi, sub ochii noştri în Palestina în fine cucerită. Ororile inchiziției şi ale pogromurilor au înecat istoria de sînge vărsat.

Dacă evreii nu s-au apropiat încă complet de nici un popor, s-ar părea că vina e numai a popoarelor atotputernice care nu le-au îngăduit măcar o clipă de ospitalitate ori de toleranță. Faptul că evreii se țin mereu de o parte, ca o sectă închisă, s-ar părea datorat numai sălbăticiei antisemitismului creştin.

O asemenea părere nu e complet justă. Exclusivismul evreiesc, cu izolarea lui cîteodată mefientă, alte dați insolentă, e datorat desigur în mare parte ferocității celorlalte popoare. Dar acelaşi exclusivism e datorit pentru o parte şi temperamentului, mentalității judaice. Orgoliul israelit, care pleacă de la cele mai vechi texte biblice din ideea „poporului ales", mesianismul semit care se crede mereu chemat să transforme şi să domine lumea, dispreţul adesea manifest pentru celelalte popoare, considerate inferioare, toate acestea desigur îşi au şi ele partea lor de răspundere.

Oricare ar fi cauza, nu e mai puțin sigur că exclusivismul la care s-a menținut sau la care l-au obligat alții a dat evreilor un spirit profund conservator, ca un instinct de persistență şi de apărare a unei ființe naționale, pe care cu toate transformările şi vicisitudinile istorice au păstrat-o intactă.

Aşadar, iată trei caractere fundamentale ale psihologiei evreieşti : mobilitatea de spirit prin lipsa de teritoriu („beduinismul"), raționalismul şi exclusivismul monoteist, care însă n-au adus toate aceleaşi consecințe. Primele

o mentalitate progresistă, justiţiara şi democrată.
două caractere, beduinismul şi raţionalismul, dau evreilor

Situaţia lor de popor monoteist şi persecuţiile milenare pentru conservarea religiei unice le-au insuflat un naţionalism extrem de strict şi de tradiţionalist. Paradoxul evreiesc şi în acelaşi timp contradicţia logicii naţional-israelite stă în această poziţie socială : atitudine extrem de umanitară şi de mobilă în ideologia generală şi politică strict naţionalistă şi conservatoare în viaţa politică imediată. Iată deci că sociologia şi politica evreiască se găsesc într-un marcat şi evident antagonism. Inspiraţi de largi orizonturi, lacomi ele noutate, însetaţi de dreptate şi problemele mari. Oportunişti lucizi şi calculaţi, in chestunile precise şi practice, privind situaţia lor într-un moment dat.

în toate ţările, problema israelită oscilează între aceşti doi poli contradictorii. In ţările civilizate însă, intoleranţa naţională şi de o parte şi de alta nu e aşa de mobilizată ; unde persecuţiile nu-l obligă la opoziţie şi solidaritate de grup, judaismul se prezintă mai ales sub aspectul său de progresism umanitarist.

La noi însă, unde problema evreiască e aşa de acută, unde conflictul e adesea violent, aspectul imediat, adică .practic politic, iese la suprafaţă. Evreimea noastră îşi poate permite mai puţin luxul de a întreţine — cu toate că o face destul de frecvent — o ideologie vagă şi neprecisă de fraternitate şi justiţie generală omenească. Ea e presată în împrejurări concrete să se apere în orice moment de atacuri zilnice. Misiunea ei ideală e împiedicată mereu de grija ei de conservare.

Noi nu avem încă acea evreime idealistă şi dezinteresată, la care să predomine ideologia largă, visătoare de perfecţiuni umane neatinse încă. în evreii ele la noi nu predomină încă caracterul „beduinic" al „omului de pustiu", veşnic liber, privind fără prejudecată problemele mari ale viitorimii. Evreii noştri sînt forţaţi la o luptă permanentă de guerila pentru interese meschine şi cotidiene. Şi cu toată atitudinea lor adesea umanitaristă, ei sînt obligaţi încă să-şi piardă energia în interese mărunte, dar pentru ei desigur importante, lăsînd în negurile viitorului marea lor misiune.

Inspirat mai ales de aspectul practic, adică politic al chestiunii, de ceea ce se întîmpla azi, d. C. Blumenfeld-Scrutator a putut preconiza o „politică săsească". D. C. Stere, punînd problema în ansamblul ei mondial, extinzîndu-i proporţiile dincolo de imediat şi cotidian pînă la limitele unei etici universaliste, a fost atent mai ales la acele caractere ale poporului evreu, — care îl indică pentru un alt rol decît acela de a-şi apăra un eîstig imediat.

Şi, ca concluzie, se pune întrebarea : e mai justificat punctul de vedere sociologic ori cel pur politic ? înclinăm, în ce ne priveşte, pentru cel dintîi. Şi iată de ce.

Chiar în ţara noastră, unde şovinismul e puternic * şi unde relaţiile între majorităţi şi umanitate sînt adesea încordate, împrejurările care încurajează exclusivismul sînt, vizibil. în descreştere. Motivul cel mare, motivul cardinal care a îndepărtat 'popoarele de evrei a fost religia. Dar atît în tabăra creştină, cît şi în cea evreiască, religia joacă astăzi din ce în ce mai puţin rolul preponderent. Indiferenţa religioasă sau libera cugetare e îndeobşte conduita normală a omului civilizat cel puţin în ce priveşte aspectul ei social, adică în legăturile dintre oameni, religia, rămînînd o afacere pur intimă, de conştiinţă individuală a fiecăruia. Religiozitatea astăzi c o năzuinţă vagă şi sentimentală. Contururile ci precise, întrupate într-un Dumnezeu unic, într-un cult şi un ritm anumit, se estompează din ce în ce mai mult. Cel puţin în acest domeniu, ura se va împrăştia încetul cu încetul.

Cu toate valurile de reacţiune mistică ori altfel, care din cînd în cînd reapar ca reminiscenţe medievale, progresul în această direcţie e icni, dar sigur. Astăzi, cel mai fanatic credincios n-ar r, i duce pe cineva la rug fiindcă nu-i împărtăşeşte credinţa. Alte motive de exclusivism decît religia ? Dar evreii nu au o limbă naţională literară şi nici o istorie militară sau o politică unitară care să-i lege printr-un trecut comun în contra altora. Rămîne un singur motiv de dezbinare : acapararea bunurilor econo-

* Sb» înţelege că nu es'e vorba despre un şovinism ce ar caraci'o-iza poporul român ca atare, cunoscut dimpotrivă pentru atitudinea sa tolerantă, ci despre ace'a cultivai în trecut de unele cercuri şi grupări politice, interesate în politica de învrăjbire naţională în scopuri de diversiune sau de spoliere economică, (n. ed.)

mice. înzestrarea evreului pentru organizaţia capitalistă îl face să „handicapeze" economiceşte celelalte popoare. Insă din acest punct de vedere, evreii din această categorie intră laolaltă cu ceilalţi exploatatori, de orice neam ar fi, ca un simplu capitol, în marea problemă a revendicărilor sociale. Socialismul desfiinţează antisemitismul deplasînd lupta naţională ori de rasă într-o luptă de clasă, împărţind şi pe evrei ca şi pe ceilalţi, în proletari şi capitalişti.

Astfel, din cele trei caractere ale iudaismului, cel care e menit să dispară e exclusivismul evreiesc. Cu aceasta, şi problema politică evreiască îşi pierde importanţa. Evreul rămîne liber să-şi realizeze menirea sa de mobilitate, progres şi justiţie.

Dar punctul de vedere politic ne poate obiecta : toate acestea sînt probleme ale unui viitor mai mult ori mai puţin îndepărtat. Pînă atunci ce va face poporul lui Israel ? Se va lăsa el pradă atacurilor nedrepte care-i pot veni de la o zi la alta ? Va privi el cu braţele încrucişate limitarea drepturilor sale ?

Evident, nimeni nu poate cere unui popor, chiar în baza unui viitor promiţător şi apropiat, abdicarea de la drepturile sale. Lasînd însă pe planul al doilea luptele imediate, reducîndu-le la strictul necesar şi militînd cît mai frecvent în direcţia uriaşei misiuni ce o are în lupte pentru justiţie şi drept, Israel va grăbi momentul eliberării sale. Din contra, concentrîndu-se într-o politică îngustă de moment, el poate întîrzia încă aurora unui viitor azi abia întrezărit. Şi fiindcă pe umerii săi atîrnă menirea fraternizării şi dreptăţii unversale, tocmai evreilor nu le e permis să dea, o clipă măcar, pilda cea rea.

(iulie-auguist 1929)

AMURGUL PARTIDELOR POLITICE

Intelectualul român e, cu deosebire, sugestionabil. Şi, fiindcă citeşte mai multă literatură străină decît economie, sociologie şi statistică, adică fiindcă îl interesează mai mult ideologii picante ori paradoxale decît lumea adîncă

şi reală a faptelor, **el** s-a trezit susţinînd, cu cîţiva polemişti francezi ori italieni, dictatura şi mai ales dispariţia partidelor şi a politicii.

Nu facem aici politică, ci doar sociologie. Nu ne interesează decît aspetcul teoretic al lucrurilor. Ca să înţelegem un curent, sîntem datori însă să-i analizăm originea. O caracteristică se impune atunci încă de la început : aproape toţi susţinătorii ideii distrugerii partidelor sînt foştii clienţi ai tuturor partidelor, ieşiţi de acolo din motive destul **de** variate. Aşadar imitaţie a unor curente reacţionare şi deziluzionismul unor temperamente excesiv de politice. Impresii subiective, în nici un caz o analiză răbdătoare şi atentă a realităţii sociale.

Dar oare **e** aşa de uşor de dizolvat organizaţia de partid ?

în ţări foarte evoluate economiceşte, s-a vorbit de o înlocuire a fenomenului politic cu cel economic. Adică, guvernele să fie simple consilii de administraţie, funcţionari, executanţi fără autoritate, girînd doar binele public, după indicaţiile trusturilor ori ale sindicatelor. Dar nici în aceste ţări nu s-a ajuns la o astfel de realizare.

Motivul ? Politica, adică tendinţa de a conduce pe alţii, **e** un nărav, probabil etern omenesc, în orice caz arhimilenar. Şi, la urma urmei, tot trebuie să conducă cineva. Şi conduce cel care are temperament de conducător, în numele unor interese grupate colectiv şi care alcătuiesc însăşi structura societăţii. Dacă partidele ar fi organizaţii artificiale, scornite aşa din senin, din capriciul cuiva ori numai din dorinţa unora de a ajunge să istovească bugetul ţării, dacă ar fi grupuri nefireşti, fără baze adînci în etnicitatea ori în economia unei naţiuni, desigur că un ucaz ar fi prea suficient să le desfiinţeze într-o noapte. Dar toată lumea ştie că aceste partide reprezintă interese de grup, de clasă socială, ori măcar particularităţi de regiune, de naţionalitate, de cultură.

Aceste bariere, care despart oamenii aceleaşi naţiuni în diferite categorii, sînt rezultante ale diferenţierii sociale, cu rădăcini mult mai adînci decît crede unul sau altul. Serbia a încercat să le desfiinţeze. La fel Italia. Dar, sub o pace aparentă, se pregătesc acolo vulcani. Şi zguduirea care se va produce într-o zi va putea anihila chiar puterea **de** viaţă a poporului întreg.

O societate are o viață a ei, naturală și inevitabilă. Traiul firesc al unui grup se poate suspenda o zi, două, trei. Dar mai mult nu. De aceea, dictaturile au fost totdeauna în istorie regimuri provizorii. Un om bolnav, ca si o societate, poate avea nevoie de o intervenție chirurgicală. Vă puteți închipui însă un om care ar trebui să șadă toată viața lui pe masa de operație ?

Dar, chiar dacă .s-ar *puica* desființa partidele politice, ar fi oare *de dorit* acest lucru ?

Credem hotărît că nu. Mai ales în țara noastră. întîi, fiindcă, bune sau rele, partidele politice sînt oricum organizații de selecțiune. O țară nu este condusă numai de funcționari și de tehnicieni. Există o mulțime de însărcinări care presupun, în același timp, autoritate și tact. Sînt posturi care presupun conducere de oameni. Aceasta se face însă numai de acei care știu ce înseamnă pretențiile și capriciile opiniei publice.

închipuiți-vă că dispar partidele cu cadrele lor. Cui se vor încredința asemenea funcțiuni ? .Se vor improviza novici, naivi și neinițiați, pentru a începe experiențe noi de ucenicie politică, care nu se știe cît vor dura ?

Dar partidele au încă o serie infinită de avantaje si utilități. Ele sînt supapa firească, care regulează echilibrul între diferitele interese ale unei națiuni.

Ele impiedică capriciile opiniei publice amorfe, schimbătoare de la zi la zi, falsificată de răuvoitori și de aventurieri. Ele au același rol de conversație ceva mai îndelungată pe care-1 are apa în pierderea căldurii. Marea nu se răcește așa iute ca pămîntul. Mulțimea e extrem de sugestionabilă. Ea se poate schimba de la o oră la alta. Partidele oferă o stabilitate, menținînd mai multă vreme o stare de lucruri profitabilă. Eie împiedică tirania de jos, ca și pe cea de sus. într-o țară cu partide organizate, nu e posibil despotismul.

Partidele politice, în fine, permit diferențierea socială și organizarea și, prin urmare, sporesc complexitatea și bogăția vieții naționale. La toate acestea, ar trebui să mediteze mai adine intelectualii noștri, înainte de a se lăsa furați de ideologii ușuratice.

(iulie—august 1930)

CRIZA MONDIALA

Acest cuvînt e azi pe buzele tuturor. Omenirea se prepară să accepte cu resemnare noile ei condiții. Aproape nici o țară — cu excepția Franței poate — n-a scăpat de acest dezastru.

Țările industriale sînt pline de șomeri și cu stocurile nevîndute. De aceea, puterea lor de cumpărare si de consumație e scăzută.

Țările agricole nu pot, în consecință, desface produsele lor alimentare. Supraproducția provenită din introducerea mașinismului în agricultură, prin defrișarea imenselor terenuri din Argentina, Canada și Statele Unite, apasă greu însăși organizația regimului capitalist.

Crize economice au avut loc aproape în permanență de pe la 1850. Engels și Marx au prevăzut acest fenomen în 1848. Atunci ei caracterizau crizele ca un fenomen inerent organizației capitaliste și-1 prevedeau din 10 în 10 ani. Prevederile nu s-au realizat exact, fiindcă popoarele europene au intrat după aceea într-o politică colonială care le-a dat posibilitate de noi debușeuri. O prosperitate relativă a urmat. Apoi a venit războiul mondial.

După încetarea ostilităților s-a lucrat febril pentru t completarea stocurilor distruse.

Azi însă, cînd producția și-a atins maximul ei de randament, fenomenul reapare cu toată brutalitatea lui.

E evident că legea concentrării capitalurilor aduce cu ea, în fiecare an, o sporire a proletarizării, deci o diminuare a consumației. în același timp, cu ajutorul invențiilor științifice, a perfecționărilor de tot felul, a raționalizării, producția crește. Oferta sporește și cererea e mereu mai mică, fiindcă lumea e mereu tot mai săracă.

De aici trag unii concluzia că fenomenul crizelor nu e sporadic și efemer, ci o diagnoză a morbidității regimului capitalist însuși.

Firește, nu poate fi un regim sănătos acela care are în sînul său peste douăsprezece milioane de oameni fără putința de a-și cîștigă existența.

Concomitent cu acest grozav dezechilibru economic, se întinde și cel cultural. Lumea înfometată, îngrijită de ziua de mîine, nu-și mai poate permite luxul agreabil al

lecturii şi cu atît mai puţin liniştea creaţiei. Ce va aduce ziua de mîine e un semn de întrebare. Se va organiza bătrîna noastră civilizaţie pe alte baze, ori va urma barbaria şi anarhia totală ?

Cine ar putea formula vreo profeţie ?

(septembrie—octombrie 1930)

CRIZA AGRARA

Pe vremea cînd generaţia noastră îşi făcea studiile universitare, în economia politică clasică se făcea mare caz de o lege care trecea drept axiomă matematică : legea randamentului neproporţional. Toată lumea ştie în ce constă această lege. Sprijiniţi pe adevărul ei infailibil, economiştii arătau că, în agricultură, nu e posibilă o prea mare criză de supraproducţie, fiindcă legea amintită mai sus atrage numaidecît atenţia producătorului că nu se poate angaja prea departe pe calea productivităţii.

Economiştii ştiau, dar urma să ştie acest lucru şi... fenomenele. Acestea însă nu ascultă totdeauna de sfatul oamenilor de ştiinţă şi cîteodată îşi permit să o ia razna. S-a întîmplat astfel că, deşi legea suna clar şi desluşit, producţia agricolă a crescut mereu.

Deşi cea mai veche producţie economică, agricultura a luat aspectul capitalist, ultima. Deşi industria, comerţul, finanţa luaseră forma speculaţiei de azi, pînă către 1860—70, agricultura continua să se prezinte sub forma unei organizaţii quasi-feudale. Exploatarea se făcea pentru consum în primul rînd şi într-o slabă măsură pentru vînzare şi cîştig. Imense terenuri, nu numai în ţările noi ca Brazilia, Argentina ori Australia, rămăseseră fără întrebuinţare, dar chiar în Anglia eleganţii lorzi îşi menţineau majoritatea terenurilor necultivate, bune doar pentru vînătoare.

în a doua jumătate a secolului trecut, capitalismul cu gustul său pentru cîştigul nelimitat a pătruns şi în agricultură, în locul savanelor si al ,,pampas"-urilor au apărut locuri cu îngrijire cultivate. Griul sau porumbul n-au mai însemnat, ca mai înainte, hrana familiei, ci mai ales un mijloc de îmbogăţire.

Războiul mondial a grăbit şi mai mult această evoluţie, în ţările încercuite, a început cultura forţată, „Zwangwirtschaft", a tuturor locurilor disponibile. Numai acoperişul caselor şi şoselelor naţionale au scăpat să nu fie semănate. Ţările neutre s-au silit şi ele să cultive tot aşa de mult ca să poată vinde din belşug beligeranţilor. Cînd s-a încheiat armistiţiul, suprafaţa cultivată crescuse cu o treime faţă de ce era înainte de 1914. Cantitatea cerealelor crescuse şi mai mult.

Prima revoluţionare a agriculturii a fost transformarea ei din feudală în capitalistă. O a doua revoluţionare a fost aplicarea în domeniul culturii pămîntului a mijloacelor industriale şi în special a maşinismului. Tractorul, secerătoarea, semănătoarea cu benzină ori cu aburi, au început să cresteze imensele terenuri virgine ale celor două Americi, ale Noii Zeelande, Australiei şi Canadei.

Concentrarea în proprietăţi mari cu ajutorul cooperativelor şi a asociaţiilor permitea acest lucru. Din ziua aceea, ţările mici, cu mijloace rămase la epoca plugului de lemn si a treieratului cu cai, trebuiau să sufere în primul rînd.

Dar destinul grandios al agriculturii a trebuit să cunoască şi zile mai triste. Capitalismul, care are meritul de a stimula mereu producţia, nu se gîndeşte totdeauna la consumaţie. Se întîmpla însă că ritmul creşterii producţiei agricole e superior în viteză aceluia al înmulţirii populaţiei. La începutul secolului trecut, un pesimist economist englez, Malthus, spunea exact contrariul. El vedea populaţia crescînd mai repede decît mijloacele de hrană. Criza agricolă actuală reduce la neant vechea teorie malthusiană. De la războiul mondial şi pînă astăzi, populaţia globului a crescut abia cu 7 la sută. De la 1 miliard şapte sute cincizeci milioane, ea a crescut cu mult mai mult. Faţă de perioada 1910—1914, în perioada 1923—1927

piincipalele plantații agricole au crescut cam în modul următor :

Cartofii	118	față de 100
Trestia de zahăr	161	
Vinul	119	"
Porumbul	110	"
Grîul	108	H
Cacao	213	"
Tutun	130	ii
Cafea	127	"
Orez	110	n

în industrie, în ce privește excesul de producție, capitalismul a introdus un corectiv : cartelurile și trusturile care, oricum, reglementează productivitatea. în agricultură, însă, posibilitatea cartelurilor e mult mai redusă și, afară de cîteva inițiative canadiene ori americane, agricultura produce și acum anarhic, condusă numai de lăcomia de cîștig.

Dar nu numai absența cartelurilor agravează criza de supraproducție agricolă. Pe măsură ce cantitatea produselor agricole crește, prețurile scad. Atunci fiecare cultivator caută să mărească rentabilitatea pămîntului prefecționînd cultura, adică încearcă să obțină o cantitate mai mare de cereale pe același teren. Cîștigînd mai puțin la fiecare hectolitru de grîu, el caută să se ratrapeze în cantitate ca să-și asigure același cîștig.

Dar cu aceasta producția totală a grînelor crește și prețurile scad și mai mult. Ceea ce părea o soluție e de fapt o agravare. E un fel de cerc vițios care strînge în arcanele sale de fier pe bietul agricultor, fără posibilitate de scăpare.

Situația proprietarului rural e mult mai grea, din punctul de vedere al supraproducției, decît aceea a proprietarului industrial. Orice descoperire nouă creează și o nevoie nouă. Radio, cinematograf, telefon sînt utilizate azi de toată lumea. Industria corespunde astfel la o serie infinită de nevoi și orice noutate, în ordinea invenției, creează simultan și o trebuință nouă. Din contră, agricultura nu servește decît la o singură nevoie : hrana. Dar aceasta, din nenorocire, are o limită fiziologică peste care nu se poate trece : saturația. Nici un om nu poate mânca mai mult decît ca să fie sătul.

Firește, alimentația se poate diversifica, ea poate deveni mai complexă și mai rafinată calitativ. Dar aici o altă nenorocire îl așteaptă pe bietul agricultor. Pe măsură ce alimentația devine mai bogată in carne, legume și fructe, adică pe măsură ce civilizația culinară crește la popoarele primitive, consumul de cereale pure, adică de pîine, descrește.

Iată o statistică concludentă care ne arată deosebirea între consumul de pîine ia 1913 și consumul de pîine la 1927 :

	1913	1927
Statele Unite	1,59	1,34
Canada	3,39	2,08
Australia	1,96	1,72
Europa apuseană	2,12	1,85

Hrana bună elimină, astfel, consumul de pîine. Mai i'ârnîn totuși cerealele de întrebuințat pentru hrana vitelor, căci consumul de carne crește. Dar cantitatea de cereale necesară pentru hrana animalelor e cu mult mai mică decît aceea consumată direct.

Astfel, din toate părțile, dificultățile cresc. Fără îndoială posibilă, arigcultura va atinge toate gradele organizării capitaliste ca și industria. Vom avea și aici carteluri, care vor distruge o parte din recoltă ca să nu scadă prețurile, în timp ce regiuni întregi vor suferi de foamete. Și aici țările care vor suferi mai tare vor fi cele înapoiate, lipsite de tehnică, de capital, de posibilitatea socializării economiei.

De cînd au apărut marile magazine în genul „Bon Marche" ori „Printemps", nici o dugheană mică n-a mai putut rezista în împrejurimi. Din duelul ferm angajat între cele două tipuri de țări nu cele mai evoluate vor capitula. Oricum, agricultura în cadrul economiei actuale a ajuns la un punct mort. Ea nu satisface nevoi așa de infinite ca industria. Criza ei este și va fi mai acută. Fără o înțelegere a statelor agricole, în privința limitării culturilor, e greu de întrevăzut vreo ameliorare a situației prezente. Pe de altă parte, limitare și raționalizare în cadrul organizării politice bazată pe autonomii locale pro-

tejate de legi protecţioniste, fără posibilitate de feudalizare ori măcar de uniune vamală, sau limitare şi raţionalizare în mijlocul unor economii naţionale conduse încă de vechiul spirit manchesterian, e gr<m de întrevăzut, cel puţin pentru moment, Dar omenirea suferindă va şti să scuture jugul unor vechi prejudecăţi şi să-şi ajusteze formele politice şi economice nevoilor lor actuale.

(5 decembrie 1930)

PROBLEMA CAPITALULUI

Pe vremea lui Marx, problema capitalistă era, prin excelenţă, problema industriei. Continentul se umplea încet de iurnale şi de coşuri fumegînde. Continentul devenea cu încetul o singură şi imensă uzină. Exodul de la ţară către fabrică concentra în jurul acestora imense aglomeraţii urbane. Grandoarea şi decadenţa capitalismului trebuia să se efectueze în fabrică şi prin fabrică. Acolo domnea patronul şi, sub el, gemea proletariatul înlănţuit. Toate legile pontifului socialist trebuiau nu numai să se exemplifice, dar să se şi verifice în domeniul strict al industriei, pentru care fusese alcătuită toată teoria.

Dar iată că, spre sfîrşitul secolului, lucrurile **MU** luat o nouă întorsătură. A apărut **o** nouă formă de capital, a cărei mecanică, în legi imuabile, dicta capitalului industrial, el însuşi devenit un fel de anexă, de sucursală. După cum a văzut foarte bine un discipol al lui Marx, R. Hilferding, perioada recentă a capitalismului a fost dominată de imperialismul capitalului financiar. Acest „Finanzkapital" devine arbitru absolut al vieţii economice. Banca şi nu uzina dictează. Industria devine, încetul cu încetul, de altfel ca toate întreprinderile, cu singura excepţie a agriculturii, o prelungire a comerţului bancar. Acţiunile intră în mîna bancherilor, se negociază la bursă : ţesătoria, cărbunele, fierul sînt creaţiunile finanţei. Băncile „de afaceri", spre deosebire de bărcile de tip vechi care nu se ocupau decît de operaţii strict bartcaie, apt-r peste tot, pînă şt în conservatoarea ţară — în această privinţă — care e Franţa.

Pe de altă parte, capitalul financiar, prin elasticicitatea lui, prin comoditatea cu care lucrează, tinde mereu către noi 'cercetări, către o expansiune imperialistă care nu cunoaşte limite şi nici fruntarii. Uzina sau fabrica, în faza anterioară a capitalismului industrial, se alcătuia si se extindea cu mult mai mare greutate. Capitalul iniţial trebuie să iasă din buzunarul exclusiv al patronului care poartă toate riscurile asupra sa. Banca îl împrumuta numai ori îl executa dacă nu plătea. Semnificaţia întreprinderii era aproape exclusiv naţională.

Astăzi, o afacere, fie ea exploatarea unei mine, a unei uzine electrice, creaţia unui port sau **o** fabrică de automobile se înjghează în douăzeci şi patru de ore, prin telefon şi la ea poate participa, fiecare, cu cîte **o** tranşă : Frankfurt am Main, Amsterdam, Ziirich şi Paris. Această facilitate enormă a creaţiunilor industriale de tot felul a făcut posibilă imensa creştere a investiţiilor de tot felul. Era aşa de uşor de lansat o construcţie, încît telefonul nu dovedea să comunice într-o singură zi cantitatea afacerilor ce se ofereau deponenţilor ori acţionarilor băncilor. Astfel terenurile pe care, încă acum un deceniu s&u două, se întindeau pădurile virgine, pustiurile ori savanele cu tigri şi girafe neturburate, sînt străbătute azi de rapide, expresuri, de şosele bitumate, pe cînd cerul lor albastru e turburat de funinginea coşurilor.

Toate acestea trebuiau plătite din economiile depuse in bănci. Şi pentru ca operaţia să reuşească integral, mai trebuia ca viteza economiilor să nu întreacă pe aceea a goanei după investiţii. Echilibrul a fost rupt în ziua cînd ritmul febril al întreprinderilor de tot, felul a întrecut cu mult posibilitatea de agonisire a micilor burghezi ori a beneficiului patronilor. înainte, în epoca capitalului industrial pur, dificultatea cu care se alcătuia o nouă întreprindere, caracterul ei naţional şi nu imperialist, internaţional, constituia o frînă care ajusta lăcomia de noi afaceri, posibilitatea de finanţare prin opera de economisire.

Capitalul financiar nu cunoaşte însă astfel de piedici. Visurile sale sînt utopice şi elanul său infinit. *Criza actuală de capital,* de care sufăr absolut toate ţările, in-

clusiv America, *se explică prin disproporţia intre accelerarea investiţiilor şi insuficienţa adaptării, la acest ritm febril, a posibilităţilor de economie.*

Toate ţările investesc astăzi mai mult decît pot strînge. înainte construiau mereu numai ţările înaintate. Astăzi, ţările coloniale, ţările înapoiate din răsăritul Europei îşi construiesc linii ferate, fabrici, poduri, şosele. Şi cînd propriul lor capital nu ajunge, îl cer din alte ţări. încetul cu încetul însă, ţările cu regim evoluat absorb toate disponibilităţile. Ele pot vinde ieftin fiindcă produc ieftin, în timp ce ţările înapoiate, îndărătnice în, a avea o industrie proprie, produc şi vînd scump. Capitalul se concentrează, afluiază în cîteva ţări. Acestea îl retrimit peste graniţă cu procente mult mai mari, care îngreunează mereu rentabilitatea.

Reacţiunea la acest fenomen urmează promt. Corolarul cel mai direct e că cererile de capital neputînd fi satisfăcute decît în parte, preţul capitalului creşte. Pretutindeni, după război, scontul băncilor naţionale a crescut şi în proporţie cu el şi procentul băncilor particulare. Condiţiile costului de producţie încep să se îngreuneze acum, peste tot. Fireşte, mai mult ca oriunde, în ţările mici, în care investiţiile recente nu pot fi încă valorificate. Viaţa se scumpeşte. Salariile, care reprezintă legea de aramă a minimului de existenţă a muncitorilor, sau în cel mai bun caz, în ţările de prosperitate, ceva mai mult decît atît, tind şi ele către creştere. Totul urmează apoi în proporţie : impozite, buget etc.

Dar atunci, fiecare zi, trebuie o cantitate şi mai mare de monedă în circulaţie, un capital public si privat mai mare pentru a putea satisface noile condiţii de viaţă economică. Nevoile de capital cresc astfel in fiecare zi, dar posibilitatea lor de alimentare urmează un curs mult mai lent. Criza e deschisă. Şi, încă ceea ce e mai grav, în actuala stare de lucruri, remediul nu se poate găsi la această boală constituţională a regimului însuşi şi a evoluţiei lui actuale.

La această cauză structurală se mai adaugă şi altele secundare, care favorizează mereu rarefierea capitelului.

Inflaţiile europene au distrus pe încetul capitalul a o mulţime de ţări. Puţine din ele, poate numai Germania, au reuşit să-şi refacă, pe alte căi, capitalurile. Cînd au venit stabilizările, preţurile au crescut fatal şi exportul înoetînd, disponibilităţile naţionale n-au putut fi refăcute.

Oricît de paradoxal ar părea acest lucru, ceea ce a sporit criza capitalului a fost şi opera de civilizaţie crescîndă. Civilizaţie înseamnă multiplicarea nevoilor! Masele adormite se ridică şi încep să trăiască şi ele. La început mai redus, apoi din ce în ce mai complex. Posibilitatea lor de „epargne", zgîrcenia lor proverbială, sobrietatea lor milenară face loc unei pofte de viaţă, care strînge puţin şi cheltuieşte mult. Depunerile în bănci scad fiindcă fiecare vrea să trăiască mai omeneşte. Ţăranul ori muncitorul nu mai paste iarbă ca pe timpul lui Ludovic al XlV-lea. El se nutreşte mai bine, se îmbracă şi adesea vrea distracţii. Cîştigă mai mult, dar şi cheltuieşte mai mult. Nu e bogat un om care are venit de un milion dar cheltuieşte un milion şi o mie de iei, ci acela care are venit o sulă de lei şi nu trebuie să cheltuiască decît nouăzeci. Or, omenirea e mereu în situaţia primului. Pe fiecare zi, ea cîştigă mai puţin si e silită să cheltuiască mai mult. Şi popoarele la fel Echilibrul nu se poate stabili în starea actuală de lucruri.

(10 decembrie 1930)

REGIMUL INDUSTRIAL

Epoca noastră lipsită de unitate şi de simplitate, închide în ea o groază de contradicţii. Dominată de sistemul capitalist, sistem fundat pe ridicarea oricăror bariere economice locale sau chiar naţionale, organizarea economică postbelică tinde din ce în ce mai mult la crearea unui *neomercantilism* medieval. Capitalismul a suprimat vechea organizaţie feudală şi corporativă, unificînd forţele economice, nu numai ale naţiunilor dar trecînd chiar peste fruntariile ţărilor. Interdependenţa continentală şi extracontinentală, dar în acelaşi timp libertatea totală, complet „laissez faire", pentru toate transacţiunile. Liberschimbismul în ordinea tarifelor vamale a însemnat apogeul acestui sistem. Ţăranul din Bretania trimitea lîna în Anglia şi era dependent de metalurgia germană. Bunurile

circulau pretutindeni în deplină libertate şi creeau doar legături de dependenţă reciprocă.

încă înainte de război, către sfârşitul secolului trecut, acest regim a început să decadă. Anglia, patria clasică a libertăţii totale a schimbului, şi-a modificat tarifele. A urmat apoi reacţiunea celorlalte ţări. După război, însă n-am mai avut numai o agravare a protecţionismuîui, ci pur şi simplu o revenire la *mercantUiwiul* medieval.

Eminentul economist Keynes, de la Oxford, a ţinut acum doi ani la Berlin o conferinţă cu acest titlu sugestiv : *Das Rude des laissez foire.* Această politică a liberalismului total, contemporană cu doctrina darwinistă, a luptei feroce dar libere 7 enlru viaţă, încetează acum ca să facă loc unei intervenţii din ce în ce mai holărîtă a statului în ordinea fenomenelor economice. Dar odată cu această creştere a intervenţionismului constatăm şi o creştere a naţionalismului economic. Europa e împărţită azi in 26 de linii de vamă, însemnând cele 26 fruntarii naţionale. Fiecare din ele tinde să devină — cel puţin acesta e idealul lor suprem — o *autarhie* economică, o organizaţie care să se satisfacă pe cît se poate mai mult pe ea însăşi fără să recurgă la ajutorul altor ţări. S-au creat pretutindeni industrii parazitare. Ţările mari, cu întinse debuşeuri interne, cu resurse geografice adaptate cu capitaluri şi tehnică perfecţionată au reuşit să treacă graniţele şi să exporteze. Dar cu greu şi acelea, fiindcă vecinii îşi închideau porţile. Nu trebuie să credem pe dl. Vintilă Brătianu un protagonist izolat şi original, într-o Europă cu alte păreri. D-sa a exagerat numai, ducând premisele sale pînă la proporţii nerezonabile. însă majoritatea ţărilor europene în decada 1920—1930 au practicat, mai mult ori mai puţin, politica naţionalismului economic.

Rezultatul se cunoaşte azi : Europa e complet dezorganizată. Ţările mici *axat* ruinate, în urma acestei concurenţe feroce. Lumea începe a vorbi, din reacţiune, din ce în. ce mai mult, de federaţie economică europeană, de alianţe, de tarife preferenţiale, de grupuri de interese apărate solidar.

Am văzut în articolele precedente că industria europeană s-a putut salva de la o criză catastrofală, fiindcă

treizeci sau patruzeci de ani a putut beneficia de rentabilitatea exportului în colonii. Dar acum acestea, cu ajutorul capitalului oferit de metropole, şi-au creat bănci şi industrii proprii. Aşadar şi aici s-au închis porţile. Situaţia industriei europene, astfel, e cu desăvîrşire critică : *peste oceane coloniile încep a refuza, iar ţările înapoiate ale Etiropei s-au închis în ziduri chinezeşti,* tind la o politică economică autonomă, fiecare caută să se satisfacă cît poate prin mijloace proprii.

Ce devine în asemenea condiţii „uzina" imensă a celui mai populat şi mai sărac dintre continente ?

Cu atît mai mult cu cît productivitatea e mereu în creştere. în creştere, în primul rînd, din cauza organizării ştiinţifice a muncii prin taylorism şi raţionalizare.

Germania, şi după ea Franţa şi Anglia, introduc mereu metodele americane de raţionalizare. Standardizarea, producţia în serie, la tipuri limitate calitativ pentru a spori cantitatea, toate astea invadează azi şi industria europeană. Productivitatea creşte însă în ciuda lipsei de debuşeuri.

Dar şi o altă cauză sporeşte criza. Imediat după război aproape toate ţările au suferit de inflaţie monetară. Moneda scădea mai repede decît curba salariilor şi a costului vieţii în interior. Aceasta permitea un export facil la preţuri destul de reduse. In epoca inflaţiei, Germania a făcut cele mai bune afaceri comerciale.

A venit însă stabilizarea. Preţurile s-au urcat brusc şi stocurile de mărfuri n-au mai putut trece vama. Astăzi şomerii manifestează în cortegii impunătoare de deznădejde pe străzile capitalelor europene şi coşurile fabricilor nu mai fumegă. Fiecare se restrînge, comprimă consumaţia, se mulţumeşte cu puţin. Dar legea fundamentală a capitalismului e stimularea consumaţiei, prin exercitarea nevoilor. Cîştigul personal nu poate creşte mereu decît dacă creşte şi posibilitatea consumaţiei. De aici necesitatea imperioasă a reclamei în regimul actual. *Capitalismul e **un** regim de risipă.* Fără această condiţie, el nu poate trăi. Cu comprimări, cu restricţii, cu scăderea nivelului vieţii, viaţa sa e imposibilă.

Acelaşi individualism economic, ajuns la limita exceselor sale, se constată, aşadar, şi în ordinea industrială.

Naţionalismul economic între popoare va ruina, încetul cu încetul, tot ce a agonisit epoca de aur a capitalismului, dacă în ordinea politică nu se vor găsi mijloace de regrupare internaţională ori măcar intercontinentală.

(20 decembrie 1930)

'REVIZUIREA NOȚIUNII DE DEMOCRAȚIE

Renan descrie undeva, în amintirile sale, figura jacobinului clasic, animat de mistica revoluţionară. Într-un orăşel de provincie din Franţa, trăia un tip de bătrîn taciturn şi ursuz. Vedea, puţină lume şi nimeni nu ştia cum îşi petrece viaţa. Existenţa lui maniacă şi severă era înconjurată de mister.

în ziua cînd a fost găsit mort, sa aflat şi rostul vieții sale.

Pe pieptul său, în mîini crispate, strîngea un buchețel de flori uscate de care atîrna o panglică. Pe panglică se găsea o inscripţie : „în amintirea an. II Floreal 18".

Trecuseră şaptezeci de ani. Europa schimbase atîtea regimuri ! Franța gemea sub călcîiul imperiului al doilea. Democraţia stătea pitită undeva în umbră. Şi totuşi jacobinul înăscut a murit cu credința tinereții sale.

Democrația era atunci o religie. O mistică care, pornită din Franța, a încins ca o formidabilă epidemie morală, cu încetul, întreg universul. Numai creştinismul, altă dată, s-a bucurat, de un astfel de destin. Omenirea poate avea rătăciri. Dar dacă, cu îndărătnicie fără seamăn, toată suflarea globului îmbrăţişează de un veac un curent de idei şi sentimente, e neîndoios că ea n-o poate face dintr-o simplă eroare şi că, din contra, noua învăţătură e un talisman vital, un principiu de viaţă.

.Şi dacă astăzi, mai lucizi decît misticii de la 1789, înţelegem altfel democraţia, principiile ei fundamentale sînt păstrate în integritatea lor. O dogmă e .cu atît mai viabilă, cu cît conţinutul ei poate varia, fără să-şi altereze esenţa primă. Fără îndoială, azi nu mai acceptăm în mod absolut noţiunea de libertate ca acum o sută de

ani. Libertatea absolută e nedreaptă, neumană, fiindcă atinge solidaritatea şi asistenţa.

Libertatea clasică înseamnă libertatea pentru cel puternic şi bogat de a devora în linişte pe cel slab şi nearmat. Democraţia politică de independenţă absolută, de respect integral al altuia îşi primeşte corectivul sau în democrația socială, însuflețită de ideea de caritate şi filantropie.

A respecta libertatea unei societăţi inegalitare, înseamnă a proteja privilegiul, a-l lăsa să exploateze în pace desăvîrşită.

Şi tot aşa cu noţiunea de egalitate. Mai ştiinţifică azi, nu mai plecăm de la premisa absurdă a egalităţii iniţiale **a** tuturor, aşa cum credea Rousseau. Obiecţiunile reacţionarilor, în această privinţă, sparg uşi deschise. Desigur, oamenii nu sînt egali.

Aptitudinile congenitale şi hazardul vieţii îi ierarhizează.

în numele democraţiei, nu cerem azi *punct de ajungere* egal, ci numai *punct de plecare* egal. Fiindcă cineva n-are cu el forţa capitalului, cu care-şi cumpără instrucţia şi alte instrumente de luptă, nu înseamnă deloc că nu e dotat cu el forţa capitalului, cu care-şi cumpără instrucţia şi alpornim egal de înarmaţi şi din acelaşi nivel. Apoi viaţa şi înzestrarea psihică a fiecăruia va apăra selecţiunea. Dar pornirea la drum trebuie efectuată exact în aceleaşi condiții pentru toţi.

Lipsa de capital, incultura viciază însă acest punct de plecare care ar trebui să fie egal pentru toţi.

Egalizîncl condiţiile de plecare, democraţia prezintă imense *avantaje biologice.* Toată lumea c de acord că idealul maxim al culturii şi al eticii umane e creaţiunea **a** cîtor mai multe exemplare de elită, a cîtor mai multe personalităţi.

Dar regimuri sociale care, fără a verifica valoarea unui individ îl opresc „a priori" de la valorificare, opresc nu numai elanul vieţii, dar chiar selecţia valorilor.

De aceea democraţia trebuie concepută ca un regim stenic, stimulant, care tonifică şi sporeşte creşterea vieţii, în timp ce reacţiunea e un regim de înăbuşire şi de moarte.

Democraţia e o *posibilitate,* pe cînd *reacţiunea e o interdicţie de selecţie.* Adică, fără a face un joc de cuvinte,

putem spune că democrația e o *aristrocratizare a mulțimii.* Dar pentru că am pus problema din punctul de vedere biologic, trebuie să atingem şi un alt aspect al democrației, care-i adaugă un interes vital.

Oricare ar fi obiecțiunile pe care le aduc teoreticienii reacționari democrației, ei nu pot nega un avantaj evident al acesteia. Regimul democratic e singurul regim politic în care e posibil *controlul.* E singurul pe care omenirea, în căutarea ei spre mai bine, l-a putut găsi pînă acum. Parlamentele, oricît ar fi ele de primitive,de neevoluate, au putința de a denunța. In regimurile antiparlamentare, cine va putea exercita controlul ? Suveranul ? Dar un singur om poate fi în acelaşi timp medic conştient, bun profesor, excelent militar sau inginer, ca să poată fi competent în toate domeniile ? Chiar în regimul „bunului despot", pornit de la cele mai minunate intenţii, imposibilitatea controlului e un fapt ineluctabil.

Dar pe de altă parte, un guvern, un regim necontrolat, fie el chiar perfect la început, sfîrşeşte corupt. Puterea nestăvilită lunecă uşor în abuz. Dacă egalitatea punctelor de plecare ajută selecția, controlul democrat o *menține* şi o conservă.

Iată de ce, pornită într-un moment al istoriei, dintr-e mică țară, în cel mai mic dintre continente, mişcarea democratică a cuprins în vîrtejul ei toate neamurile planetei, iată de ce ea s-a transformat într-o mistică binefăcătoare, în care, cu toate oscilațiile crizelor trecătoare, omenirea, în imensa ei majoritate, continuă să creadă. Aşa înțelegem azi democrația : un regim care sporeşte vitalitatea.

Fiindcă, în definitiv, mulțimile nu adoptă decît principii de viață, credințe care îi măresc energia, regimuri care o stimulează, nu care o deprimă. Instinctul lor orb de conservare se îndreaptă către ceea ce favorizează şi ajută creşterea şi prosperitatea speței. Democrația e o valoare biologică.

Astăzi spiritele pot fi confuze un moment. Mîine ele vor reveni neîntîrziat la ceea ce le ajută să trăiască. Sinucideri individuale există : nimeni n-a auzit pînă acum de unanime sinucideri colective.

(24 decembrie 1930)

CONSIDERAȚII PESIMISTE ASUPRA UNUI ATENTAT

Nu voiesc să vorbesc limbajul idealiştilor. Rasa acestora, falnică altă dată, se mistuieşte în fiecare zi minată de misterioase boli ca acele vechi şi degenerate triburi de indieni. Epitetul „idealist", însemna altă dată o normă de emulaţie, un model suprem de urmat. Azi, uzat în accepția lui, el stîrneşte surîsul şi ridicări din umeri.

Acum treizeci-patruzeci de ani, tinerețea însemna revărsare de simpatie, de generozitate, de iubire de oameni. Vitalitatea nu era un mijloc pentru triviale desfătări pornite din bestialele apetituri ale unor nervi pe a căror coardă n-a vibrat nici o afinare şi nici o cultură, ci un surplus care trebuie revărsat altora. Pe atunci studenții erau socialişti, „ adică acea speță de umanitarişti făcută din romantism şi cavalerism.

Astăzi, în zilele naşterii mîntuitorului, la creştineşti sărbători de împăcare şi dragoste, un copil nerod, dar a'sa de reprezentativ pentru generația lui, a încercat să ucidă pe unul din cei mai oneşti, mai convinşi şi mai drepți luptători pentru civilizația țării noastre, pe Em. Socor, directorul ziarului *Adevărul.*

Omenirea în istoria ei de trudă a cunoscut epoci critice şi epoci organice, epoci de iubire şi epoci de ură. în una din acestea din urmă, Socrate a trebuit să bea cucuta şi Cristos şi-a purtat crucea.

Ne găsim astăzi în aceeaşi alternativă a ritmului istoric. Şi acum trăim o epocă cînd adevărul şi dragostea de oameni, singurele condiții fără de care această viață nu merită să fie trăită, sînt negate, călcate în picioare. E epoca foamei roşii, a poftelor lubrice, a bucuriei de viață libidinoasă, a batjocurii ideii. Fără îndoială, „primum v'ivere". Dar popoarele tari şi civilizate nu-şi pierd cumpătul în fața sărăciei. Din contra, în triburile preistoriei, ca şi în cele de acuma alo Australiei, toate flagelurile : secetă, lăcuste, ciumă, se expiază la fel : moartea străinilor.

Profeți ipocondriaci pot prevesti disoluția finală, căci pentru ei, ideea progresului continuu e o simplă superstiție. Haosul începe cu ura. Puterea întunericului e mai ules ucigaşă. Caliban cu ochii scăpători de ură. se lăfăieşte

peste tot, în timp ce aerianul Ariei plînge, uitat într-un colț.

*

Nu, sîntem din aceşti iremediabili, fiindcă credem în acea alternare de acțiuni şi reacțiuni din care e făcută istoria societăților omeneşti. Dar cum să luptăm spre a îndrepta răul ? Avem noi profesorii vreo vină, vreo răspundere la starea de lucruri de azi ?

Ani de-a rîndul, mulți dintre noi am predicat cuvîntul bun. Dar e sigur, o ştim bine azi, că nu ne-am făcut toată datoria. Unii au neglijat, alții au capitulat la primele greutăți. E adevărat că grosul, mulțimea rămînea refractară. Cei mai buni, mai distinşi ne ascultau însă aproape totdeauna. E adevărat iarăşi că de multe ori cuvîntul trimis de noi se întorcea înapoi sleit de puteri, fără nici o victorie. Am văzut, cu ocazia asasinării prefectului Manciu, dansuri sinistre de Sabat orgiac în apropierea cadavrului. Deprimarea şi oboseala ne pîndeau, după atîtea sforțări inutile. în conversații particulare cu tineretul, am avut adesea impresia inexorabilă a rezistenței surde şi definitive. Ce * putea influența ideea impermeabilitatea culturală a unor structuri psihice făcute numai din instincte şi apetituri ?

Cauza grozavă a acestei mentalități era imensa incultură. Contactul cu cartea, ou ideea moaie. Rațiunea îmblînzeşte, fiindcă mută obiectivul luptei. Cel care citeşte compară orizonturile şi pricepe că satul sau plasa lui nu e ultimul adevăr.

Ce-am făcut cu toții ca să risipim negurile minților întunecate ? Ne întrebăm azi cu groază. Căci întrebarea teribilă care se pune astăzi e alta : *care va fi de azi înainte condiția, de viață a intelectualilor adevărați în această țară?*

Se numeşte intelectual nu un om care a citit cîteva sute sau cîteva mii de cărți şiTe poate debita cu mai mult ori mai puțin talent, ci acela mînat de o nevoie imperioasă de a spune adevărul aşa cum e el, fără menajare, fără îndurare, cu cruzime. S-a experimentat cu folos că neamul omenesc are nevoie şi de această rasă. Minciuna nu conservă totdeauna popoarele. Iluziile întreținute de îngîmfare şi grandomanie se plătesc mai de vreme ori mai tîrziu. Orice țară are nevoie, cum are nevoie de medici,

* Mai potrivit : cum... (n. ed.)

de avocați, de tîmplari, şi de oameni care spun adevărul şi numai adevărul. Maurice Barres spunea, pe vremea afacerii Dreyfus, că nu există decît „adevăruri franceze". Era atunci o butadă pe care mulți o considerau un simplu paradox. Azi asemenea învățături au făcut carieră strălucită. *Se sapă un adînc conflict între ceea ce e românesc* ***şi*** *ceea ce este etern adevărat.* în curînd ni se va porunci să nu mai credem că 2 + 2 = 4 şi că H_2O nu e formula apei, fiindcă aceste sănătoase constatări nu sînt în conformitate cu nu ştiu ce autentic patriotism. în curînd cei care cred în legile lui Lavoisier sau în postulatul lui Euclid vor putea deveni martiri, mucenici ai ştiinței, dacă aceste adevăruri vor fi recunoscute pernicioase cauzei naționale.

Şi dacă cavalerii obscurantismului şi ai urii vor birui vom avea iarăşi poate tribunalele de preoți, inchiziția, tortura. Ideea va fi pîndită şi exterminată de la început, de cînd apare tremurîndă şi firavă, ca primele flori de sub zăpadă. Atunci intelectualii declarați în afară de lege, duşmanii patriei, vor trebui să-şi facă bagajele pentru alte țări, ca să lase aici netulburată tăcerea maiestuoasă a singurului şi unicului adevăr admis. Cugetarea va lua î drumul exilului hulită şi huiduită de la graniță. Nici o contradicție nu va mai înfiora calmul desăvîrşit al dogmelor oficiale. Si patria noastră va fi fericită. Va fi, în orice caz, singura de pe această planetă de unde va fi pierit planta otrăvitoare a adevărului şi slăbiciunea laşă a iubirii de oameni !

Toți cei pentru care a gîndi e o nevoie mai urgentă chiar decît bucățica de pîine care astâmpără foamea, puținii maniaci inocenți şi inofensivi ai ideilor, cîți au mai rămas, să ia aminte : li se pregătesc zile negre. Pentru ei singura „criză" aceasta e. Apărători ai intelectului, mobilizați-vă !

(11 ianuarie 1931)

„FASCISMUL CONSTRUCTIV"

După tratatul de la Viena din 1815, exemplul suprem cu care se fălea reacțiunea europeană era Prusia. Acolo era ordine, supunere şi prosperitate. Pînă la războiul mon-

dial, marele model era militarismul şi junkerismul prusac. Dar reacţiunea, ca toate sistemele politice, are o viaţă limitată. Şi aici trebuiesc invenţii şi întineriri. După război regenerarea a venit, cu un prestigiu puternic, din partea fascismului. Opera înfăptuită în Italia trebuia să dovedească „democraţiilor în descompunere" că maniera tare, restaurarea autorităţii, a poliţismului de stat şi a interdicţiei libertăţilor e mai eficace şi mai fecundă decît dezmăţarea anarhică a regimurilor libertare.

Pilda fascismului trebuia să închidă gura tuturor. Dacă se putea discuta teoretic la infinit, simpla enunţare a operei grandioase realizate în Italia impunea tăcere şi adeziune imediată. Fascismul a fost cuvîntul magic, formula vrăjitoare, salvatoare a timpurilor moderne, sursa unei noi ideologii politice, în fine edenul tuturor visurilor de ordine, regulă şi mai ales de creăţiune. Căci, ca toate familiile sărace, Europa, dar mai ales micile ţări balcanice n-au cunoscut în epoca postbelică noţiuni şi cuvinte mai încîntătoare, mai vrăjite, mai des repetate, decît aceste două : „constructiv" şi „creator". Era în ele ceva din mirajul vechii alchimii cu piatra sa filoisofală. In zadar se obiecta că fericirea popoarelor nu stă numai în abundenţă materială, în faptul că trenurile ajung la minut, că sergenţii de stradă au uniforme chipeşe şi strălucitoare, că beţivii şi amatorii de frondă sînt conduşi, imediat la secţie. Asemenea fenomene ilustre, desigur, sînt aşa de fireşti în ţările scandinave, în Anglia sau în Belgia, încît ele nu mai stîrnesc admiraţia nimănui. Nici un om perfect sănătos nu se gândeşte să-şi admire digestia promptă sau bătăile regulate ale inimii. „Creaţiunea" era creăţiune şi impunea totuşi admiraţie mută. Ani de-a rîndul prosperitatea fără seamăn a Italiei fasciste ţinea loc de fericire supremă şi de argument antidemocratic. Bunurile spirituale : cugetare liberă, dreptate, adevăr, trebuiau să apară ca perimate prejudecăţi în faţa stomacului sătul şi a confortului asigurat. Şi, întîmplare ciudată, acest economism aproape metafizic era susţinut tocmai de negatori ai marxismului şi ai explicaţiei economiste a istoriei. în unele momente, uitînd orice contradicţie, cîte un profesor fascist primea ordinul să scrie un sistem spiritualist care să arate celorlalte popoare cufundate în mocirla poftelor materiale „spiritualitatea" noului regim, elanul său de nuanţâ pur sufletească. Sistem hibrid, alcătuit din petece, de toate provenienţele, fascismul a putut închide in el toate contradicţiile. Dar argumentul cel mai tare, probat prin fapte, era avîntul economic şi progresul material.

Iată însă că, deodată, faptele cu logica lor implacabilă **se** răzbună. Misterul prosperităţii fasciste se lămureşte brusc. Un fascist francez, singurul adept galic al doctrinei mussoliniene, G. Valois, regalist din grupul Maurras, cîştigat de doctrina noii Italii, publică o carte : *Les finances* ***italiennes.*** Cifrele sînt luate din bilanţuri oficiale publicate de însuşi guvernul fascist. Orice român zăpăcit de vraja visurilor cezariene ar fi bine să citească şi să mediteze puţin această lucrare. De acolo poate afla că lira italiană a fost stabilizată mai sus decît francul francez (ce mai lirism delirant s-a cheltuit cu această ocazie de către admiratorii români ai fascismului !) din pură grandomanie. Această stabilizare ridicată care a cauzat nenumărate dezastre Italiei a fost pur şi simplu ordonată printr-un ucaz, cu toate sfaturile contrarii ale economiştilor şi oamenilor de afaceri italieni. A fost o stabilizare politică. Tot în cartea lui G. Valois se mai poate afla că datoria publică a statului italian a crescut din 1922, data venirii la putere a lui Mussolini, cu *94 miliarde de lire,* ceea ce face în leii noştri aproape *un bilion.* Cît au fost de mizerabile guvernele Giolliti sau Nitti, ele n-au îndatorat, în orice caz, ţara lor cu un bilon, aşa cum a făcut regimul „constructiv" de după ei. Din această uriaşă datorie, *mai mult de trei sferturi* s-a risipit pe *cheltuieli somptuoase :* serbări, propagandă, expoziţii, dar mai ales pentru întreţinerea cu lefuri regulate a trei sute de mii de membri ai partidului fascist. Aceste formidabile împrumuturi au fost garantate de industria particulară căreia i s-a impus acest lucru. Rezultatul e că astăzi orice fabrică de automobile italiană, orice vapor care iese în larg are un încasator american care supraveghează. Italianul plăteşte acum, pe cap de locuitor, printre primele trei-patru ţări care au *maximum de impozite.* Emigranţii italieni, care înainte trimiteau ţărilor natale cîteva miliarde de lire, cîştigate în străinătate şi care ajutau balanţa comercială, au fost opriţi să emigreze pentru a spori ca-

drele armatei, pentru a crea acel imperialism specific țărilor suprapopulate, care, după o comparație a lui Mussolini, pleznesc ca un cazan sub mare presiune si se revarsă în cuceriri externe.

Astăzi Italia a ajuns la extrema limită. Oricine are dreptul să se întrebe : de ce atîta inchiziție, de ce atîtea prigoniri şi asupriri, de ce atîta spionaj şi polițism, dacă rezultatul obținut e o sărăcie cu mult mai cumplită, cu mult mai mare decît aceea pe care, cu toată ticăloşia lor, regimurile de libertate n-au putut-o realiza ? Argumentul suprem al regimului fascist : prosperitatea, e azi demascat.

Amatorii români să ia aminte !

(30 ianuarie 1931)

ÎNTRE PARTIDE ŞI TEHNICIENI

Atacul contra partidelor nu e, cum s-ar crede, un fenomen recent şi specific românesc. Saint-Simon şi Proudhon îl visau la începutul secolului trecut, atunci cînd indicau o conducere economică a societății, una asemănătoare aceleia pe care o reprezintă consiliile de administrație în societățile comerciale. Sindicaliştii revoluționari — în special Sorel — şi-au asumat apoi acelaşi atac contra organismelor politice. în fine, regimurile dictatoriale, bolşevicii şi fasciştii au făcut tot ce-au putut în favoarea aceleiaşi idei.

Desigur că, dacă această critică contra partidelor ar fi reieşit din realitățile noastre naționale, ea nu s-ar fi bucurat de acea forță dinamică pe care o insuflă toate snobismele la noi în țară.

Un grup de politicieni şi câțiva intelectuali vor să convingă lumea că toate relele din ultimul timp nu sînt datorite numai partidelor, ci chiar însăşi *ideii de partid,* asupra căreia trebuie azvîrlite toate anatemele.

O teorie ad-hoc arată chiar că structura națiunilor moderne cuprinde numai două elemente : Coroana şi poporul.

Partidele ar fi intermediarii, mai trivial, samsarii, care exploatează şi poporul, şi Coroana, cerînd comisioane şi dintr-o parte, şi dintr-alta.

Nu înțelegem această clasificație bipartită a societății. Dar chiar dacă am admite-o, n-am putea accepta semnificația socială care se dă partidelor. Ele nu sînt — cum se zice — un intermediar. Ele sînt însuşi poporul. Căci acesta nu trăieşte doar amorf, ci diferențiat. Diferențierea masei pe interese profesionale ori economice alcătuieşte, politiceşte, tocmai realitatea partidelor. Ele se confundă cu însuşi poporul.

Că partidele noastre n-au fost totdeauna la înălțime, se prea poate. Să căutăm deci a le perfecționa. Nu *ideea de partid* e compromisă, ci expresia ei românească. Partidele sînt instituțiile politicii, după cum băncile, cooperativele sau societățile comerciale sînt instituțiile vieții economice. S-ar putea concepe viața economică fără ele ? Partidul mobilizează, orientează şi grupează opinia publică. El serveşte de instrument de informație şi solidaritate. El fereşte de anarhia individualistă şi oferă vieții sociale o bază de continuitate şi permanență.

Guvernele apolitice de „gospodari" sau de „tehnicieni" s-au încercat în Germania şi Anglia în timpul războiului.

Lipsa lor de unitate, de coerență şi de tact a făcut să' fie părăsite după cîteva luni de experimentare.

Şi dacă n-au reuşit acolo, unde viața profesională şi economică e cu mult mai adîncă, vor putea ele reuşi la noi, în plin haos ?

(februarie 1931)

RUSIA ŞI EUROPA

Profeția lui Dostoievski, care spunea că în curînd Rusia va avea de luptat cu întreaga Europă pe care voieşte s-o reformeze sau să o anihileze, se dovedeşte fundată. De zece ani, procesul e deschis. Două mentalități sînt față în față. De o parte, vechiul ideal individualist, de origine greco-romană (reprezentat în forma cea mai pură de Franța), dincolo, colectivismul asiatic.

Acolo, promovarea societății, a grupurilor, dincoace, a individului şi a elitelor de indivizi eminenţi ; dincolo, producţia economică în masă şi serie, în cantitate, dincoace, producţia calitativă şi individuală.

Atîta vreme cît Rusia nu înfăptuise decît o revoluție politică, pe care voia să o extindă în restul continentului prin broşuri şi manifeste, Europa se menţinea bine. Acum, iată însă că se înfăptuieşte dincolo de hotarele Nistrului o mare revoluție economică. Planul quinquenal al lui Stalin, din care s-a realizat pare-se o parte, o anunţă. Totul se regrupează pentru o producţie în mare, într-o concentrare uriaşă : fabrici, pămînturi, culturi, exploatări de tot felul. Şi mai ales se coordonează într-o conducere unică.

Țările apusene nu se mai găsesc într-o ofensivă contra propagandei, ci într-o defensivă contra unor producţii care o invadează. Ce organizare nouă poate opune Europa, atinsă de cea mai teribilă criză mondială din cîte a cunoscut pînă acum regimul capitalist ? Se vorbeşte din ce în ce mai mult într-un plan pozitiv (deoarece proiectul e apărat nu numai ele intelectuali, ci de oameni politici de mare influenţă) de Statele Unite ale Europei. In adevăr, "acesta ar fi primul pas către raționalizarea haosului. Ar fi o idee fecundă care ar tonifica credinţele, o bază şi o platformă de luptă pentru o gr/ueraţie. Căci valorile vechi nu mai pot forma azi un program şi, mai puţin, o credinţă. Crezul burghez, dacă are la bază un puternic instinct de conservare, trebuie întărit. Numai aşa nu se întârzie prea mult. - , . , .

(februarie 1931)

ÎMPREJURĂRILE DIN GERMANIA

Pentru a treia oară de la marele război mondial, Germania se găseşte pe pragul falimentului.

Dacă n-ar fi fost decît plata reparaţiilor, fireşte destul de oneroase, Germania cu puterea ei de muncă şi cu organizaţia ei uriaşă încă ar fi putut face faţă plăţilor. J. Keynes, în mod profetic, prevedea, încă din 1920, imposibilitatea Germaniei de a plăti tot ce i se pusese în sarcină de către tratatul din Versailles. Au urmat apoi diferitele reduceri stipulate prin planurile Dawes şi apoi Young. *. După acesta din urmă, Germania poate s-ar fi achitat dacă n-ar fi intervenit criza economică mondială. Cu toată calitatea superioară a industriei sale, Germania trebuie să importe o bună parte a materiilor prime, să suporte din cauza unei extraordinare organizări sindicale salarii mari, să plătească acţionarilor americani care participă la industria ei dividende mari, iar exportul a scăzut enorm în ultimul timp.

Zilele trecute s-a vorbit, astfel, de falimentul total.

Marca germană, cu toată importanta ei garanţie metalică, ameninţă să se prăbuşească în urma retragerilor de credite din străinătate. Bursa s-a închis. Multe bănci importante, printre care vechea „Darmstädter Bank", şi-au închis ghişeurile. Fabricile au început să concedieze lucrători. Politica demagogică şi violentă a hitleriştilor caută să speculeze această stare de lucruri în folosul lor.

Astfel, una din cele mai importante ţări ale Europei se găseşte azi pe marginea abisului şi a anarhiei. Consecinţele prăbuşirii Germaniei pot fi incalculabile. Se poate pur şi simplu încheia prin aceasta o pagină care sfîrşeşte uneori şi o civilizaţie. Revoluţia intrată în mijlocul Europei, la un popor aşa de ordonat, ar contagia, fără îndoială, şi restul ţărilor.

America, interesată în primul rînd prin participaţiile sale, s-a grăbit a da un ajutor. Anglia, enervată de chestia „Anschluss"-ului cu Austria şi de politica şovinistă şi dic-

* Autorul se referă, fără îndoială, la cartea lui J.M. Keynes, *Les Consequences economiques de la Paix,* Paris, 1920, In care erau criticate cu argumente economice soluţiile găsite de Aliaţi In problema reparaţiilor datorate de Germania. Aceasta urma să plătească, în afara unor despăgubiri materiale, suma de 226 de miliarde de mărci-aur, stabilită prin conferinţa de la Spa din iulie 1920. Dificultăţile economice ale Germaniei au condus ia cele două planuri, Dawes şi Young, după numele oamenilor de afaceri americani care le-au propus şi care urmăreau să aducă o rezolvare inflaţiei galopante din Republica de la Weimar. Datînd din 1924 si 1929, ele nu şi-au atins scopul şi, intervenind şi criza economică mondială, moratoriul Hoover din iunie 1931 şi acordul de la Lausanne din 9 iulie 1932 au lichidat practic orice problemă a reparaţiilor, (n. ed.)

tatorială a național-soeialiştilor, a condiționat ajutorul său. Franța a făcut şi ea cîteva sacrificii.

Dar aceste paliative sînt, evident, insuficiente.

Ca să nu se ajungă, cu voie ori fără, la soluții extreme, cum e cea comunistă, scăparea nu poate veni decît de la raționalizarea economică a continentului. Pînă nu vom tivea un sistem de alianțe economice, care să ducă cu încetul la realizarea proiectului Briand în privința statelor europene, o securitate desăvîrşită nu se poate spera. Va învinge instinctul de conservare pe deasupra patimilor sau se va prăbuşi în barbarie bătrînul nostru continent. E o întrebare azi aproape legitimă pe care orice om lucid şi conştient trebuie să şi-o pună.

(iu)k-'-augnst 1931)

SFÎRŞITUL DICTATURILOR

Era o vreme, acum cîțiva ani, cînd partizanii dictaturilor erau radioşi şi optimişti. De la un capăt la altul țărmul mediteranean al continentului nostru era cuprins de furia dictatorială : Spania, Italia, Iugoslavia, Grecia, Turcia. S-a şi alcătuit atunci, cu uşoare aplicări şi la noi, o teorie a spiritului mediteranean în dictatură. Dăr visul frumos s-a risipit cu timpul. Excepționalul nu poate dura.

Dictatura e ca o operație chirurgicală extraordinară la care se supune cineva doar cînd nu mai are alt remediu. Dar nu s-a văzut încă nimeni pînă acum eternizîndu-se pe masa de operație, după ce intervenția s-a efectuat. Astfel, regimurile tari au dispărut ca să facă loc, după o mecanică socială implacabilă, guvernărilor normale după tipul democratic. Dictatura a zvîrlit Spania în plină anarhie, ea n-a putut rezolva marile probleme economice ale Italiei şi a ruinat Grecia. Iată acum că şi în Iugoslavia se revine la regimul parlamentar şi constituțional şi se reîncepe viața partidelor politice.

Pentru că democrația, bună sau rea nu mai discutăm acum, se impune ca necesitate.

E un fapt peste care nu se poate trece. Pentru a nu mai discuta teoretic şi deci gratuit, avem astăzi, în această privință, o adevărată experiență crucială. Dictaturile şi-au arătat opera, au funcționat ani de zile.

Dacă erau bune, de ce au fost înlăturate ?

Dacă Iugoslavia se socotea fericită fără partide şi parlament, de ce a revenit la ele ?

Adevărul e că guvernarea popoarelor prin,ele înseşi e un semn de civilizație şi de maturitate politică. Cum spune eminentul constituționalist francez J. Barthelemy, popoarele democratice sînt *majore.* Şi orice om de stat are datoria să-şi conducă poporul său către majorat.

(iulie-august 1931)

COLOSUL CU PICIORELE DE ARGILA

Suspendarea etalonului aur în Anglia a surprins brutal opinia publică românească. Evenimentul a fost în adevăr o surpriză, nu numai pentru cercurile comerciale, dar şi pentru intelectuali care rămăseseră, în chestiunile britanice, la ideile de acum douăzeci de ani. Nimic mai dulce, mai comod decît ideile gata-făcute. Inerția spirituală le acceptă ani de-a rîndul fără să le controleze d n cînd în cînd. în domeniul ideilor e ca şi în medicină. Ne examinăm rar şi numai provocați de-o catastrofă.

Fireşte criza engleză a produs o enormă mirare, fiindcă toată lumea ştia, fără să se informeze, că Anglia, e un imperiu uriaş care stăpîneşte popoarele şi bogățiile unei treimi din planetă, că resursele ei sînt infinite, că e o țară victorioasă care a răpus imperialismul german, după cum a răpus altă dată pe Napoleon. în impul războiului, prezența Angliei de partea aliaților era un fapt indubitabil în favoarea victoriei. Ştiam cu toții că averea caracterul, cultura sînt unice acolo, că educația de la Eton, Oxford ori Cambridge e neîntrecută, că Londra e centrul comercial şi financiar al globului, că politica engleză fermă, dar şi suplă, face din „perfidul Albion" arbitrul lumii. Frumoasa carte, devenită azi clasică, a d-lui I. Botez (e la a patra ediție, mi se pare !) ne învață toate acestea. Şi totuşi, într-o bună zi, un fapt brutal ne si-

lește, cu toată lenea intelectuală, să luăm noi iniormaUi și să ne revizuim ideile.

Mulți, foarte mulți, cred și acum că renunțarea la etalonul aur nu e un semn de slăbiciune, ci din contră o manevră abilă pentru a lovi în imperialismul francez. Dar suprimarea convertibilității lirei la cursul actual e un vechi deziderat al cercurilor economice engleze, nu un expedient dictat de panică. Iată, de pildă, un extras din memoriul înaintat guvernului de Camera de comerț din Manchester în septembrie 1930 :

„Depresiunea actuală e datorită complet căderii prețurilor pe care politica noastră monetară n-a știut s-o prevină. Etalonul aur nu e obiectul unei sănătoase practici internaționale ; restaurarea lirei la nivelul ei dinainte dc război, a cauzat industriei britanice cele mai grave dificultăți, mărind automat nivelul salariilor... Trebuie ca guvernul să ia imediat măsuri în politica monetară, inspirîndu-se de la principiul de o importanță vitală, că industria e mult mai importantă decît orice considerație financiară."

Adică, cu alte cuvinte, instaurarea inflației !

Adevărul e că lumea, atentă mai mult la mișcările politice, n-a observat eroziunea lentă, dar sigură, care ruinează economia britanică.

Prosperitatea formidabilă a economiei engleze în secolul al X1X-lea se datorește unui complex de factori, favorabili la maximum acum cincizeci de ani, dar atinși toți de decadență astăzi.

Anglia e prima țară care a utilizat revoluția industrială. Bogată în combustibil, cu mine imense de cărbuni, ea și-a alcătuit iute cea mai importantă industrie de pe atunci. Deținînd imense colonii, a putut-o distribui în infinite debușeuri. Pentru ca să poată importa liber materiile prime și ca să le poată plasa, ea avea nevoie de o politică vamală bazată pe ideile liberului schimb. Și pe timpuri glorioase ale lui Cobden și [ale] liberalismului mancihesterian, ea nu s-a abătut o clipă de la acest principiu.

Așadar, cărbunii, posibilitatea de plasare în colonii, politica liber schimbistă au constituit cei trei piloni pe care s-a ridicat prosperitatea engleză.

Dar astăzi, lucrurile s-au schimbat. Liberul schimb ca doctrină e în completă decadență, chiar și în sînul partidului liberal, ceea ce e aproape un nonsens. Economistul Keynes a făcut acum doi ani, în diferite orașe germane, o conferință care avea aerul de propagandă și care purta titlul semnificativ *Das Ende des laissez-faire.*

Măsuri nenumărate, în practică, au sprijinit acest curent. Mai întîi pentru că au cerut-o agricultorii, atinși în interesele lor de importul de cereale din dominioane. în al doilea rînd, pentru că aceleași dominioane au pus taxe vamale, admițînd cel mult un tarif preferențial pentru metropolă, pe produsele industriale engleze. Astfel exportul Marii Britanii a scăzut de la 1913 la 1927 cu peste 21 la sută, în timp ce exportul celorlalte țări de pe glob la un loc a crescut cu 18 la sută. Dacă ținem seama că Anglia exportă peste trebuințele interne 75 la sută din industria bumbacului, 50 la sută din metalurgie, 50 la sută in și 45 la sută stofe de lînă vedem situația în culori negre. Dominioanele și-au constituit aproape toate industrii locale. Canada, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud sînt azi țări industriale în toată puterea cuvîn'ului. Ele exportă direct în străinătate, astfel că exportul lor a crescut cu 31 la sută față de ce era înainte de război. Ele se arată independente față de metropolă și unele din ele, cum e Canada, intră în constelația economică a Statelor Unite.

Pe vremea lui Cobden, cînd Anglia susținea și practica politica liberului schimb, ea înțelegea s-o aplice nu numai la mărfuri, dar chiar și la mîna de lucru în interior, munca fiind privită ca o marfă supusă concurenței. Azi, protejate de formidabile sindicate, salariile se mențin ridicate, mai ridicate ca în majoritatea țărilor din lume. Anglia se fălește cu acest fenomen care întreține un „standard of living" ridicat. Dar salariile ridicate și decăderea exportului au închis o mulțime de fabrici.

De aici plaga iremediabilă a șomajului. De la 1 010 000 de șomeri în ianuarie 1921, Anglia ajunge la 2 663 000 în ianuarie 1931. Cifra a crescut de două ori și jumătate în zece ani. Sub presiunea sindicatelor și a politicii sociale a puternicului partid laburist, acești șomeri trebuiesc întreținuți. Ei sînt plătiți printr-un sistem de asigurare prin cotizații la care participă lucrătorii, patronii și, pentru rest, statul. Șomerii primesc în moneda noastră între 4000 și 6000 lei lunar, firește fără să facă nimic. După legea azi în vigoare e declarat șomer oricine a **cău-**

tat lucru şi n-a găsit la salariul normal şi numai în specialitatea sa. Poate rămîne şomer şi avea deci dreptul la pensie, chiar dacă cineva a găsit de lucru sub salariul normal şi în afară de specialitatea sa. Dar aceasta înseamnă a mînca zi cu zi capitalul naţional.

în fine, cărbunele care a făcut altă dată bogăţia Angliei nu mai oferă azi şanse de cîştig. în afară că Franţa şi Germania au ajuns la aceeaşi cantitate de extracţie, dar petrolul cu derivatele sale oferă un combustibil mult mai eficace şi mai ieftin. Dar Angliei îi lipseşte petrolul.

La toate acestea se adaugă şi stabilizarea lirei la un nivel prea sus. Revalorizarea a fost inspirată de o politică de orgoliu şi de prestigiu. Ea face însă ca produsele engleze să fie scumpe şi puţin căutate.

Anglia renunţase să mai fie în ultimii ani exclusiv şi primordial industrială. Puterea ei se menţine în domeniul financiar. Renunţarea la etalonul aur indică o nouă evoluţie : revenirea la politica industrială contra politicii financiare.

Vom vedea aceasta în articolul viitor.

(6 octombrie 1931)

TRADIŢIONALISMUL ENGLEZ ŞI EVOLUŢIA ECONOMIEI MODERNE

Ceea ce face farmecul aproape bucolic al civilizaţiei engleze este păstrarea îndărătnică, într-o atmosferă industrializată şi urbanizată la culme, a tuturor datinilor, riturilor şi moravurilor ancestrale.

Englezul, ora de afacere prin profesie, e rural prin gusturi şi viaţă.

O sumedenie de instituţii şi de obiceiuri medievale, de un formalism adesea ridicol în zilele noastre, sînt păstrate cu sfinţenie în mod absolut inutil. O continuitate admirabilă leagă pe englezul elizabetan de cel din timpul reginei Victoria sau de cel de azi.

Cu tot guvernul laburist, aristocratismul conservator e încă şi azi caracteristica mentalităţii anglo-saxone, indiferent' de clasă socială. Englezul se adaptează în suprafaţă, şi just atît cît trebuie împrejurărilor şi condiţiilor

care îl fac să reuşească într-o afacere. în sufletul său însă^ el rămîne şi astăzi în linia mare a tradiţiei.

Fără îndoială, acest conservatorism oferă preţioase avantaje în artă, în literatură, în morală. Viaţa economică însă nu Se acomodează totdeauna cu rigiditatea tradiţiei. Aici totul e plasticitate, mişcare, invenţie. Cine nu poate ţine la pasul vremii este' imediat handicapat de o mie de concurenţi implacabili, care nu pot avea nici o indulgenţă şi nici o ezitare.

Economia modernă a evoluat în ultimele decenii după o normă cu totul revoluţionară. Cînd privim astăzi modul cum se produce în America sau Germania, după principii cu totul noi, ne dăm seama că Anglia (Franţa din cauza reconstrucţiei postbelice s-a modernizat mult) se găseşte mult depăşită. în adevăr, ceea ce caracterizează sistemul economiei contemporane sînt următoarele trei trăsături :

a) Concentrarea masivă a producţiei şi consecinţa ei, raţionalizarea.

b) Debuşeurile omogene care permit standardizarea.

c) Adaptarea producţiei la noile trebuinţe create de civilizaţie.

în ce priveşte primul punct, industria s-a concentrat mereu, cu ajutorul cartelurilor şi al trusturilor, după o lege schiţată de K. Marx încă de acum şaizeci de ani, pînă şi în ţările înapoiate. Acest lucru a' permis introducerea mijloacelor ştiinţifice în organizarea muncii de la psihotehnica la taylorism, adică a adus randamentul optim al muncii ; a permis reglementarea producţiei, distribuirea geografică a consumaţiei, economie de administraţie, personal etc.

Anglia n-a schimbat nimic din ce avea acum cincizeci de ani. Maşinile şi instalaţiile ei sînt vechi, ruginite, adesea primitive. în extracţia cărbunelui, industria engleză are şi azi instalaţii antediluviene în lemn, cum nu se mai văd nicăieri în Europa (Siegfried *La cn.se britanique au XX-eme siecle).* Pe de altă parte producţia e încă în stadiul individualist. Mii de mici proprietari se luptă între ei într-o concurenţă anarhică. Morcelarea paralizează totul, în industria cărbunelui, în timp ce Franţa (ţară destul de individualistă şi ea !) are la 600 de puţuri 130 de companii proprietare, în Anglia, [la] 2000 de puţuri sînt peste 1400 de proprietari ! Industriaşii germani ori fran-

cezi cînd merg la Londra pentru a trata o afacere de cărbuni nu ştiu cu cine trebuie să vorbească, fiindcă au a face cu mii de patroni ! La fel în industria bumbacului şi a lînei.

Evident că în asemenea atmosferă nici o raţionalizare nu e posibilă.

în ce priveşte omogeneizarea producţiei, America, Germania şi acum şi Rusia au înlocuit vechea fabricaţie de tipuri multiple la cîteva tipuri. Se produc în locul a mii de modele, două sau trei standardizate la tipare anumite. Franţa mai poate azi, datorită faptului că are o industrie de lux, să fabrice sute de feluri de mătase ori de automobile. Producţia mare şi ieftină trebuie însă să restrîngă multiplicitatea felurilor şi speţelor la tipuri limitate. Fireşte, acest lucru nu e posibil decît dacă fabricaţia se adresează unui public omogen. Pieţele interioare mari sînt indicate din acest punct de vedere. Statele Unite produc pentru 120 de milioane de oameni de acelaşi gust şi cu aceleaşi obiceiuri. Germania pentru 70 de milioane, Rusia pentru 140 milioane. Anglia, trebuind să exporte jumătate din producţia sa în foarte multe ţări, are de a face cu publicuri variate de gusturi complet diverse. Ea nu poate standardiza, deci nu poate produce ieftin. Timpul producţiei calitative, de ordin superior, a trecut însă odată cu sărăcirea burgheziei şi cu descreşterea şi ruinarea claselor bogate în Europa.

în fine, noile invenţii creînd noi trebuinţe au creat şi noi industrii. Statistica arată că tocmai aceste fabricaţii de radio, cinema, frigorifere, automobile etc, etc, sînt cele care merg mai bine astăzi. Anglia posedă însă o industrise grea şi tradiţională : cărbune, bumbac, metalurgie, lînă. Noile industrii, care aduc prosperitate Americii şi Germaniei, n-o tentează. Cu toate că ţinuturile noi care au creat astfel de industrii sînt azi în progres faţă de vechile ţinuturi ale industriilor tradiţionale.

Spiritul conservator refuză azi o adaptare la cerinţele vremii. Orgoliul marelui imperiu consideră ca o umilinţă să cedeze timpului. Spiritul comercial şi industrial a rămas patriarhal ca pe timpul reginei Victoria. Patronii englezi sînt şi azi cinstiţi, loiali, dar foarte înapoiaţi în cunoştinţele tehnice şi economice (Siegfried, op. *cit.,* p. 49).

Educaţia engleză e încă un obiect de lux, bazat pe umanităţi, pentru uzul claselor avute şi leneşe. La Oxford se predă încă de o manieră pur literară vechea temă de compoziţie retorică. Omul politic englez de tip superior e un fel de premiant întîi la tema literară de la Oxford, aşa cum ni-l prezintă, de pildă, contele Sforza *(Les batisseurs de VEurope moderne)* pe Lord Curzon, exemplu eminent de carieră politică strălucită. Confortismul elegant a invadat viaţa acestui popor aspru şi eroic altădată. Astfel concluzia unuia din cei mai buni cunoscători ai vieţii engleze de azi, A. Siegfried, ni se pare judicioasă.

„Ceea ce lipseşte azi acestei ţări, una din cele mai civilizate de pe pămînt, e gustul luptei : ea vrea să se odihnească în ceasul cînd ar trebui să-şi dubleze sforţările, să trăiască pe ceea ce a cîştigat, cînd totul e de reluat cu noi cheltuieli. Pe scurt, dacă îndrăznesc să spun, acestui popor îi lipseşte astăzi vitalitatea."

Iată constatări grave. Să vedem ce perspective deschide viitorul.

(7 octombrie 1931)

PERSPECTIVE

Oricît a rămas anchilozată la forme de viaţă depăşite, oricît ar domina încă în mentalitatea britanică un spirit conservator excesiv, oricît ar domni într-un dulce confort pe laurii câştigaţi cu trudă altădată, Anglia e şi azi un organism de-o rară putere care încearcă să se scuture de marasmul care o paralizează.

Numai că dificultăţile sînt enorme. Toate soluţiile la criza engleză sînt cuţite cu două tăişuri.

E oarecum în destinul englez ca orice măgură luată să aibă imediat inconveniente tot aşa de grave ca şi avantajele pe care le aduce. Cu toate acestea, în criza prin care trece, orice paliativ va fi inutil. Soluţii radicale se cer şi, dacă e adevărat proverbul francez „â quelque chose malheur est bon", criza de azi va fi avut efectul

salutar de a alarma puţin opinia engleză şi de a o scutura din toropeala în care se găseşte.

Industria engleză e cea mai greu avariată. Balanţa comercială e îngrijorător deficitară. Dacă în 1913 deficitul exportului faţă de import era de 134 milioane de lire sterline, exportul acoperind 82 la sută din cifra importului, în 1929, deficitul exportului faţă de import e de 382 milioane de lire, ceea ce acoperă numai 69 la sută din import.

Speranţa echilibrului e numai la balanţa conturilor, care prin navlu, împrumuturile externe acordate de Anglia, curtagii, comisioane, reuşeşte să se soldeze în 1929 cu un excedent de 151 milioane de lire sterline. Din aceasta se vede că Anglia e azi mai mult o forţă comercială şi financiară decît una industrială, deoarece deficitele industriei sînt acoperite de comerţ şi finanţe, care reuşesc chiar să amelioreze într-atît balanţa comercială încît oferă şi un beneficiu.

Pentru a menţine stabilitatea şi onorabilitatea monedei engleze s-a stabilit lira la cursul de înainte de război. Finanţa şi comerţul o cereau. Dar aceasta ruina industria. Şi industria nici ea nu putea protesta prea violent fiindcă, enorm îndatorată, se găsea şi ea în mîinile finanţei.

Astăzi prin suspendarea etalonului aur industria e ajutată. Ultimele telegrame anunţă o febrilă reluare a lucrului în industria bumbacului şi a fierului. Fabrici închise de patru ani se redeschid.

Da, dar ceea ce va cîştigă industria va pierde finanţa. Fără o liră stabilizată comerţul mondial nu se va mai încheia ca pînă acum luînd drept bază moneda engleză. Plasamentele engleze în străinătate vor suferi. Marasmul din industrie va trece în finanţe.

Un avantaj va rezulta totuşi. Silită să producă pentru export, luptînd cu concurenţa celorlalte ţări, industria se va reorganiza în mod serios.

Instalaţiile se vor reînnoi, se vor moderniza după ultimele cerinţe. Morcelarea individualistă va înceta, făcînd loc unor fuziuni mai ample care vor permite raţionalizarea. Deja, băncile londoneze, care deţin azi majoritatea acţiunilor, forţează fabricile care depind ele ele la fuzionare şi raţionalizare. Deplasarea geografică a centrelor industriale de la nord spre sud, de la industria clasică

engleză : bumbac, lînă, metalurgie, către împrejurimile Londrei, unde se alcătuieşte o industrie modernă de ultime cerinţe (automobile, gramofoane, radio etc), se va accentua şi întări.

Dar întrebarea rămîne totuşi mai departe, îngrijitoare : ce va deveni finanţa care susţine azi balanţa conturilor, lovită în puterea, prestigiul şi creditul ei, printr-o politică inflaţionistă ?

Tot aşa de delicată în consecinţe e şi chestiunea protecţionismului. Opinia în favoarea protecţiei e azi cîştigată în toate cercurile, inclusiv în cele liberale. „Trade Unions Congress" din 26 iunie 1930 a cerut renunţarea la liberul schimb. De partea patronilor la fel. „Federation of British Industries" a cerut acelaşi lucru printr-un referendum din octombrie 1930. Camera de Comerţ din Manchesler însăşi, alia dată patria lui Cobden şi a liberalismului, în iulie 1930, prin 1763 de voturi contra 607 voturi, a cerut protecţionismul. Pînă şi finanţa din „City", aşa de interesată în libertatea schimbului, a conchis, într-un manifest al bancherilor, la aceleaşi deziderate.

Cu toată această quasi-unanimitate, problema nu e simplă. Dacă se urcă tarifele vamale, se asigură desfacerea internă. Dacă exportul — şi Anglia exportă 30 la sută din producţia sa —• se scumpeşte şi fatal se micşorează. Viaţa în interior se scumpeşte, preţurile cresc, salariile trebuiesc mărite, puterea de consumaţie a cetăţenilor scade etc. Pe de altă parte, întreţinînd-o cu preţuri oficiale protejate, industria nu va fi silită să se modernizeze şi să se organizeze.

E adevărat totuşi, cu toate aceste argumente, că Anglia nu poate rămîne singura ţară liber-schimbistă într-o lume care a introdus peste tot tarife protectoare.

Şi mai grea încă e situaţia Angliei din punctul de vedere al politicii internaţionale. Dominioanele au astăzi independenţa aproape completă. E aproape sigur că ele nu se vor sacrifica ca să salveze patria-mamă. Unele din ele se îndreaptă către constelaţia americană care le promite mai mult şi faţă de care au aceleaşi afinităţi de rasă, de limbă şi de civilizaţie. Ele nu admit în orice caz o politică prea europeană a Angliei. Dar Marea Britanie nu se poate desolidariza nici de Europa, unde trimite peste 50 la sută din exportul său şi are multe capitaluri angajate.

Care va fi ieşirea din acest impas ? Renunţarea la dominioane şi preocuparea numai de imperiul 'strict colonial care e, oricum, el singur mai mare decît acela al Franţei ? Solidarizarea cu America pentru un front comun anglo-saxon, dar acceptînd în acest caz locul al doilea ? Va suporta orgoliul britanic această „capitis diminutio" ? Toate aceste perspective au adepţii lor în opinia publică engleză. E mai probabil'însă că Anglia le va încerca pe toate, utilizînd mai departe excelenta sa politică de compromis care i-a dat aşa bune rezultate în trecut. Numai dacă împrejurările, adesea brutale în desfăşurarea lor, vor mai tolera o astfel de politică.

(8 octombrie 1931)

ECONOMII CULTURALE

Se pare că în alcătuirea alchimiei care si-a luat sarcina_ de a transforma bugetul ţării în piatră filosofală, Ministerul Instrucţiunii e menit să suporte cele mai radicale însîngerări. Un mag iscusit trebuie să facă miracole. Miracolul e de a ajunge la o cifră fixată mai dinainte, ca un ţel obligator scris cu litere de foc, cu resursele unei economii ruinate, ale unei agriculturi deficitare, ale unei industrii asfixiate, ale unei organizaţii bancare atinsă de paralizie progresivă. Dar economii trebuiesc făcute.

Nu mai discut dacă într-un sistem capitalist bazat pe preţuri ridicate, sărăcirea funcţionarului va ajuta depresiunea economică, ori, din contră, impozitele indirecte bazate pe consumaţie, scăzînd în randamentul lor, nu vor lua cu altă mînă ceea ce pare că aduce reducerea salariilor. Căci, în sistemul capitalist, cheltuiala, consumaţia, preţurile ridicate sînt condiţii de viaţă. A cîştigă mult şi a cheltui mult e legea economiei actuale, după cum altă dată, în perioada mercantilismului medieval, idealul era de a cîştigă puţin, dar a cheltui şi mai puţin.

Şi nu voi cădea nici în lamentările sentimentale care proslăvesc ideea, cultura şi şcoala, fiecare scris cu majuscule, îmi cunosc secolul şi ţara. Nu voi cere din ipocrite

cointeresări profesionale drepturi privilegiate pentru o castă de mandarini, din care, ca modest belfer, fac parte. Cu toate că fiecare breaslă are grandomania ei. Militarii şi magistraţii sînt convinşi de eminenţa exclusivă a misiuniMor. Şi noi, profesorii, desigur la fel. Dar nu pe această temă voi cere menajamente. Era o vreme, nu prea îndepărtată, cînd ţara românească respecta cărturarii, cărţile, şcoala.

Sînt timpuri apuse, fără îndoială. Vremurile sînt grele şi oamenii cad seara zdrobiţi de oboseala de a asigura o bucată de pîine familiei. Nu le mai arde de citit, de meditat. în astfel ele vremuri, culhira o considerată, după o veche prejudecată — primum vivere, deinde philosophari —, ca un lux. Dar cel care a formulat anticul dicton trăia într-o epocă în care în adevăr cultura era apanajul elegant, sportul intelectual care trebuia să alunge plictiseala şi neurastenia celor sătui. Lectura nu-şi coborîse opiumul liniştitor în masele imense. Cititul nu devenise o nevoie imperioasă, organică, ca şi mâncarea, săpunul ori căldura. El nu devenise consolarea mută a miilor de dezmoşteniţi, cărora nu le-a rămas decît alintarea unui vis de opulenţă şi fericire .printre rînduri tipărite.

Ţara românească decade, în această privinţă, îngrozitor. Editurile ar putea da un bilanţ teribil : tot publicul cititor de cărţi din ţara noastră e de cinci mii. Şi în ultimul timp, a scăzut şi acela la jumătate. Sîntem singura ţară din lume, care sîntem ameninţaţi să nu mai avem nici o revistă de cultură generală. Studenţii noştri sînt în ultimul grad de ignoranţă. Abia cinci la sută din ei dacă mai pot citi cărţi franceze şi abia unul la sută dacă poate citi în limba germană. Editurile, cele pe care nu le ameninţă încă falimentul, nu editează decît romane. Opere ştiinţifice nu se mai pot publica. Savanţii îşi ţin manuscrisele în saltar.

Casa Şcoalelor a. avut pînă acum o casă de editură pentru lucrări de ştiinţă, greu de strecurat în publicul mare. Acum a fost închisă şi aceea. Fiecare facultate avea un fond de tipărit cursurile. S-a desfiinţat şi acela. Se pare că materialele de laborator vor fi ori suprimate ori drămuite ridicol. Se propune desfiinţarea doctoratelor, considerate ca un lux suprem pentru ţara noastră, toc-

mai acum cînd lumea sărăcită nu-şi mai poate trimite fiii la specializare în străinătate.

*

Se zice că Maiorescu, întrebat odată care e folosul filosofiei, ar fi răspuns : „Dar atunci care e folosul folosului" ?

E răspunsul de dat tuturor celor care stabilesc ierarhii şi urgenţe pentru nevoile omeneşti. Civilizaţie înseamnă creăţiune de nevoi. Şi astăzi, e sigur că mulţi vor cartea, radio ori cinematograful chiar înaintea unor trebuinţi materiale. Literatura, ştiinţa, arta sînt forme ale vieţii. Fiecare corespunde imperios la trebuinţi sufleteşti. Karl Marx, pesimistul lucid, care a explicat istoria în funcţie de foame, de structura ei materialistă, a admis o suprastructură intelectuală, determinată de cea dintîi, dar totuşi reală. După cît se pare, ruşii nu sînt nici ei aşa de ostili vieţii spirituale, cum se spunea.

Dar fiindcă economia politică domină preocupările zilei, să ne punem din punct de vedere strict economic. Prin toate reducerile care se fac va urma o scădere enormă a standardului vieţii. Vom continua să trăim, dar vom trăi ca primitivi. Ne vom simplifica animalic viaţa numai la foame, la sete, la dormit. Sufletul nostru va hiberna posomorit. Imaginaţia va fi prima facultate atinsă. Literatura considerată ca un pă^at, ca un viciu, nu va mai stimula-o, ştiinţa şi filosofia nu vor mai linişti-o. Nevoile, care (chiar şi cele economice) pornesc din suflet, vor amuţi. Omul, simplificat pînă la un rezumat de nevoi organice, va limita suma consumaţiilor sale. Fără imaginaţie, nu e consumaţie posibilă şi fără consumaţie, adică fără debuşeu, producţia trebuie să închidă porţile uzinelor şi fabricilor.

Dar iată şi o nouă problemă socială. Ne văităm toaiă ziua contra numărului mare de proletari intelectuali. Dar aceşti proletari există, ei sînt un fapt, un fenomen. Oricît am reduce şcolile, ei vor continua cîtăva vreme să se înmulţească. Omul politic trebuie să se îngrijească însă să le ofere debuşeuri, adică moduri de a trăi. Se realizează oare acest deziderat închizînd şcolile şi înăbuşind publicaţiile ?

Iată cum, chiar economiceşte vorbind, comprimarea culturii nu poate aduce nimic bun. Oricît am trăi sub primatul economic, nu se poate urmări balcanizarea totală a acestei ţări, care promitea, cîndva, oricum, frumoase elanuri.

Renunţaţi, d-lor guvernanţi, la „superstiţia" cărturăriei. Dar n-o înăbuşiţi complet. Evident, băncile şi fabricile trebuiesc salvate cu orice chip. Modestă, umilită, transformată în cenuşăreasa vieţii sociale, cultura nu are aroganţa de a se compara cu ele. Dar, oricum, din măreţul sacrificiu cSre se piănuieşte pentru ajutorarea lor, îndrăzneşte să ceară şi ea cîteva firimituri.

(11 noiembrie 1931)

ALEGERILE DIN JUGOSLAVIA SI DEMOCRAŢIA EUROPEANĂ

Rezultatele alegerilor din Jugoslavia nu par a fi impresionat deosebit, nici măcar lagărele reacţionare din Europa. La noi însă, unde toate lucrurile se fac sau se scuză după un model străin, reacţiunea distinsă, pledînd pentru dreptul sacrosanct al elitelor, s-a simţit datoare să scoată strigăte de triumf. Şi stabilind o conexiune, care n-are absolut nici un rost, cu succesul conservatorilor din Anglia, s-a grăbit, simplist, să anunţe din nou (pentru a cîta oară ?) decăderea iminentă a democraţiei şi orientarea clară a Europei spre dreapta. Conservatorii noştri s-au văzut deodată justificaţi de două popoare : unul mare şi altul cel puţin brav. Fireşte, valoarea celor două popoare creşte direct proporţional cu cuminţenia de care au dat dovadă la ultimele alegeri.

Impresionişti din fire, românii noştri au crezut chiar că e cazul să se grăbească în a inventa un partid conservator. O ligă, altădată îndreptată contra partidelor, s-a declarat gata de a-şi asuma această providenţială misiune. Fenomenul în sine nu e prea impresionant : tragedia tuturor ligilor e că sfîrşesc în partide.

Lucrul e cunoscut încă de pe timpul glorios al lui Coriolan Drăgănescu.

Acesta nu va opri însă, desigur, ca ironiile subțiri contra „democrației" să curgă abundent. Să nu ne pierdem însă cumpătul şi să examinăm puțin faptele.

Orice s-ar zice, hotărîrea guvernului jugoslav de a face alegeri, chiar aşa cum le-a făcut, constituie o concesie făcută democrației. Evident, e un curios procedeu din partea partidului guvernamental acela de a recurge la ratificarea sufragiului universal, atunci cînd l-a disprețuit şi desființat pur şi simplu acum trei ani. Principiul e principiu şi nu vedem de ce acelaşi sufragiu universal, de aceeaşi calitate şi compus din aceiaşi oameni, era rău acum trei ani şi bun astăzi. Au devenit mai maturi, mai experimentați oamenii într-un răstimp numai de trei ani ? Căci logica e simplă : ori poporul sîrb e incapabil de a se conduce singur şi atunci nu trebuie consultat ; ori e capabil şi atunci mai întîi nu era nevoie de dictatură şi apoi trebuiau alegeri complet libere. Să admitem însă că jumătatea de măsură, compromisul, e însăşi legea politicii. Faptul că s-a recurs la alegeri într-un regim dictatorial înseamnă că chiar un astfel de regim nu se consideră pe el însuşi decît provizor. Definitivarea vine prin consultarea populară. Iată cum reacțiunea își acordă singură, sub presiunea maselor, un brevet de slăbiciune. Altădată, cînd domnea în Europa „la belle epoque" a spiritului retrograd, asemenea concesii nu erau posibile, îl vedeți pe Metternich acceptind o ratificare a sufragiului universal ?

Felul cum au fost făcute alegerile se caracterizează prin unanimitatea succesului. Unanimitățile sînt însă totdeauna suspecte. Guvernul jugoslav e poate nițel jenat de atîta succes, pe care l-ar fi dorit, fără îndoială, ceva mai moderat. Dar excesul de zel al subalternilor e adesea teribil şi poate că la vecinii noştri, ca şi la noi în 1926, s-a sărit puțintel dincolo de cal. Savantul constituționalist francez Joseph Bartlielemy spune undeva că popoarele cu guverne dictatoriale sînt popoare *minore* şi că popoarele cu guverne democratice sînt *majore.* Tot el adaugă apoi că datoria oricărui om de stat e să-şi conducă poporul său la majorat. Ne bucurăm în orice caz că prietenii şi vecinii noştri au înțeles că numai conducerea poporului prin el însuşi dă dreptul la majoratul politic.

E adevărat însă că ultimele două consultații populare dovedesc o orientare a Europei spre dreapta ? Mai întîi mărturisim că nu vedem nici o legătură posibilă între rezultatul alegerilor din Anglia şi Jugoslavia. Aceste două țări sînt, în ce priveşte stadiul de evoluție, structura socială, organizația economică, aşa de deosebite, încît, evident, nu poate fi vorba decît de o simplă coincidență. Şi chiar dacă am-admite interpretarea care se dă ambelor rezultate, ce poate fi comun, ca vederi politice, între țăranul dalmat sau croat şi burghezul sau uvrierul englez ? Deosebirea e aproape ca între două continente. Ce tendință comună se poate desprinde pentru un om de bun simț măcar ?

Dar dacă e vorba de stabilit un bilanț, inventarul faptelor politice în favoarea democrației mi se pare că e destul de bogat. în ultimii ani, aproape toate dictaturile s-au prăbuşit. Chiar cele care au rămas în ființă, cea fascistă şi cea jugoslavă, au fost silite să accepte consultarea maselor. Spania a făcut o revoluție republicană. Alegerile bulgare au dat majorități partidelor de stînga. în Germania Hitler a fost paralizat iar guvernul Briining e silit să-şi caute sprijinul la stînga. Briand rămîne la locul său şi cu politica sa în Franța. Belgia, Elveția, Cehoslovacia, țările nordice, Olanda, adică țările cele mai civilizate rămîn neclintit credincioase principiului democratic. Reuşita conservatorilor în Anglia ? Dar e acesta un fenomen antidemocratic ? Numai cine se înşeală cu titulatura acestui partid poate gîndi aşa. Din punctul de vedere democratic, am fi bucuroşi dacă cele mai de stînga partide româneşti ar avea o conduită măcar aşa de democrată ca aceea a conservatorilor englezi. Iată cum faptele nu militează deloc în favoarea reacțiunii. E bine sau e rău ? Rațional vorbind, discuția asupra avantajelor şi dezavantajelor democrației va, mai continua poate cîtăva vreme. Spre disperarea reacționarilor români, bună sau rea, democrația e azi în toată Europa *un fapt.* Ea creşte simplu şi firesc, ca necesitatea ineluctabilă a legilor naturale. Oricît s-ar jigni distinsul estetism al conservatorilor noştri, nimeni nu va putea împiedica masele să ajungă treptat la conştiință. Pînă atunci, a combate mereu democrația înseamnă a polemiza cu fenomenele. Oamenii care combat mersul cometelor, căderea ploii, sau mecanica mareelor sînt cel mult amuzanți.

(14 noiembrie 1931)

PROGRESELE INTERVENȚIONISMULUI

Zilele trecute, ministrul armatelor a enunțat la Cameră că planul de reorganizare a industriei Cugir constă în trecerea lui la acest minister. In acelaşi timp, mai multe societăți de petrol, I.R.D.P., Creditul Minier, Petrol-Govora etc. tratează o fuziune în participație cu statul. Acesta va prelua o parte din acțiuni şi va păstra drepturi de control, de limitare şi raționalizare a producției. Pe vremea cînd guvernul intenționa să reorganizeze Banca Blank, în programul de asanare figura o largă participare a statului. în fine, proiectul de conversiune a datoriilor agricole, care este discutat în parlament, consacră statului un larg drept de intervențiune, nu numai un rol de arbitru, dar unul eficient de imixtiune în viața economică.

Iată cîteva fenomene, a căror semnificație întrece sensul mărunt al evenimentelor cotidiene. România urmează în această privință o lege generală care conduce economia aproape a tuturor statelor europene. Germania a propus o lege de conversiune a datoriilor agrare cu multe puncte comune cu aceea care se propune la noi. Dar pretutindeni statul intervine în controlul şi organizarea cartelurilor, a sindicatelor, a fixării prețurilor, a repartiției beneficiilor.

Şi nu numai atît. Pretutindeni statul devine, el singur, direct şi gospodar. în Germania, Cehoslovacia, Belgia, Olanda,' sistemul cointeresărilor mixte între stat sau municipii şi societăți a devenit modul curent de exploatare pentru industriile electrice, de gaz, de apă etc. De o bucată de vreme,'* se întîmpla şi un fenomen mai interesant. După statistici germane şi belgiene, statul a preluat peste 25 la sută din gestiunea anumitor societăți în stare de gravă jenă financiară. Statul moşteneşte astfel patrimoniul societăților neputincioase de a se conduce singure.

Marele impuls al etatismului economic pornise din timpul războiului. Trebuind să centralizeze producția în vederea apărării naționale, guvernele se amestecau mereu în gestiunea afacerilor particulare. De atunci ne-am deprins cu economia colectivă. Atunci s-a marcat brusc ruptura între etatism şi liberalism. Se poate spune că atunci a murit puritatea intangibilă a principiului „laisser faire". în anii postbelici am avut o politică economică mixtă.

în țările de puternică organizație capitalistă, liberalismul tranzacțiilor şi al producției s-a menținut. în celelalte țări, am avut o alternativă de măsuri liberale şi de măsuri intervenționiste. Criza economică însă precipită violent balanța în favoarea intervenționismului. Cu sau fără voie, statul e angrenat în centrul vieții economice, regulează abuzurile, adesea expropriază, de cele mai multe ori moşteneşte sau e silit să ia asupră-şi soarta societăților anonime.

Dacă un om de afaceri sau un politician de pe la mijlocul secolului trecut s-ar scula dintr-un somn care ar fi durat o sută de ani, ca al acelui erou dintr-o poveste a lui Anatole France, n-ar mai înțelege nimic din ceea ce se petrece astăzi. El trăia atunci sub semnul liberalismului manchesterian desăvîrşit. Axiome economice indiscutabile îi spuneau că nu există alt mod de producție şi de circulație, că statul e un mizerabil şi detestabil gospodar. Dacă am deschide azi tratatul de economie politică al unui Mill, Leroy Beaulieu ori Leon Say, am găsi dări de seamă şi statistici din care reiese indubitabil că toate întreprinderile statului mergeau către ruină. Căci, ne spuneau eminenții economişti, ceea ce face ca particularul să reuşească acolo unde eşuează colectivitatea e stimulentul beneficiului individual. Dar funcționarul de stat, plătit egal oricum, şi în caz de reuşită şi în caz de pierdere, e un garant neglijat, lipsit de 'interes şi de tragere de inimă.

Au venit apoi societățile anonime. Acolo lucrul se petrecea cam ca la stat. Erau tot funcționari care lucrau sub o oblăduire colectivă şi anonimă. Exista, desigur, un interes la care veghea administratorul delegat, consiliul de administrație etc, dar interesul era mai diluat, mai difuzat decît în cazul întreprinderii strict individuale. Dar aceasta nu era de ajuns. Ce fenomen s-a întîmplat oare în viața economică, caire a reuşit să modifice vechile prejudecăți asupra neputinței statului gospodar ?

O statistică franceză arată că impozitele plătite la un kilogram de fier transformat în maşini sînt de 75 la sută din valoarea lui. La aceasta, se adaugă, proporțio-

nai, cota salariilor, a altor cheltuieli şi cîştigul patronului. Fireşte, toate acestea sînt deviate asupra consumatorului. Dar capacitatea de plată a acestuia e limitată şi, fatal, consumaţia descreşte. Pentru a ieftini şi a face mai accesibil kilogramul de fier, nu se pot reduce salariile fixate definitiv de către puternice sindicate ce amenință cu greva generală şi nici impozitele statului care au tendinţa de a creşte mereu. Inevitabil va trebui să descrească beneficiul patronului. Interesul, faimosul interes la beneficiu, stimulentul psihologic care formează mecanismul însuşi al capitalismului, se găseşte astfel slăbit. Interesul clasei capitaliste e mult mai scăzut azi, fiindcă beneficiul e mult mai mic şi riscurile sînt mult mai mari decît erau acum un secol.

Iniţiativa, gustul de luptă al patronilor sînt şi ele, implicit, mai scăzute. întreprinderile sînt părăsite. Cine să le ia ? Multe pier, iar altele trec asupra statului.

Dar în afară de micşorarea beneficiului, patronul de azi trebuie să mai suporte o mie de vexaţiuni relativ la controlul producţiei, al consiliilor de fabrici, salubritate, greve etc. Afacerea nu mai e rentabilă.

Şi iată exemple româneşti, luate din istoria ultimilor douăzeci de ani. Dacă rentabilitatea pămîntului ar fi fost mai mare, nu s-ar fi opus dîrz şi fără cruţare la exproprierе marii proprietari ? Dacă băncile n-ar avea de ales între perspectiva închiderii ghişeurilor şi acceptarea plăţii pe lung termen, ar admite ele, cu atîta dezinvoltură, legea conversiunii ? Sau ar ieşi în stradă pentru apărarea intereselor lor ?

Ţări cu uriaşe organizaţii capitaliste acceptă azi interv'entionismul şi etatismul. Ţări cu debile improvizaţii capitaliste, cum e România, ce au de făcut ? Vom vedea.

(12 decembrie 1931)

IDEOLOGIE CONSERVATOARE

O legendă germană din evul mediu pretinde că un doctor a reuşit să creeze un homunculus într-o eprubetă. Primul act de voinţă al noului născut a fost tentativa de a asasina pe creatorul său. E în legea firii, probabil, această ferocitate retrospectivă. Odată botezat, noul partid conservator român *, înainte chiar de a se fi înscris în listele stării civile, a făcut afirmaţia existenţei şale tăind brusc şi fără menajamente cordonul ombilical care-l lega de guvern. Anume a început o companie dîrzâ contra proiectului de conversiune a datoriilor agrare şi a anunţat că-l va combate şi sabota. Toate acestea pentru a reprima „demagogia" şi a salva ordinea actuală juridică, sanctitatea legilor etc. etc. Nu cunoaştem exact conţinutul noului proiect. Şi nu pentru a-l aproba ori dezaproba pornim de la acest fapt.

Voim numai, plecând de la această primă manifestare a reacţionarilor români, să încercăm a defini caracterul şi natura noului partid. Deşi am fi voit să evităm, cînd vorbim de o lume aşa de distinsă, expresiile familiare, vom îndrăzni să spunem că neofiţii conservatori au păşit în viaţă cu piciorul stîng.

Toată lumea ştie că partidul conservator, de totdeauna şi de pretutindeni, reprezintă rezidurile modernizate, pe cît perjnite vremea, ale vechiului feudalism agrar.

El reprezintă, pe cît poate, marea proprietate (unde mai este), drepturile şi cerinţele ei, protecţionismul agricol şi, fireşte, toată mentalitatea morală şi socială care se leagă de aceste interese economice : spirit de tradiţie, legătură sentimentală cu pămîntul, spirit religios, existenţa patriarhală a familiei etc. Există o logică implacabilă care asigură interdependenţa acestor principii.

Lipsit de o realitate socială obiectivă care să-i ceară existenţa, partidul conservator ar fi putut arbora cel puţin a ideologie care să-l insereze, să-l încadreze în logica tradiţiilor conservatoare. în loc de aceasta însă, ce vedem ? Prima manifestare a partidului conservator român *constă în a combate o lege care voieşte să apere in-*

* După primul război mondial, pînă prin 1925—26, Partidul Conservator, în toate ipostazele sale, se destramă. Ralea se referă aici la încercarea lui Grigore Filipescu di; a-l reînvia în iunie 1929 sub forma „Ligii Vlad Ţepeş", care-şi schimbă denumirea, în noiembrie 1931, în Partidul Conservator Democrat şi care va fi desfiimfat, odată cu celelalte partide, de către dictatura carlistă în 1938. întemeietorul său moare şi el în vara aceluiaşi an (n. ed.)

teresele capitalului agrar şi pe acei mari proprietari care ar fi firesc să constituie cadrele viitorului partid.

îl vedem cu mult mai îngrijit de ceea ce va deveni organizaţia bancară şi financiară, decît de interesele agriculturii româneşti. Dar pentru a apăra interesele finanţei, nu era nevoie de un partid conservator. Dacă partidele româneşti ar avea un program consecvent şi dacă şi l-ar respecta, ar fi de ajuns, pentru această categorie de interese, Partidul Naţional-Liberal.

Am relevat această — ca să zicem aşa •— inadvertenţă (ne ferim mereu să nu „froissăm" sensibilitatea estetică a „lumii bune" despre care vorbim), numai pentru a arăta artificialitatea noii închegări.

Cînd un partid nu se sprijină pe o realitate socială, pe un grup de interese, el nu poate avea nici o ideologie coerentă. înainte de a exista o clasă muncitorească, un Cabet, un Pecqueur, un Proudhon aveau fiecare în buzunar cîte un plan care trebuia să facă fericirea societăţii viitoare. Dar aceste planuri erau gratuite, fanteziste şi nu aveau nici o aderenţă cu frămîntările concrete ale vieţii sociale. Erau generoase plăsmuiri ale imaginaţiei individuale, romane sociale, agreabile şi atîta tot. Lumea se schimbă repede, dar, oricum, istoria socială e încă de meditat.

Partidele conservatoare nu se inventează, ele există, dacă există.

Un ***nou*** partid ***conservator*** e un nonsens. Nu poţi conserva trecutul, aducând în acelaşi timp noutăţi. O tradiţie întreruptă e o tradiţie părăsită. Ea nu poate fi reluată decît pentru curiozitatea istorică. Partidul conservator a dispărut, nu numai fiindcă exproprierea i-a dizolvat cadrele şi raţiunea economică, dar fiindcă în toată jumătatea a doua a sec. al XlX-lea, el s-a opus modernizării şi civilizării ţării noastre, adică fiindcă n-a înţeles procesul nou de evoluţie al societăţilor europene. El n-a ştiut să fie suplu, adaptabil. Reacţionarism cu orice preţ nu se putea face nici măcar în împărăţiile califilor arabi. Dar partidul conservator nu avea nici măcar un ***trecut românesc*** de susţinut.

Trecutul nostru apropiat era prea puţin românesc. Kogălniceanu povesteşte că în 1848, la Iaşi, boieri români neaoşi se fereau ca de o ruşine de originea lor românească

şi spuneau că, dacă ar şti că au o picătură de sînge românesc în vine, ar lăsa-o să curgă şi pe aceea. A fi conservator, atunci, însemna ori a învăţa iarăşi slavoneşte, greceşte, turceşte, dacă te inspirai de trecutul imediat, ori a recurge la trecutul pur românesc de pe vremea lui Ştefan ori Alexandru cel Bun, ceea ce era prea îndepărtat.

Dar, ar putea răspunde cineva, nu e nevoie de trecut. Putem crea un spirit conservator care să păstreze ce avem acum. Să pornim de azi.

Evident, momentul e excelent ales. Mizeria pluteşte peste tot, nemulţumirile iau forma revoltei, grija zilei de mîine ne apasă deprimant, Ce poate fi mai dulce, mai încîntător decît a păstra, ca o muzică suavă, amintirea neştearsă a acestor timpuri de fericire !

Teoretic vorbind, conservatorismul e regimul ideal, regimul unei societăţi care nu mai are nimic de dorit, ^ regimul unei societăţi în care toată lumea e aşa de mulţumită încît nu mai vrea să schimbe nimic. Este „oh ! temps, suspend ton voi" al poetului.

Aceste timpuri, tocmai, le trăim acum. Ne copleşesc impozitele ? Să conservăm. Ni se vînd lucrurile sechestrate cu toba ? .Să conservăm. Ne înăbuşă dobînzile, sărăcia lucie, grija epuizantă a zilei de mîine ? Să conservăm.

Călcăm legile, minţim, primim şperţuri ?

Să conservăm, să conservăm, să conservăm. Totul e preţios. Nimic să nu se piardă din deliciul clipei de faţă. O singură lozincă : *conservarea mizeriei.* Să ni se ia, în vremuri aşa de aprige, singura speranţă care ne face să suportăm viaţa : schimbările de mîine. Fără nici o cruzime, să ni se ia şi această ultimă consolaţie. Vom fi fericiţi contemplînd, cu extazul mistic [pe] care-l dă inaniţia, frumuseţea trecutului, dar mai ales splendorile prezentului.

(decembrie 19311

TABLOUL EUROPEI ÎN 1932

Poetul Paul Valery spune undeva că Europa, geograficeşte, nu e altceva decît un cap prelungit al continentului asiatic. Şi totuşi această mică peninsulă întortocheată,

nu numai că, relativ săracă, hrăneşte cea mai mare densitate de populaţie a lumii, dar a voit şi a reuşit să aibă un suflet al său propriu, care să fie deosebit de mistica hipnotică a Extremului Orient. Acum patruzeci de ani, cînd condiţiile economico-politice nu pregătiseră nimic în această privinţă, un Nietzsche a putut vorbi de „spiritul european". Şi tot această mică peninsulă s-a dovedit a fi centrul lumii, cînd în timpul războiului, cuprinsă de o nebunie fratricidă, a antrenat în luptă toate seminţiile pămîntului.

După război au venit revoluţiile şi după revoluţii profeţiile negre. Savanţi erudiţi, la adăpostul cifrelor, au arătat că centrul afacerilor se deplasează, că importul şi exportul vechiului continent scade odată cu anarhia sa, cu ruina influenţei sale asupra altor continente. Ochii s-au îndreptat din nou spre Răsărit, spre Asia şi s-a vorbit mereu atunci de „Decăderea Occidentului".

Douăzeci şi şase de linii de vamă brăzdau pămîntul Europei. Şi cu ele douăzeci şi şase de grandomanii locale, cu veleităţi şi aspiraţii excesive, monstruoase. Orice unitate organică era compromisă. Pe ce baze noi trebuia restabilit noul echilibru ? Naţionalismele se ciocneau cu frenezie şi în furia lor instalau noi tarife protecţioniste şi noi industrii locale întreţinute cu oxigen. A urmat criza, implacabilă.

Oameni conştienţi şi îngrijiţi au azvîrlit noua formulă : federalizarea Europei. Dar o federalizare, măcar o cooperare trebuie să aibă la bază o structură economică adecvată şi o ideologie comună.

Marele aport al Europei la civilizaţia lumii a fost descoperirea individului. Continuatoare a civilizaţiei eleno-romane, ea a reuşit să găsească o formă de cultură care să fie fundată pe perfecţia şi prosperitatea mereu crescîndă a individului. Prin invenţia capitalismului ca metodă de relaţii economice, cu lozinca sa : maximum de profit individual, prin Renaştere, prin romantism, prin revoluţiile engleză şi franceză, ea a sporit mereu puterea personalităţii [în] domeniul artistic, filosofic, politic, tehnic, economic. Sub principiul concurenţei economice („laissez faire"), sub „Drepturile omului", sub exaltarea „personalităţii" în artă şi pedagogie, stă acelaşi substrat : dezvoltarea infinită a individualităţii umane.

Dar orice formă de cultură are „defectul calităţilor sale". Individualismul excesiv a ajuns anarhie şi disoluţie.

Tot ce se întîmpla azi în lume concură la o singură idee : ***apusul individului.***

Dacă facem bilanţul liberalismului economic ajungem fatal la această constatare inevitabilă ca un impas : in Germania 10 sinucideri pe săptămînă de foame, iar [în] Canada incendierea recoltelor din supraproducţie. Individualismul politic ? Principiul naţionalităţilor dus la exasperări şoviniste e gata în fiecare moment să pună foc lumii. Individualismul moral? Deprimare şi impresie de solitudine.

Europa se găseşte astăzi între două mari imperii care încearcă două noi formule de viaţă : America şi Rusia. Şi una, şi alta îrtsă încurajează o civilizaţie antiindividualistă. Reducerea omului la maşină, absorbirea lui în colectivitate, încurajarea stărilor de masă, de mulţime, sînt fenomene comune ambelor ţări. Aici cu mai multă prosperitate, dincolo cu mai multă mizerie. Dar intenţia e aceeaşi. Producţia mică, individuală, calitativă face loc unei uriaşe raţionalizări de efort cantitativ, locuinţa retrasă, vila mic burgheză face loc acestui nou „falanster" care e building-ul cu zeci, mii de apartamente ; ogorul a devenit o unitate într-o cooperativă ; mîncarea o alimentaţie mecanică în restaurante febrile şi agitate unde se nutresc mii de persoane ; scrisul, invenţiile, operele de artă încep să devină anonime. Totul e ferit de pecetea originalităţii şi a specificului individual.

Şi Rusia, şi America încearcă să creeze „omul colectiv". Cuprinsă între aceste două mari experienţe, ce poate opune ca formă de viaţă şi de credinţă bătrîna Europă ? Vechiul său ideal individualist, cîrpit şi ajustat vremurilor ?

Orice principiu de viaţă poate fi susţinut. Dar pentru aceasta trebuie solidaritate şi energie. în momentul de faţă, capitalismul european dă dovadă de o teribilă miopie. Nimeni nu vrea să renunţe la detaliu pentru a salva situaţii fundamentale. Conferinţa de la Londra din august trecut, ca şi călătoria d-lui Laval la New York s-au soldat cu mari deziluzii. • între timp, şomajul creşte înspăimântător în Germania şi nu se ştie ce va aduce iarna.

A pierdut cu desăvîrşire instinctul de conservare cel mai civilizat dintre continente ?

Poate că anul 1933 ne va permite mai mult optimism.

(1 ianuarie 1932)

ROMÂNIA ŞI BULGARIA

Delegaţi a patru partide politice, cîţiva publicişti şi cîţiva artişti, au fost zilele trecute la Sofia ca să asiste la constituirea societăţii pentru apropierea româno-bulgară. Un ziar care a făcut din patriotism o fructuoasă profesie a strigat, bine înţeles, alarma trădării de ţară. Politicieni avizaţi şi sceptici n-au văzut în această invitaţie extrem de amabilă a vecinilor noştri decît interesul fabricanţilor de tutun bulgari de a-şi plasa în România produsele lor. în fine, unii au identificat manifestaţia de la Sofia cu manevrele de politică internă bulgară ale unui partid căzut de curînd în dizgraţia opiniei publice.

Să ne fie permis celor ce am fost la Sofia şi care am constatat direct afabilitatea afectuoasă cu care am fost primiţi acolo să credem într-un act de sinceră prietenie. Numai că un elan, oricît de cald ar fi el, o efuziune de sentimente, oricît de francă şi de entuziastă, nu se dispensează de analiza condiţiilor obiective care le pot împiedica ori favoriza. Care sînt, deci, cauzele şi perspectivele prieteniei româno-bulgare ?

După ce treci Dunărea la Rusciuc şi urci în trenul care merge spre Sofia, ochii aleargă pe linia monotonă a unor coline sterpe şi triste. Pămîntul e galben şi ros — culoarea lutului argilos, — şi ploaia îl răcoreşte rar. Praful îneacă culturi debile şi ofilite vara, iar iarna crivăţul suflă peste pustiuri îngheţate. Satele sînt totuşi gospodăreşti şi arătoase. Pe urmă, trenul urcă şi se menţine pînă la apropierea Balcanilor pe un platou înalt de cinci sute de metri, unde clima e şi mai aspră, iar pămîntul şi mai puţin darnic. Poporul bulgar n-are graţia lenoasă a neamurilor alintate. E un popor sobru, aspru, necăjit, care şi-a smuls cu infinită trudă hrana dintr-un pămînt puţin generos. Caracterul s-a modelat după condiţiile vieţii : a devenit violent, simplu, crud. Istoria n-a fost nici ea mai cruţătoare : o dominaţie feroce, fără milă şi fără înţelegere. Apoi viaţa politică a independenţei, cu pasiuni şi conflicte ucigătoare. Un prieten bulgar mi-a promis că-mi va arăta a doua zi o carte din care voi înţelege perfect istoria politică recentă a Bulgariei. M-a condus în cimitirul din Sofia, unde, sub treizeci şi ceva de pietre funerare albe, odihneau o bună parte din oamenii de stat ai vecinilor noştri. Şi inscripţiile sunau mereu monoton : ucis de un glonte în ziua de... ; asasinat cu un pumnal în stradă etc. etc.

în Bulgaria, cariera de om poltic nu e veselă şi libertăţile au fost scump plătite. Represiunea care a urmat asasinării lui Stamboliiski s-a soldat cu mii de execuţii şi de victime. Sîngele a curs din belşug.

Pe lîngă ravagiile politicii interne, la un popor la care duritatea caracterului nu cunoaşte mlădierile compromisului şi ale oportunităţii, s-au adăugat şi dezastrele politicii externe. Bulgaria a pierdut toate războaiele de la 1918 încoace. După o clipă de glorie, a pierdut pe rînd teritorii, averi, prestigiu. Şi totuşi acest popor brav şi muncitor munceşte şi speră mereu. Cu inima împietrită, el se uită împrejur şi caută o prietenie care să-i permită puţină destindere.

Unde s-ar putea îndrepta ? Partidul agrarian pare a mai păstra ceva din visurile de apropiere bulgaro-jugoslavă ale lui Stamboliiski. Dar între Serbia şi Bulgaria se deschide largă şi adîncă prăpastia macedoneană. De o parte şi de alta opiniile publice aţîţate de temperamentul feroce şi vulcanic al macedonenilor respectivi se privesc cu ură şi ameninţare. Popoarele cele mai apropiate ca rasă şi cultură nu devin totdeauna cele mai bune prietene. Exemplul Franţei şi al Italiei, al Austriei şi Prusiei înainte de Sadova sînt edificatoare. Perspectivele spre Grecia oferă cam aceleaşi dificultăţi, cu tot schimbul de populaţii efectuat în ultimul timp. Rămîn Turcia şi România. Dar România prezintă mult mai multă atracţie. Chiar dacă n-ar fi multe puncte de istorie comună. Desigur oricărui român sau bulgar îi pasă prea puţin de amintirea

imperiului fraţilor Ausâneşti de altădată. Chiar istoria recentă a emigranţilor revoluţionari bulgari, care preparau pe teritoriul nostru independenţa lor, importă puţin. Amintirile nu creează niciodată apropieri. Şi poate nici faimosul „suflet balcanic", mai puţin prezent aici, dar totuşi comun ambelor ţări într-o anumită măsură, cu covoare, cu bucătărie, cu dansuri aproape identice, nu poate fi un factor decisiv de împrietenire. Sînt, în schimb, afinităţi sociale şi economice care ne apropie de bulgari.

Şi unii, şi alţii sîntem un popor de ţărani. Aceeaşi structură socială şi aici, şi dincolo ; aceeaşi mentalitate. Popoare cu medii analoage se pot înţelege mai uşor. Şi una, şi alta ţări agrariene, România şi Bulgaria nu-şi pot face totuşi concurenţă. Tutunul bulgăresc nu va împiedica porumbul românesc în dezvoltarea lui. Dar chiar dacă ambele ţări ar avea o producţie identică, timpul emulaţiei agrare a trecut. Ţările de aceeaşi structură economică nu mai rivalizează, ci se grupează. Bulgaria are de la noi lucruri rezonabile care nu pot decît să se folosească. Pretenţiile ei se reduc la următoarele puncte :

a) construcţia unui pod pe Dunăre. România n-ar avea decît de cî'ştigat. Traficul între Marea Baltică şi Egee s-ar face direct pe la noi ; b) import de tutun din Bulgaria, oferit la preţuri mai avantajoase decît acelea pe care le plătim azi ; c) o politică minoritară în Cadrilater, egală cu aceea pe care o acordăm bunăoară ungurilor ; dj intrarea Bulgariei în sistemul statelor dunărene.

în schimb, Bulgaria s-ar oferi să ne dea concursul în tot ce am avea noi nevoie.

Trăim timpuri de cooperări internaţionale. O politică înţeleaptă ne spune că ar fi bine să începem cu vecinii.

(12 aprilie 1932)

PORTRETELE UNUI MOLDOVEAN

Pe marginea conferinţei d-lui dr. C. Blumenfeld-Scrutator

Cercul „Libertatea", un somptuos club modern, bogat decorat în gustul demodat şi duios al celui de al doilea imperiu, s-a transformat anul acesta, prin conferinţele de joi seară, într-o tribună academică. Sufletul acestei noi activităţi a fost dl. dr. C. Blumenfeld-Scrutator. Joia trecută d-sa a făcut, după d-nii C. Stere, I. Duca, V. Madgearu, C. Argetoianu, dr. Lupu, o îneîntătoare conferinţă, ţesută din broderii de amintiri personale. Erau de fată fruntaşii vieţii politice. Se vedeau alături I. Mihalache, I. G. Duca, C. Stere şi Virgil Madgearu.

După luptele parlamentare din cursul zilei, unde invectivele otrăvite pornesc din toate părţile, dl. dr. Blumenfeld aduna seara pe aceşti matadori obosiţi, pe un teren neutru, unde pasiunile politice se pot uita şi unde mîinile se pot strînge surîzător şi afabil. Şi prin aceasta urma o linie de consecvenţă. Dl. dr. Blumenfeld-Scrutator nu e din ziariştii care scriu de la zi la zi discontinuu şi haotic, conduşi doar de ceea ce oferă cotidianul senzaţional fără directivă, fără convingere, fără ţel. El urmăreşte, ca şi *Adevărul* în genere, o apropiere, fie măcar un armistiţiu între forţele znari şi creatoare ale politicii româneşti în vederea apărării ideii democratice şi constituţionale, în acesta privinţă, el adaugă presei încă o misiune : aceea de amortizor al ciocnirilor, de intermediar al conciliaţiiior şi sintezelor posibile, utile şi oportune. Presa nu intrighează şi dizolvă, cum se spune. Ea încheagă şi grupează şi aici e rolul său constructiv. Dl. dr. Blumenfeld-Scrutator corespunde în mod eminent acestui rol.

într-una din serile trecute, d-sa ne-a comunicat o serie de amintiri. Ceea ce a izbit ca primă caracteristică a fost calitatea sa de moldovean, mai mult, de ieşean. Moldovenii, chiar cînd vin în Capitală, sau poate, din cauza nostalgiei, mai ales, nu se pot ascunde : sentimentalismul îi deborda. Moldoveanul e plin de pietate şi sentimentul trecutului îl animă : deci dl. C. Blumenfeld a vorbit despre morţi mai mult decît despre vii. A început cu Caragiale. Marele scriitor avea şi el o adevărată slăbiciune pentru Iaşi. Avea acolo prieteni la care venea cu bucurie : avea pe C. Stere, pe A. Bădărău, Ibrăileanu, pe răposatul Levin. Mi-aduc aminte de banchetul pe care i l-a dat odată *Viaţa românească* la vechiul „Tanasache", unde Caragiale a proclamat, plin de entuziasmul său ex-

cesiv cînd descoperea un nou talent, pe C. Hogaş, mare scriitor. Apoi entuziasmul său pentru G. Topîrceanu, reunirile în casa d-lui C. Stere etc. etc. Pe atunci Iaşul avea prestigiul de prim oraş intelectual al ţării. Caragiale spunea (desigur o butadă în genul său) : „mă *duc* la Iaşi, numai acolo am cu cine vorbi". Dl. C. Blumenfeld-Scrutator ne-a vorbit despre o caracterizare teribilă de profetică despre actualul prim ministru, a evocat apoi un incident pe care l-a avut cu Caragiale pe chestia unei corecturi. (Se ştie că acesta cerea corecturi şi la cărţile de vizită pe care le comanda) şi care au ocazionat cunoscuta epigramă cu Şmul şi Ştrul.

Ne-a evocat apoi figura azi uitată sau necunoscută publicului bucureştean, a lui Steuerman-Rodion, fire elegiacă şi ironică în acelaşi timp, â la Heine, care a încîntat ani de-a rîndul intelectualitatea ieşeană cu rubricile sale inteligente, muşcătoare şi adesea tandre. Apoi dl. C. Bl. a trecut, cu galeria amintirilor sale la Bucureşti. Am regretat că nu ne-a făcut portretul — aşa cum îl vede d-sa — lui A. Bădărău, în a cărui intimitate a stat atîta vreme. Bădărău a fost un om extrem de înzestrat : inteligenţă realistă şi sigură, seriozitate, patriotism moldovenesc, cultură, spirit dinamic şi activ, democrat prin fire şi concepţie. Generaţiile tinere au păstrat despre el numai o fizionomie pătimaş prezentată de duşmanii săi, aceea a politicianului fără scrupule. Şi totuşi Bădărău a fost un mare moldovean. El merită o reabilitare postumă de la foştii prieteni. Dl. C. Bl. ar fi avut ocazia s-o facă. Ar mai fi putut vorbi poate şi despre alţi ieşeni reprezentativi.

Ceea ce a constituit însă o adevărată revelaţie a fost talentul literar al d-lui dr. Blumenfeld-Scrutator. Conferinţa s-a terminat cu o serie de evocări de pe front. Erau mici amintiri, fără prea mare semnificaţie socială, fiindcă eroii erau modeste personaje necunoscute. Dar conferenţiarul le-a dat o viată extraordinară. în special, figura lui Leibu, croitor din Bivolari, cu mâinile şi picioarele rahitice, subţiri ca două chibrituri, cu o burtă mare pe un corp de copil, spiritual, optimist, resemnat şi amar, a trăit cîteva clipe aievea în faţa noastră. Şi în opoziţie cu acest tip mobil, urban, raţionalist, figura ordonanţei sale, Huţanu, ţăran sentimental, fatalist, uman. Aceste figuri au dovedit că dr-ul Blumenfeld nu e numai ascuţitul, judiciosul şi informatul ziarist, dar că ascunde, ignorat poate de^ el însuşi, un remarcabil literat. Cititorii *Vieţii româneşti* vor avea ocazia să aprecieze această diagnoză.

(28 aprilie 1932)"

PEISAJ ECONOMIC ROMÂNESC

O generaţie patriarhală şi idilic simpluţă, ca aceea din jurul anilor 1900, emoţionată duios de Rodicile lui Grigorescu şi Alecsandri, căuta mereu un punct specific de originalitate poporului nostru. în optimismul lor imaculat, boerinaşii conservatori şi clienţii lor, farnienţi confortabil întreţinuţi, ţineau cu orice chip să dovedească unicitatea în lume a seminţiei lor. Cîtă cerneală nu s-a cheltuit atunci în goana după ireductibilul original al neamului românesc !

Dar istoria are capricii feminine : refuză cînd i se cere şi acordă celor care nu doresc nimic. Deodată, din senin, statul român prezintă de data aceasta, în ordinea economică, un caracter cu totul original. România e, azi, o ţară complet *disponibilă* faţă de orice tradiţie economică. Unele state îşi păstrează încă intactă o puternică alcătuire capitalistă. Semeţe trusturi, arogante bănci zvîrl lumii buimăcite sfidarea lor. în alte părţi, în ţările mici de mare democraţie, o corectă organizaţie de mici întreprinderi se grupează în jurul cooperativelor. în unele ţări, muncitorimea şi capitalismul, de forţe aproape egale, stau faţă în faţă, împăcaţi pentru moment în utile armistiţii. Aiurea, în fine, a învins proletariatul şi a organizat obştia după legile sale.

Cum stăm noi ? O privire superficială e suficientă şi se poate dispensa de orice statistică. Capitalul agrar datoreşte ceva cam în jurul sumei de 50 de miliarde, adică o datorie care întrece, la preţurile actuale, valoarea sa propriu-zisă. Nu mai funcţionează nici o bancă, capitalul financiar e în parte mort, în parte paralizat.

Acţiunile abia dacă ating a zecea parte din ceea ce valorau acum patru ani. Industria e întreţinută cu oxigen, adică cu enorme tarife protecţioniste, cu prime, cu scutiri

de transport, cu subvenţii şi totuşi e într-o stare lamentabilă. România e o ţară care nu mai are oameni bogaţi. Capitalismul naţional e sfărîmat, dar nu vedem nici o clasă muncitoare capabilă şi organizată care să poată prelua gestiunea destinelor viitoare ale societăţii. Nimeni nu-şi simte nici puterea, nici capacitatea, nici acea stranie chemare mesianică de a lua pe umerii săi răspunderea vieţii sociale româneşti. Cîte un mic profitor de apă tulbure, ori cîte un glumeţ literat ofensează, sinistru, pustiul sărăciei noastre cu drăguţe proiecte corporatiste. Sau ni se flutură de către agitatori — jumătate dementi, jumătate ignoranţi — ameninţarea feroce a dictaturii albe. Răţoielile ca şi glumele trec, în timp ce noi rămînem mai departe îndoiţi deasupra amarului nostru.

Ce e de făcut ? In nebuloasa care ne învăluie, trebuie să înceapă stigmatele unei noi consolidări. Să analizăm soluţiile posibile.

Unii preconizează refacerea capitalismului privat. Să lichidăm trecutul şi să reîncepem de la capăt o viaţă nouă, bazată pe libera tranzacţie, pe infailibilitatea contractelor, dreptul de uz şi abuz al proprietăţii strict individuale, independenţa iniţiativei particulare etc. etc. Dacă nu mă înşel e metoda preconizată de d. C. Argetoianu, într-un discurs recent, ţinut la un banchet şi repetat într-un interviu.

Dar mai e posibilă această evoluţie astăzi ? România a avut o organizaţie feudală sau strict familială (Hauswirtschaft, producţie pentru consum) pînă după tratatul de la Adrianopole. Apoi au început cîteva moravuri ale economiei de schimb. Brătianu-tatăl a creat, cu ajutorul bugetului şi al unui formidabil intervenţionism de stat, începuturi de burghezie. Coincidînd cu perioada de prosperitate generală europeană 1870—1900, s-au putut înfiripa aici germeni de economie capitalistă, care au permis, în 1914, chiar realizarea unui împrumut intern de cîteva sute de milioane aur. Această brumă de agonisire naţională a fost însă complet distrusă, mai întîi de războiul mondial şi apoi de criza prin care trecem.

Să reîncepem cu răbdare, cu abnegaţie, cu resemnare a pune deoparte cîţiva gologani meschini, fireşti sărăciei şi privaţiunii cotidiene, spre a alcătui, cu mai multă prudenţă ajuui, o nouă „epargne'', care să fundeze un capitalism roman, după ce am pierdut odată conjunctura favorabilă a momentului propice, cînd s-a alcătuit burghezia europeană ? Fiecare perioadă economică îşi are epoca ei de aur. România, fără sau cu voia ei, a pierdut-o. Să „ardem" etapele, grăbind procesul ? Werner Sombart arată ca, pentru crearea unui capitalism naţional într-o ţară de mare muncă şi de bogate resurse naturale, e necesară scurgerea a două sute de ani.

Adică să muncim, să răbdăm şi să strîngem la ciorap ban lîngă ban, pentru ca cei care vor trăi în anul 2100 să fie fericiţi ! Dar cei mai optimişti partizani ai capitalismului privat nu se încumetă să ne garanteze că de aici în două sute de ani vom avea tot forma economică actuală. Să facem cu alte cuvinte o muncă de Sisif, pentru ca atunci cînd vom reuşi în sarcina întreprinsă să nu mai coincidem cu mersul omenirii, să găsim o lume schimbată, să răminem noi, insulă singuratecă, singura organizaţie privat-capitalistă a Europei. Pentru ca apoi desigur să reîncepem o nouă muncă de adaptare la ultima schimbare a celorlalţi, conservînd originalul destin de a pierde toate momentele de acord cu lumea, de a ajunge totdeauna mai tîrziu, inoportun, între oameni cu care nu ne mai putem înţelege.

Sau să concesionăm, să vindem tot „capitalul[ui] vagabond" străin, care să ne desfiinţeze orice veleitate de autonomie etnică, deschizînd aici o sucursală, un comptuar colonial ? Atunci da, am putea, poate, prinde încă puţin capitalismul în amurgul său. Dar cine ar primi o o astfel de soluţie ?

Sau să recurgem la un proletariat pe care nu-l avern ?*

Printre hîrburile unei economii devastate, rămîn încă în picioare doi piloni siguri, doi factori de producţie, două postulate economice sigure : *statul* şi *ţărănimea.*

Cu toate sarcinile sale, statul nostru e încă bogat. El dispune în plus de puterea politică, ce îi poate crea infinite drepturi regaliene, el poate să-şi creeze, fiscal, o nouă şi mare bogăţie.

Fără să aibă nevoie să exproprieze pe nimeni, el va fi nevoit să moştenească — fie numai din motivele sociale ale evitării şomajului — o mare parte din întreprinderile

* V. nota de la pp. 451—452. (n. ed.).

particulare care nu pot merge. E de ajuns ca, într-o zi, să suprime subvențiile și tarifele protectoare, să interzică cartelurile, pentru ca, imediat, o bună parte dintr-o industrie parazitară să-i revină. Statul deține în afară de aceasta o bună parte din serviciile publice. Va mai putea crea monopoluri, către care va fi silit de nevoile fiscale mereu crescînde. După alcool, vor veni : petrolul, cărbunele, hîrtia etc.

S-au criticat mereu regiile autonome. Dar în orice caz ele au avut un mare avantaj : *au ajutat* la *crearea unor cadre* de economie etatistă care ne lipseau. In dezastrul unei economii private care piere, e necesară o educație în sensul capitalismului de stat. Și apoi unele regii, cum e de pildă C.A.M., au dat remarcabile beneficii comerciale.

Statul va avea astfel, pe lingă un patrimoniu propriu, sarcina unei economii dirijate, inspirată de un robust, coerent intervenționism.

Celălalt factor de producție va fi *țărănimea.* într-o țară de specificitate agrară, cu o populație de trei sferturi din populația totală, specializată în această ramură de producție, — e pueril a nega rolul covîrșitor economic al acestei clase.

Statul va veghea numai la organizarea și regruparea către maximul de randament al economiei țărănești. Capitalismul de stat și țărănismul sînt polii vieții românești în viitorul apropiat.

Celelalte încercări sînt dibuiri penibile în întuneric. Realitatea trebuie privită în față. Trebuie pentru aceasta numai nițică bună credință, lipsă de ipocrizie și curaj intelectual. Dar mai ales desolidarizare de meschine conforturi de moment.

(1 ianuarie 1933)

INDIVIDUALIȘTII ROMÂNI

Un grup de individualiști români, alarmați că presiunea societății îi va împiedica de la nobilul sport al perfecționării sublimului lor „eu", au fundat o societate și o nouă revistă : *Libertatea.* Toți excelenți solitari, au ieșit din superba lor izolare, au părăsit turnurile de fildeș unde își îngrășau hipertrofie personalitatea, precum gîștele ficatul gras, și au pornit o teribilă cruciadă contra socialului. Desigur, le-a trebuit un puternic spirit de jertfă ca să părăsească o nobilă solitudine, întrebuințată exclusiv pentru barresianul ori goetheanul cult al eului și să se amestece în tumultul vulgar al maselor, pentru a le convinge de necesitatea învierii, vechiului ideal egoist, anarhic și libertar. Ceea ce dovedește că individualiștii români nu sînt chiar așa de egoiști, cum pe nedrept se crede și că ei găsesc, cînd trebuie, accente de devotament și pasiune prozelitică.

Ceea ce dovedește iarăși că deși adepți ai *libertății* pure și totale, ei țin să ne *impună* aproape cu de-a sila — sub sancțiunea pentru noi de a deveni altfel snobi ori proști, — idealul lor social. Ne permitem să observăm însă că atît celebrii *Bouvard et Pecuchet,* cît și onorabilul domn Trahanache știau deja că libertatea înseamnă dreptul de a face ce vrei. Ce le iaci cu cineva care vrea .să *fie liber* de a nu fi liber ? După cum se vede, noțiunea de libertate a individualiștilor români e o libertate *sui generis,* după care oamenii sînt siiiti să devină imediat individualiști. Adevăratul ideal liberal lasă pe fiecare să facă ce vrea. Prozelitism libertar e un nonsens.

Dar în nr. 2 al revistei *Libertatea,* un brav, onest și bine pregătit economist, profesorul G. Strat, care e pe punctul grav de a deveni martirul noii cauze, (ca prieten sînt înprijat de teribila postură ce-și pregătește !), d-sa denunță drept snob pe oricine îndrăznește să se pronunțe pentru vreo formă mai socială de producție, cum ar fi bunăoară economia dirijată, capitalism de stat etc. Adică snob ar fi tot poporul italian, rusesc, o bună parte din doctrina economică germană actuală, din cea americană. Profesorul Keynes care își intitulează o carte : *Dasi Enrte des laissez-faire,* Sombart etc. Să revenim deci la vechiul „laissez-faire", la drepturile imprescriptibile ale individului !

E ceva înduioșător și poate nobil în a susține azi această caducă, perimată și de țoală lumea părăsită dogmă. E drăguț din partea libertarilor că sînt așa de gentili cu demodate adevăruri căzute în dizgrație. E în orice caz o notă bună pentru caracterul lor cavaleresc.

Am vrea să cheltuim cîteva argumente pentru a trezi grupul individualist român din eroarea către care se îndreaptă. Dar n-ar fi oare să spargem uşi deschise ? Realitatea sare în ochi. Apusul individului începe să devină o banalitate. Pretutindeni, invazia socialului, a colectivului, peste tot, dominaţia grupului. Moravurile se îndreaptă vertiginos către această formă socială. în America, societate capitalistă prin excelenţă, individul o aproape desfiinţat. Se mai poate vorbi de individualism cînd omul măturică la restaurante unde se servesc mecanic cinci mii de persoane, locuieşte în building-uri cu cincizeci de etaje (care amintesc teribil „falansterele" bietului Fourier) şi suportă presiunea colectivă a modei standardizate ? Ce departe sîntem de micul burghez francez, retras la pensie pe malurile Senei, în vila sa, strict închisă de un grilaj care denotă oroarea sa socială ! Să mai vorbim de toate măsurile intervenţioniste, de amestecul statului în viaţa economică, realizate în absolut toate ţările, chiar în cele mai ortodox individualiste ?

Dl. Strat a descoperit acum ideologia lui 1789 şi polemizează cu fenomenele. D-^sa ar vrea ca lumea să fie asa cum doreşte. Şi lumea — închipuiţi-vă ! — se încăpăţânează să fie cum este. Dl. Strat şi colegii săi au optat pentru un sistem. în consecinţă, somează realitatea să intre cu forţa în sistemul său. D-sa ar trebui să înţeleagă că, dacă lucrurile se întîmpla aşa cum se întîmpla, există un determinism social care le face să fie aşa cum sînt. Economistul vechi, utopic credea că poate porunci evenimentelor. Economistul ştiinţific, modern, mai sociolog decît cel vechi nu împarte lumea după categorii logice, ci o acceptă în forma ei reală, muiţumindu-se să prevadă ceea ce se va întîmpla.

A critica „economia dirijată" pe motivul că este „bastardă", că nu e adică, cum se zice în reviste, nici carne, nici peşte, înseamnă a nu avea simţ istoric. Economia dirijată e o formă de tranziţie, deci o formă hibridă. Seriile istorice se realizează treptat : sint rare revoluţiile brusce. Cu voia sau fără voia libertarilor români, societatea umană evoluează într-un anumit fel. Dacă uită să ceară voie pentru ceea ce are să facă e o mojicie. Dar aşa este istoria : fără politeţe.

(ianuarie-februarie 1933)

ÎNTRE GENEVA ŞI INFLAŢIE

Pe deasupra intrigilor de culise, care, în România, ameninţă, în fiecare lună, orice guvern, problema asanării situaţiei noastre economice stăruie, dominantă ca o obsesie. Instinctul de conservare al societăţii româneşti dovedeşte astfel că subsistă încă şi că preocupările adinei şi serioase pot depăşi o clipă meschinele, ridiculele, sinistrele combinaţii ale aventurierilor politici în goană după glorie şi confort.

Datele problemei se cunosc. Ele alternează între vechiul şi nemuritorul „prin noi înşine" (pe care acum l-a părăsit partidul liberal şi l-au confiscat elementele de stînga ca d-rul Lupu sau Gr. Iunian) şi concepţia interdependenţei economice europene, simbolizată prin Liga naţiunilor. Soluţie adoptată de cele două mari partide : naţional-ţărănesc şi liberal. Soluţia „prin noi înşine" înseamnă narcoticul efemer al infiaţiei.

Argumentele inflaţioniştilor, formulate de dl. Gr. Iunian în discursul său la mesaj, ca şi in varii conferinţe, sînt cam următoarele.

Intre cele două elemente economice, moneda şi mărfurile, s-a produs un dezechilibru. Din cauza stabilizării, moneda s-a împuţinat şi rărit. Astfel valoarea ei a crescut. Din contră, din cauza depresiunii preţurilor mondiale, mărfurile, bunurile şi-au văzut scăzută valoarea pînă la un sfert din ceea ce preţuiau în 1928. Cum putem restabili echilibrul ? Să mărim preţurile bunurilor nu putem, căci criza mondială dăinuie încă şi le comprimă. Nu rămîne atunci decît să scădem valoarea monedei printr-o nouă restabilizare. Un obiect care preţuieşte azi doi lei, mîine va face şase. Afacerile se vor relua, debitorii vor fi uşuraţi, mărfurile vor circula şi vom scăpa de criză.

Soluţia ar fi simplă, dacă ar fi realizabilă. Dar protagonistul inflaţiei confundă *cantitatea,* monedei cu *valoarea* ei. E adevărat că un lucru care se oferă azi cu doi lei va costa mîine şase. însă cei şase lei de mîine vor avea exact aceeaşi *putere de cumpărare* ca cei doi lei de azi. Totul se reduce la o iluzie optică ce nu poate înşela pe nimeni.

Se mai poate încă întîmpla şi altceva. Teoria cantitativă a monedei ridică de obicei preţurile. Dar nu întot-

deauna. Mai sînt şi alţi factori : puterea de consumaţie, cererea, piaţa mondială etc. In Austria şi Ungaria, moneda a pierdut din valoarea ei, cantitatea i-a crescut. Totuşi preţurile nu s-au mişcat. De ce ? Fiindcă sărăcia nu permite consumatorului să consume mai mult şi fiindcă piaţa străină nu cere mai mult produsele austriece.

Ar scăpa însă debitorii. Desigur. Dar pentru aceasta sînt şi alte mijloace. Să ne gîndim încă la pericolele unei restabilizări. Specula şi panica dezlănţuite nu vor putea fi ţinute în loc şi vom avea astfel în loc de restabilizare 0 adevărată inflaţie. Nu vom putea avea astfel buget, salarii fixe, tranzacţii şi contracte ferme. Haosul şi anarhia vor domni.

S-a speculat contra acordului cu Geneva cea mai periculoasă şi mai ieftină demagogie : cea şovină. Ni s-a perindat în faţa ochilor pericolul contractului, [al] stăpânirii străine. Ni s-a schiţat precis sclavajul nostru viitor ori de cîte ori am tratat cu străinătatea şi am avut profituri reale, ni s-a repetat această monotonă melopee. Dar cîntecul acesta nu ne mai impresionează.

Atunci cînd nici o ţară, nici măcar Grecia sau Bulgaria, cu mult mai sărace decît noi, n-au recurs la asemenea mijloace, noi singuri să îndrăznim a ne izola, cu toate pericolele pentru noi ale unei ţări exportatoare, căreia 1 se pot închide pretutindeni uşile produselor sale, într-o Europă de interdependenţă economică ? Inflaţia e un simplu miraj pentru logica simplistă a maselor neiniţiate. Orice om politic cu răspundere şi competenţă nu va putea subscrie asemenea paliative riscate.

(ianuarie—februarie 1933)

TIRANIE ŞI DICTATURA

într-o cronică italiană medievală găsim un detaliu amuzant şi, după cum se va vedea, de mare tîlc contemporan. Ni se povesteşte acolo că patru condottieri, ramaşi fără strînsură de oameni, fără armată, goniţi din alte

părţi pentru meschine trădări, se adunau mereu cînd la Pisa, cînd la Ravenna, spre a se sfătui cum să pună mîna pe Italia. Au mers' pînă acolo Încât au hotărât să propună şi Papei să-i ia drept generali credincioşi ca să-i recucerească oraşele pierdute. Şi visau răzbunări, masacre şi violuri. Iar gîndul acesta le turbura liniştea nopţilor.

O lege de psihologie vrea ca sufletul paraponosiţilor să dorească tiranie. Exemplele de la noi pot fi multiple şi copioase. Ultimul vis de apoteoză al rataţilor e despotismul. Astfel vor răzbuna ranchiunele, ofensele primite şi beţia forţei le va da senzaţia valorii personale. Dacă mai adăugăm la aceasta şi snobismul violent al bucureşteanului, care nu-şi simte liniştea sufIţească asigurată dacă nu reproduce de îndată orice modă lansată dincolo de Jimbolia ori de Curtici, putem afirma că dorul despoţiei e de actualitate la Bucureşti. Generali dezafectaţi, demagogi blazaţi, cavaleri de industrie lihniţi în lipsă de afaceri şi-au descoperit instantaneu vocaţie de cezari. Şi militează sus şi jos prin intrigă ori prin şantaj ca să ne fericească cu o guvernare rodnică.

Ne aşteaptă aşadar, după aceşti domni, perspectivele tiraniei. Căci numai de tirani poate fi vorba. în nici un caz de dictatură. Dictaturile postbelice seamănă cu lovi-
4 tura de stat bonapartistă de la 1852 : sînt de tip popular. Ele au răscolit poporul întreg, fie măcar şi printr-o eroare. Masele înnebunite de un idol sau de un mit voiesc să-şi dea un stăpîn. E, la urma urmei, treaba lor. Au voit un Mussolini ori un Hitler, îi priveşte. Vor dormi cum, şi-au aşternut. Dar nu se poate tăgădui că voinţa n-a plecat de jos în sus. Dictaturile sînt regimuri postrevoluţionare. De bine de rău, există în ele un semn de acceptare majoritară şi benevolă.

Dar tiraniile pornesc exact invers : de sus în jos. Ele sînt reţete gratuite plecate din imaginaţia unor guvernanţi de moment. Ele vor să perpetueze într-un timp nepotrivit vechiul deziderat al „bunului despot". Ele se impun contra voinţei naţiunii, iar oamenii le acceptă din abulie ori din deziluzionare, în clipe de blazare colectivă. Mussolini [...] sînt dictatori. Primo de Rivera ori Metternich au fost tirani. Cei din urmă se menţin prin fraudă, intrigă ori prin măcel.

Spania, sleită de un astfel de regim, nu se poate reface nici astăzi. Dacă dictatura e cramponarea de ultimul remediu crezut posibil, dacă, cu alte cuvinte, dictatura e forma romantică a disperării, tirania e exploatarea rece, sadică, a mulţimii de către oameni care o detestă şi o dispreţuiesc. Dictatorul e purtat pe umeri inconştienţi de mase îndobitocite de mizerie ; tiranul evită mulţimea şi comandă masacre, pitit după o draperie.

Meditaţi acum o clipă la ceea ce s-ar putea întîmpla la noi. Nu vedem şi nu distingem nici un curent cu adevărat popular care să impună o dictatură. Nu întrezărim nici o doctrină revoluţionară care răsturnînd tabla valorilor actuale să ridice baricade şi mormane de cadavre, pentru gloria unei idei. Apele adînci ale ţărănimii sînt liniştite si îşi aşteaptă regimul lor. Singe dezinteresat n-ar curge pentru inaccesibile idealuri. Şi totuşi amatori de politică de mînă forte cer ceva care să semene cu dictatura. Ceva vor putea, poate, avea. Dar nu dictatura, ci tirania. Adică o porcărie mediocră şi falsă, combinată cu şiretenie între culise de intrigă şi de ignoranţă. Ceva care nu va avea în nici un caz suflu de revoluţie, de risc ori de martiraj. E blestemată încă multă vreme ţara noastră să se zbată în combinaţii perfide, reci, înnodate de sus în jos. Expediente de moment care aspiră, ridicol, la eternitate. Dar aventuri de acestea se vor prăbuşi la primul suflu, ca un castel de cărţi de joc.

Ahtiaţi de autoritate şi amatori de mînă tare, luaţi seama ! Nu veţi avea nici ordinea, nici dictatura creatoare pe care o visaţi. Veţi obţine în schimb odioasa şi trista tiranie.

(4 martie 1934)

ESTE CORPORATISMUL ANTIDEMOCRATIC ?

Într-un discurs ţinut la Ploieşti, dl. Ion Mihalache, preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc, a anunţat, printre altele, şi viitoarea reformă a Senatului. Anume, maturul corp se va alege după criterii profesionale şi va avea numai un rol *pur consultativ.* Camera va rămîne

mai departe aleasă după principiul democratic al sufragiului universal şi, ea singură, va putea hotărî în marile probleme parlamentare. Admiţînd, deci, că organizarea corporatistă ar conţine în ea ceva contra principiului democratic, principiul parlamentarismului clasic se găseşte salvat, deoarece Senatul va avea doar un rol pur informativ, acela de a oferi sugestii şi indicaţii unei Camere aleasă de sufragiul universal şi liberă de a le primi ori nu.

Cu toate acestea, partizanii s-au alarmat. Corporatismul trezeşte prin asociaţie imaginea fascismului. Şi această asociaţie e, cu drept cuvînt, dezagreabilă tuturor celor care cred în democraţie. O întrebare se impune cu toată legitimitatea : e corporatismul, în adevăr, o idee antidemocratică ? Să încercăm a lămuri.

Se întîlnesc, în istoria ideilor politice, coincidenţe, întîlniri de situaţii foarte bizare. O idee neutră ca colorit politic ori favorabilă chiar unui regim e adoptată de regimul advers. Democraţia ar fi putut capta pentru ea organizarea profesională a parlamentului, dar a neglijat-o. Au confiscat-o atunci cercurile de dreapta. Şi democraţia astăzi se „jenează" să-şi ia bunul înapoi.

Ca origine, corporatismul nu e inventat de reacţiune. El e o consecinţă directă a *sindicalismului,* idee profund democratică elaborată de cercurile muncitoreşti în decursul secolului al XlX-lea. Au formulat-o mai întîi Georges Sorel, Hubert Lagardelle şi Pelloutier, sindicalişti revoluţionari, oameni de extremă stînga.

Şi-a însuşit-o marele sociolog Emile Durkheim, într-o prefaţă la cartea sa *Division du travail social.* Politiceşte, Durkheim era alături de Jaures. A adoptat-o un alt învăţat de stînga, L. Duguit, în tratatele sale de drept constituţional, acel Duguit care, prin teoria proprietăţii ca funcţie socială, a oferit fundamentul juridic al tuturor exproprierilor în favoarea claselor sărace. A oferit-o pentru prima oară, într-un proiect precis de organizare parlamentară, Ch. Benoist, care, pe vremea cînd şi-a scris opera *La reforme de l'etat,* era un bun şi fidel republican, doritor de a perfecţiona — spune el — defectele democraţiei. Că mai pe urmă, datorită altor motive, a devenit

un campion de dreapta, aceasta e altceva. Iată deci că ideea a plecat dintr-o atmosferă de stînga.

Dar nu numai ca *origine,* dar chiar ca *semnificaţie,* corporatismul nu mi se pare antidemocratic. Pe vremea cînd s-au plămădit marile principii democratice, societatea — chiar cea apuseană — era prea puţin diferenţiată. Specializarea profesională era poate mai slabă decît e la noi astăzi. Grupul social era format dintr-o pastă omogenă. Istoriceşte, la începuturile ei, democraţia nu putea să prevadă organizarea profesională a societăţii. Mai pe urmă diviziunea muncii sociale a făcut progrese uriaşe. Breslele s-au înmulţit şi precizat. Ce trebuia să facă democraţia în faţa noii situaţii? Democraţia e înainte de toate un regim de *dreptate realistă.* Ea nu' poate refuza dreptul de viaţă la nimic din ceea ce *există.* E un regim de reprezentare adecvată a tot ce trăieşte şi militează în societate ; un regim care se conduce după legile majorităţii, dar care acceptă şi dă o justificare de existenţă oricărei minorităţi. Ea nu poate ignora, neglija nimic, nu poate interzice dreptul la viaţă nimănui. Să admitem — ceea ce încă nu e cazul României — că societatea se găseşte organizată în profesiuni. Democraţia va trebui să le accepte, să le reprezinte după importanţa lor. Spiritul democratic aşa cere.

Fiindcă, lucrul trebuie înţeles odată, democraţia nu înseamnă numai o dozare cantitativă a forţelor sociale. Ea trebuie să ţină seama şi de structura specifică, calitativă (în sens de speţă) a grupurilor care stau la baza statului. Ea nu poate rămîne numai o numărătoare de indivizi, ci şi una de sindicate ori de corpuri constituite după varii interese. în Anglia, unde nimeni nu poate nega sinceritatea spiritului democratic, se ţine seama enorm de cuvîntul breslelor de negustori, de proprietari, de funcţionari, ori de acela al „trades-union"-urilor. Societăţile moderne se compun mai mult din grupuri de interese, decît dintr-o pulbere atomizată de indivizi izolaţi. De aceea, socialiştii cer o „democraţie socială" constituită din corpuri de interese, în locul „democraţiei politice" care garantează numai drepturile individuale.

Şi atunci ce e de vină corporatismul că a fost confiscat de către fascism, ? Care e păcatul său contra democraţiei, dacă aceasta, neglijînd să se adapteze noilor structuri sociale, l-a dispreţuit şi l-a lăsat deoparte. Ca să poată trăi, regimurile democratice trebuie să fie elastice. Să se adapteze mereu la recentele condiţii de viaţă. De la democraţia individualistă, e necesar să trecem azi la democraţia socială a grupărilor colective. *.

Fiindcă trăim sub constelaţia regimului de masă, sub semnul colectivului. Astfel, democraţia se va întări si consolida. Ea va înţelege vremea şi vremea o va revendica ca regimul ei cel mai necesar.

Că la noi toate aceste perspective se lovesc de multe, multe obiecţii e adevărat. Dar de aceea şi dl. Mihalache, prudent ca orice om de stat, n-a acordat viitorului Senat decît un vot consultativ. Şi prin aceasta nu cred că a călcat întru nimic puritatea imaculată a celor mai exigente reguli ale democraţiei.

(7 martie 1934)

PE ARIA LIBERTĂŢII...

Asistăm, pe cît ne permite scepticismul, cînd amuzaţi, ' cînd deprimaţi, la spectacolele Camerei, relative la apă- *l* rărea libertăţilor publice. Fără îndoială, un principiu, ori de cine ar fi apărat, tot principiu rămîne.

Avocatul nu poate schimba natura procesului şi nici dreptatea lui. E însă picant să priveşti cum atîţia patriarhi ai absolutismului, atîţia veleitari îmbătrîniţi în dorul tiraniei au schimbat azi brusc melodia şi s-au constituit în sindicatul apărării libertăţilor publice. Ironie ? Glumă ? Nici măcar.

O simplă lege de psihologie mai întîi. Tirania nu se suportă, se aplică. îndreptată contra noastră este odioasă, ^îndreptată contra altora e salvatoare, necesară, cerută de înalte raţiuni de stat etc. etc. ... Revoluţionarii devin adeseori despoţi. E o pantă biologică care nu se poate evita : vîrsta cere cuminţenie, bătrîneţea e bănuitoare, ipohon-

* V. nota de la pp. 393—394. (n. ed.)

drică, meschină. Reciproca e însă mult mai rară : nu s-au prea văzut satrapi la tinereţe deveniţi campionii libertăţii la apusul vîrstei. Generozităţi nepreparate, ţîşnite dintr-un misterios liber arbitru, nu se obişnuiesc la bătrîneţe.

Mi-aduc aminte de comunicatele germane din timpul războiului, unde se găseau alături pe aceeaşi foaie expresia unor sentimente, după cum se vede puţintel contradictorii, ca de pildă : „bravii noştri aviatori au distrus cu bombe satul X..."

Apoi imediat : „Piraţii aerului, plecaţi din tabăra duşmană, au comis crima de a azvîrli bombe asupra oraşului Z..."

Interesele omeneşti n-au pudoare. Dar mai este ceva. Bătrînii regizori ai^dictaturii de mîine au nevoie azi de o diversiune politică, le trebuie o complicaţie, un laţ zvîrlit în picioarele adversarului. Dacă încurcătura se poate obţine pe calea apărării libertăţii, de ce nu ? Ce-i va reţine ? Moftul consecvenţei ? Să fim serioşi !

Problema ridicată merită însă să fie discutată. Partidul Naţional-Ţărănesc şi-a spus cuvîntul, şi poate cu ceva mai multă autoritate, pe tema apărării legalităţii şi libertăţii publice. Orideunde ar veni călcarea legii, nesocotirea drepturilor individuale ne repugnă. Capriciul individual în aplicarea formelor legale naşte sau conservă anarhia. Nimeni n-are dreptul să asuprească pe nimeni, Chiar cînd acela, călcînd legea, ieşind din ea, el singur s-a situat benevol numai pe baza raportului de forţe. * Dar mai ales suprimări borgiene de oameni, asasinate medievale ridică contra lor, oricît ar surîde scepticii călăi, conştiinţa modernă de umanitate, multă, puţină, cît o avem.

Aceasta nu trebuie să însemne însă că e de-ajuns ca cineva să ridice steagul vreunei rebeliuni politice pentru ca asasinatul contra unui prim-ministru şă se cheme altfel, că unii au dreptul la orice violenţă numai fiindcă o revendică, iar alţii, fiindcă sînt democraţi şi legalişti, trebuie s-o suporte în tăcere.

* Fraze este evident lacunară. (N. ed.)

Căci am auzit şi acest raţionament. Ni se spunea: Voi, toţi cei care credeţi în democraţie, constituţionalism, libertate, trebuie, pentru ca să nu fiţi inconsecvenţi, să rămîneţi îngăduitori, toleranţi cu orice — chiar cu'violenţa — să rămîneţi cu braţele încrucişate, să oferiţi, ca şi Christ, celălalt obraz. Căci altfel v-aţi contrazice. Iar, noi care vă făgăduim ghilotina şi ştreangul, lagărul de concentrare şi căluşul în gură, pumnalul şi glontele sîntem în linia firească a programului nostru. Noi trebuie să atacăm şi voi să suportaţi. Şi, dacă nenorocita de democraţie încearcă să se apere, atunci i se strigă ca în fabula lui La Fontaine : „Cet animal est tres mechant, quand on l'attaque, il se defend !"

Să avem totuşi iertare : dilemele logice nu ne vor opri să avem niţel instinct de conservare. Vorba eroului lui Caragiale : „în asemenea condiţii, nici o umanitate nu poate pentru ca să fie !" Democraţia nu. poate fi bleaga. *Ea are datoria să se apere.* Altfel n-ar mai fi democraţie, ci o ticăloasă decadenţă.

(10 martie 1934)

ÎNTREGIREA

Evenimentul *petrecut* ieri * nu poate fi bagatelizat nici de invidia sau neputinţa unora, nici de conspiraţiile meschine ale unei mafii de aventurieri şi profitori politici.

Intriga a căzut înlăturată impetuos de curentul masei ţărăneşti, tenace şi triumfal afirmat,

Din adîncuri, ţărănimea a poruncit şi slujitorii ei au înţeles şi şi-au strîns rîndurile. Actul împlinit ieri constituie o somaţie clară şi precisă pentru toţi acei care vor încerca să treacă peste drepturile ţărănimii. El a dovedit că ţărănimea are o conştiinţă de clasă, că poate reacţiona la orice ameninţare, că vitalitatea ei e intactă. Dar a mai dovedit înţelepciunea şi patriotismul conducătorilor, care

* V. nota de la p. 392. (n. ed.)

ştiu să uite detaliile care îi despart, cînd destine grave bat la uşă.

Doctorul Lupu s-a întors acasă la el, într-o casă clădită în parte şi de el, ca un fiu risipitor care a întreprins o lungă călătorie, a cărei ultimă experienţă a fost nevoia de reîntoarcere la căminul cald al familiei ce nu l-a uitat.

Afinităţi elective puternice au făcut ca această fuziune să se efectueze oarecum ca o generaţie spontanee. N-au fost tîrguieli, n-au fost calcule, n-au fost meschine şi lungi tratative. Deodată, spontan, din ambele părţi s-a simţit imperios nevoia întregirii. Ţărănimea are astăzi pentru ea un partid formidabil, un instrument de guvernare impozant. Destinele ei vor fi realizate. Fraţii s-au regăsit şi o nouă viaţă începe. Doctorul Lupu, în discursul său de ieri, a spus : „Pe lîngă alte motive de ordin obiectiv, am venit fiindcă mi-era dor de voi".

Şi nouă ne era dor de el, de fugosul său temperament, de dinamismul său, de inteligenţa şi bunătatea lui.

In casa noastră şi a lui, va simţi, acum cînd viaţa sa de zbucium şi de generoasă frământare, cheltuită regeşte pe toate cărările, intră în faza înseninării, toată dragostea şi căldura fraţilor de altădată.

(13 martie 1934)

PĂCATE VECHI

Viaţa artificială a statului nostru e o veche şi tristă poveste. Am avut o evoluţie exact contrară tuturor statelor europene. De mai bine de un secol, avem o existenţă de *ficţiune.* Ceea ce ne lipseşte, dureros, în toate domeniile vieţii noastre, e *realitatea.* Parlamentarism ireal, comerţ ireal, învăţământ ireal, caractere ireale, faliţi ireali. Nimic organic ţîşnit din necesităţi inexorabile, nimic de la bază către vîrf, nimic de la rădăcină către frunze, cum o cere ordinea naturală a lucrurilor. Am inversat legile naturii, astfel încît am inventat un copac în care seva curge de la frunze către rădăcină şi un echilibru după care piramida se menţine cu vîrful în pămînt şi cu baza în aer.

Sensul circulaţiei noastre e mereu de sus în jos. E natura] ca în asemenea condiţii să se dezvolte, dintre toate facultăţile sufleteşti, una mai ales : puterea de imitaţie. Reproducem imediat, într-un spirit de docil sclavaj spiritual, hainele, mobilele, ideologiile şi erorile străinătăţii. Importăm de-a valma pijamale şi dogme, crăvăţi şi curente literare, cosmeticuri şi maniere reacţionare. Dar, mai ales, ca să nu fim crezuţi cumva mitocani balcanici, sîntem mereu ahtiaţi după dictatură, aristocraţie intelectuală şi de cealaltă, drepturile elitelor, dispreţul maselor.

Cutare fiu de suburbie şi-a făcut cu greu, cu sudoarea întregii familii, nevoiaşă şi umilită, cîteva biete studii care duc la o diplomă de doctor în ceva. Aceasta, crede el, îi dă dreptul să intre în clasa pairilor privilegiaţi şi să scuipe pe truda părinţilor şi pe trecutul familiei. El va apăra şi lupta pentru drepturile celor distinşi şi pentru oprimarea ori măcar interdicţia la viaţă a plebei dezgustătoare.

Trei ţări din Europa, după lupte şi necazuri care le priveşte, au instaurat dictaturi. Credeţi că tinerii distinşi, saloanele bucureştene, limbuţii rataţi de la Corso ori de la Capsa vor dormi liniştiţi ? Ne trebuie atunci şi nouă o dictatură, cum zic ardelenii, musai.

Procedeul e automat şi oarecum ancestral : s-o creăm de sus în jos. Căci totul e aici de sus în jos : capitala faţă de provincii, guvernul faţă de alegători etc. etc. întîi am avut universităţi şi apoi şcoli primare. întîi automobile şi apoi şosele, întâi lux şi apoi confort. Banca şi industria s-au creat de către guverne prin mijloace fiscale, guvernele au creat parlamente şi nu invers, şi aşa mai departe.

Nu avem încă o dictatură ? închipuiţi-vă ! S-o creăm de sus în jos. A existat o ligă de tineri fascinaţi de cîteva simboluri naive, de cîteva embleme care se credeau mistice, încurajaţi de nepăsarea publică, rătăciţi de cîţiva profitori, au mers pînă la asasinat. La primele represiuni mai serioase, partidul s-a topit. Unii au intrat în închisoare, alţii îşi caută acum de treabă şi o bună parte s-au înscris la liberali şi au devenit cuminţi primari ori funcţionari onorabili la stat. Mişcarea, chiar dacă mai păstrează în adîncimi resentimente, în linie generală s-a po-

tolit. Pericol de jos în sus nu era. Şi cu drept cuvînt : băieţii nu aveau nici tact politic, nici oameni de competenţă, nici măcar un program clar de impus. Imitaseră şi ei cîte ceva de ici de colo într-un produs hibrid şi naiv incoerent.

Dar dacă provincia s-a liniştit, Capitala nu se resemnează. La noi, ca şi în Franţa, (sau fiindcă e în Franţa), Capitala e reacţionară. Snobismul cafenelelor se agită, cîteva cucoane cu saloane şi cîţiva acriţi rataţi fără slujbe zvîrl anateme. Se zice că Jockey Club, boierii fără moşii şi fără ocupaţie s-au declarat pentru băieţi. „Les pauvres garcons, il faut les aider..."

Cei care decid în această ţară, mai sensibili la zumzetul steril al cafenelelor decît la vocea calmă şi adîncă a provinciei, încep să se emoţioneze şi să ia drept mişcare reală ceea ce nu e decît o stearpă agitaţie a bodegilor, o vană imitaţie a snobilor ori, în cel mai bun caz, o naivă eroare a cîtorva tineri.

Şi, consecvenţi procedeului obişnuit, prin panica lor superficială, vor sugera, vor încuraja, vor inventa din nou o mişcare dispărută. Adică vor crea, cu mijloace artificiale, cu generali la pensie ori cu politicieni isprăviţi, ceva de care în mod firesc D-zeu ne-a ferit.

Tragicul nostru destin care ne mînă mereu contra lumii, contra vieţii, contra naturii, de sus în jos !

(14 martie 1934)

EXCES SAU INSUFICIENŢA ?

Citind articolele cotidiene ale talentatului nostru coleg Pamfil Şeicaru, care, invariabil, se termină cu o anatemă contra democraţiei, ai zice că cea mai mare parte din crimele cîte se comit în această ţară sînt datorate excesului de democraţie. A excrocat Stawisky cinci sute de milioane într-o ţară democratică (de altfel prea prudentă pe chestiuni de parale), faptul ia proporţie de problemă : „afacerile în democraţie". Ca şi cum ar exista o afinitate fatală între panamale şi democraţie. Cine gîndeşte astfel uită teribilele afaceri, monstrele escrocherii petrecute sub Ludovic al XV-lea sau al XVI-lea în Franţa autocrată.

Regimul democratic conrupt sau nu are cel puţin un avantaj, acela de a denunţa opiniei publice astfel de scandaluri. Dar, la urma urinei, ce ne priveşte ce se întîmpla aiurea ? Să revenim la noi. Raţionamentul principal al protagoniştilor antidemocraţi este acesta : România păcătuieşte prin prea multă democraţie. S-o suprimăm şi va fi bine. în orice caz, mai puţin rău decît e astăzi. Să suprimăm, adică, ce ? Neantul ? Ceea ce n-a fost ? E ca şi cum unui bolnav căruia îi lipseşte aciditatea din sucul gastric i-am da în plus bicarbonat de sodiu. Nu avem încă democraţie. Dar relele de care suferim sînt datorate tot acestui regim. în schimb, e nevinovată pînă la imaculare atitudinea dictaturilor ipocrite, exercitate din umbră, sub masca cîtorva aparenţe formal democratice. Acolo unde se vede *exces,* noi considerăm că este *insuficienţă.* Să introducem dictatura ? Dar crede cineva că ar fi o noutate ? Acest regim este al nostru dintotdeauna. Am introduce ceea ce avem. Ca să fim logici, ar trebui să o agravăm. Să sporim lipsa de control, să înăsprim persecuţiile, ofensele aduse libertăţii, cenzura, ordinele militare. Slavă domnului că, *din optsprezece ani de la intrarea noastră în război în 1916, numai trei ani n-am avut stare de asediu si cenzură.*

Aşadar n-am prea fost alintaţi cu prea multă democraţie, nu ne-am lăfăit în libertăţi anarhice, nu ne-am desfătat în abuzurile şi fărădelegile „dezmăţului" libertar. în alte părţi, e adevărat, democraţia abuzează de unele din drepturile sale. îşi permite, desigur, puterea legislativă cîteodată capriciul de a răsturna în fiecare lună cîte un guvern, majorităţile se formează şi se deformează după criterii adesea personale ; continuitatea marilor probleme poate fi uneori întreruptă. Individualismul excesiv al puterii absolute legislative împiedică, sabotează opera de guvernare. Unele acte care cer urgenţă şi decizie rapidă pot fi întîrziate de mecanismul greoi al unui parlamentarism ortodox.

Puterea executivă îşi are de multe ori mîinile legate şi iniţiativele ei pot fi paralizate. Toate acestea, evident cu multe, multe exagerări, se întîmpla aiurea. Nu le discu-

tăm acum inconvenientele şi avantajele. Dar la noi, auzitu-s-a vreodată de aşa ceva ? S-a găsit puterea executivă „jenată" cît de puţin de vreo frondă parlamentară ? Au fost vreodată probleme capitale în care parlamentul era de o opinie şi guvernul de alta ?

După cum a observat în discursul său d. I. Maniu, din treisprezece guverne schimbate în ultimii trei ani, nici unul nu a fost trîntit de parlament. Mai mult decît atît, în toată viaţa contemporană a României, mi se pare cu o singură excepţie (guvernul Take Ionescu), niciodată un guvern n-a fost respins de vreun parlament.

Căci cum vreţi să fie altfel cînd fiecare guvern îşi alege parlamentul său ?

Din moment ce tradiţia noastră a făcut aşa ca guvernul să aleagă parlamentele şi nu parlamentele să dea naştere guvernelor, niciodată majorităţile nu vor supăra banca ministerială.

In alte părţi, puterea executivă este subordonată celei legislative. La noi, această dificultate nu este. Parlamentele înghit orice.

Atunci, întrucît pot fi el supărătoare ? Nici una din marile dificultăţi ale democraţiei nu ne supără pe noi aici.

Nu e cinic atunci să vorbim măcar de excesele democraţiei ?

(18 martie 1934)

STABILITATE

Un nou consiliu comunal şi un nou primar au fost instalaţi la primăria Capitalei. Veţi zice : un searbăd episod din cursul arhinormal al vieţii noastre politice. Pleacă unii, vin alţii : ca şi sezoanele. Oamenii se cam aseamănă în ţara noastră şi, deci, oricare e substituibil celuilalt. La unul, ceva mai mult spirit gospodăresc, la celălalt, ceva mai puţin.

Procentele de diferenţiere nu variază însă mai mult de 10%. Un nou primar nu înseamnă aşadar nici o surpriză în înlănţuirea fatală a zodiacului politic. Vedeţi însă că de data aceasta stuaţia este niţeluş schimbata. Orice cetăţean al Bucureştiului, fie el din orice partid, sau orice provincial căzut dintr-un tren pe străzile Capitalei e silit să recunoască ceea ce sare în ochi la toată lumea. Anume că puţine capitale ale ţărilor noi s-au schimbat aşa de fundamental în ultimii ani. Şi, cum ştim : fiecare, sufletul acestei miraculoase feerii, care ca în visul unui calif oriental a schimbat un oraş într-o noapte, a fost dl. D. Dobrescu.

Aşadar, un primar unanim recunoscut ca bun a fost schimbat fiindcă făcea parte din alt partid politic. Aşadar, şi aceasta este mai grav, pentru noi toţi care apărăm ordinea actuală de partide şi democraţie, criteriul valorii e subordonat criteriului politic, după care cineva e totdeauna bun dacă e al meu şi e totdeauna rău, fără variaţie posibilă, dacă e al tău. In astfel de condiţii, nici o soluţie nu mai e posibilă, procesul de valorificare nu mai cunoaşte nici o ierarhie, nimic nu se perfecţionează, nimic nu poate înainta.

înţeleg cerinţele imperioase ale logicii de partid. Pricep optica deformantă care schimonoseşte adversarii şi înfrumuseţează prietenii.

Dar exagerarea acestui principiu constituie mizeria supremă a vieţii noastre politice. Pentru aceasta, sîntem înjuraţi cu toţii, pentru aceasta, sîntem prezentaţi cetăţeanului imparţial, care n-are preferinţe pentru un partid sau altul, ca duşmani ai patriei, ca rechini fioroşi, solidarizaţi pentru exploatarea puterii.

Faptul banal, întîmplat la primăria Capitalei, are o semnificaţie şi mai importantă. Progresul neamurilor şi al colectivităţilor e făcut din răbdătoare adiţiuni succesive. Din colaborări în timp care, juxtapuse, se numesc continuitate.

Să se scoată atunci din ritmul fluctuant al schimbărilor legate de soarta guvernelor măcar anumite posturi de gospodărie. Oamenii care pot lucra şi care au pricepere să fie lăsaţi să-şi caute de treabă. Ceea ce face bun unul să nu strice celălalt. Să ni se dea măcar iluzia unei cît de relative stabilităţi. Ceea ce înnebuneşte azi pe burghezul tihnit ca şi pe muncitorul tacticos şi regulat e imprevizibilitatea fenomenelor. Trăim fără îndoială epoci din

acele în care se seinii.bă un ev. Ne fianunțam la o răspîntie, neputincioşi. O hecatombă de valori urmează alteia. Idealurile trăiesc o zi şi apoi. mor ca acele gîze care se numesc „efemere". Nimeni nu ştie ce va fi mîine şi toată lumea trăieşte din expediente.

• Dar pentru ca neurastenia totală să nu ne umbrească mințile, cerem imperios un punct de reazăm. Pentru ca încrederea în ziua de mîine să dăinuiască, ne trebuie nițel simț de permanență. Să ne putem agăța de ceva în vîrtejul care ne înconjoară.

într-o țară ca a noastră, unde toate domeniile vieţii sociale sînt subordonate politicii, ne trebuie înainte de toate o stabilitate politică. Va urma apoi şi stabilitatea economică şi, desigur la urmă, şi cea morală.

Va şti cetățeanul ce trebuie să facă mîine, unde să-şi plaseze banii, unde să-şi trimită copilul la învățătură.

Marele, unicul progres ce-l are de făcut viața noastră politică e acesta : să nu se schimbe de la locul lui un om priceput care lucrează numai fiindcă nu e înscris în controalele clubului advers.

Partidele să ia aminte. Iar guvernul care vorbeşte mereu, ipocrit, de continuități şi destinderi, să nu saboteze în fiecare zi vorbele prin fapte. Să-şi înnoiască mentalitatea, să învețe ceva din istorie. Să rămînă politic, dar să renunțe odată la politicianism.

Altfel va fi autorul direct al haosului care ne poate cuprinde.

(24 martie 1934)

ŞOMAJUL INTELECTUAL

Acum trei decenii, Gherea a creat expresia „proletar intelectual". Se vede că pe atunci intelectualii, culegători ai frimiturilor care cădeau de la banchetul bogătaşilor, nu erau considerați ca muncitori. Ei erau un fel de „domni", cu un statut civil tulbure, ceva intermediar între lacheu şi boem.

Astăzi, toată lumea ştie că intelectualul este un muncitor. Unul încă şi mai nenorocit decît manualul. Cu un

standard de viață fatal mai ridicat, cu imaginația mai arzătoare, cu senzații mai ascuțite, el prezintă o capacitate mai mare de suferință față de orice lipsă de confort. Viața lor n-are nici independența demnă a agricultorului, nici solidaritatea de masă a muncitorului. în cel mai bun caz, îl aşteaptă calvarul biroului, unde între monotonia celor patru pereți îl pîndeşte implacabil tîmpenia precoce.

Şi totuşi acest paradis funcționăresc a fost mirajul tuturor claselor populare după război.

Popoarele semicivilizate suferă excepţional de mult de prestigiul raționalismului. Mandarinii, profesorii, magii, preoții au fost considerați totdeauna drept casta cea mai înaltă. Şi orice mizer boem cu stomacul gol şi cu ghetele rupte se crede şi astăzi, în superba sa grandomanie, de esență divină. Fascinați de intelectualitate, au creat şcoli teoretice pentru toată lumea. * Cultura primară contează sau nu prea contează. Cea mai secundară sau superioară ademeneşte pe oricine. Bucătăreasa a făcut enorme sacrificii şi şi-a trimis, din modestul salariu, băiatul la liceu. Țăranii şi-au pierdut şi ei bunul simț : au vrut ca toți fiii lor să ajungă studenți. Credeau, bieții, că, odată cu cartea vine şi buna stare a copiilor lor. Uitaljjfeâ vechea vorbă a lui Ion Neculce : „cine învățătură adună, amărăciune adună".

S-a rupt un echilibru prin excesivă intelectualizare : funcțiile.

Inteligenții se dezvoltau, monstruos, în dauna acțiunii. La discuția legii învățămîntului secundar, dl. dr. Angelescu, mirat de pletora şomerilor intelectuali, crede că aceasta e un efect al demagogiei. O fi şi asta. Dar nu trebuie să uite dl. ministru al Instrucției că țăranii şi oamenii săraci au fost încurajați în această direcție mai ales de inflația învățămîntului secundar, de facilitățile extreme care se ofereau altădată pentru intrarea în astfel de şcoli : zac şi acum în toate marginile de oraşe scheletele triste ale liceelor şi şcolilor normale neterminate. Am ademenit, am sedus țărănimea cu miraje de carton. Dar trecutul e trecut. Orice lamentare este de prisos. Trebuie să ne gîndim la remedii pentru viitor. Incriminările nu ne vor da soluții.

E necesar de renunțat imediat la aspectul prea intelectualist al şcolii. Să se revină la intenții mai pragmatiste.

Trebuiesc din nou desfiinţate, simplificate gimnaziile parazite şi liceele fără viaţă firească, cîte unul de judeţ e prea suficient. înăsprite toate legile de selecţiune şcolară. Nu numai legea bacalaureatului. Un elev ajuns la bacalaureat, chiar dacă e respins, devine un dezadaptat. Şi un revoltat. Să nu ajungă pînă acolo, dacă n-are chemare. Selecţia nu trebuie făcută atunci cînd elevul, indulgent trecut din clasă în clasă, şi-a fixat aproape o carieră, o vocaţie în preajma bacalaureatului. Selecţia trebuie sever făcută la intrarea în liceu. Şi apoi din clasă în clasă. Evident, nu pe criterii de avere ori de rasă, ci pe criterii de chemare intelectuală.

în fine, trebuie lichidat trecutul. Sînt, probabil, în ţara noastră, peste zece mii de şomeri intelectuali, de titraţi fără posturi. Aceştia trebuie plasaţi. Căci, astăzi, ei nu au nici un alt debuşeu. în întreprinderile particulare, ei nu găsesc nimic. Activitatea economică, paralizată şi ea, nu-i poate angrena. Singurul remediu ce le rămîne este sinuciderea, în toate părţile, statul plăteşte cotizaţii de ajutor la şomeri. Aici îi întreţine sub formă de funcţionari. Să se reducă atunci vîrsta de pensie cu cinci sau zece ani şi să se angajeze măcar cu jumătăţi de salariu cei tineri în locul celor pensionaţi. Odată trecutul lichidat, pe calea comprimării învăţămîntului teoretic, să se oprească valul noilor absolvenţi. Sînt constatări de bun simţ, nu-i aşa ?

Dar parcă tocmai de aceea guvernul le ignorează.

(30 martie 1934)

LA CONGRESUL STUDENŢESC

In momentul de faţă, studenţii celor patru universităţi s-au adunat la Băile lierculane ca să-şi cugete destinul. Altădată, astfel de congrese erau prilej de veselie şi de revărsare a tinereţii. Ca în „Heidelbergul de altă dată", studenţimea îşi prelungea cît mai mult această dulce profesie. Cînta, iubea şi petrecea. Puţin îi păsa de viitorul ei şi al neamului. Tinereţea e perioada admiraţiei şi a iubirii. Cel mai posac caracter a avut clipele lui de generoasă nebunie, de poezie, de uitare de sine. Viaţa întreagă i-a fost parfumată de suavele amintiri ale timpului cînd umbra nici unei griji nu întuneca seninătatea adolescenţei.

Un ţap de bere, o prietenă şi un acord de chitară erau valori aproape metafizice. Dar iată că tineretul actual a uitat să rîdă şi să cînte. Sumbre presentimente îi împiedică bucuria. Grijile îl năpădesc faţă de un viitor unde nimic bun nu-l poate aştepta. El nu mai are dreptul de a se bucura de tinereţe şi de viaţă. îngrijorarea luptei pentru existenţă, care începea altă dată mult mai tîrziu, a devenit precoce şi liceanul crud e silit de pe băncile şcolii să-şi considere cu un fior soarta. Tristă şi oropsită generaţie !

Pentru profesori ca şi pentru părinţi, peisajul tineretului de astăzi este desigur un subiect melancolic. Vedem cu toţii cum atîta dor de viaţă şi de muncă stă chircit, oprit în evoluţia lor naturală, cum atîtea capacităţi latente vor trebui poate să ofilească ca fetele bătrîne, fără să cunoască divina plăcere a creaţiei.

Cu atît mai revoltător e atunci spectacolul care ni se înfăţişează la Băile lierculane, unde vetuste sirene ale ratării politice au alergat repede acolo ca să ademenească cu surîsuri veştede de bătrîne curtezane necazul studenţimii. Cu drept cuvînt, ne întrebăm ce caută acolo între tineretul universitar politicieni uzaţi, care nu sînt nici profesori şi nici oameni de cultură dezinteresaţi, care, după ce au încercat, trădîndu-le pe rînd, toate partidele şi toate ideologiile, găsesc un ultim refugiu în exploatarea naivităţii şi candorii studenţeşti. Sînt pur şi simplu dezgustători aceşti Socraţi, agitînd cînd fascismul, cînd corporatismul, pe care nici un adult nu-i mai crede, precipitaţi în goană la un congres vinde n-au ce căuta, decît doar ca să conrupă tineretul. Luciditatea şi simţul critic al oamenilor maturi le-a ruinat orice credit. Au fost alungaţi de pretutindeni. Nimeni nu le mai acordă stima. înţelegem atunci că nu le rămîne decît seducţia studenţimii. De la Coriolan Drăgănescu al lui Caragiale şi pînă azi, partidele fără scrupule au exploatat buna ei credinţă. Studenţimea a avut adeseori imundul rol al diversiunilor politice în lupta diferitelor guverne şi opoziţii. Ne aducem aminte ce s-a întîmplat pe vremea votării constituţiei actuale, acum zece ani. Curatul ei naţionalism a fost pîngărit de scopuri josnice. Cu mîna ei s-au luat cărbuni în locul altora. Şi de multe ori ea singură a plătit oalele sparte.

Altădată, toate aceste perverse calcule puteau să meargă. E abject astăzi, cînd suferinţa le încreţeşte pre-

matur fruntea, cînd grijile îi apasă, ca studenţii să mai joace rolul de instrumente. E criminal să stai la pîndă şi, cu ajutorul a două-trei formule care crezi că pot prinde, să-i momeşti, captînd un entuziasm curat pentru socoteli prea personale. Nimeni n-are dreptul în aceste momente să speculeze tineretul. El singur să-şi mediteze şi să-şi aleagă destinul. Un cordon sanitar trebuie organizat la Băile Herculane, iar bătrînelor curtezane aplicată legea contra prostituţiei.

(1 aprilie 1934)

TRIUMFUL FUZIUNII

Unul din marile avantaje ale regimului democratic parlamentar e măsurarea pînă în cele mai mici nuanţe a temperaturii politice într-o ţară şi într-un moment dat. Votul universal e un sensibil termometru al celor mai uşoare schimbări de opinie, chiar al capriciilor corpului electoral. Iată o alegere la care nu s-a pus o deosebită pasiune, la care nu s-a făcut propaganda cea mai intensă, la care nu s-au răscolit pînă în adîncuri pasiunile politice şi care, oarecum prin generaţie spontanee, creează un puternic curent pentru a ratifica un act politic.

Persoana d-lui Lupu, figura sa atît de populară şi de simpatică, temperamentul său neobosit de tribun, amintirile şefiei sale de altădată la Ilfov au fost factori care au avut fiecare importanţa lui. Ceea ce a fost însă masiv determinant în remarcabilul succes electoral de alaltăieri a fost, fără îndoială, ideea fuziunii. Nu numai că aceasta a fost ratificată, dar diagnoza stării sufleteşti a muncitorimii bucureştene şi a ţărănimii ilfovene care a votat cu Partidul Naţional-Ţărănesc arată că masele populare *doreau* din răsputeri regruparea forţelor ţărăniste, că ele erau mîhnite, deprimate de luptele fratricide între cei care reprezintă ideea ţărănistă. Votul lor a fost o explozie de bucurie, o aplaudare frenetică a actului fuziunii, care era pentru ei un vis mult aşteptat.

Acest semnal al dorinţelor populare trebuie să fie ascultat şi de cei care au mai rămas în afară încă de marea matcă ţărănistă. In special, printre fraţii noştri basarabeni, aşa de sensibili la indicaţiile maselor ţărăneşti, aşa de democraţi, cerinţele mulţimilor trebuiesc adînc meditate. Dispreţul, indiferenţa, pornirea chiar a maselor contra partidelor mici, contra risipirii forţelor politice au fost evidente.

Doctorul Lupu poate, astfel, să aibă conştiinţa că gestul său n-a avut semnificaţia unui capriciu personal. Cu adînca sa intenţie, el a înţeles porunca maselor şi a ascultat-o. Masele i-au ratificat gestul şi i-au dovedit că s-au simţit înţelese.

Iar Partidul Naţional-Ţărănesc, care-şi vede numai după cinci luni de opoziţie triplate voturile, se vede iarăşi speranţa de mîine a ţării.

Dar alegerea de alaltăieri a mai arătat ceva. Aproape în mod automat ţara s-a declarat, cu o claritate desăvârşită, devotată regimului constituţional. Am asistat parcă la o alegere în Anglia, unde marile partide se compensează în faţa corpului electoral, prin voturi care oscilează numai în două direcţii. Pe măsură ce un guvern îşi uzează popularitatea, celălalt partid al „opoziţiei M. S Regelui" cîştigă proporţional. Se zicea altădată că dezorientarea politică a ţărănimii face loc unei permanente curiozităţi de ceva nou. Ea ar vrea mereu altceva, ar fi mereu în căutare de partide inedite. Alegerea de la Ilfov a spulberat şi această legendă. Ţărănimea e sătulă de aventuri. I-a încercat pe toţi şi astăzi *ea este doritoare de linişte şi stabilitate,* voindu-se guvernată numai de cei pe care-i cunoaşte.

(5 aprilie 1934)

CRIME, COMPLOTURI, CONSPIRAŢII ETC.

Economistul german W. Sombart scrie undeva că : „anarhismul e expresia revoluţionară a ţărilor agrare". în ţările industriale, proletariatul puternic şi masiv, conştient de puterea sa, se organizează făţiş în luptă organizată pe temeiul parlamentar şi democratic în vederea cuceririi puterii politice pe cale paşnică şi legală. Dar în ţările agrare, în cele de acum treizeci de ani mai ales, unde

partidele ţărăneşti nu dezvoltaseră conştiinţa ţărănimii, unde masele rurale zăceau în inconştienţă şi marasm, democraţia parlamentară nu oferea nici o supapă protestelor populare. Indignarea îndiguită, înăbuşită, cu căluşul în gură, se revărsa în acţiuni individuale teroriste, în atentate şi comploturi.

Aşa s-a întîmplat în Rusia ţaristă, în Spania pronunciamentelor şi dictaturilor militare. Cîte un atentat se anunţă periodic în Italia fascistă.

România, deşi ţară agrară, a fost ferită de un asemenea flagel. Cum s-a observat, firea poporului nostru nu e nici crudă, nici sadică. Iar temperamentul curent al românului e înclinat mai degrabă spre zeflemea şi glumă.

Iată însă că de o bucată de vreme, comploturi şi crime, conspiraţii şi proiecte de atentate curg ploaie. După o statistică mai veche, criminalitatea ordinară, de drept comun, era foarte scăzută în România, iar cea politică aproape nulă. într-un secol abia două, trei încercări. Acum însă, slavă Domnului, sîntem serviţi din belşug. Ce înseamnă această schimbare ? Cum s-o tălmăcim ?

Criminalitatea politică e un simptom. Ea permite diagnoza unui stigmat morbid. Crimele politice exprimă răbufnirea unor patimi refulate, comprimate, fără putinţă de altă manifestaţie. Răsfoiesc vechi cărţi asupra istoriei spiritului revoluţionar şi al societăţilor secrete, acelea ale lui Roequain sau Delahodde. Aflu de acolo că societăţile secrete apar, mişună mai întîi în timpul inchiziţiei medievale, apoi în timpul absolutismului vechiului regim în Franţa, apoi la începutul sec. XIX în Italia. în secolul trecut, în Franţa, conspiraţiile cresc sub Carol al X-lea, Ludovic al XVIII-lea şi Napoleon al III-lea, adică în timpul absolutismului. Şi descresc vertiginos sub Ludovic Philippe şi sub republica a treia. Carbonari, Maffia, Francmasonerie etc, toate acestea sînt o floră microbiană care nu prinde decît în timpuri de ilegalitate, de tiranie, de capriciu, de instabilitate. Cînd regimuri personale, de bun plac împiedecă legea. Cînd guverne slabe confundă ordinea cu represiunea. Cînd teroarea e luată drept autoritate. Cînd hotărîrile sînt şovăitoare, cînd inimile tremură cînd egoismele individuale nu gîndesc decît la confort şi comoditate, cînd prestigiul nu vine de nicăieri.

încolo, despotismul poate creşte la infinit. Măsurile represive pot spori mereu. Acţiunea clandestină şi subversivă se va coborî tot mai adine şi se va ascunde tot mai bine. Remediul adevărat e simplu. Guvernele să respecte strict şi riguros constituţia şi legile. Toţi egali în faţa dreptăţii. Să se pedepsească imediat şi implacabil hoţii şi profitorii. Mecanismul constituţional să fie strict. Dar mai ales să se respecte cu toată bunăvoinţa şi cu toată dragostea obiectivitatea, imparţialitatea. Un regim de iubire şi de dreptate care să ne impună tuturor. Să silească să tacă şi minţile cele mai critice şi inimile cele mai rebele.

(15 aprilie 1934)

A CUI E VINA ?

In numărul de duminecă al ziarului *Curentul,* d. Pamfil Şeicaru scrie un articol nu numai frumos — ceea ce nu e surprinzător, — dar şi adevărat.

Toată lumea cunoaşte talentul fugos, temperamentul clocotitor care ştie, găsind epitete în acelaşi timp proprii şi viguroase, să marcheze pregnant situaţiile şi oamenii. Dar d. Pamfil Şeicaru are şi principii. D-sa e un naţionalist integral. Sînt două feluri de naţionalişti. Unii, conştienţi că sînt, simt nevoia să o spună mereu. Fie în diatribe contra altora pe care-i găsesc insuficient patrioţi, fie teoretizînd mereu în dogme axiomatice un crez, care fiind aşa de firesc, n-ar mai avea nevoie să fie măcar mărturisit. E poate vina noastră că sîntem prea puţin naţionalişti. Raritatea creează valoare. E ca şi cu cinstea. Auzi adesea admirîndu-se un om : „mai presus de toate, e foarte cinstit". Dar cinstea ni se pare oarecum o calitate obligatorie, presupusă ca şi aceea de blond, înalt, scurt etc. Ea nu e o virtute, fiindcă trebuie să fie o realitate, în alte ţări, a spune de cineva că e cinstit, relevarea ar produce mirare. Ar fi considerată ca un pleonasm. Tot aşa ar trebui să fie şi cu patriotismul. Sînt însă oameni care simt nevoia să teoretizeze, să fie conştienţi de stări obişnuite.

Există şi un alt fel de naţionalism. E cel ***inconştient.*** Oricăruia din noi îi bate inima, îi digerează stomacul, îi

funcţionează ficatul. Inchipuiţi-vă că cineva ar fi atent la aceste funcţiuni, le-ar pîndi mereu în mecanismul lor, ie-ar preaslăvi rolul, le-ar indica, imperativ, necesitatea. După cîte ştiu, afară de ipocondrici, fiecare digeră sau palpită, dar nu dă o deosebită importanţă acestui lucru. Sînt mulţi oameni în această ţară care se simt români, cum se simt slabi ori graşi, care acţionează ca atare, ajută prin umile, consecvente acţiuni cotidiene patria lor, fără măcar să-şi dea seama.

Să admitem însă că atunci cînd viscerele funcţionează prost, începem să ne simţim inima, rinichii, ficatul. Să admitem că naţionalismul nostru şchiopătează şi că trebuie întărit printr-un exces de conştiinţă.

D. P. Şeicaru face parte din naţionaliştii teoretici şi ostentativi. E alarmat de deficitul nostru de patriotism şi vrea să-1 umple.

Domnia sa a găsit reţeta în naţionalismul francez de la *Aclion francai.se*. Se ştie că Leon Daudet şi Ch. Maurras acuză toată Franţa democrată de trădare naţională. Argumentele lor antidemocratice sînt cunoscute : parlamentarismul e steril, verboman, democraţia exclude unitatea, dezmăţul electoral înveninează ţara, regimul partidelor este în dezastru etc. etc.

Şi ani de-a rîndul, zi cu zi, talentul variat şi complex al d-lui P. Şeicaru riscă să devină monoton şi tern, repetînd, în marginea oricărui fapt cotidian, aceleaşi şi aceleaşi consideraţii.

Orice crimă — de la asasinarea lui Eusebiu Popovici * pînă la lipsa de ploaie — constituie o nouă sarcină în spatele democraţiei. Nici nu observa d. Şeicaru că insuficienţele democraţiei de aiurea nu există la noi, unde autoritatea executivului, care el singur îşi creează majorităţile, nu creează niciodată, niciunui guvern vreo dificultate. Cu alte cuvinte, noi am realizat fără zgomot şi fără să ştim, tot ceea ce cer Maurras şi Daudet pentru Franţa.

Dar iată că, în articolul de duminecă, d. Şeicaru recunoaşte că în ultimii patru ani am avut zece guverne şi patru parlamente, că orice guvern, abia instalat, începe

* Deputat liberal, asasinat în noaptea de 26 spre 27 februarie 1934 de către doi elevi de liceu, intraţi în locuinţa sa pentru a-l jefui. (n. ed.)

să fie bîntuit de o febră de instabilitate, sabotat în mod misterios de zvonuri enigmatice, ruinat încetul cu încetul, „O continuă instabilitate, o zmunciturǎ continuă a liniştii, o antrenare a ţării la sentimentul provizoratului autorităţii de stat... abia şi-a luat omul în primire departamentul, abia a luat contact cu serviciile incepînd să se pună în curent cu problemele în curs... şi un alt ministru îl înlocuieşte... In mai puţin de patru ani, zece ministere ! Abia s-a format un guvern şi se aud şoapte de prohod, zvonuri prind consistenţă spre a deveni buimăcitoare realitate. O atmosferă cu grea respiraţie de serai. Nimeni nu mai este sigur de nimic, provizoratul a luat ritm de goană, — galopează fără popas, mereu înainte spre necunoscut, ca bolnava ispită a unei catastrofe finale... Din această nesiguranţă, din această continuă schimbare de oameni, de programe, de ritm, ce ordine morală poate să răsară ? Simţi pretutindeni zvîcul anarhiei : ţara dă semne de alienaţie mintală, — de neuroastenie cu icniri isterice." Foarte frumos spus. Şi mai departe d. P. Şeicaru recunoaşte : „La noi — legea electorală, o oarecare pasivitate a alegătorului, discretele mijloace de constrîngere administrativă asigură întotdeauna guvernelor compacte majorităţi, foarte docile, excesiv de plecate voinţei guvernelor. *Nu se cunoaşte la noi un guvern căzut pe calea unui vot potrivnic dat de parlament.* Am fi deci fericiţi de acea instabilitate ministerială care macină autoritatea, destrămînd disciplinele statului. Se întîmpla — adaugă d. Şeicaru — ca nici acest beneficiu să nu-1 avem".

Aşadar, nu democraţia şi parlamentarismul — insuficient, după cum recunoaşte şi d. Şeicaru — sînt cauza instabilităţii, a nesiguranţei, a neliniştii. Nu ţara cu masele ei provoacă haosul. Aşadar, există şi regimuri de autoritate care pot fi capricioase, instabile, care pot provoca nesiguranţa şi neliniştea. Un partizan fervent al regimurilor dictatoriale recunoaşte el singur, loial, că, de data asta cel puţin, vina nu e a democraţiei. Atunci, o întrebare tragică, disperată se pune singură, implacabil : „A cui e vina ?".

(18 aprilie 1934)

SUPERSTIȚIA TINERETULUI

Nu știu căror legi ascunse de psihologie colectivă va fi răspunzînd fenomenul adorației tineretului. Este un fapt cert însă că de la război încoace asistăm la un nou cult. Tineretul în sus, tineretul în jos, tineretul ne va mîntui, tineretul trebuie captat, tineretul trebuie înțeles, ascultat etc. etc. In pedagogie, avem de-a face cu Majestatea Sa copilul, în literatură, romanele se ocupă, cu o stranie predilecție, mai ales de adolescenți, iar în politică, ca să zic așa, studențimea primează. Se organizează batalioane de asalt, societăți de gimnastică — ceva mai puțin societăți culturale —, dar toate se alcătuiesc din si pentru tineret. în știința psihologiei, s-a creat un capitol special pentru adolescenți. Tineretul a ajuns o clasă socială, o tagmă în stat, dar mai ales o meserie. A ajuns rentabil să fii tînăr. Vedem atunci cum cărunți și respectabili quinquagenari, ajunși la vîrsta critică, încep să se fardeze, să facă ca Faust contract cu dracul, ca să întinerească. Și, ca să întinerești, cel mai bun mijloc e să prezidezi o societate de tineret.

N-am văzut pe onorabilii domni N. Berceanu și dr. I. Costinescu prezidenții tineretului liberal ? Se zice că și dr. Leonte Moldoveanu va ajunge în fine ceea ce se cheamă tînăr de viitor.

Iată însă că ziarele aduc știrea despre doi elevi de liceu care, suportînd prestigiul gangsterilor americani, după pilda lor, au încercat să fure o fetiță de cinci ani ca să șantajeze apoi părinții.

In București, trei elevi de la Lazăr, constituiți în bandă, inițiați în toată tehnica spargerilor, intră într-o casă și comit un odios asasinat. .Ieremiadele și blestemele încep. Vina e aruncată, rînd pe rînd, frivolității și inconștienței părinților, decăderii familiei, lecturii romanelor polițiste, filmelor de cinematograf etc. etc.

E evident că trăim timpuri de tranziție în care etica, cel puțin aceea pe care am apucat-o noi, e într-o profundă criză.

E adevărat că familia sub varii cauze economice și sociale e în descompunere, că romanele polițiste și filmele pot aprinde mințile și halucina adolescenții pînă la un

somnambulism special cunoscut în psihologie. Dar este, mai ales, altceva.

E conștiința tineretului de forța și importanța lui în societate. E prestigiul profesiei de tînăr. Totul pentru tineret, tineretului îi e permis orice. Dacă face politică și asasinează, indulgența judecății îl ocrotește : „bieții băieți sînt cruzi și neștiutori ! Sînt copiii noștri. Numai ei au inima curată etc. etc".

Dacă sparg geamurile și devastează avutul oamenilor, sînt, evident, copiii noștri. Dacă intră fără bilet și devastează teatrele, fără nici o îndoială sînt copiii noștri. Dacă își bat profesorii, întrețin dame la 16 ani și vor mașină la optsprezece : bată-i vina, așa e tineretul zburdalnic. La o parte ! Toate drepturile pentru', tineret !

E adevărat că ultima generație e nenorocită și fără speranțe roze de viitor. Dar mai e și o mentalitate grozavă care o bîntuie. O sete comună, trivială de confort cu orice preț, o nevoie aproape bestială de a ajunge iute, fără muncă și fără talent. O busculadă rapidă care ignorează legile tăcute ale răbdării, ale așteptării, ale muncii conștiincioase făcute în plină datorie.

Există fără îndoială șomaj intelectual, dar și pretențiile nu sînt potrivite cu vremurile.

Anul trecut un licențiat în litere, care mă asigura că moare de foame, mi-a cerut să intervin pentru o slujbă. Am obținut pentru el funcție în Finanțe, la Tighina, plătită cu șase mii de lei lunar. Dar cînd i-am anunțat rezultatul mi-a răspuns oarecum indignat că la Tighina el nu merge și că preferă să stea în mizerie la București.

Citiți, în schimb, jurnalele franceze care anunță un concurs pentru un loc de medic în Senegal unde bîntuie musca țețe și frigurile galbene. Se înscriu o sută de candidați, din care un sfert sînt eminenți. Și merg în Senegal ori în Congo cu speranța ca după zece ani de muncă să ajungă în Maroc, iar după alți zece să parvină într-un orășel de provincie în Franța.

Amintiri melancolice mă cuprind. Mi-aduc aminte de adolescența noastră modestă, sfioasă. Pe atunci, noi eram fericiți să fim primiți în vecinătatea unui om important și stînd neobservați de nimeni într-un colț să-i sorbim vorbele. Eram fericiți să ni se dea de făcut o corectură măcar la o revistă. Dacă ni se permitea o recenzie, ne ridicam în al noulea cer. Azi nevîrstnicii ignoranți taie

vorba profesorului la seminar, vor să semneze de ia cincisprezece ani articolul de frunte, chiar cînd n-au de spus decît platitudini şi locuri comune. Consideră pe cei de treizeci de ani bătrîni isprăviţi şi dau ghes oricum să le ia locul. S-a inventat războiul generaţiilor care ţine loc de luptă de clasă marxistă. Ierarhia vîrstelor a dispărut, în orice caz e considerată ca o pură idioţie. Sînt societăţi în Australia centrală unde copiii îşi suie bătrînii părinţi în copaci şi apoi scutură crengile ca să-i răstoarne jos şi să le rupă ciolanele. Sînt însă şi ţări — e adevărat că una se cheamă Franţa — unde octogenarii ca Clemenceau, Doumergue îi conduc destinele în cele mai grele clipe.

S-a creat la noi o filosofie după care tinereţea e o valoare în sine. Adică adolescenţa nu e un simplu instrument care preţuieşte atît cît preţuieşte cauza căreia o închini, ci un scop suprem, un bun ideal, indiferent dacă eşti cretin ori genial, criminal ori sfînt. Să fii tînăr, atîta importă. Tinereţe pentru tinereţe, ca de pildă artă pentru artă.

Dar mai este şi o altă morală : tinereţe, adică energie în plus, pentru ceva, pentru a servi o cauză, un ideal, o nebunie de generozitate.

Astfel de tinereturi au societăţile sănătoase.

(22 aprilie 1934)

PROBLEMA REGIILOR AUTONOME

Apărătorii regimului parlamentar pot fi mulţumiţi. Cu ocazia legii prin care se suprimă regiile autonome * s-au pronunţat discursuri remarcabile, care ar fi putut figura în cele mai vechi şi mai exigente parlamente occidentale. D-nii V. Madgearu şi M. Ghelmegeanu au desfăşurat, ore de-a rîndul, o documentaţie masivă, dublată de o dialectică strînsă şi subtilă în acelaşi timp. Au prezentat bilanţuri şi conturi, au arătat inconveniente şi pierderi evitate, au arătat o prosperitate evidentă, pe care regiile autonome, înainte de legea comercializării n-au cunoscut-o niciodată.

Dar toate au fost de prisos. Guvernul urmărea cu orice chip un rezultat demagogic. I se păruse, la un moment dat, că opinia publică — alimentată zilnic de presa Partidului Liberal — cerea suprimarea acestor regii. Dar guvernul liberal nu asculta decît ecoul propriei sale voci, se asculta pe el însuşi, confundat printr-o autosugestie cu marea masă a poporului.

Dar să zicem că cetăţenii grăbiţi, prost şi insuficient informaţi, ar fi cerut imediata suprimare a acestor regii, care dintr-un adînc şi înalt principiu economic deveniseră marfă de tîrguială electorală. Să admitem că exagerările şi calomniile aduse în privinţa tantiemelor consiliilor de administraţie (prezentate cu teribilă rea credinţă la cifre astronomice) ar fi fost formulate de o parte a opiniei publice şi nu de înşişi membrii Partidului Liberal.

Să admitem — prin absurd — chiar că unii oameni din conducerea acestor regii n-au fost la înălţimea misiunii lor. Ei şi ? O proastă funcţionare nu poate compromite niciodată un principiu. Se îndreaptă greşelile accidentale ale personalului, se înlătură pe cei care au greşit şi utilitatea instituţiei rămîne mai departe.

Dacă o piesă de Shakespeare e jucată de actori proşti, valoarea literară a piesei scade ? Dacă o mitralieră de rară perfecţiune tehnică e mânuită de soldaţi stîngaci, înseamnă că mitraliera nu e bună ? Nu. Se înlocuiesc actorii şi soldaţii, iar piesa şi mitraliera rămân excelente mai departe.

Astfel, toate criticile aduse în privinţa unor pretinse abuzuri nu pot înlătura avantajele şi calităţile unui sistem economic. Măsuri cu caracter administrativ se puteau lua pentru a perfecta sistemul. Suprimarea legislativă a însuşi sistemului a fost o eroare teribilă a căror consecinţe — ca şi ale artileriei de cireş din evul mediu, care, explodînd, omora mai mult partizanii decît adversarii — vor lovi mai ales Partidul Liberal.

Dar trebuie să aducem guvernului acest omagiu că chestiunile de utilitate pentru ţară îi sînt indiferente,

* Este vorba .de „Legea privitoare la regiile autonome.," votată de Adunarea Deputaţilor şi de Senat în şedinţa de la 25—26 aprilie 1934 şi publicată în *Monitorul oHcial* din 4 mai 1934, prin care regiile autonome sînt desfiinţate şi trec sub administrarea directă a ministerelor de resort, (n. ed.)

dacă nu coincid cu o tactică de partid. Or, agitată tendențios şi prezentată fals ani de-a rîndul, chestiunea regiilor autonome devenise un admirabil subiect de platformă electorală.

Probleme adinei însă se pun altfel pentru omul politic de orizonturi şi altfel pentru sociolog.

Capitalismul de nuanță liberală, de formă manchesteriană e în toată lumea în criză. Pretutindeni citadelele vechii lumi, concepute după lozinca „laissez faire, laissez passer", se năruie. La noi, cel puțin, a atins proporții catastrofale. Capitalul bancar e la pămînt. Capitalul agrar e în fond desființat şi a trebuit intervenționismul de stat sub aspectul legii conversiunii ca să-l salveze, industria, ca şi comerțul, sînt într-o paralizie totală. Inițiativa privată, în aceste condiții, nu mai poate satisface toate cerințele vieții economice. Nu mai putem conta astăzi numai pe jocul natural al forțelor individuale.

Statul, ca în toate țările, chiar fără voia sa, e silit să se amestece mereu. El moşteneşte epavele intreprinderilor particulare, pe care din motive sociale trebuie să le ducă mai departe. El trebuie să intervină mereu. Cu atît mai mult, el trebuie să se gîndească a-şi conduce singur averea după o gestiune comercială. Intr-o țară ca a noastră, pîrjolită pînă la distrugere de criza mondială, va trebui, mîihe, să susținem în multe domenii un capitalism de stat, fiindcă nu mai avem un altul. Dar acest capitalism nu va putea trăi şi fructifica după criterii strict birocratice.

Regiile autonome comercializate au deci, în afară de folosul lor imediat, după care aduc beneficii superioare sub forma actuală, şi unul educativ pentru viitor.

Regiile autonome creează cadre şi formează o educație economică, pentru o viitoare economie etatistă, în domenii unde inițiativa particulară nu mai poate funcționa. Ele antrenează către moravurile economice de mîine. Măcar din acest punct de vedere nu trebuiau desființate. E adevărat însă că, gîndind astfel, guvernul ar fi avut o platformă electorală în minus. Şi, fireşte, atîtea sacrificii nu-i putem cere.

(28 aprilie 1931)

REGIONALISM LIBERAL

O bună parte a guvernului, cu primul ministru în frunte, s-a deplasat în Ardeal ca să cunoască la fața locului nevoile şi dezideratele locale. * O fotografie a unui ziar de dimineață ni-l arată pe d. G. Tătărăscu, ca pe un alt Avram Iancu, în mijlocul moților. D-sa păşeşte grav, marțial şi pe figura-i senină, neturburată de fiorul niciunei dificultăți, se desprind parcă şi pentru noi asigurări că d-sa veghează conştient şi competent la necazurile populației din munții Apuseni. O altă fotografie ne arată guvernul într-o sală de recepție, pronunțînd discursurile ocazionale cu care se salută şi se îmbărbătează o provincie. N-au lipsit, fără îndoială, nici fanfarele triumfaie, nici estradele înflorite, nici poate defilări în costume pitoreşti care se arată de obicei, pentru mîndria neamului şi pentru continuitatea istorică care leagă direct pe Buerebista şi pe Traian de guvernul de azi.

Toate bune şi indispensabile, desigur, azi, la un popor pe care seceta îl amenință cu spectrul foamei. Nouă ne place ostentația şi lucrul trebuia făcut, cum zic ardelenii, mintenaş. Dar, cu această ocazie, o altă întrebare ni se pironeşte obsedant în minte, o întrebare indiscrttă, dar insistentă. De cînd au devenit liberalii asa de regionalist! ?

Răsfoim vechi discursuri şi vechi articole ale presei liberale. Să fi fost poate prin anii 1926, 1927 şi poate 1928. Ideea regionalistă era atunci denunțată ca antinațională.

Suprema lege era unitate națională — aş zice bucureşteană — a statului. Imperativele trebuiau să plece de pe Calea Victoriei, prefecții erau selectați cu îngrijire dintre chefliii şi jouisseurii Capitalei (mi se pare că la una din Tîrnave a fost numit chiar un actor de cafe chantant), funcționarii furnizați de aici, de peste Carpăți, Societățile anonime, minele, băncile trebuiau să aibă investitura şi participația copioasă a băncilor liberale din metropolă, mo-

* Vizita menționată a avut loc pe 3 mai 1934 la Cluj şi pe 4 mai la Cîmperii şi Huedin, făcînd parte din metoda ținerii unor. Consilii de miniştri în diverse regiuni ale țării, cu intenția de a rezolva mai direct şi mai prompt unele probleme locale, (n. ed.).

dele, cîntecele, mîncărurile la restaurante, toate, trebuiau să aibă pecetea singurului românism veritabil de dincoace de Predeal, să fie importate şi imitate din vălmăşagul bucureştean. Numai aşa însemna că fraţii noştri ardeleni sînt patrioţi, că-şi iubesc neamul şi limba. Altfel, totul era taxat de trădare, de pactizare cu inamicul. Ardealul trebuia să fie ceva cam ca Algeria pentru Franţa, sucursala docilă şi cuminte a iniţiativei centrului. Să fi spus atunci că provinciile au şi ele sufletul lor specific, particularismul lor secular, felul lor de viaţă aparte, obţinut printr-o altă dezvoltare istorică, că acest mod de trai trebuie respectat ar fi însemnat că te oferi singur în trădător vindictei publice. Ne mai aducem aminte de luptele teribile în jurul reformei administrative din 1929. Faţă de o lege care voia să stimuleze, să tonifice viaţa provinciilor, să le respecte viaţa lor tihnită, calificativele erau cam acestea : acţiune centrifugă, destrămarea statului, descompunerea naţiunii, anarhie şi cîte altele (ejusdem farinae). Centralismul absolutist care concentra totul la Bucureşti ajunsese o religie sacrosantă, faţă de care simpla contradicţie apărea ca un sacrilegiu.

Iată însă că guvernul a aflat că există şi provincii. Iată că în 1934 guvernul a descoperit Transilvania. Noi nu putem fi decît fericiţi. E dulce şi agreabil ca timpul să-ţi dea dreptate. Şi nu din plăcere sadică am anunţat cele de mai sus. Nici ca să scădem bucuria şi petrecerea de la Cluj. încercăm numai amărăciunea că acest lucru a fost înţeles aşa de tîrziu şi că s-a pierdut atîta vreme.

(6 mai 1934)

ALIANŢA PARAPONISIŢILOR

A zis cineva odată că n-are încredere în democratismul oamenilor cu parapon. Tirani înnăscuţi, cu sete de despotism, mereu gata de orice represiune, oferindu-se parcă voluptos să înece în sînge orice veleitate de justiţie ori de dreptate, se trezesc deodată revoluţionari hotărîţi a călca pe baricade, fiindcă peste noapte li s-a refuzat accesul la putere. Şi fără nici o tranziţie, fără pudoare în

inconsecvenţă, trec de la polul reprimării la cel al rebeliunii. Cu drept cuvînt, ranchiuna nu poate inspira încredere democratică. Sînt femei înşelate, care „par depit" se aruncă în braţele primului venit. Sînt politicieni care, cultivînd linguşeala fără să. obţină graţiile suveranilor, se supără brusc şi agită fîlfîind stindardul celui mai pur radicalism.

Majoritatea satrapilor sud-americani devin superbi justiţiari şi fioroşi conspiratori, de îndată ce nu mai pot exercita tirania. Ei se azvîrlă în braţele duşmanului de ieri şi cu o impulsivitate, cu o violenţă teribilă de moment, sărută azi ceea ce au scuipat ieri.

Observaţi natura alianţelor politice de la noi. Pînâ ieri, oamenii se înjurau, se blestemau, îşi zvîrleau crude anateme şi odioase insulte. E de ajuns ca o piedecă comună să le stea în cale şi cei mai nefireşti adversari devin deodată adevăraţi prieteni. Oamenii noştri politici nu se adună, nu se grupează niciodată organic, după afinităţi elective. Ei nu se întrunesc fiindcă au aceeaşi natură sufletească, aceleaşi principii, aceleaşi programe, fiindcă s-au călit laolaltă în lungi şi penibile lupte ori suferinţe. Ei se aliază, de obicei, fiindcă un al treilea i-a supărat. Reacţiune uşor analoagă cu aceea a negrului care, lovit de o creangă, loveşte pe tovarăşul de lingă el, ca să se răzbune — crede el — ordinea naturală a lucrurilor.

La Clermont-Ferrand, în Franţa, se ţine în momentul de faţă congresul Partidului Radical-Socialist. Se ştie că şase membri ai acestui partid au intrat în cabinetul de uniune naţională al d-lui G. Doumergue. Au intrat în momente de teribilă panică naţională, în ultimă instanţă, cînd totul fusese încercat ca să salveze ultimul bun al oricărui francez mijlociu : ideea republicană. Şi totuşi eminentul om de stat E. Herriot se găseşte azi hărţuit de membrii congresului, care îi reproşează că a acceptat o uniune, o alianţă cu oameni şi grupări care nu au între ele nici o comunitate de idei ori de program.

Căci există alianţe creatoare şi alianţe negative. Alianţe care se fac după îndelungi verificări ale unei identităţi de suflet şi de credinţă şi alianţe improvizate din calcule de oportunitate sau din ranchiune impulsive.

Ziarele de aseară aduc un comunicat care ne vesteşte că d. mareşal Averescu şi George Brătianu au încheiat un acord, spre a avea o atitudine politică comună faţă

de nu ştiu ce evenimente grave care ar putea să urmeze, în faţa pericolului, evident, orice unire e bună. Dar partidele în chestie abia acum au văzut că ar putea urma „evenimente grave" ? Abia acum au devenit lucide, după ce fiecare în parte au încercat, pe cont propriu, să obţină favoarea destinului pentru ele singure ? Desigur, „evenimentele" nu mai sînt grave dacă le conduc eu. Ele nu devin periculoase decît dacă sînt refuzat. D-nii Argetoianu şi Goga n-au, desigur, în momentul de faţă nimic revoluţionar. Dar s-ar putea să devină mîine, dacă conjunctura politică s-ar îndepărta de ei. Şi s-ar uni poate cu socialiştii sau mai ştiu eu cu cine.

Cînd Partidul Naţional, după o luptă comună de aproape un deceniu, s-a unit cu cel ţărănesc, a fost o uniune organică cerută de adînci afinităţi. Cînd dr. Lupu a fuzionat cu Partidul Naţional-Ţărănesc, a satisfăcut un imperativ cerut în mod necesar de structuri identice, aşa cum moleculele oxigenului şi ale hidrogenului se cheamă ca să formeze apa.

Dacă d. G. Brătianu ar fi fuzionat cu partidul d-lui Dinu Brătianu, legătura ar fi fost firească şi dreaptă. Din această concentrare a grupurilor, viaţa politică a ţării ar fi câştigat. Dar aşa ? Haosul e încă mai mare. Forţe eterogene se leagă la întîmplare, fiindcă au un necaz de moment. „Evenimentele grave" nu vor fi înlăturate pentru aceasta.

Dacă e vorba de o politică preventivă a viitorului ce se poate anunţa ameninţător, partidele să-şi mediteze îndelung programele, să-şi calce pe suflet, să înlăture ambiţii deşerte şi lăcomii nestăpînite şi să se unească în or • ganisme fireşti, bazate pe apropieri naturale. Astfel de sinteze pot fi creatoare. „Rendez-vous"-urile fortuite între paraponisiţi nu pot evita ameninţările viitorului.

(13 mai 1934)

EVENIMENTELE DIN BULGARIA

Am fost acum doi ani la Sofia. Un prieten din partidul agrarian, întrebat de mine asupra unor detalii din istoria politică a ţării sale, mi-a răspuns : „Ca să înţelegi

natura luptelor noastre de aici îţi voi arăta o carte care te va edifica complet". A doua zi, m-a condus în cimitirul oraşului şi mi-a spus : „Iată cartea de care era vorba. E aici. E scrisă în şirurile acele de pietre, cernite de vreme, peste care, printre inscripţii funerare şterse de vreme, cresc muşchii şi bălăriile. De la o mie opt sute opt zeci încoace, peste o sută cincizeci de miniştri au fost ucişi cu un cuţit, cu un foc de revolver ori cu o bombă, în plină stradă. Din ei, paisprezece foşti prim-miniştri." O decimare fratricidă sistematică, a unui popor înnebunit de frenezia maniacă a asasinatului. Şi prietenul meu, căzut pe gînduri, melancolic, a adăugat : „Cariera politică, la noi, nu e o sinecură. Oamenii politici trăiesc mereu sub prevestirea morţii. Gesturile lor, acţiunile lor sînt ca ale unui somnambul chinuit de fiorul sfîrşitului, posibil în orice clipă. Nicăieri, misiunea conducerii oamenilor nu are mai teribile riscuri. Cine s-a înscris într-un partid politic şi-a semnat şi testamentul, mai tîrziu ori mai devreme."

Fiecare ţară are stilul său politic naţional. Unele ţări au dat lupta în masele largi cu ajutorul votului universal, altele au cucerit congregaţiile religioase, altele sindicatele şi corporaţiile, altele armata, ori bancherii, unele în fine mînuiesc ca şi în timpul Renaşterii pumnalul şi otrava, conspiraţia sau conjuraţia militară. în fond, aceeaşi îndărătnică şi năvalnică lăcomie de putere, realizarea cu mijloace diferite. Dar în politică tocmai mijloacele importă.

Vecinii noştri au păstrat mereu această din urmă manieră. Viaţa lor politică seamănă cu aceea a popoarelor de civilizaţie iberică, al cărei caracter principal e politicizarea armatei. Am putea spune că gradul de maturitate politică se poate măsura după gradul de neutralitate al armatei. Şi vecina noastră suferă mereu, destinul ei se menţine tragic pentru a fi introdus armata în luptele politice. Amestecul armatei în politică are în primul rînd inconvenientul de a-i strica unitatea, de a o împărţi în clanuri rivale care se suprimă unele pe altele, pe acela de a o distruge de la singurul scop care trebuie s-o preocupe : apărarea faţă de duşmani. Dar mai e ceva. Politica militarilor accentuează prea mult pe mijloacele violente, pe acţiunile directe. Militarii elimină supleţea, tactul, măsura. Acţiunea lor e excesivă şi uşor alunecă pe panta

sanguinară, răspândind gustul teribil pentru suprimarea vieţii altora.

De patruzeci de ani, Bulgaria, intermitent, după epoci de linişte şi prosperitate, cunoaşte mereu perioade de teroare şi violenţă. Trebuie văzute atunci, în astfel de momente, străzile Sofiei. Oamenii stau pitiţi ca de frica unei invazii străine. Comerţul, economia naţională se suspendă, focurile de puşcă curg de la un etaj la altul. Patrule sinistre parcurg străzile pustii.

Se ştie cum a fost asasinat mişeleşte, acum zece ani, Stambuliiski, care, după cum s-a văzut mai în urmă, n-a vrut tocmai pieirea poporului său. Pe drumuri deschise de el, s-au ridicat în urmă alţii. Cu el, spun oameni serioşi de dincolo de Dunăre, au pierit într-o săptămînă unsprezece mii de oameni, împuşcaţi ca cîinii turbaţi de fraţii lor înşişi.* Acum acelaşi duh de nimicire şi, poate, aceiaşi oameni au suspendat o guvernare paşnică şi civilizată, au terorizat pe rege, scăzîndu-i complet autoritatea, smulgîndu-i cu sila decrete pe care cuminţenia lui refuza să le semneze. După semnele primelor zile, lupte civile feroce vor începe. O parte a armatei şi cea mai mare parte a partidelor s-au declarat ostile. Redresarea Bulgariei va întîrzia încă. Anarhia sîngeroasă va continua. Regele va trebui, prizonier neputincios, să privească pasiv frămîntarea nimicitoare a ţării sale.

In declaraţiile sale prime, guvernul insistă asupra nenorocirii economice provocate de criză. Există însă, în Bulgaria, o nenorocire mai mare decît toate dezastrele economice : e amestecul armatei în politică. Militarizarea politicii e răul care distruge o ţară cuminte şi inteligentă în păturile ei populare. Dar se vede că destinul sîngeros al Bulgariei nu s-a împlinit încă. **

(24 mai .1934)

* Autorul are în vedere lovitura de stat militaro-fascistă din 8—9 iunie 1923, prin care s-a instalat un guvern prezidat de Alexandăr Ţankov. (n. ed.)

** Articolul comentează, de fapt. noua lovitură de stat din 19 mai 1934, pnin care s-a instaurat o dictatură militaro-fascistă sub conducerea lui Kimon Gheorghiev. (n. ed.)

ŞI PE URMA ?

Jetăţenii paşnici şi tihniţi ai acestei ţări n-au noroc. Abia încep să-şi caute liniştiţi de treburile lor, abia întrezăresc puţină securitate, puţină previzibilitate pentru ziua de mîine, care să le permită ipoteze de stabilitate, prevederi fixe după care să-şi aranjeze afacerile măcar pentru o lună, două, cînd, deodată, pentru nu ştiu ce tainice mistere, pentru ce nepătrunse capricii, fără cea mai mică justificare obiectivă, totul este răsturnat pentru vreo soluţie fantezistă pe care bunul simţ o refuză.

Avem un guvern venit de abia de şase luni. S-au făcut alegeri generale mai mult sau mai puţin libere, dar e sigur că atunci lumea l-a vrut într-o proporţie majoritară. Guvernul acesta e în plină elaborare, se munceşte să ne arate ce vrea. Bun sau rău, sîntem datori să-1 aşteptăm la lucru, să ne dovedească ce poate. Miracole în primele şase luni nu poate face nimeni. Puţin răgaz i se cuvine. In orice caz, în momentul de faţă, nici o greşeală grosolană, nici o dificultate inextricabilă de ordin obiectiv nu i se pune în drum. Un guvern a căzut după un an fiindcă nu a plătit salariile. Un altul, după un an jumătate, fiindcă... un altul vroia să vină la putere. Termenul merge scurtîndu-se. Vom avea guverne la trei luni, apoi la o lună şi în fine, pentru a potoli setea de variaţie, guverne săptămînale ori zilnice. Frenezia schimbărilor va linişti neuroastenia noastră. Dar va trebui să construim uriaşe ospicii în care o bună parte din cetăţenii acestei ţări, cu nervii zdreliţi, înnebuniţi de vîrtejul ameţitor, de inconstanţa haotică a vieţii, după care cea mai sigură premisă se schimbă într-o noapte, să fie internaţi. Viaţa noastră e parcă aceea a somnambulilor, a halucinaţilor. Pare că sîntem tîrîţi, într-un sabat de viteză, printre oameni şi lucruri, fără ca percepţia noastră să poată fixa ceva. Ce înseamnă acest ritm diabolic în care ne pierdem minţile ? Califii orientali, în cea mai exuberantă beţie a tiraniei, îşi decapitau, desigur, vizirii. Dar itot îi păstrau un an, doi. La noi, nici măcar atît.

Cărui om cuminte i-ar trece prin cap că un guvern care tratează şi a obţinut în străinătate o aranjare a datoriilor, care prepară bugetul, care-şi verifică popularitatea prin alegeri judeţene şi comunale, trebuie să plece? Şi totuşi abjectele culise, acele culise de aventurieri care n-au nimic comun cu lupta şi munca acestei ţări, acei cavaleri de industrie care trăiesc ca viermii din cadavre şi care trebuie deci să aibă mereu tot mai multe cadavre ca să-şi ofere opulente ospăţuri, toţi aceşti intriganţi neîncadraţi în viaţa ţării, profitori de răspîntie, samsari ai încurcăturilor au început să lucreze.

Se vorbeşte de un guvern personal de dictatură. Sîntem mereu ameninţaţi cu el. Nervii noştri au ajuns la paroxism. Să se facă odată, pentru Dumnezeu, şi acest guvern de dictatură şi să se isprăvească cu acest etern şantaj, atîrnat deasupra capetelor noastre. Nervii noştri se vor potoli calmaţi. Să se facă însă un adevărat guvern de dictatură. Adică un guvern despotic, arbitrar, fără nici o dulceaţă, fără nici unul din compromisurile mediocre, după maniera românească. Un guvern dictatorial integral, dus pînă la ultimele lui limite logice, astfel ca cei care-l plănuiesc să nu spună că n-au avut toată libertatea să-l facă cum vroiau. Să ni se ia toate drepturile şi toate libertăţile. Să renunţăm la tot, numai ca răspunderea celor care-l fac să rămînă întreagă. Aşa de întreagă, încit şi sancţiunile să fie apoi implacabile. Vom epuiza şi acest din urmă pahar al amărăciunilor. Să istovim tot răul care ne poate veni, ca apoi să putem spera la un liman definitiv. Nemţii au o vorbă : „desto schlimmer, je besser". Care româneşte înseamnă :„ cu cît mai rău, cu atît mai bine".

Ţara se va resemna în biciuirea care i se aduce. Dar să se ştie că dictatura mai sinceră ori mai ipocrită, mai veridică ori mai camuflată e o doctorie tare, tare de tot. E ultima doctorie. O întrebare se pune inevitabil : „Şi pe urmă" ? Cei care văd şi un poimîine ştiu că sancţiunile de data aceasta vor fi definitive.

(27 mai 1934)

DUPA FURTUNA...

Apele s-au potolit. Peste întinsul lor, s-a coborît calmul. Guvernul a rămas şi criza a fost evitată. * Pentru cîtă vreme ? Aceasta nu ne interesează pentru moment, După furtună însă, să ne scrutăm un pic conştiinţele, să ne lămurim tendinţele.

Partidul Naţional-Ţărănesc a luptat complet dezinteresat pentru triumful unui principiu. „Sine ira et studio", cum se zicea încă acum douăzeci de ani, cînd şedea bine să agrementezi un articol sau un discurs cu o citaţie latinească. Fără ură şi fără părtinire, deci. Nu ne-am îmbulzit la cucerirea puterii, nu ne-am recomandat în succesori profitabili, n-am speculat încurcăturile guvernului ca să-l moştenim. Nu ne-a interesat dacă [pe] cei care guvernaseră şi care trebuiau să plece îi chemau liberali, averescani, gogişti sau georgişti. Mai mult, am făcut memoria să tacă şi resentimentul să uite asupririle, ingerinţele, persecuţiile de altădată ale Partidului Liberal şi chiar abaterile grave ale guvernului de astăzi. Ne-au fost absolut indiferente raporturile lui cu noi şi făcînd abstracţie de orice factor subiectiv, pe deasupra ranchiunelor ori provocărilor de ieri, ori de unde ar fi venit, am judecat o situaţie în mod exclusiv obiectiv. Am dat alarma ca să se edifice şi tronul şi ţara, să nu fie înşelate de o pură aventură care voia să se prezinte naivilor drept o necesitate salvatoare. Dacă în locul liberalilor ar fi fost georgiştii sau averescanii, tot aşa am fi pledat. Nu ne interesează nici oamenii şi nici atitudinea lor faţă de noi, ci numai mecanismul şi sistemul.

Partidul Naţional-Ţărănesc priveşte determinismul adînc al lucrurilor. El ştia că o societate, o ţară, trăieşte prin sensul, prin tendinţele instituţiilor, prin opinia sa publică, prin aspiraţiile maselor care o compun. Improviza-

* Aluzie la tensiunea din mai 1934 între rege şi primul ministru cu ocazia unor avansări din cadrul armatei si în legătură cu intenţia lui Gh. Tătărăscu de a-l demite pe generalul Uieă, ceea ce Carol a refuzat iniţial. După demisia cabinetului şi unele consultări, suveranul a fost nevoit să readucă p» Tătărăscu ir. fruntea guvernului şi să accepte plecarea generalului Uică de la departamentul apărării, al cărui interimat a fost preluat de primul ministru, (n. ed.).

ţiile pot surprinde în zăpăceală pe unii sau pe alţii. Soluţiile nefireşti, care nu corespund nici logicii, nici bunului simţ, nici acelui mecanism strict care conduce un grup organizat de oameni, se pot menţine o clipă. Inanitatea lor le prăbuşeşte însă, imediat, în neant. De aceea, nouă' nu ne e frică de nimic ce nu e firesc, nu ne e frică de ceea ce e excesiv, artificial, exagerat.. Fenomene de acestea mor de la sine. Talleyrand avea obiceiul să spună, cu dreptate : „Tout ce qui est exagere est insignifiant".

Dar asemenea improvizaţii, chiar năruite, chiar înlăturate, îşi lasă efecte dezastruoase multă vreme încă. Am vrut deci să ferim ţara de convulsiuni inutile şi nefaste. De aceea, am pledat pentru gruparea organică a partidelor. De aceea, ne miră că Partidul Liberal de sub conducerea d-lui G. Brătianu, grupare care desigur are şi simţul răspunderii şi înţelegerea situaţiilor ir.ai mult decît altele, a căutat să sprijine printr-un acord factice o formaţie ministerială în care nu avea ce căuta, către care nu o chema nici o afinitate şi nici comunitate de vederi, dar pe care ar fi căzut însă, mai greu ca pe alţii care n-au nimic de pierdut, răspunderea unei guvernări fanteziste şi impopulare. *

Am vrut să apărăm, în fine, ***dreptul de a lucra*** al guvernelor, oricare ar fi ele. Un răgaz în durată, o posibilitate de creaţie în continuitate. Nu există societate în care schimbarea permanentă să nu fi adus un bine. Din contră, guvernările lungi, guvernările fericite „care n-au istorie" sînt cele care fecundează şi fac să rodească o ţară. Şi am sprijinit pentru ţară dreptul de a-şi da guvernul [pe] care-l vrea.

Acum după ce furtuna a trecut, ne reluăm fiecare vechile noastre poziţii. Guvernul să ia aminte şi să-şi încordeze puterile, să-şi verifice metodele. Creditul nu poate dura la infinit. Orice greşeală se plăteşte şi nici un principiu constituţional, oricît ar fi el de ortodox, nu poate salva un guvern neputincios.

(1 iunie 1934)

* Gh. Brătianu a avut atunci intenţia de a intra într-un guvern de coaliţie Al. Averescu, C. Argetoianu. (n. ed.).

ÎN POLITICA EXTERNA

Universul nu-l iubeşte pe dl. Virgil Madgearu. Ca să se ştie lucrul acesta, în toată ţara românească, redacţia susnumitului cotidian se năpusteşte regulat contra fruntaşului nostru, pe toate pretextele posibile, cu furii preconcepute, care au început să provoace surîsuri. Aşa de pildă, ***Universul,*** în dispreţul său suveran, cu care de altfel dl. Virgil Madgearu se acomodează de minune, a. găsit această rafinată manieră : nu-l numeşte niciodată, ci se mulţumeşte să-l desemneze cu titlul de „secretar general al Partidului Naţional-Ţărănesc" sau fostul ministru de Finanţe etc. Ce sadică cruzime şi cum trebuie să sufere dl. Madgearu !

Aşadar, ***Universul*** detestă pe dl. V. Madgearu. La urma urmei, este dreptul său, dragostea fiind un fenomen facultativ. Nu credem însă că această atitudine provoacă insomnii d-lui V. Madgearu. Iar ca ecou în opinia publică, autoritatea şi ascendentul d-lui V. Madgearu cresc de la zi la zi, chiar printre partizanii şi cititorii ***Universului.*** Aceasta fiindcă dl. Madgearu e dl. Madgearu, chiar cînd îl atacă ziarul din strada Brezoianu. Dar şi fiindcă ***Universul,*** exagerînd patima pînă la absurditate îşi anulează el singur veninul săgeţilor sale. Iată un ultim caz, care atinge proporţiile comicului celui mai pur.

Dl. V. Madgearu a fost invitat de Universitatea din Berlin ca să facă o conferinţă cu subiect economic, în adevăr, d-sa a vorbit cu competenţa şi talentul său recunoscut de toată lumea, în faţa unui numeros şi distins auditoriu. Ministrul nostru la Berlin a găsit cu cale, cum e şi firesc şi patriotic, să dea după aceea o masă în onoarea oaspetelui. Au fost invitaţi cîţiva miniştri şi, cum se obişnuieşte în asemenea ocazii, cîţiva funcţionari din Wilhelmstrasse. Cine ar fi găsit în acest lucru altceva decît împlinirea celui mai obişnuit protocol ?

Universul însă, apucat brusc de o stranie originalitate, găseşti, ghiciţi ce ? Nici mai mult, nici mai puţin, decît că Partidul Naţional-Ţărănesc intenţionează să-şi schimbe directivele politicii externe, rupînd tradiţionalele alianţe şi prietenii, adică despărţindu-se de Franţa şi de Mica

Antantă. Dacă din faptele de mai sus se pot trage asemenea concluzii poate judeca oricine. Dar dl. Stelian Popescu, directorul *Universului,* pe care-l ştim foarte legat ele dl. N.Titulescu, ar putea să se informeze de la ministrul Afacerilor Străine asupra politicii externe a Partidului Naţional-Ţărănesc.

Nu credem că a accepta o masă de la un stat vecin, cu care de altfel nu avem nimic de împărţit, înseamnă a rupe cu prietenii organice, cu alianţe indispensabile statului şi naţiunii noastre. Mai ales că o alianţă şi o prietenie nu se face *contra* cuiva.

Partidul Naţional-Ţărănesc acceptă şi recunoaşte din plin politica externă tradiţională. Aceea bazată pe înfrăţirea cu acei care ne-au ajutat în timpuri grele să ne întregim fiinţa naţională, care ne-o garantează şi ne-o recunosc mai pe urmă în integritatea ei pe baza tratatelor existente. Doritori din toate puterile să păstrăm liniştea noastră, noi rămânem cu tot sufletul alături de marile democraţii occidentale, angajate să păstreze şi să asigure pacea lumii. Nu provocăm pe nimeni, nu vrem tulburarea lumii, avem oroare de perspectivele unui nou cataclism mondial, ne apărăm doar „sărăcia şi nevoile şi neamul". Toate acestea duc la un sistem de înţelegere cu toţi cei care au aceleaşi interese ca şi noi.

Aceasta nu înseamnă însă că nu vrem şi alte prietenii, că nu vrem să păstrăm relaţii de bună amiciţie cu alte popoare cu care, cum se zice, nu avem nimic de împărţit. O alianţă nu e o interdicţie de a avea relaţii culturale ori economice cu alte ţări, *Universul* pledează, de pildă, pentru o apropiere româno-italiană. Dar, în acelaşi timp, el e unul din campionii principali ai înţelegerii noastre cu Franţa. Se contrazic aceste atitudini ? Nicidecum.

Partidul Naţional-Ţărănesc e credincios politicii externe tradiţionale a poporului român. Aceasta nu-l împiedică însă de a preconiza relaţii amicale, colaborări economice sau culturale fructuoase cu toate neamurile civilizate ale lumii. Toate acestea ni se par constatări de simplu bun-simţ. Cîtă doză de rea credinţă trebuie ca să se denatureze pînă şi adevăruri aşa de elementare ?

(3 iunie 1934)

în ultimele două săptămîni, au avut loc vreo şase alegeri de consilii judeţene în diferite judeţe. Corpul electoral este acelaşi ea şi la alegerile pentru Cameră, deci indicaţiile şi diagnozele pot fi exacte şi pentru ceea ce ar da astăzi o alegere pentru Parlament, în cîteva judeţe, (Argeş, Rîmnicul Sărat, Olt), Partidul Naţional-Ţărănesc a ajuns proape guvernul, diferenţa fiind de cel mult zece la sută. La Sibiu şi Chişinău, guvernul a fost bătut. Rezultatele celelalte se vor cunoaşte la timp. Dar semnificaţia acestor consultări e preţioasă chiar de pe acum, proporţional ou masa electorală consultată. Chiar în cele mai slabe organizaţii naţional-ţărăniste, creşterea voturilor e de sută la sută. Aşadar uzura guvernului a început în stil rapid. Sensul e clar : masele ţărăneşti sînt credincioase Partidului Naţional-Ţărănesc. Fascinaţi o clipă, în criza prin care trecem, de prestigiul noutăţii, atunci cînd un guvern vine la putere, ele revin masiv şi rigid la partidul de care sînt ataşate prin instinct şi ideologie.

Adevărat că uzura guvernului e consistentă la ambii factori constituţionali. Ultimele evenimente au indicat-o. Evident, cauzele discreditului sînt diferite la un factor faţă de celălalt. E iarăşi adevărat că uzura de sus în jos, la noi, e mai rapidă decît aceea de jos în sus. Masele au o inerţie mai mare, se mişcă mai greu, o rezistenţă conservatoare mai accentuată. De data aceasta însă, încrederea lor în guvern a început să se dizolve repede, dacă avem în vedere că Partidul Liberal n-are nici măcar un , an de guvernare.

Desigur, teoreticienii sociologi ai cafenelelor bucrreştene vor găsi că toate aceste dibuiri ale voinţei populare Sînt indiferente şi inutile. Ne vor debita iarăşi, fără nici o jenă pentru monotonie şi banalitate, acelaşi refren după care procedeele electorale sînt discreditate, aceleaşi diatribe contra dezmăţului electoral (deşi aceste alegeri se fac într-o impresionantă tăcere şi disciplină din partea Partidului Naţional Ţărănesc), aceleaşi teorii, în acelaşi timp false şi searbăde, despre dreptul elitelor (bineînţeles ei intrînd fără contest într-însele), despre ideea de ordine, despre ideea naţională ori statul totalitar.

Nu ni s-a spus însă niciodată pînă acum care mecanism de indicaţiune al uzajului guvernamental, care ba-

rometru al temperaturii politice a țării, mai perfecționat, s-a găst pînă acum, capabil de a înlocui consultarea electorală.

Poate apetitul cutărui intrigant fără partid sau al cutărui general dezafectat de a veni la putere ? Va recunoaşte oricine că aceste barometre sînt nițeluş mai subiective, decît clasicul, îmbătrînitul procedeu electoral. Se recunoaşte azi dreptul de autodeterminare a popoarelor în politica externă. Mi se pare că acesta e şi argumentul anti-revizionist cel mai puternic. Sufragiul universal e singura formă de afirmare a unei voințe naționale.

Fiindcă ar fi un nonsens să se admită principiul de autodeterminare numai în politica externă şi să se nege tn politica internă. Autoritatea unei hotărîri naționale o dă consultarea majorității.

închipuiți-vă un regim fascist — care înseamnă de obicei dominația (şi chiar exploatarea) unei minorități organizate asupra unei majorități ceva mai amorfe -— apărînd în fața politicii revizioniste integritatea fruntariilor noastre. Ar fi imediat întrebat dacă reprezintă voința de viață a majorității poporului. Altădată, guverne minoritare sau tiranice puteau apăra hotare. Dar justificarea lor era alta. Era o justificare de natură patrimonială, făcută pe baza dreptului de proprietate, nu pe baza principiului naționalităților. Sufragiul universal, aşadar, e singurul mod de afirmare națională.

Iar în politica internă, afară de tenebroasele combinații de culise, n-avem alt mod de exprimare a intențiilor majorității. Cînd procesul de uzaj al guvernului va fi evident şi definitiv, cînd va fi consumat întreg — şi nu trebuie timp îndelungat pentru aceasta —, indicațiile vor fi gata făcute pentru partidul nostru. Fiindcă jocul constituțional e simplu şi simetric. El are într-însul — cînd funcționează normal — ceva automat şi spontan deodată. Iată de ce, în ultimele întruniri, preşedintele partidului nostru, dl. Ion Mihalache, bazat numai pe consultări populare, a revendicat puterea, nu pentru el şi nici pentru partidul său, ci pentru masele populare care ne-o cer categoric.

(12 iunie 1934)

RUSIA ŞI ROMÂNIA.

Am lăsat înadins să treacă cîteva zile de la reluarea raporturilor româno-ruse *, ca abia apoi să ne controlăm impresiile, prin ecoul stîrnit în opinia publică. în genere, măsurile de politică externă sînt Ia noi numai aplaudate şi niciodată discutate. Ca şi în hotărîrile privitoare la armată, politica externă e înconjurată de un nimb mistic şi enigmatic, în care lumea de rînd n-are niciodată alt rol decît să aprobe.

Şi apoi, să fim drepți, românul, care e preocupat pînă la nebunie de politica internă, se cam dezinteresează de aceea care se duce peste hotare.

De data aceasta însă, aprobări frenetice şi unanime au plecat din toate părțile. Cercuri culturale, profesionale, oameni politici, reprezentanți ai Basarabiei, toată lumea într-un acord desăvîrşit a aprobat noua stare de lucruri. Ne aflăm aşadar în fața unui quasi-plebiscit național. Dl. N. Titulescu, făuritorul României pacifice, adică al consolidării României noi, a mers şi dc data aceasta pe calea instinctului şi a voinței naționale.

Cînd gîndim astăzi retrospectiv, ne este aproape imposibil să concepem cum de a fost posibil să scăpăm, rînd pe rînd, toate conjuncturile favorabile ale unei păci cu Rusia. Primul moment a fost desigur în jurul primilor ani, după război, atunci cînd Rusia şi-a regulat toate raporturile cu vecinii săi. Au mai fost şi altele. însă destinele noastre erau atunci conduse de oameni fricoşi, îmbuibați de vechi prejudecăți, incapabili să prindă, pe deasupra unor absurde superstiții, avantaje pozitive pentru noi.

Problema rusească, de mai bine de două secole, continuă să fie problema esențială a politicii noastre externe. Vechile tendințe imperialiste, comandate de imperative geografice şi economice, făceau ca Rusia să fie o permanentă amenințare pentru noi. Secularul drum către Constantinopol, lăsat încă de testamentul Iui Petru cel Mare şi visat de toți patrioții ruşi ca supremul vis național rusesc, nu ne lăsa să dormim în pace.

* Raporturile diplomatice .şi politice dintre România şi TJltSS au fast normalizate la 9 iunie 1934 prin .schimbul de scrisori dV la Geneva dintre miniştrii de externe ai color două țări, N! Titulescu şi M. Litvinov. (n. ed.)

Ceea ce trebuia să înțelegem noi, imediat după război, era faptul că numai o formă de guvernământ complet pacifică, pornită de la alte principii şi idealuri, pe care n-o interesează în mod direct cuceririle teritoriale, era singura cu care puteam face pace. Din contră, orice revenire a vreunui guvern, cît de apropiat de vechiul regim, ar fi tăiat între noi şi Rusia orice posibilitate de înțelegere.

A mai oprit elanul oricărei apropieri şi teama unui eventual amestec al Rusiei în politica noastră internă. Obsesia bolşevismului a fost pentru noi o tortură în ultimii ani. Am auzit adesea remarcabili oameni politici şi patrioți români, spunînd că preferă să renunțe la Basarabia decît să suporte vreo influență rusească pe teritoriul nostru ! Dar nimeni nu se gîndea că singurul mijloc de a îndepărta misionarii ruşi misterioşi, influențele ascunse şi ipocrite era de a lega simplu şi loial o prietenie directă cu statul vecin. în stare de duşmănie, fără nici o obligație față de noi, Rusia ne putea inocula în secret ori pe față orice directivă nepotrivită cu structura noastră socială. Era în dreptul lor de adversari s-o facă. Azi, cînd ne leagă relații clare, bine precizate, cînd o prietenie mai strînsă poate urma, Rusia va lua toate precauțiile ca să fim lăsați în pace. Fiindcă, dacă ar fi păstrat vreun gînd ascuns, de ce ar fi încheiat pacea ?

Să nu presupunem oamenilor, care nu sînt nici îngeri şi nici diavoli, mai multă perfidie decît pot avea.

Aşadar, pe lîngă avantajele păcii cu cel mai important vecin, vom avea şi pe acela al unei profilaxii mai mari în ce priveşte contagiunea socială de care se tem cercurile noastre burgheze. Ne vom dezvolta în pace şi amiciție. Vom dormi mai liniştiți noaptea, vom putea să ne cunoaştem mai bine. Dincolo de Nistru, nu va începe un imperiu de nepătruns al negurilor şi al misterelor aşa cum era pînă acum.

în ce priveşte avantajele economice, nu vedem cine ştie ce perspective îmbucurătoare. Rusia are o structură economică aproape identică cu a noastră. Afară de vinul şi fructele basarabene (considerate într-o societate ca cea sovietică ca produse de lux) nu prea avem ce le trimite. Şi nici ei nouă. Afară de aceasta, economia rusească este condusă după un sistem autarhic. E o economie închisă, în care relațiile de schimb sînt foarte reduse.

Am putea însă să ne înțelegm asupra unor măsuri comune de luat în politica petrolului. Sau în aceea a griului. Blocul statelor agrare se va mări, desigur, de azi înainte, şi cu Rusia. Pe baza acestor înțelegeri, măsuri de dumping, adică măsuri disperate, n-ar mai avea nici un sens.

Să felicităm deci încă o dată, cu toată căldura, pe dl. Titulescu care-şi serveşte atît de bine neamul.

(15 iunie 1931)

ȚĂRANII ŞI FRANȚA

Paul Morand a scris undeva odată că cele mai francofile popoare din lume sînt românii şi portughezii. Sînt, fără îndoială, şi alte popoare pe care un interes de conjunctură, un entuziasm momentan, un elan de o clipă le poate lega de Franța. Dar o dragoste total dezinteresată care să meargă pînă la contopirea completă cu destinele marelui popor latin, o înrudire definitivă bazată pe afinități radicale de cultură, de sensibilitate, de concepție analoagă a vieții nu veți găsi decît în atitudinea românilor pentru Franța. Numai aşa a fost posibil ca, într-un avînt frenetic de un lirism nițel exagerat desigur, patrioții români să strige în 1915 : „România poate să piară, numai Franța să aibă Alsacia şi Lorena". Dar asistînd alaltăieri la şedința Camerei, unde a luat cuvîntul preşedintele Barthou, am înțeles că Paul Morand are perfectă dreptate. Sala s-a găsit într-un sfînt delir, asemenea zilelor de revoluție. Piepturile clocoteau de pasiune, strigătele ieşeau violente şi răguşite, cu toții în picioare tremurau de acelaşi fior. Aproape toți oratorii au pomenit de faptul că orice român are două patrii : a lui şi apoi Franța.

Pe deasupra oricărui calcul politic, omagiul mergea către țara care a atins cel mai înalt grad de civilizație omenească. Franța este astăzi un mister de biologie colectivă.

Bătrînă, ca să fi aflat toate secretele experienţei, toate frînele prudenţei, toate nuanţele realismului, ea se reînnoieşte mereu cînd trebuie în sublime entuziasmuri proaspete, găsind formula vrăjită a eternei tinereţi.

Alte popoare pot avea cîte o calitate dominantă. Unele au în sînge muzica, altele filosofia şi arta, altele comerţul şi navigaţia, altele înţelepciunea celestă a religiilor.

Nici un popor însă nu a realizat o armonie sintetică mai reuşită, un aliaj omenesc mai complet şi mai organic îmbinat, în care raţiunea şi mistica, arta şi practica, entuziasmul şi bunul gust, îndrăzneala şi decenţa să trăiască mai bine împreună.

Franţa este un rezumat al umanităţii întregi. Ea e un compendiu al tuturor facultăţilor omeneşti. De aceea, este şi cea mai universală şi cea mai umană dintre ţări. în Franţa, orice cetăţean al globului se găseşte puţintel, măcar într-o privinţă, acasă la el. De aceea, Franţa conţine ceva de universalitate şi de eternitate, de aceea, ea reprezintă azi maximul de salt făcut deasupra gravitaţiei, deasupra bestialităţii care ne cufundă în animalitate. Ajunsă pe culmile de zenit ale împăcării de sine, la calmul clasic al perfecţiunii, Franţa reprezintă, în mod suprem, pacea şi liniştea în civilizaţie. De mai bine de un veac, această ţară n-a atacat pe nimeni, a suportat numai războaie defensive, a fost totdeauna de partea celor slabi, a combătut cu un sublim avînt toate cauzele mari ale dreptăţii, ale filantropiei şi ale democraţiei. Misiune întru toate sublimă, mai ales azi, într-o omenire năucită de toate aberaţiile barbariei, de toate instinctele primitivităţii.

Acestei Franţe, dl. Ion Mihalache i-a transmis în şedinţa Camerei omagiul ţăranului român. Ţăranul român, blînd şi paşnic, senin şi etern, locuitor al acestui pămînt de la începutul începuturilor, vrea pace, linişte şi înfrăţire. El nu doreşte cuceriri sau exploatări, el nu nutreşte nici ură, nici invidie pentru alte neamuri. îngîmfarea nu-1 îmbată nici să se creadă „supra-om" considerînd pe ceilalţi numai biete £inimale de muncă al căror rost e să-1 facă pe el fericit, nici să se creadă din os dumnezeiesc „poporul ales", trimis cu decret providenţial ca să cucerească lumea şi s-o organizeze. Grandomania rasei nu-1 ameţeşte. El nu cere decît să fie lăsat să muncească pe pămîntul strămoşilor lui, să trăiască în pace şi în înfrăţire cu toată lumea, acceptînd datorii şi respectînd drepturi. Ion Mihalache, vorbind în numele ţăranului, şi Louis Barthou, în numele Franţei, se întîlneau fără să vrea pe aceeaşi linie de înţelegere a existenţei, pe aceeaşi filosofie, pe acelaşi plan de etică umană. Franţa se poate sprijini pe ţăranul român, iar ţăranul român îşi găseşte în idealurile şi valorile spirituale ale Franţei justificarea teoretică a concepţiei sale de viaţă.

(23 iunie 1934)

PRIVELIŞTI GERMANE

Poporul german n-a fost niciodată fericit. De la Germania lui Tacit a războaielor religioase şi de la prigoana lui Bismarck pînă la înfiorătoarele episoade ale războiului mondial, istoria teutonică e o împletitură de atrocităţi, de masacre, de torturi fizice, de cruzimi brutale, exercitate de conducători înnebuniţi de delirul grandorii asupra unui popor apatic, visător şi indiferent la treburile cetăţeneşti. Ideea morţii e endemică în Germania. Cînd vrea să fie „chic", germanul poartă un inel cu cap de mort si mobilă în formă de schelet". Arhitectura şi pictura, de la „Melancolia" lui A. Diirer şi pînă la elucubraţiile hieratice ale unui von Stiick, strecoară în orice interior, în orice peisaj, o ţeastă rînjită ori o scenă de infern. Nu e rău ca ideea morţii să atragă atenţia din cînd în cînd oamenilor asupra inanităţii, asupra vanităţii sforţărilor lor.

în Germania însă, conducătorii, feroci şi implacabili, au inspirat mereu teme lugubre pînă şi în artă, ca să aducă mereu aminte supuşilor lor ceea ce îi aşteaptă dacă nu vor asculta orbeşte poruncile despoţilor.

în afară de cei ultimi doisprezece ani de democraţie, Germania n-a trăit decît în cel mai teribil absolutism. Aceasta însă a împiedicat poporul să se civilizeze, a oprit pe german să devină o adevărată personalitate, să capete gustul independenţei şi al libertăţii. Laşitatea cetăţenească a celor mai mari genii de la Kant şi Hegel pînă la cei din ziua noastră e notorie.

Dar această stare internă de groaznică oprimare a avut şi un alt efect teribil : a întreţinut mereu în popor gustul pentru cruzime, respectul pentru ferocitate, prestigiul sadismului.

Ceea ce s-a petrecut zilele trecute în Germania ne aduce înaintea ochilor imagini din alte secole, din secole, în alte ţări, de mult îngropate. Cînd te gîndeşti la ceea ce s-a petrecut în Belgia în timpul răboiului, la peripeţiile prime ale represiunii fasciste, la spectacolul sinistru de mai alaltăieri, cînd prieteni de decenii, înfrăţiţi în suferinţe, s-au masacrat cu mîna lor proprie unii pe alţii, evident că-ţi răsar în minte scene din Tacit, din inchiziţia medievală. *

Dar evenimentele din Germania împing la reflexii sociologice mai universale. Ni se arată clar mai întîi că orice putere absolutistă, pornită la început pentru un ideal, se transformă apoi în fastuoase abuzuri de confort. Ca şi şefii armatelor romane din epoca ultimului imperiu, atunci cînd cucereau o cetate ori un tron, comandantul batalioanelor de asalt, după cum indică circulara lui Hitler, alunecase spre moleşitoarele comodităţi ale viciului sexual, ale limuzinelor şi ospăţurilor sardanapalice. Oţeliţii „fuhreri", minaţi — ni se zicea — de aspre idealuri, ieşeau mereu beţi în public, se desfătau în prînzuri — numite diplomatice — care costau — spune oficial Iîitler — pînă la un milion două sute de mii lei lunar (30 000 mărci germane), nu se mai dădeau jos din superbe limuzine, în Germania celor şase milioane de muritori de foame. Golanii străzilor parveniţi la trai bun ! Eterna poveste a revoluţiilor improvizate fără ideologie !

Dar mai este ceva. Ni se arată pînă la evidenţă că dictaturile nu sînt decît forme provizorii şi anormale ale conducerii popoarelor. Orice regim neacceptat în mod liber, pe consultaţii repetate, se prăbuşeşte în ridicol, în dezgust şi sinistru.

In secolul nostru o singură dictatură, dar absolut una singură s-a menţinut. E aceea a lui Mussolini, susţinută de împrejurări complet speciale Italiei.

* Referire la lichidarea lui Ernst Rohm şi a celorlalţi conducători ai detaşamentelor de asalt de către Hitler, la 30 iunie 1931, în asa-numita „noapte a cuţitelor lungi", (n. ed.)

Perspectivele de viitor ? Ni se par foarte clare. Situaţia economică a Germaniei — ţară de industrie, de transformare de materii prime, pe care le importă pe trei sferturi — are nevoie de un export mereu susţinut. Izolarea Germaniei va aduce înrăutăţirea stării ei materiale. Cînd foamea va striga în stradă, cu ce forţe se va apăra Hitler, acum cînd batalioanele de asalt sînt trimise acasă ca să fie hrănite de familii şi să sporească mizeria de acolo ? Cu poliţie şi cu armată regulată. Dar acestea, dacă nu sînt în strînsă legătură cu conservatorii prusaci (tip Papen-Schleicher), nu sînt în orice caz, proprietăţi ale unui partid. Astfel Hitler e în vînt, la dispoziţia oricărui eveniment. Situaţia Germaniei e mai nelămurită ca oricînd.

(4 iulie 19341

RUSIA IN SOCIETATEA NAŢIUNILOR

Ameninţări sumbre de război pluteau în aer, nu mai departe decît luna trecută. Parcă fatalităţi oarbe pîndeau din umbră. Încă odată, Germania făcea tot ce-i stătea prin putinţă ca să împiedice pacea lumii.

Alaltăieri, Rusia a fost primită în Societatea Naţiunilor şi, ieri, d. Litvinov şi-a pronunţat discursul său, mulţumind popoarelor care au arătat încredere şi prietenie Rusiei sovietelor. Cu ocazia primirii Rusiei în Ligă, conştiinţa de pace a Europei s-a închegat unitar între popoarele de frunte şi, multă vreme despărţite, Franţa şi Italia au mers mînă în mînă, secundate de Anglia.

Configuraţia diplomatică se schimbă. Dar, în toate variantele, Germania rămîne tot izolată.

Voinţa de pace a Rusiei a fost manifestată clar şi categoric în cuvintele pe care le-a pronunţat reprezentantul său. Cuvinte calme şi potolite de civilizaţie şi umanitate. Ni s-a trecut pe dinaintea ochilor un crîmpei de istorie contemporană. 1919. Rusia sfîşiată de războaie civile, urîtă de toată lumea, închisă ca şi Franţa revoluţiei şi a lui Napoleon cu un implacabil blocus. Apoi puţin progres în încrederea lumii burgheze în timpul „nepului"

inaugurat de Lenin. în fine, planul cincinal şi efortul uriaş de redresare internă, care, orice s-ar zice, a impus lumii întregi.

în toată această scurgere de timp, de un deceniu şi jumătate, Rusia a avut două politici externe complet antipodice. în prima epocă, guvernele sovietice credeau în posibilitatea revoluţiei mondiale. Aşteptau ca cel puţin în cinci-şase ţări industriale, ajutate de contagiunea rusă, să izbucnească marile răscoliri contra ordinii burgheze. Raţionamentul lor era simplu : dacă Rusia înapoiată şi agrariană a putut face o revoluţie, cu atît mai mult o va face Occidentul, evoluat după toate legile sociologiei marxiste. Dacă fundamentul e pregătit, dacă izbucnirea n-a putut avea loc, dacă, în fine, legea „revoluţiei permanente" a lui Trotzky trebuie întinsă de la lumea rusească la tot continentul, atunci iminenţa catastrofei revoluţionare e fatală. în această epocă, Rusia comunistă, confundîndu-se cu Internaţionala a III-a, a făcut tot ce i-a stat prin putinţă ca să înteţească propaganda bolşevică. Emisari secreţi, conspiratori, spioni au fost trimişi sau încurajaţi în toată lumea ca să fermenteze, să stimuleze ori măcar să studieze nemulţumirile locale. Neînţelegeri de clasă, ca şi veleităţi naţionale oprimate, dificultăţi economice, ca şi simple nemulţumiri politice trebuiau să fie utilizate pentru cauza cea' mare. Motivul pentru care începea o revoluţie era indiferent : mai pe urmă însă, revoluţia se putea capta pentru cauza cea mare. Turcia, India, China, Anglia, Japonia, Germania au fost bîntuite în această epocă de o viguroasă propagandă bolşevică clandestină. *

Dar istoria n-a voit să fie gentilă cu prevederile marxisto-sovietice. Şi a urmat ceea ce se ştie : revoluţia proletară a fost refulată peste tot, burghezia a luat ofensiva şi s-a manifestat în guverne fasciste de tot felul. Atunci, Rusia a înţeles că politica sa externă trebuie modificată. A urmat o a doua perioadă, în care eforturile retrase din planul internaţional s-au concentrat în politica naţională. De la ofensivă, Sovietele s-au mulţumit cu o defensivă

* Se ştie că practicile Internaţionalei a III-a au fost mai tîrziu denunţate şi dezavuate de însuşi P.O.U.S. ca expresii ale influenţei abuzive a lui I. V. Stalin asupra politicii celorlalte partide'comuniste şi muncitoreşti, (n. ed.)

plină de securitate. Mefienţa faţă de lumea burgheză continua. Rusia nu avea nici un motiv să creadă în afecţiunea nimănui şi continua să plece de la postulatul că într-o zi va putea fi atacată. Destinul ţarismului, care s-a prăbuşit fiindcă în ultimul timp a pierdut mereu războaiele, a lăsat Sovietele pe gînduri. Necesitatea imediată era înarmarea. înarmarea presupune însă industria grea. Furia frenetică cu care s-a industrializat Rusia are ca bază, fără îndoială, şi necesitatea de a crea, într-o ţară agricolă, un proletariat masiv care să susţină ordinea comunistă. Dar, în aceeaşi măsură, industrializarea a fost comandată şi de necesitatea înarmării, pentru a susţine, faţă de atacuri străine, integritatea operei revoluţionare. Angajată total în creaţiunea unor gospodării interne, înzestrată cu o armată importantă, Rusia nu mai făureşte pentru moment visuri monstruoase şi vane de revoluţie mondială. Deprinsă cu ideea că prăbuşirea capitalismului nu e aşa de imediată, ea nu mai trimite misionari şi nu se mai ocupă de treburile altora. Consolidată la ea acasă, ea poate aştepta în linişte. Vrea pace fiindcă o preocupă mai mult destinele sale naţionale decît revoluţia Occidentului, în iminenţa căreia nu mai crede.

Intrată în Liga Naţiunilor, ea se va alătura oricărei politici de pace. D. Litvinov s-a declarat, în discursul său, contra oricărei revizuiri de frontiere prin sabie. îl credem sincer, fiindcă logica lucrurilor confirmă acest mod de a vedea. Şi Franţa, care a luptat la intrarea Rusiei în Societatea Naţiunilor, a contribuit încăodată la liniştea lumii.

(20 septembrie 1934)

SPECTACOLUL SKODA

In mitologia indiană, există credinţa că demiurgul care prezidează destinele universale are pentru distracţia **sa** personală un repertoriu teatral compus din treizeci şi şase de piese. Una din acestea e lumea noastră pămîntească cu intrigile, mizeriile şi splendorile ei. Dacă acelaşi zeu ar fi vrut să-şi mărească repertoriul şi cu o piesă re-

prezentînd sintetic poporul român cu toate aptitudinile lui sufleteşti, ar fi inventat afacera Skoda. * Căci cine ştie dacă tot ce se întîmpla nu îndeplineşte un ascuns capriciu al unui zeu blazat, în căutare de distracţie şi senzaţii noi. Iar istoricul ori etnograful care ar voi să aibă o privire în acelaşi timp rezumativă şi sintetică, dar şi integrală a tuturor aspectelor noastre sufleteşti, n-ar avea document mai edificator decît viaţa comisiei de anchetă. Am avut acolo dialogul savuros şi suculent între un colonel la pensie şi un general activ demn de cel mai autentic Ranetti sau Tănase (protestăm contra apropierii de Caragiale, care-şi alegea personaje mult mai caracteristice), pornirea de sinistră răutate care merge pînă la obsesie a unor oameni politici porniţi să-şi videze vechi resentimente pe această cale, spectacolul dezgustător, demn de Rastignac al lui Balzac, al unor tineri care se îmbulzeau fără pic de bun simţ, intrepizi pînă la tremur şi la bîlbîială, tutuind pe Iuliu Maniu şi fiind vulgar familiari cu generalul Cihoski, ahtiaţi şi arivişti pînă la nevroză şi cîte şi mai cîte. Nu, fără contest, afacerea Skoda a fost o mină nepreţuită de documentare literară şi românească.

N-au lipsit nici loviturile de teatru, nici bombele abil regizate, nici şoaptele perfide care se strecurau la ureche, pornite de la membri ai comisiei, care lipsiţi de curajul de a vorbi tare, lansau „in petto", în culise, cu aere misterioase de iniţiaţi, infamii pe care situaţia lor de judecători le-o interzicea.

Urmărim de cîteva luni, cînd amuzaţi, cînd indignaţi (după dispoziţie), acest spectacol. Aspectele tragi-comice de mai sus au constituit regalul nostru, al gazetarilor. La urma urmei, siliţi la atenţie permanentă faţă de lucrările comisiei, aveam nevoie şi noi de o diversiune.

* Afacerea Skoda s-a declanşat în primăvara lui 1933 ca urmare a unei percheziţii efectuate la sediul din Bucureşti al reprezentantului firmei, Bruno Seletzki, prilej cu care s-au descoperit documente compromiţătoare pentru o serie de oameni politici şi membri ai guvernului ţărănist care aprobaseră comenzi substanţiale de furnituri militare fără avizul corespunzător al specialiştilor, dar „stimulaţi" de nişte comisioane exorbitante achitate de Seletzki în scopul de a le obţine sprijinul. Mihai Ralea se referă în articolul său la practicile comisiei de anchetă, organizată de liberali şi interesată, fireşte, de a demonstra responsabilitatea ţărăniştilor în această afacere, care a făcut multă vîlvă în epocă. (n. ed.)

Ceea ce nu putem admite cu nici un chip însă e atitudinea parţială a unor membri ai comisiei. Partidul Naţional-Ţărănesc e acela care a cerut cu toată insistenţa ancheta parlamerrtară. Am sperat cu toţii că membrii care vor constitui comisia îşi vor simţi vocaţia şi conştiinţa de magistraţi... Ne-am gîndit că în sufletul lor, din ziua cînd s-au instituit în judecătorii semenilor lor, se va coborî o aspră, o austeră nepărtinire. Credeam că cei cărora le incumba onoarea şi răspunderea profund umană de a da verdicte care pot schimba destinul oamenilor, de a lămuri o ţară atinsă în moralitatea ei, de a calma o societate pe punctul de a-şi pierde cu totul încrederea în virtuţile sale, vor avea fiorul teribilei lor misiuni. Am fi admis din toată inima cea mai implacabilă severitate. Nu putem tolera însă nici o părtinire.

Atmosfera care se degajă în dezbaterile comisiei e însă regretabilă. Membri ai unor partide politice, judecătorii de acolo n-au reuşit să uite acest lucru. Toate mizeriile şi ranchiunele vieţii de partid se etalează.

Toate drojdiile depuse în suflete în ciocnirile dintre partide ies la suprafaţă şi tulbură atitudinile care ar trebui să fie de olimpiană seninătate. Uri de mult mocnite se revarsă în mutuale intenţii de răzbunare. E acesta un tribunal jacobin din timpuri revoluţionare ? Are el idei preconcepute, sentimente „a priori" fixate ?

Unii din membri se manifestă faţă de anumiţi martori ca şi cum ar avea convingeri gata făcute. Ei consideră martorul ca pe un duşman de la care nu cer informaţii şi documentări, ci confirmări ale atitudinii lor formate înainte de audiere. Ori, alte daţi, prin perfide şi piezişe întrebări, exercită o odioasă inchiziţie asupra martorului Zăpăcit, dezorientat, de la care apoi obţin ceea ce vreau. Şi nici n-au măcar pudoare de a-şi masca pornirile prin aparenţe ipocrite. Se dau la oameni, direct, cu insolenţă şi fără bună cuviinţă. Ce înseamnă neruşinarea aceasta a unor imberbi care se lăfăiesc de luni de zile în văzul tuturor, improvizaţi în procurori de inchiziţie medievală, care nu-şi dau măcar osteneala să-şi ascundă atitudini ostile şi care-şi permit familiarităţi cu oamenii importanţi ai ţării ? Acest scandal trebuie să înceteze. Să se încheie odată raportul definitiv. Altceva am crezut noi că va fi o comisie de anchetă.

Altfel, ştiţi care va fi rezultatul ? Dacă comisia Skoda nu dă ţării impresia unei înalte şi probe instanţe judecătoreşti, lumea profund scîrbită va ajunge la concluzia că totul e înecat într-un abject noroi politicianist, că aici în ţară nu mai e posibilă nici o justiţie peste patimile politice. Aceasta e redresarea morală a sentimentului de încredere care trebuie' oferit ţării în aceste clipe de deprimare şi blazare ? Guvernul ce crede ?

(22 septembrie 1934)

SIMPLIFICAREA STATULUI

Partidul Liberal a avut totdeauna iscusitul talent de a prezenta urgente nevoi de partid sub masca grandioasă a unor necesităţi de stat. Sinceritatea excesivă l-a prăpădit de pildă pe d. Argetoianu. D-sa nu ştie să mintă : prezintă adevărurile crud şi nativ. Nu dă iluzii şi în consecinţă nu creează decepţii. Liberalii însă şi-au ales ca specialitate ipocrizia. Agită pînă la exasperare ideea naţională ? Să ştiţi că e vorba de ceva mult mai puţin sublim : de pildă, vreun tarif vamal care să aiute industria partizanilor. Se apără stabilizarea monedei ? Veţi crede că e la mijloc un rigid principiu economic. De multe ori e altceva mult mai concret. Şi aşa mai departe.

Mărturisesc că n-am crezut de la început în măsuri chirurgicale de felul simplificării aparatului de stat. îmi ziceam, şi pe drept cuvînt, că o asemenea hotărîre, bazată pe criterii imparţiale şi egale pentru toată lumea, va lovi deopotrivă în partizani ca şi în adversari. Să loveşti în adversari e plăcut, dar ce faci cu partizanii ?

în al doilea rînd, concedierea acum, pe aceste timpuri, a cîteva zeci de mii de funcţionari ar fi fost o teribilă eroare politică. In timpuri revoluţionare, nu e permis unui guvern să plece de la puncte de vedere fiscale. Cînd criza bîntuie cu furie, iniţiativa particulară nu poate înghiţi şi întrebuinţa funcţionarii eliminaţi de stat.

Simplificări şi concedieri nu se pot face (nu e un paradox !) decît în timpuri de prosperitate. Atunci guvernele trebuie să se îngrijească pentru timpuri de mizerie care pot veni. Căci atunci întreprinderile private. pot întrebuinţa ceea ce azvîrl instituţiile publice. Dar acum ce să facă cîteva zeci de mii de titraţi trimişi în stradă, altceva decît mişcări sociale ? Altceva decît să îneroaşe rîndurile extremismului ? Un guvern care ar face o astfel de simplificare n-ar mai avea zi bună, nu s-ar putea ocupa de nimic altceva, decît de menţinerea ordinii. Sau, atunci, ar trebui să instituie ajutoare de şomaj care ar duce, din punct de vedere financiar, la acelaşi lucru. Nu presupuneam Partidului Liberal atîta miopie politică. îi cunoşteam şi instinctul de conservare şi bunul apetit si energia vitală. De aceea, nu credeam în astfel de hotărîri eroice. Sînt încîntat pentru bieţii funcţionari ameninţaţi că prevederile mele s-au realizat. Uriaşa, masiva concediere nu va mai avea loc după toate probabilităţile. Statul va rămîne obez şi congestionat, aşa cum l-am apucat. Funcţionarii, în cea mai mare parte, pot dormi liniştiţi. Ceva totuşi se va întîmpla. Un număr mai mic de concedieri se vor face totuşi. Nu era nevoie să fie cineva profet ca să ghicească ce se va întîmpla. O eroică şi grandioasă simplificare nu va avea loc, ci una micuţă, mărunţică, meschină. Adică una pur politicianistă. Ni se spune că vor fi scoşi funcţionarii ilegal numiţi. Adică, tradus în limbaj liberal, se vor licenţia pe sprinceană, aleşi cu grijă de comisii abile şi „competente", funcţionarii care n-au fost numiţi de guvernele liberale. Cu scop de uşurare a statului ? Evident, dar şi niţeluş pentru plasarea partizanilor turbulenţi. Puţintel, numai o treime, ne spune hotărîrea consiliului de miniştri.

O concediere masivă ar fi fost o eroare. Dar o eroare curajoasă, care-şi ia asupra ei toate riscurile, impune stimă. Oricum, are în ea ceva eroic. Guvernul preferă însă o mediocră meschinărie, care are un substrat dublu : plasare de partizani şi lovirea presupuşilor adversari. Şi d. Victor Iamandi ne spunea într-tm discurs recent ţinut în Banat că Partidul Liberal s-a transformat adînc în mentalitatea sa. Să fie liniştit d-sa : marele Partid Liberal e foarte consecvent şi dominat încă de impunătoarele sale tradiţii de totdeauna. Adică, Partidul Liberal e, pur şi simplu, incurabil.

(28 septembrie 1934)

CRIZA, REMANIERE ŞI SELECŢIE DE VALORI

. Guvernul susține sus şi tare, prin organele sale, că a fost numai un pretext de remaniere. Toată lumea informată ştie că a fost criză. Susținînd că a fost o simplă manevră în vederea plasării cîtorva ministeriabili şomeri, guvernul nu-şi face nici un serviciu. Căci nu se turbură viața politică a unei țări, nu se taie firul activității unui minister numai pentru a satisface cîteva exigențe personale. Dar, în fond, nu este absolut indiferentă titulatura ultimei vicisitudini a guvernului Tătărăscu. Criză sau remaniere, tot una e. Nu interesează numai structura noului cabinet şi posibilitățile sale de lucru.

Politica externă e singurul capitol al vieții publice care a rămas pe linia unei consecvențe, a unei continuități de principii, mai mult decît atît, pe linia unei metode, concepută temperamental de aceeaşi mentalitate, de aceeaşi psihologie.

Se ştie că de la război încoace, cu mici intermitențe, destinele noastre externe au fost purtate mereu, cu strălucire, de d. Nicolae Titulescu. O politică externă nu înseamnă numai o linie dreaptă de consecvențe şi de atitudini unitare, dar şi un sistem de relații, de prietenii personale cu acea imensă şi variată lume internațională, făcută din diplomați, gazetari, membri ai Ligii Naţiunilor etc. Ca în orice ramură a politicii, cunoaşterea şi frecventarea acestor influențe şi anonime personaje dă o eficacitate mai mare ori mai mică afacerilor străine ale unei țări.

Nu vedem cum s-ar încumeta să se inițieze cineva, acum, şi repede, în acest labirint de ițe încurcate, de nesfîrşite şi perfide culoare, fără să le cunoască tainele, fără să le înțeleagă aparentele mistere. Şi, apoi, cine ar putea căpăta pentru țara noastră prestigiul uriaş, autoritatea nediscutabilă a fostului nostru minister de externe ? Apoi, prietenia fermă şi nedezmințită a Franței şi Angliei, legată în bună parte şi de persoana sa ? Să fie oare d. Mircea Djuvara sau d. V. V. Pella ? Sau, la nevoie, va salva situația şi aici tot d. Manolescu-Strunga ?

Sîntem convinşi că guvernul va pune oarecare stăruințe pe lîngă d. Titulescu, ca să-şi reia postul.

E în logica acestui partid îngîmfarea inconştientă, ca şi sectarismul absurd. Dar mai e şi altceva. O teribilă îmbulzeală de personalism, o goană după situații, o emulație de meschine vanități.

Felul cum a fost refăcut guvernul o dovedeşte din plin. Tot ce constituie reclama, gălăgia, intriga şi demagogia a fost promovat. Totul pentru fațadă şi aparență.

Mărturisim că ne mirăm adînc că nu face parte din guvern şi onorabilul domn Alexandrini. D-sa are valoare de simbol, prezintă o semnificaţie concentrată şi extrem de specifică pentru atmosfera actuală a Partidului Liberal întinerit. Şi găsim că i s-a făcut o nedreptate crasă. Cine va mai persevera de aici înainte, cine va mai fi aşa de adaptat mentalității partidului dacă nu e răsplătit ? Există, fără îndoială, şi în Partidul Liberal, oameni serioşi, cumpăniți şi de bun simț. Chiar în actuala remaniere, au putut să intre un distins avocat provincial şi un profesor cu carte, de la universitatea din Cluj. Dar nu asemenea elemente au cuvînt în forurile partidului. Toată lumea acuză politica de a face o selecție pe dos. Partid de opinie publică, liberalii au satisfăcut din plin aceste doleanțe. Fiecare partid are guvernul care-l merită. Guvernul d-lui Titeanu e un dans în fața oglinzii.

(5 octombrie 1934)

PROGRAMUL

SS
f. înjghebările politice care trăiesc din speculația culi-
"• * selor fetide, pe care nu le preocupă în stare de veghe sau în somn decît ce a zis cutare persoană influentă sau cum a salutat în cutare circumstanță un misterios potent pe cutare şef de opoziție, cum a surîs regele la curse cuiva, lumea aceasta politică, levantină şi balcanică totodată, pe care n-o frămîntă nici fiorul epocal al vremurilor pe care le trăim, nici vreo frămîntare de idei, de probleme, toți aceşti mercenari ai puterii de mîine, pe care n-o văd cîştigată decît prin cancanuri, intrigi şi delațiuni, îşi permit să persifleze preocupările noastre de program.

Intr-o țară unde lumea politică nu trăieşte decît din pehlivănie, din ieftină zeflemea gi dintr-o credință oarbă în combinații triviale de persoane, acest lucru nu ne poate

surprinde. Ne cunoaştem doar oamenii. S-a creat în mediul nostru politic superstiţia că omul cu adevărat politic e acela care dă dovadă de şiretenie, care minte, care nu-şi ţine cuvîntul.

Consecvenţa şi devotamentul sînt dovezi de sărmană naivitate. Oamenii de cultură, care citesc, se informează şi gîndesc sînt consideraţi de pletora şefilor de cabinet, a agenţilor electorali, a gazetarilor în slovă (care, bieţii, cunosc, mai bine ca oricine, mizeria anticamerelor, laşitatea şi perfidia potentaţilor şi prin aceasta au o justificare) ca nişte greoi şi anosti pedanţi, departe de mersul direct al curentului politic. Politica înseamnă, deci, tragere pe sfoară, încredere oarbă în coeficientul personal al culiselor, empirism pur, fără ţel, fără idei, o combinaţie de persoane şi de conspiraţii tenebroase.

Că mai există şi legi generale de determinism social, care, peste capul intriganţilor de moment, trec vertiginos şi implacabil, creînd istoria, aceasta pare secundar. Că mai există clase şi categorii care suferă şi-şi cer dreptul la viaţă, iarăşi problema nu pare importantă. Că partidele politice au de îndeplinit misiuni şi reprezentanţe care le depăşesc, că ele nu sînt numai sindicate de exploatat puterea, toate acestea pot părea fără îndoială mofturi şi fleacuri bune pentru visători.

Tristă psihologie, care ne lasă, însă, reci. Ceea ce face Partidul Naţional-Ţărănesc de cîteva luni este, desigur, unic în istoria partidelor româneşti şi, desigur, straniu în ambianţa bodegilor.

O echipă de specialişti şi oameni politici se muncesc ca din experienţa, reflexia şi lectura lor să scoată o regulă de viaţă pentru partid, care să dea acestuia rostul de a trăi. Probleme adînci de conştiinţă au fost puse. Au fost scrutate cu îngrijire curentele sociale, care, aiure, modifică faţa lumii. Toate au fost confruntate cu nevoile ţărănimii care, singură, trebuie să ne preocupe. Ne-am delimitat calea şi aspiraţiile la probleme specifice. N-am făcut ca alte partide care, ca să ademenească pe toată lumea, au în programul lor reţete-panaceu pentru toate suferinţele.

Partidul Naţional-Ţărănesc cere să-şi trăiască momentul său revoluţionar. El se vrea condus şi dominat de ideologie, să ajungă o forţă obiectivă, de sine-stătătoare. Nu dependenţe de persoane influente, ci dominarea realităţii sociale prin idei.

Prezidentul său, Ion Mihalache, este omul care înţelege şi conduce partidul pe această cale. Senini şi liniştiţi ne vom împlini misiunea. încolo, ieftinele ironii nu merită nici măcar dispreţul nostru.

(7 octombrie 1934)

GUVERN NAŢIONAL ?

Cîteva gazete politice cred a şti că e vorba iarăşi de un guvern naţional. Unele din ele, entuziasmate peste măsură de această soluţie pe care o cred necesară, mai mult, indispensabilă, decretă melancolic că acest vis frumos rămîne în ţara noastră, vai !, un ideal inaccesibil şi blestează moravurile noastre ticăloase care-l împiedică să se realizeze.

Sîntem nedumeriţi peste măsură de aceste deziderate şi nu reuşim să ne explicăm persistenţa lor. Ideea unui guvern naţional a devenit la noi un fel de tic. Fără să-i analizeze necesitatea, gazetarul ca şi cetăţeanul s-au deprins să-l considere a priori ca pe un bun suprem, să ofteze mereu după el, să-l ceară chiar cînd se potriveşte ca nuca în perete.

De ce guvern naţional ? Probabil, pentru că deprinşi să importăm din Franţa tot, pijamale şi parfumuri, instituţii şi mode, vicii şi virtuţi, păcate şi idealuri, ne simţim datori să copiem, indiferent de conjuncturi şi de condiţii, ceea ce s-a întîmplat acolo. Dar acolo ţara' era divizată în fracţiuni puternice, fiecare reprezentînd real ceva, acolo guvernul nu mai era posibil decît aşa.

Dar aici ce ar însemna guvern naţional ? Guvernul tuturor partidelor, guvern cu toată lumea. E adevărat că şefii micilor grupări obişnuiesc, odată cu venirea toamnei şi a sezonului politic, să facă, undeva în vreun orăşel de provincie, declaraţii prin care revendică puterea. Şi o strigă tare ca să se audă sus, ca să se ştie că există.

Ca democraţi convinşi, recunoaştem toate drepturile minorităţilor. Deci şi a partidelor mici. Cu condiţia să reprezinte ceva. De pildă, oricîte voturi ar fi avut şi oricîţi reprezentanţi în parlament ar fi trimis, Partidul Socialist

există, fiindcă reprezintă ceva. Dar ce reprezentanţă socială ne înfăţişează cutare grupare în jurul unei persoane mofluze, izgonită dintr-un mare partid sau plecată pentru o ambiţie personală ? Majoritatea partidelor mici s-au desprins din partide mai mari, pe o nemulţumire oarecare. Dacă principiul lor ar fi fost just, dacă nemulţumirea lor ar fi fost întemeiată, grosul trupelor ar fi trecut cu ei. Majoritatea s-ar fi format dincolo, de partea cealaltă a baricadei. Cutare personalitate, fostă ţărănistă sau liberală, a găsit că e cazul să reformeze ţărănismul sau liberalismul. Dacă acţiunea lor se dovedea fecundă, fără îndoială că masele le-ar fi urmat şi vechile trunchiuri, altădată majoritare, ar fi devenit minoritare.

Cînd Luther a ridicat steagul reformei, în Germania, credincioşii au plecat cu el şi catolicismul a rămas în inferioritate numerică.

La noi, partidele mici au plecat mici şi mici au rămas. Ce reprezentau ele atunci altceva decît personalităţi nemulţumite care au strîns nemulţumiri în jurul lor ? Şi atunci guvern naţional cu cine ? Naţional înseamnă suma tuturor forţelor reprezentative.

Guvern cu Partidul Liberal ? Dar acesta guvernează, e deja uzat, nu mai reprezintă nici o noutate şi nici o speranţă. Guvern naţional cu celelalte partide ? Adică guvern cu Partidul Naţional-Ţărănesc plus neantul, ceea ce înseamnă în bună matematică guvern naţional-ţărănesc pur.

Se va zice însă : chiar dacă celelalte grupări nu reprezintă nici o categorie socială, nici un interes specific şi nici o soluţie originală, invitarea lor într-un guvern naţional ar aduce pacea şi liniştea.

Nu vedem însă pericolul iminent, situaţia catastrofală şi disperată care ar cere o asemenea soluţie. Un astfel de guvern e totdeauna ori o demonstraţie ostentativă pentru străinătate a solidarităţii patriotice, ori un guvern *formal* pentru a prezida un eveniment epocal, ori, în fine, un expedient disperat. Avem nevoie să sugerăm ţării sau să alarmăm străinătatea cu ipoteza unor grave evenimente interne ?

Singurul efect al unui guvern naţional ar fi uzura şi secătuirea simultană a tuturor partidelor politice serioase. Demonstrarea în faţa ţării că partidele, chiar unite, sînt neputincioase. Desfiinţarea deodată a ideii de partid.. Să o ceară atunci adversarii ideii de partid.

Noi, care credem în necesitatea acestor grupări politice, respingem astfel de soluţii, în momentul de faţă pur/şi simplu stupide. Sorocul guvernării liberale este aproape împlinit. Guvernarea de mîine nu poate reveni, pentru o mie şi unu de motive, decît Partidului Naţional-Ţărănesc. Iar ideea guvernului naţional, repetăm, este un tic automat al celor care imită cu rost şi fără rost tot ce se întîmpla în Franţa.

(28 octombrie 1934)

TABLOUL POLITIC 1934

In galeria de fizionomii sociale pe care o reprezintă Europa de azi, România are o situaţie originală. E chiar surprinzător cum călătorii sau publiciştii străini, care se ocupă de ţara noastră, n-au observat pînă acum acest lucru.

E neîndoios că lupta socială s-a simplificat azi pînă la o claritate desăvîrşită : în faţa comunismului tot mai cuceritor în planul creator, aşa cum dovedeşte experienţa Rusiei, burghezia capitalistă, părăsind vechile moravuri libertare şi democratice, se organizează sub aspectul fascist. Două categorii, numai două stau faţă în faţă. Acolo unde cele două clase sînt aproape de forţe egale, aşa cum e în Anglia, Franţa, Belgia, ţările Scandinave, se păstrează un compromis în formula democratică. în alte părţi, a învins proletariatul ; în altele, legiunile fasciste.

în ce tabără trebuie să aşezăm România ? Răspunsul nu poate fi decît prompt : în nici una.

Slăbiciunea numerică şi absenţa unei organizaţii serioase menţin încă muncitorimea română într-o stare de profundă debilitate. Aceasta e datorită nu atît procesului slab de industrializare al ţării, cît mai ales în primul rînd lipsei unei regiuni industriale masive şi concentrate (cum e în Germania bazinul Ruhr, în Franţa regiunea Lille sau Alsacia etc.), de unde să pornească strigătul revoluţionar. Industria noastră e compusă din întreprinderi mărunte,

împrăştiate peste tot teritoriul, industrii uşoare şi miei. E ştiut însă că numai industria (extractivă, metalurgică) poate crea. aglomeraţii dense, unde poate fermenta conştiinţa de clasă. In sute de insuliţe, semănate cîte una, două în colţurile cele mai depărtate ale ţării, nu poate răsări solidaritatea muncitorească. în industria de mobile, de mici obiecte fabricate, lucrătorul îşi păstrează mai departe caracterul de meseriaş („artisan"), cu mentalitatea mic-burgheză. în industriile de cherestea sau spirt, muncitorul, aproape de agricultură, se păstrează încă ţăran. Ar rămîne industria extractivă petrolieră. Aici domnesc însă toate influenţele. Un efort de organizare serioasă nu s-a încercat nici acolo.

în afară de aceasta, în al doilea rînd, partidele socialiste ori n-au putut, ori au făcut greşala de a nu se adresa ţărănimii, cel puţin în pătura proletariatului agricol, sau chiar micilor funcţionari, pentru a recolta şi alte mase (ca în Franţa) decît cele pur industriale, pe care, din motivele arătate mai sus, nu erau în stare să le atragă.

Indiferent de cauze, fapt e că proletariatul român se găseşte într-o stare de extremă slăbiciune. *

Ar urma atunci, printr-o antiteză firească, că burghezia română stă mult mai bine. O asemenea constatare pare totuşi greu de susţinut. Capitalul românesc se găseşte astăzi aproape complet distrus. Capitalul financiar aproape că nu mai există. Se mai menţin cu baloane de oxigen două, trei bănci. Şi acestea nu mai fac operaţii propriu-zise de credit. Acţiunile industriale în bună parte, cu toată politica de oontingentare care a favorizat enorm fabricile naţionale, sînt extrem de scăzute. Capitalului agrar, în plin faliment, i-a trebuit o lege de conversiune echivalentă cu iertarea a unei jumătăţi din datorii ca să poată funcţiona mai departe, măcar formal. Acumularea particulară (în senul de „epargne") e aproape nulă. în 1914, un împrumut intern, în România mică, a adus peste 20 miliarde de lei hîrtie (şase sute milioane de lei aur). Cei mai optimişti economişti nu prevăd pentru împrumutul intern al României mari lansat recent mai mult decît 3 miliarde. Dacă punem că partea Vechiului Regat e numai de 2 miliarde, înseamnă că agonisirea particulară de azi reprezintă cel mult 10% din ceea ce era înainte de război.

* Diminuarea ponderii industriei si a proletariatului în România se sprijină pe argumente gratuite, pe care Ralea le susţine mai curînd din motive de partizanat politic ţărănist. V. şi nota de la pp. 389—391. (n. ed.)

Aceste condiţii de ordin obiectiv au adus şi slăbirea forţelor Partidului Liberal, reprezentantul cel mai autorizat al capitalismului românesc. Se ştie că burghezia noastră s-a născut pe cale politică. Originea ei e fiscală. Din bugetul statului, s-au creat concesii, întreprinderi favorizate, prime de producţie, scutiri de impozite etc. De la Ion Brătianu bătrînul şi pînă astăzi, un partid politic, numit impropriu liberal, fiindcă, în fond, el practica un intervenţionism de stat, a acaparat în acelaşi timp şi economia naţională şi puterea politică. Aceste două ipoteze se confundau şi lucrul mergea bine. A fost însă de ajuns pe de o parte criza mondială, pe de altă parte formarea altor forţe politice în stat care să împiedice monopolul deţinerii puterii de către liberali, pentru ca şi capitalismul românesc, şi Partidul Liberal să sufere deopotrivă.

în urma ruinei clasei burgheze româneşti, partidul reprezintă azi mai mult o stare de spirit de prudenţă conservatoare, decît o clasă socială propriu-zisă. Veţi găsi în rîndurile sale înalţii funcţionari, înalţii magistraţi^ pensionarii, o parte din ofiţerii superiori, spiritele „bienspensants", o bună parte din familiile zise bune, adică cu memorie şi tradiţie etc.

Burghezia românească de astăzi e mult mai mult de natură birocratică şi foarte puţin de natură propriu-zis cconomică. E fatal deci ca şi structura Partidului Liberal să se fi schimbat. Mentalitatea sa de azi e mai mult politică. Luptele nu se dau spre a asigura privilegii şi poziţii economice avantajoase pentru partid, cît pentru a cîştigă puterea în stat. Partidul Liberal de azi e o rezonanţă a nevoilor orăşeneşti şi funcţionăreşti, o stare de spirit de rezervă şi prudenţă, dar mai ales o alcătuire ierarhică de interese, care se susţin solidar pe amintirea unei glorii în decadenţă. De aceea, şi reînnoirea cadrelor prin tineret e anevoioasă. în specia], tineretul monden sau prea calculat afluiază către acest partid. Dar un tineret prea socotit, prea lucid, prea conştient nu mai e tineret. Cel cu adevărat dinamic îl evită. Partidul tînjeşte biologic, e debilitat de cloroză accentuată. Instinctul de conservare şi

ofensivă atenuat de o criză de creştere. El nu mai are ceea ce numesc nemţii „Nachwuchs".

In faţa decăderii capitalismului naţional, România e astăzi o ţară disponibilă. Ea prezintă această originalitate de a nu avea nici o organizaţie burgheză încă trainică, nici un proletariat organizat. în deruta generală, în ruina tuturor valorilor economice, rămîn totuşi neatinşi doi factori : unul e *statul,* celălalt e *ţărănimea.*

Statul nu poate fi niciodată complet falimentar. In orice caz, al nostru e departe de această situaţie. Prin stabilirea de drepturi regaliene, de monopoluri, de impozite, economia etatistă se poate fundamenta oricînd. Cum nu mai putem clădi pe nimic solid, cum calea economică capitalistă clasică e prea lungă, iar cea socializantă imposibilă pentru moment, perspectivele etatismului sînt singurele de bun augur.

Clasa ţărănească a făcut mari progrese în ce priveşte conştiinţa în sine. Trezită la viaţă abia după război, interzisă de la accesul puterii zece ani după aceea, ea a reuşit totuşi să formeze cel mai puternic partid din punct de vedere al popularităţii şi reprezentării în parlament.

Prin fuziune cu partide reale provinciale din Ardeal şi Basarabia, el singur asigură o reprezentanţă integrală inter-provincială. în Ardeal, vechea concepţie naţionalistă întunecă relativ ideologia socială a ţărănismului, cu toate că şi acolo baza partidului e tot masa ţărănească. în Basarabia şi regat însă, accentul cade mai mult pe doctrina economică şi socială, decît pe cea naţională, considerată ca soluţionată în urma realizării întregirii naţionale.

Cele două guvernări ale Partidului Naţional-Ţărănesc s-au resimţit poate de aceste ezitări programatice. Astăzi, însă, tendinţa către clarificare apare destul de puternică. Ideologia partidului se îndreaptă, cu adeziunea şi a corifeilor ardeleni, către „statul ţărănesc", adică către un regim de primat ţărănesc, nu de dictatură, de tiranie ţărănistă, aşa cum o prezintă adversarii partidului. *

Pornind de la o analiză a realităţilor şi posibilităţilor economice ale momentului, Partidul Naţional-Ţărănesc nu poate să se sprijine în acţiunea sa decît pe o puternică iniţiativă etatistă şi să inaugureze o economie dirijată,

* V. nota do la pp. 393—394. (n. ed.)

rezervînd clasei ţărăneşti o atenţie şi o grijă deosebită în echilibrul social românesc.

Celelalte partide româneşti sînt grupări de simpatizantă personală faţă de oameni politici importanţi prin talentul lor, reprezentînd însă prea puţin interese generale. Unele dintre ele se menţin la programe eclectice, avînd cîte ceva pentru toată lumea, de obicei panacee destul de banale ale publicisticii politice curente. Altele se apropie de punctul de vedere agrar. Ca originalitate, în această privinţă merită o menţiune partidul d-lui C. Argetoianu. * în fine, altele reprezintă disidenţele şi nemulţumirile personale, constituind fîşii desprinse din trunchiul altor partide mai mari.

Caracterul luptelor dintre aceste partide e destul de benin. Ceea ce diferenţiază România de alte ţări tinere, unde politica e mult mai impetuoasă şi adesea de o rară violenţă. Aceasta permite vieţii politice păstrarea unui caracter constituţional, cel puţin formal.

Tendinţele fascizante, destul de puternice în alte ţări, sînt aproape absente în România. Un grup terorist de nuanţă anarhistă se bucură de rare simpatii în anumite medii. O mişcare serioasă pornită de jos în sus nu există în această privinţă. Ca şi în toată evoluţia modernă a României, n-ar exista pericol decît dacă această mişcare ar fi inventată de sus în jos.

(octombrie 1934)

PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA STATUL ŢĂRĂNESC

Toată lumea vorbeşte iarăşi de statul ţărănesc. ** Unii, autorizaţi, îl explică. Alţii, pur şi simplu, îl neagă. Prietenii, îngrijoraţi şi complezenţi, de frica opiniei publice, ar voi să facă mai uşoară înghiţirea acestei pilule. Şi atunci îl decolorează puţin, pentru ca roşul aprins din conţinutul său să nu irite taurii reacţiunii. Alţii, în fine, cu grijă

* Partidul Agrar, condus de Const. Argetoianu, a luat fiinţă în iunie 1932 şi a fost dizolvat în martie 1938. Făcînd parte dintre micile partide, el a jucat totuşi un anumit rol politic, datorită mai cu seamă influenţei personale a şefului său. (n. ed.)

** V. explicaţiile necesare la nota de la pp. 393—394. (n. ed.)

pentru avutul sau venitul lor, ne întreabă înfricoşaţi ce va fi acest „stat ţărănesc", în fiinţa lui de mîine vor putea păstra privilegiile şi confortul lor ?

Ar fi de ajuns toate aceste preocupări aşa de variate pentru a verifica măcar indirect fecunditatea noii lozinci. Noul program al Partidului Naţional-Ţărănesc se găseşte sub presă. Cînd va apare, noţiunea statului ţărănesc se va desprinde limpede şi cristalină de acolo. Dar, pentru a nu crea prezumţii false sau idei preconcepute, care, odată formate ca oase moarte în capul mulţimilor, se pot înlătura cu greu, vom da aici cîteva lămuriri prealabile.

Un prieten al partidului nostru atrage atenţia că titulatura de stat ţărănesc este improprie şi că ar trebui înlocuită prin „stat naţional" ; aceasta însemnînd înglobarea în aceeaşi oblăduire de ordine juridică a tuturor claselor şi categoriilor sociale româneşti. Adică ceva din compotul inform şi lipsit de orice finalitate ierarhică al statului totalitar fascist ori hitlerist. Dacă Partidul Naţional-Ţărănesc ar veni numai cu formula vagă si oarecum banal-evidentă a statului naţional, credem, n-ar avea nici măcar dreptul la o discuţie, cu atît mai puţin la pretenţia de a fi formulat un principiu original. Căci stat naţional înseamnă în acelaşi timp şi tot, şi nimic. Cum vrei să te pui. Stat naţional este şi statul sovietic (şi încă ce naţional !), şi statul liberal al Europei occidentale dinainte de 1914, şi statul fascist şi chiar şi statul austro-ungar antebelic, deoarece îngloba în el toate naţionalităţile şi toate clasele sociale. Mai mult decît atît. Statele nu pot fi decît naţionale. Nu se poate evita naţionalitatea, cum nu se poate evita gravitatea sau faptul de a fi blond sau brun. *E* una din teribilele fatalităţi ale vieţii noastre. A spune, deci, că vrem stat naţional înseamnă a anunţa această surprinzătoare noutate că românul este... român.

Problema care se pune însă este : care va fi ierarhia de valori şi de situaţii în sînul acestei «alma mater», care e statul naţional ? Care va fi doza de importanţă ? O problemă de proporţie în repartiţie. Noi credem a introduce un principiu de realism economic şi de justiţie cînd vrem în statul viitor preeminenţa ţărănimii. Vrem îndreptarea, în acelaşi timp, a unei îndelungate nedreptăţi istorice, dar şi un fertil punct de vedere economic pentru viitor, acela de a promova primul factor de producţie al ţării la rolul care i se cuvine.

Aşadar, să fim clari de la început : «stat ţărănesc» înseamnă *primatul* ţărănimii, dar nu *tirania ori dictatura* ţărănimii. Recunoaştem complexitatea vieţii sociale moderne. Sîntem conştienţi de infinita diferenţiere a funcţiunilor sociologice într-un stat de cultură modern, pentru a vrea o simplificare primitivă care ne-ar întoarce în urmă cu veacuri. Ţărănism nu înseamnă nici idilism bucolic, nici agrarianizare exclusivă. Înseamnă numai redresarea echilibrului social, care cere ca, într-o societate de ţărani, accentul să cadă pe ţărani. Ca dovadă că, în concepţia noastră, intră ideea recunoaşterii tuturor organelor sociale, e acceptarea principiului corporatist. în evoluţia societăţilor de după război, care a înlocuit vechea democraţie de indivizi cu o democraţie de grupuri, două agregate principale s-au degajat pe arena istoriei. Unul e clasa socială, celălalt sindicatul profesional. La unele popoare, a crescut proletariatul, la altele, ţărănimea. La toate însă, s-a dezvoltat conştiinţa de breaslă. Clasa ţărănească e apanajul satelor, corporaţia reprezintă voinţa oraşelor. Nu ne putem dispensa de aceste realităţi. Vom utiliza, consultativ, competenţa şi priceperea lor tehnică. O dictatură ţărănistă, sectară şi oarbă ar putea nega viaţa oraşelor. Nu acesta este punctul nostru de vedere. Punînd accentul pe sate, ne vom preocupa implicit şi de oraşe. Căci s-a văzut doar că viaţa economică a tîrgurilor e în strînsă şi directă legătură cu prosperitatea oraşelor. Oraşele vor fi cu atît mai înfloritoare cu cît economia rurală va fi mai sănătoasă.

Să doarmă liniştiţi deci şi confortabilii rentieri, şi rafinaţii iubitori ai vieţii strălucite de oraş. Partidul Naţional-Ţărănesc nu va strica tabietele nimănui, atît cît sint folositori colectivităţii româneşti.

(4 noiembrie 1934)

CĂLĂTORIA D-LUI I. MIHALACHE

In timp ce politicienii de cafenea deapănă în nori de fum de tutun visul lor, steril şi imposibil, prin care se fac şi desfac absurde combinaţii politice, contra bunu-

lui simţ şi decenţei ; în timp ce intriganţii culiselor îşi strecoară veninul lor ori se dedau la exegeze subtile asupra semnificaţiei ultimului surîs sau ultimei strîngeri de mînă a suveranului, din care vor să tragă pronosticuri pentru viitor, dl. I. Mihalache a plecat într-o călătorie în Italia. Plecarea d-sale, evident, a stîrnit rumoare. Adepţii corporatismului s-au grăbit să-1 felicite.

Ultimul număr din revista d-lui M. Manoilescu are gentileţi speciale pentru preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc, amabilităţi condiţionate, evident, de prezumţia că dl. I. Mihalache s-a şi transformat brusc numai sub farmecul cerului Italiei şi a cordialităţii dl. Mussolini, în matador fascist.

De asemeni, dl. Pamfil Şeicaru, la fel de încîntat de această călătorie, a felicitat pe dl. I. Mihalache, scontînd de pe acum convertirea sa la axiomele fasciste.

Pe de altă parte, cercurile democratice erau îngrijorate. De ce se duce dl. I. Mihalache în Italia ? Care e substratul adevărat al acestei excursii ? Nu cumva sugestia noului mediu va preface convingerile sale ?

Am fost asaltaţi cu întrebări îngrijorătoare. S-au făcut chiar şi pariuri asupra orientării spre dreapta a partidului nostru. România trebuie să devină o sucursală docilă a Italiei, iar Partidul Naţional-Ţărănesc un pivot de acţiune al fascismului în Orient. S-a mai schiţat şi ipoteza nu ştiu căror schimbări în politica noastră externă. în această eventualitate, dl. I. Mihalache avea o misiune specială de la dl. N. Titulescu. Şi cîte şi mai cîte ! Căci doar poporului nostru nu-i lipseşte fantezia.

Ne aducem aminte de călătoria de astă primăvară la Berlin a d-lui Virgil Madgearu. Era invitat acolo, de un cerc pur ştiinţific, ca să facă o conferinţă. Totuşi a trebuit ca această călătorie să aibă o mie de sensuri ascunse. Şi atunci a fost vorba de schimbări de orientare în politica noastră externă, iar Partidul Naţional-Ţărănesc devenise hitlerist, cum a devenit astăzi fascist.

Era explicabil, deci, ca o cohortă numeroasă de gazetari să dea fuga la graniţă pentru a auzi din gura d-lui Mihalache noul imn al gloriei fasciste.

Interviul publicat de gazetele de dimineaţă cred că a potolit pe toată lumea. Poate a deziluzionat şi cercurile de dreapta şi cercurile de stînga şi pe acei care-1 credeau

transformat în adept docil al d-lui Mussolini şi pe acei care credeau că în Italia — reacţionară ori nu — nu e chiar nimic de învăţat. Noi, care-1 cunoaştem pe dl. I. Mihalache, eram perfect liniştiţi. *

în timp ce alţii se ocupă cu alcătuire de guverne în dosuri de draperii, d-sa e angrenat la o mare temă de construcţie politică şi socială. Trăind şi vibrînd ca lumea modernă care s-a zămislit după război, el ştie că din atmosfera de şantier care frămîntă continentul va ieşi o mare experienţă. Şi el vrea să insereze ţara sa — păstrîndu-i, fireşte, legile şi condiţiile specifice — în cadenţa uriaşă care mînă azi în pas egal omenirea înfrigurată a Europei. Rămînă oamenilor vechi, care şi-au făcut educaţia şi mentalitatea în lumea antebelică, iluzia că organismul zdruncinat al lumii de azi poate fi refăcut cu searbăde paliative, cu reţete de mult răsuflate.

Dl. I. Mihalache, ştiind să alieze tacticii politice şi experienţa ştiinţifică, călătoreşte ca să verifice la faţa locului marile construcţii ale popoarelor. în Italia ca şi în Elveţia ori Franţa, ca şi în Iugoslavia, d-sa nu s-a dus să vadă *concepţiile politice,* cît mai ales *rezultatele tehnice* de ordin gospodăresc. D-sa e mai curios de eforturi practice decît de teorii sociale.

Intelectuali dezorientaţi, aventurieri ai ideii, sugestionaţi de ultima carte citită, pot fi transformaţi de prestigiul cutărei sau cutărei organizaţii politice. Ei se pot întoarce bolşevici de la Moscova şi fascişti de la Roma. Sînt oameni de cultură pur libristică, fără suport sub picioare.

Cultura d-lui Mihalache e un produs organic, pînă la strictă necesitate, al solului, al mediului, al naţiunii, al clasei sale. Cultura sa nu este colecţia de fapte amuzante a unui distins diletant ; sau a unui erudit gratuit. Ea porneşte dintr-o misiune şi corespunde unei chemări a destinului. Asemenea oameni nu se schimbă printr-o călătorie, fie ea şi fascinantă. Ei utilizează experienţa şi materialul altora pentru propria lor arhitectură, ei culeg instrumentele de pretutindeni, dar numai ca să-şi desăvîr.şească construcţia lor.

(13 noiembrie 1934)

* în interviul menţionat, 1. Mihalache elogiază unele înfăptuiri ale lui Mussolini, dar declară că „metoda lui nu se poate copia." (n. ed.)

întregirea neamului nostru într-un singur mănunchi n-are numai semnificaţia unei completări gegorafice sau realizarea unei totalizări etnice. Alipirea Ardealului ne-a adus contribuţia unui alt stil de cultură românească. Viaţa neamului nostru s-a desfăşurat în două trunchiuri, dezvoltate sub două zodii deosebite. Sufletul românesc integral s-a obţinut numai prin contopirea acestor două variante.

Aci, în vechiul regat şi în vechea Moldovă de altădată, am trăit un stil de viaţă orientală, sud-est europeană, cu defectele şi calităţile ei. Aici, viaţa pulsează în mari contraste, în diferenţe de ton adînci, aspre şi opuse ca anotimpurile noastre, tăiate de brutale diferenţe. Accese de înalt şi liric optimism, alături de amorţite şi triste deprimări, devotamente oarbe şi trădări perfide pentru oameni şi idei, discontinuităţi de înaltă frecvenţă şi de slabă tensiune, vis şi realitate brusc conturate. Pe deasupra, o dulce şi voluptoasă lenevie care ignora grija de mîine, prevederea harnică şi continuitatea cuminte. Omul din regat e mai aproape de fatalitate şi de pasivitatea ei. El nu-şi pregăteşte şi, mai ales, nu-şi comandă destinul. Poziţia lui faţă de viaţă nu e activă. Munca lui nu e totdeauna continuă şi egală. Ea se dezlănţuie în accese — de multe ori măreţe —, nu se desfăşoară în orare cotidiane regulate şi precise, ca munca apusului. Energia lui e bîntuită cînd de furtuni grandioase, cînd amorţită şi stătută ca o apă de baltă. Inteligenţa lui e ascuţită, dar adesea, inoculată de subtilităţile elene.

Dincolo, în Ardeal, lucrurile se desfăşoară sub semnul Occidentului. Sensibilitatea e mai continuă şi mai regulată. Contrastele între momente sînt mai mici. Energia şi munca curg regulat, adaptate la o disciplină organizată şi omogenă. Calmul şi stăpînirea de sine impun o voinţă regulată de ţelurile raţiunii. Românul de acolo nu suportă destinul, ci îl domină. Mai puţin romantici, mai puţin înflăcăraţi în erupţiuni de o clipă, ardelenii cunosc o viaţă de cucerire a mediului lor, de victorii mai modeste, dar mai sigure asupra soartei. Voinţa lor e mai tenace şi, deci, mai previzibilă în actele ei. Luptători şi martiri ai cauzei naţionale, ei au luptat continuu şi n-au desperat.

Sufletul românesc integral e alcătuit din aceste două componente. Fără contribuţia Ardealului, posibilităţile de creăţiune culturală, singurele care justifică viaţa unui popor, ar fi rămas amputate de cele mai puternice şanse. Spiritualitatea noastră n-ar fi fost fecundată. Toţi vestitorii care au descălecat de peste munţi, toţi crainicii pe care ni i-a trimis Adealul, de la Gh. Lazăr la Vaida-Voevod şi Iuliu Maniu, ne-au adus aceste noi valori de viaţă, care au făcut sinteza între învăţăturile Orientului şi ale Occidentului. Sîntem azi un popor complet.

Fiecare zi care sărbătoreşte contopirea cu cei de dincolo să ne aducă aminte că nu mai avem nici o scuză de a întîrzia aportul nostru specific la cultura lumii.

(2 decembrie 1934)

DUPA ŞAISPREZECE ANI.

Frământatele vremuri de după război au văzut multe glorii şi multe decadenţe. Partide, grupări, curente s-au prăbuşit fulgerate în neant.

Tot ce a fost himeră şi iluzie s-a stins iute, fără urmă. A rămas statornic numai ceea ce era în firea lucrurilor, în logica naturii şi a vieţii. Iată o mişcare de învăţători, preoţi şi alţi intelectuali, întorşi din tranşee, izvorîtă modest şi spontan acum şaisprezece ani, păstrată nu numai vie şi proaspătă, dar formînd azi un organism uriaş, în plină evoluţie, promiţător de noi forţe, de noi perspective. Unde e mitul generalului Averescu, unde sînt atîţia meteori de o clipă, atîţia tirani aroganţi, atîţia ambiţioşi răpuşi ? Pulberea uitării s-a aşternut peste ei.

Ţărănismul a învins fiindcă îl cerea o logică de fier, o necesitate a istoriei. A izbucnit ca o primă luare de conştiinţă a ţărănimii, surprinzător de lucid şi de sigur de sine în vremuri de haos şi de negură, chiar a doua zi după ce soldaţii, întorşi de pe front, depuseseră armele. Avusese fără îndoială precursori. Presentimente existaseră. Dobrescu-Argeş, mişcarea cooperatistă Spiru Ilaret, C. Stere etc. etc.

A trebuit o minte atotcuprinzătoare ca să strîngă în mănunchi vechile încercări şi lucidă pînă la divinaţie ca să întrevadă, aproape hipnotic, soarta şi viitorul clasei ţărăneşti. Fundatorul, ctitorul de gintă, cel de la care purcede noul neam, o ştie toată lumea azi, a fost Ion Mihalache. Lîngă el au stat strajă, s-au adăugat dr. Lupu, Virgil Madgearu, C. Stere şi alţii. S-au adăugat apoi şi eroii ţărănimii ardelene : Maniu şi Vaida. *

In zece ani de opoziţie, lovit de pretutindeni, din iniţiativa unei burghezii îngrozite că-şi pierde privilegiile exploatării, partidul nu şi-a negat legea şi soarta. Venit ia guvern, lovit în prevederile sale de criza mondială, el ;\ psitut abia să-şi dibuie destinul. Azi el şi le-a găsit in plin. El stă acum proptit drept şi neclintit pe un drum care e numai al său. Programul si conducerea sa specifică îl vor duce către apoteoza finală.

(19 decembrie 1934)

PACE VOUĂ.

Un nou Crăciun, în care cei avuţi se vor desfăta şi cei sărmani vor avea iarăşi prilejul să gîndească la nedreptatea.şi amărăciunea lumii acesteia. Un surîs de speranţă va înflori totuşi pe faţa tuturor. De două milenii, omenirea, mereu decepţionată, mereu biciuită în iluziile ei, îndărătnică într-un vis de pace şi bunătate, făureşte de sărbători basme calde şi umane, care sînt o transpoziţie a copilăriei vesele şi inocente, numai fiindcă nu poate trăi fără nădejde. Şi sărbători după sărbători trec, sărbători care' anunţă naşterea lui Isus,. cel care sărind peste animalitate, ca un om care s-a dezrobit de gravitate, a învăţat omenirii legea iertării şi a iubirii. Şi omenirea nu e mai bună.. Niciodată n-a fost mai departe de legea creştină, înnebuniţi de grandomanie, de invidie, de pueril orgoliu şi de hulpavă lăcomie, oamenii civilizaţiei se urăsc cu voluptate şi aşteaptă ziua cînd se vor putea sfîşia între ei, împărţiţi în popoare care îşi vor vecinii exterminaţi, oamenii trăiesc într-un sălbatec egoism-. E aşa de Oarbă furia şi ura, încît nici interesul, nici instinctul de conservare nu-i mai apără. O nebunie de răutate şi de crimă le întunecă minţile. Sufletul Europei e un sac cu pulbere care-şi doreşte seînteia... Popoarele vor noapte şi beznă, vor prăpăd şi pustiu. O demonică fatalitate îi împinge la pieire.

* V. nota de la pp. 392-393. (n. ed.)

Şi totuşi poimiine, pe tot globul, cu toţii vor pomeni pe Cristos cel absurd care a întors obrazul să primească şi celelalte palme, şi-a culcat trupul pe spini şi 1-a oferit răstignirii. Şi toţi vor acuza pe celălalt, pe semen şi pe vecin, dar nu se vor gîndi la altul. Se vor strînge în jurul mesei, în căldura familiară şi religioasă ca să bîrfească şi să acuze.

Căci Dumnezeu a pierit din inimi. Ce va trebui să se întîmple ca lumea să devină mai sobră, mai castă, mai dreaptă ? .,

Nimeni nu ştie şi puţini mai speră. Cataclismul..de apocalips se anunţă şi orizontul se înroşeşte, de sînge şi fum...

Va veni de undeva mîntuirea, pacea şi dragostea ? Să sperăm, căci atît ne-a rămas.

(24 decembrie .1934)

STABILITATE

în anumite privinţe, România rupe determinismul strict al materialismului istoric. Această metodă de interpretare a faptelor istorice nu este, cum au crezut exagerat primii exegeţi ai doctrinei marxiste, valabilă în orice timp şi în orice societate. E greu de explicat cu ajutorul ei structura şi evoluţia clanurilor totemice, a triburilor organizate religios ori magic, de pildă. Materialismul istoric e o doctrină excelentă pentru înţelegerea societăţilor capitaliste. Dar numai atît. La naţiunile unde domină alţi factori, tălmăcirea materialistă e greu de înţeles. România nu e o ţară înzestrată cu o structură economică completă. Viaţa noastră socială e colorată, mai ales, de consideraţii politice. La englezi, americani ori france/i, viaţa socială

e mecanică, previzibilă, regulată pînă în cele- mai mici detalii de mecanisme economice. Putem spune că la greci, bulgari, români ori polonezi viaţa materială dictează întregului organism naţional legile ei ? Am putea spune, din contră, că variaţiile politice, brusce şi frecvente influenţează prin zguduirile lor aşezarea liniştită a unei activităţi economice. Ce greu s-a înfiripat o economie naţională la popoarele sud-americane, unde loviturile de stat, pronunciamentele, revoluţiile „permanente" — în sensul lui Trotzky — dărîmau iniţiativele economice timide, încercările timorate şi îngrozite de perspectiva nesigură a zilei de mîine ! Pînă nu s-a curăţat lepra politică şi nu s-a aşezat statul într-o constituţie stabilă, nici un impuls de producţie ori de schimb n-a fost posibil.

La aceleaşi concluzii trebuie să ajungem şi pentru România. Toate, aici, sînt în funcţie de politică. Aceasta numai primează. Dacă am avea o organizaţie de bresle, de sindicate, o muncitorime conştientă şi un patronat unit şi puternic, politica n-ar putea avea nici capricii, nici variaţii imprevizibile. Ea ar fi servitoarea docilă a economiei.

Cum însă economia e o creaţie artificială a statului — adică a politicii •—, cum orice întreprindere nu poate trăi autonom, nu poate supravieţui dacă n-are tarife, concesii, monopoluri ori chiar „afaceri" de la stat, politica îşi poate permite orice evoluţie, orice iniţiativă.

Urmează de aici că, pentru a însănătoşi viaţa economică, condiţiile comerţului şi ale industriei, trebuie să începem cu asanarea politicii.

Răul cel mare, plaga primordială de care sufere astăzi ţara noastră e instabilitatea vieţii publice, nesiguranţa zilei de mîine, imprevizibilitatea pentru orice ipoteză oricît de logică şi de rezonabilă ar fi ea. Nu se poate clădi permanent pe nimic.

Abia angajată într-o direcţie, viaţa publică se opreşte brusc ca s-o ia pe o cale exact opusă. O lege a fost votată ? Peste două luni, guvernul care a propus-o cade, vine altul şi legiferează în sens invers. Guvernele durează cel mult un an. în ultimii patru ani, am avut patru parlamente şi, mi se pare, zece guverne. Surprizele acestea obosesc teribil cordul naţiunii. O dezorientare penibilă, o nesiguranţă dementă, o neurastenie generală paralizează forţele noastre. Fără postulatul unei fixităţi, fie şi relative, nu se poate lucra şi crea nimic. întreaga muncă naţională e ocupată ca să umple zadarnic un butoi al Danaidelor. Totul se pierde printr-o serie de găuri care absorb în van orice sforţare. Ce e de făcut ?

Primul lucru e crearea unor condiţii de activitate stabilă a vieţii politice. în alte timpuri, a susţine principiul rotativei în viaţa noastră publică ar fi fost, poate, nedemocratic.

Alternarea numai a două partide la guvern înseamnă, în afară de oprirea jocului spontan al libertăţilor publice, dar şi împiedicarea procesului de diferenţiere a societăţii româneşti, înseamnă obligaţia de a păstra numai două tipare de exprimare a doleanţelor populare, înseamnă interdicţia altor grupări de interese, de aspiraţii, decît cele recunoscute oficial, cu alte cuvinte formarea unei noi oligarhii.

Dacă privim însă structura reală a societăţii noastre, problema evită astfel de obiecţii. Ţara noastră n-are în. momentul de faţă o diferenţiere variată de grupuri şi .interese. Singura antinomie, singura opoziţie de stări sociale e dubletul sat-oraş. De o parte agricultura şi ţără, nimea producătoare de materii prime agricole, dincolo comerţul şi industria care prefac aceste bunuri şi funcţionărimea care le consumă. Ceea ce nu e cuprins în aceste categorii e, în adevăr, neglijabil.

Nu e cazul deci de a deosebi decît două ramuri sociale bine definite. Două partide puternice reprezintă aceste interese. Cînd guvernează unul din ele, atunci se promovează interesele clasei pe care o reprezintă. Pentru ca evoluţia să nu meargă numai într-o parte, pentru, ca să nu profite numai o categorie, urmează, după un număr, de ani, la putere celălalt partid, care se ocupă de realizări însemnate în favoarea clasei celeilalte. Şi echilibrul se menţine, astfel, succesiv. Cea mai mare din virtuţile democratice : controlul e asigurat.

Despre Anglia sau Belgia cu două partide, nu se poate spune că nu sînt democrate. Cu atît mai mult cu cît pînă şi în Franţa grupurilor multiple, tendinţa e azi către contopire în partide mari.

Rotativa poate avea toate defectele. O singură mare calitate, aceea de a aduce, în haosul mişcător de azi, puţină stabilitate, o face preferabilă oricărui alt regim.

(naiembrie-decembrie 1934)

POATE FI PARTIDUL LIBERAL COOPERATIST ?

Multă lume, pentru care logica are un sens, va ridica din umeri nedumerită, privind la atitudinea belicoasă, pe care o abordează Partidul Liberali în raport cu regimul cooperaţiei. Omul oarecare de pe stradă, cel înzestrat cu criteriul bunului simţ, se va întreba, fără îndoială, ce legătură misterioasă şi neînţeleasă împinge acest partid să-şi complice existenţa, să-şi tulbure tihna guvernării, să-şi rişte zilele, de dragul economiei cooperatiste. Căci, să fim sinceri, ce poate să-i doară pe marii magnaţi ai industriei şi finanţelor, pe regii capitalismului superb această economie „meschină" şi sărmană, menită să îndulcească traiul celor necăjiţi şi care se cheamă cooperaţia: ?

Cît poate să deranjeze opulentul banchet al marii burghezii cele cîteva firimituri de pîine care cad pe alături ?

Adevărul este că economia cooperatistă n-are, *nu poate* avea legături adînci, organice, cu regimul burghezo-liberal. Solidarizat încă de la originea sa cu destinul capitalismului în România, compus în mare parte încă şi astăzi, după criza economică, din principalii căpitani de industrie şi bancă ai ţării noastre, Partidul Liberal nu poate fi interesat la dezvoltarea şi reuşita unui sistem economic, care, dacă ar birui, i-ar ameninţa înseşi temeliile pe care e aşezat. Tactica luptei şi ipocrizia specific liberală, necesară pentru a adormi zelul adversarilor, pentru a narcotiza elanul lor, pentru a momi cu seducţiuni perfide buna credinţă a mulţimilor care muncesc, a declarat totdeauna că partidul acesta eminamente burghez ar fi totuşi un fel de partid enciclopedic şi totalizator, menit să apere armonic şi comprehensiv toate tagmele şi toate clasele sociale. Sub făţarnica declaraţie a solidarităţii de clasă, de conciliere şi împăcare a tuturor intereselor legitime în stat, Partidul Liberal a operat şapte decenii o politică de oligarhie burgheză, sprijinită pe intervenţionismul statului în favoarea unei singure clase. Lupta de clasă în România a fost inaugurată şi fundată de Partidul Liberal. Bineînţeles, fără declaraţii făţişe, fără provocări loiale. Ca să se dea o aparenţă de preocupare şi pentru celelalte clase, pentru a nu împinge mizeria şi disperarea pînă la demenţa revoluţiilor, li se azvîrlea din cînd în cînd cu o mînă cîteva reforme pompoase şi răsunătoare, dar ineficace, pentru ca şi acestea, puţin mai în urmă, să fie luate cu altă mînă. Aşa, tinerii generoşi de pe vremuri au cerut reforma agrară şi electorală, confiscată apoi imediat în mod camuflat, aşa cum au susţinut o politică cooperatistă pe care nu o admiteau decît ca sluga marilor instituţii bancare sau a statului pe care-1 credeau acaparat de ei pentru veşnicie. Cooperaţia trebuie să fie, ca şi reforma agrară, niţel praf în ochii celor care suferă.

Cînd Partidul Naţional-Ţărănesc a încercat să apere interesele ţărănimii exploatate, liberalii au început sâ-1 acuze de teribila crimă a luptei de clajsă, pe care ei însă o practicau de ani şi ani de zile.

Ca în fabula lui La Fontaine : „Cet animal est tres mechant. Quand on l'attaque, il se defend". Dar, în fond, nu era o luptă de clasă, ci o *apărare de clasă.* Nu luptam pentru privilegii, ci ne apăram de încălcări şi spoliaţiuni.

Liberalii au ştiut totdeauna să întreţină printre ei şi o falangă pur decorativă (dacă nu erau simple cozi de topor), menită să apere cînd principii ţărăniste, cînd principii cooperatiste. însă, bineînţeles, cuminţi, docile, rude sărace miluite, ascultătoare faţă de fraţii mai bogaţi care conduceau băncile şi uzinele. Rolul secundar al lui Spiru Haret în partidul unde trona Ferechide, Carada, Costinescu şi Al. Constantinescu e cunoscut. Aşadar, răţoielile de astăzi în privinţa cooperaţiei * n-aiu un sens pozitiv sau creator. Ele nu pornesc de la gîndul de a înzestra şi întări instituţii ce le sînt străine şi, fără îndoială, antipatice.

Ele au un sens pur negativ : a paraliza cooperaţia, care în mîinile ţărănismului poate ameninţa, mîine, însăşi

* Noua lege a cooperaţiei va fi promulgată la 27 martie 1935. (n. ed.)

soarta capitalismului liberal. E vorba, aşadar, de a smulge arma din mina adversarului. Atîta tot.

Reforma de azi e un narcotic (ca şi exproprierea, ca şi conversiunea etc. etc), menit să încurce minţile, presupunînd bune intenţii acolo unde sînt numai aprige interese, dar, mai ales, sortit să adoarmă vigilenţa celor care apără ţărănimea.

Lucid, Partidul Naţional-Ţărănesc nu va lăsa să i se lege ochii.

(16 februarie 1935)

UN PRIM BILANŢ

Unui partid, ca oricărui organism viu, i se pun din vreme în vreme hotărîri de răspântie, în care e nevoie să-şi revizuiască conştiinţa şi să aibă curajul marilor transformări.

Adică, unui partid nu îi este permisă anchilozarea permanentă în principii tradiţionale, scleroza care abate de la frământările vremii. El nu se poate azvîrli orbeşte în aventuri ideologice iresponsabile, dar nici nu poate păstra la infinit memoria unor atitudini desuete peste care s-a aşternut praful uitării.

Venirea d-lui I. Mihalache la preşedinţia Partidului Naţional-Ţărănesc a coincis cu această nouă scrutare de conştiinţă. *

Ea s-a afirmat, în adevăr, cu un caracter curat revoluţionar.

Ceea ce s-a făcut, ceea ce s-a lucrat în linişte şi anonimat, în ultimele zece luni, în laboratorul partidului nostru este în adevăr fără precedent în istoria partidelor politice din România. Glume inconştiente, facile şi triviale, lansate de bătrîne paiaţe ale politicii balcanice din România au putut stîrni hazul cîtorva bodegi.

+ Comitetul Central Executiv al Partidului Naţional-Ţărănesc l-a ales ca preşedinte pe Ion Mihalache în şedinţa din 21 noiembrie 1933, în locul lui Alexandru Vaida-Voevod, care şi-a prezentat demisia, recunoscînd eşecul ultimei sale guvernări (14 ianuarie — 13 noiembrie 1933), care este şi ultima a P.N.Ţ. (n. ed.)

Faptul în sine cînd va fi bine cunoscut va impune admiraţie şi respect. Cîteva zeci de specialişti, aplecaţi deopotrivă şi asupra statisticilor şi anchetelor', ca şi asupra informaţiilor luate pe viu, din contactul cu masele pe care singur Partidul Naţional-Ţărănesc îl realizează, au confruntat conceptele lor şi experienţele făcute fecund aiurea cu realităţile specific naţionale. Au unit metoda ştiinţifică cu cea intuitivă, sociologia cu politica. Zece luni au adunat material documentar, fişe, anchete, referate, rapoarte. Le-au triat şi le-au îmbinat apoi armonic. Din ele, au extras esenţa unică şi coerentă a unui corp de program. Pentru aceasta, n-au cunoscut nici odihna, nici răgazul.

în timp ce corifeii politicii de culise cultivau cu sărmane platitudini bunăvoinţe utile, ruinau cu abjecte intrigi levantine prestigii şi veleităţi, aici, la noi, sub imboldul d-lui I. Mihalache, falanga naţional-ţărănistă strîngea idei şi studii. Apoi, cînd unitatea ideologică s-a desprins singură, ca un fruct copt, din diversitatea discuţiilor, pe baza unui crez democratic real respectat, s-au adunat reprezentanţii judeţelor, ca prin bunul lor simţ realist să corecteze exagerările fireşti ale doctrinei, excesele prea simetrice ale ideii, spiritul prea geometric al construcţiilor teoretice.

Timp de o săptămînă, au fost ciocniri de idei care au onorat viaţa politică românească.

Puteau alţii să tremure fiindcă combinaţiile lor triviale în vederea puterii eşuau sau aduceau o rază de speranţă. Puteau senilii intriganţi să-şi ţeasă pînza lor perfidă. Senin şi sigur de forţa şi misiunea sa, Partidul Naţional-Ţărănesc îşi alcătuia programul şi statutul. Acum le are Pe amîndouă. în ele palpită viu şi dinamic toate nevoile româneşti. în ele se oglindeşte concepţia modernă de viaţă socială a domnului I. Mihalache care le-a inspirat şi diriguit. Vremea şi frămîntările ei sînt prinse în ritmul lor de viaţă autentică. Programul reprezintă triumful ideii sociale faţă de individualismul steril şi mort. Triumful societăţii româneşti de democraţie rurală, înţelegătoare pentru toate problemele muncii, comprehensivă pentru toate tagmele producătoare, care îşi îmbină

eforturile de promovare a statului român într-un mănunchi cu țărănimea.

Pasiunea discuției dezinteresate a onorat partidul și șeful ei. In zilele memorabile ale comitetului executiv, te puteai crede, nu în România vechilor și neputincioaselor partide, ci undeva la Tours sau la Lyon, în zilele de slavă ale Partidului Radical-Socialist francez, cînd prezida la destinele lui un Camille Pelletan sau Ed. Herriot.

Prin program, a fost dinamizată o întreagă pleiadă de tineret. Ea își va face, în jurul d-lui I. Mihalache, datoria cu apostolat. Masele vor urma acest curent electric pornit din inimi proaspete.

Statutul ne va arăta căile îngăduite în care putem activa, fiecare cu rolul nostru strict limitat, în marginile disciplinei și solidarității.

Sus, pe colină, dl. I. Mihalache poate fi mulțumit cu acest prim bilanț. El constituie prima condiție a triumfurilor viitoare, care nu vor întîrzia să vină. Rămîne de acum numai opera de difuzare și de propagandă în mase. Prin comentariile programului pe care le va face ziarul nostru, vom contribui la înțelegerea lui.

Astfel, victoria finală a țărănismului nu poate întîrzia.

(20 februarie 1935)

LEGEA PRESEI, O NEVOIE URGENTA

O împrejurare desfășurată simplu și senzațional, ca în romanele polițiste, a implicat pe directorul unui ziar din Capitală într-un proces de șantaj. Pînă la dovedirea delictului și la sentința justiției, nu voim să aruncăm unui coleg necăjit nici strigăte de bucurie, nici măcar reproșuri filistine de înaltă moralitate, care să-i îngreuneze situația. Cazul acesta însă, oricare ar fi epilogul său, merită nițică meditație de ordin ceva mai general. Prima constatare care se impune e aceea că „e ceva putred în Danemarca". Procese de șantaj, măcar înscenări de șantaj, nu sînt posibile decît acolo unde, și în moravurile publice, și în cele particulare, domnește speculația ilicită, pr'evaricațiunea și traficul de influență. Pentru anumiți microbi, trebuie o anumită cultură. Dacă marile noastre întreprinderi ar avea un onest caracter capitalist, bazat, cît de cît, pe norma morală a prețului just și echitabil, dacă ele n-âr fi adeseori asociații implacabile, care sub forma cartelului deghizat, duc asupra consumatorului o nemiloasă spoliațiune, mereu nesăturată de un cîștig pe care-l vor infinit, dacă în culisele acestor întreprinderi nu s-ar ascunde atîtea și atîtea situații ce nu pot suporta lumina zilei, amenințarea cu șantajul nici n-ar avea sens. Este adevărat că ultimul caz s-a petrecut în legătură cu o societate capabilă și onestă. Dar, tocmai de aceea, această societate a avut curajul să reacționeze, să nu se lase amenințată și, neavînd nimic de ascuns, să dea totul pe față.

S-ar putea spune același lucru despre alte societăți anonime ? Cîte au trebuit să înghită și să tacă. Această speculare clandestină și misterioasă încurajează o speță de gazetărie defectivă, care încearcă să trăiască, ca viermele din cadavru, denunțînd monstruozitățile regimului nostru economic.

Dar și serviciile de stat, unde o purificare curajoasă a funcționarilor venali n-a fost niciodată făcută, servesc drept o ambianță utilă pentru înflorirea unei astfel de gazetarii.

Și, în fine, detestabilele și tristele apucături politice, care fac ca un ministru să întrețină în mod opulent cîțiva reporteri pentru a „freca" pe colegul său de minister, pentru a înjosi pe emulul său, eliminîndu-l de la „o situație" în partid, au creat o stare de dependență a omului politic față de gazetar, de natură să prăbușească orice prestigiu politic.

Arivismul și necorectitudinea, reclama și mușamalizarea sînt cei doi poli în jurul cărora se organizează aservirea politicianului față de gazetarul șantajist.

Să avem curajul de a ne denunța mizeriile și decăderile ! Cu oameni corecți și demni n-am avea presa pe care o avem. Presa valorează atît cît valorează moravurile. Suprimați cîștigurile ilicite, politicienii veroși și lacomi

de nejustificate ascensiuni sociale şi presa se va moraliza. Presa e coruptă de materialul uman economic şi politic. Cum vreţi să reziste cutare nenorocit de reporter, în stare de complet pauperism, la câştigurile facile, oferite de sirenele politicii, ale băncii şi ale industriei ?

O reformă de moravuri deci, în primul rînd. Aceasta însă, chiar dacă s-ar încerca, ar fi prea lentă în rezultate. Pînă atunci, măsuri imediate, desigur de ordin negativ, dar totuşi necesare, în ce priveşte presa.

Nimeni, cred, nu va contesta credinţele democratice ale scriitorului acestor rînduri, dar nimeni nu va contesta iarăşi că este nedemocratic ca onoarea oamenilor de treabă să fie oferită liber la atacul gangsterilor de profesie. Lucrurile au ajuns azi aşa, încît orice bandit, care îţi cere cîteva mii de lei, pe care nu-i poţi da, este îndreptăţit să-ţi terfelească a doua zi, drept represalii, onoarea, familia, reputaţia. Orice se poate spune de oricine. Şi regula «calomniez, il en restera toujours quelquechose» îşi face fatalul ei efect.

Ce fel de democraţie „â rebours" este aceasta, în care cel valoros şi de treabă poate fi tîrît în noroi, iar excrocul şi şantajistul protejat de impunitate ?

Să mai vorbim de discreditul general al presei, această „a patra putere în stat", în care va ajunge să nu mai creadă nimeni, să fie dispreţuită de toţi ?

Să mai pomenim de rolul ei educativ, social, cetăţenesc ? Ne e frică să nu stârnim surîsuri.

Datoria adevăratei prese, a presei oneste care apără principii şi convingeri, a presei de adevărată democraţie, este de a cere imediat o lege care să apere onoarea şi să sancţioneze rapid, eficace şi aspru, şantajul şi batjocura venală.

Altfel, descompunerea morală se va întinde pînă la prăbuşirea totală.

(24 februarie 1935)

PERSPECTIVELE ŢĂRĂNISMULUI IN FAIV NOILOR CURENTE SOCIALE *

Cercetările relative la ideologia şi doctrina ţărănistă au avut ca obiect, în trecut, mai ales degajarea unei definiţii a ţăranului ca element social, situat în structura societăţii contemporane. Era nevoie de această delimitare conceptuală a clasei ţărăneşti, pentru a oferi noului partid care se crea un obiect, o clasă diferenţiată autonom în procesul social, cu o mentalitate particulară şi cu interese economice specifice. Fireşte, a proceda astfel însemna, în oarecare măsură, a pune căruţa înaintea boilor. In adevăr, o clasă nu e un fenomen sociologic dat, ci un rezultat obţinut prin lupte continue, prin grade de conştiinţă succesive, printr-o consolidare de interese, de veleităţi şi de aspiraţii.

O definiţie nu poate avea decît un caracter posterior. Trebuie să existe mai întîi clasa şi apoi definiţia care să o lămurească, care să reprezinte conştiinţa de ea însăşi. Ţărănimea a existat totdeauna ca stare. Dar ea a avut mai mult o existenţă instinctivă, decît una conştientă.

Abia acum ea tinde să devină o clasă. De aceea, discuţii academice şi dogmatice asupra naturii ţărănimii sînt astăzi, în perioada ei de devenire, oţioase şi inutile. Să creem prin fapte, prin acţiune, ţărănismul şi apoi va veni şi definiţia lui.

Era totuşi necesară, pentru justificarea unei lupte politice şi pentru creaţia unui partid, o definiţie provizorie care să precipite şi să grăbească această conştiinţă de clasă. Această definiţie se baza pe două caracterizări. Una arăta situaţia *socială* a ţăranului, arătîndu-l ca o unitate socială originală, diferenţiată în acelaşi timp şi de proletariat, prin aceea că e proprietarul instrumentelor sale de lucru, şi de patron, prin aceea că el nu întrebuinţează salariaţi, ci îşi lucrează singur sau cu familia lui pămîntul. A doua caracterizare era de ordine *economică,* arătînd că, -dacă ţăranul nu e exploatat ca muncitorul în procesul de repartiţie şi producţie prin plus valuta încasată de patron, el e speculat în procesul de circulaţie prin

* V. explicaţiile clin nota de la pp. 393—394. (n. ed.)

diferenţa imensă între preţurile din ce în ce mai joase de vînzare a cerealelor .şi preţurile ridicate de cumpărare a obiectelor fabricate. In ţările unde nu există partide ţărăneşti, ţărănimea este adesea atrasă către partidele socialiste, tocmai pe baza acestui temei de exploatare în procesul de circulaţie. Teoreticianul şi secretarul partidului neosocialist francez, M. Deat, scrie : „Capitalismul a înţeles perfect că avea tot interesul să exploateze nu pămîntul (şi de aceea i-a lăsat moşia), ci pe ţăran, ceea ce a şi făcut. Concentrarea, exploatarea, oprimarea capitalistă se produc la nivelul preţurilor pieţii şi tocmai acolo sforţarea anticapitalistă va trebui să intervină..."

Că ţăranul e din ce în ce mai mult sub exploatarea capitalistă, aceasta a devenit un loc comun al propagandei socialiste. El e exploatat mai întîi atunci cînd cumpără produsele necesare culturii pămîntului : îngrăşăminte, maşini, seminţe etc. Trustul îngrăşămintelor (în Franţa) nu e o invenţie de doctrinar în delir. Transporturi, combustibil, investiţie în clădiri, în toate domeniile ajungem la aceeaşi constatare. Se ştie de altfel că ţăranul e furat în calitatea sa de vînzător de produse agricole : speculatorii de grîu, de vin, de sfeclă sînt la ordinea zilei. în fine, ţăranul e speculat ca client al societăţilor de asigurare... *(Perspectives socialistes,* p. 50—51). Şi aşa mai departe. După cum a arătat dl. V. Madgearu, ţărănimea din sud-estul european e oarecum diferită de cea occidentală. Totuşi puncte comune le apropie. Iată deci că rezultatele la care ajunseseră ţărăniştii români şi pe care ei le credeau legate de realităţi locale se găsesc tragic confirmate în toate ţările. Acestea conferă ţărănimii, cel puţin aceleia din sud-estul european, ca clasă socială o omogenitate generală de structură şi de viaţă proprie. Situaţia *mixtă* a ţărănimii, care întruneşte în acelaşi timp şi rolul de mic proprietar şi pe acela de muncitor şi care o deosebeşte în ce priveşte interesele şi preocupările ei şi de imperialismul marilor capitalişti, şi de spiritul colectiv al proletariatului, e analoagă cu aceea a altor cîteva categorii sociale care şi-au agonisit prin muncă un mic capital, dar care e insuficient să le întreţină dacă nu e fructificat de munca lor proprie. Aşa, de pildă, sînt meseriaşii, micii comercianţi care trăiesc dintr-o modestă prăvălie, funcţionarii care au strîns o minusculă avere etc. Ceea ce se numeşte în limbaj marxist „mica burghezie".

în lupta ei de dezrobire, ţărănimea poate încheia alianţe cu aceste categorii aşa de apropiate de soarta sa proprie. Bineînţeles, nici un interes contrar nu o îndepărtează nici de luptele muncitorimii, din alianţa căreia nu are decît de cîştigat în lupta anticapitalistă.

Această caracterizare a clasei ţărăneşti, a temelor sale de luptă, a alianţelor şi afinităţilor ei corespunde vechii organizaţii liberale şi individualiste a societăţii. Ea se potriveşte structurii şi mecanismului antebelic al naţiunilor europene. Căci a spune că ţăranul e speculat în procesul de circulaţie al avuţiilor înseamnă că această circulaţie se efectuează fără nici o intervenţie din partea statului. A lăsa pe ţăran să fie exploatat de jocul economic înseamnă a concepe o societate organizată pe baza vechilor legi de liberă concurenţă.

Sub ochii noştri însă, se desfăşoară una din acele uriaşe transformări ale omenirii, care marchează trecerea de la un ev la altul. O revoluţie care nu se poate asemăna decît cu Renaşterea ori cu subminarea vechiului imperiu roman de către creştinismul în ascensiune îşi evidenţiază pretutindeni stigmatele. Pe scurt, această revoluţie afirmată în domeniul tuturor valorilor spirituale se poate rezuma la o *decadenţă a societăţilor bazate pe idealul individualist şi liberal şi înlocuirea lor cu societăţi de un tip colectivist din ce în ce mai pronunţat.* Dacă nu poate fi vorba de „apusul individului", e sigur că asistăm la o limitare şi la o încadrare a individualităţii. Dacă, de la Renaştere încoace, idealul culturii omeneşti a mers spre dezvoltarea şi exaltarea personalităţii, astăzi tindem către crearea unor civilizaţii de masă, mai mult sau mai puţin anonime, în care socialul şi colectivul stau pe primul plan, gata să asimileze şi să reducă la proporţii minime individul. Nu e locul aici să arătăm cum în toate ramurile de activitate individul e expropriat, cum de la viaţa economică la noţiunile juridice, la regimurile politice şi de la acestea la toate fenomenele de cultură, peste tot, chiar şi în ţări ortodoxe în individualism, cum sînt Anglia şi Franţa, drepturile societăţii cresc şi veleităţile individului scad, cum importanţa statului, a naţiunii în procesul economic, a guvernelor centrale şi autoritariste, a principiilor de coeziune şi solidaritate trece înaintea fericirii, libertăţii şi pretenţiilor individului izolat.

Producţia în fabrică e standardizată, adică socializată, economia e dirijată, viaţa socială e acaparantă, omul trăieşite în buildinguri cu sute de apartamente ca în „falansterele" lui Fourier, mănîncă în restaurante automate cu mii de tovarăşi, petrece în distracţii colective ca cinematograful şi radio, articolele în reviste apar fără nume de autori şi aşa mai departe.

Aşadar, pretutindeni preponderenţa grupului asupra persoanei (fenomen evidenţiat la stînga [...] şi la dreapta de fascism şi hitlerism). Din toată această mişcare difuză, nebuloasă, au ieşit o serie de principii clare de economie şi de politică, care, evident, vor avea efectele lor imediate şi asupra vieţii ţărănimii. în faţa unei Europe, a unei lumi conduse de alte principii, politica ţărănistă va fi şi ea alta. Ţărănismul trebuie să scruteze viitorul, să analizeze adică perspectivele care i se impun în faţa modificării mentalităţii şi moravurilor politico-economice, să caute a se adapta noilor cerinţe, creînd o armonie între interesele ei şi cerinţele vremii, utilizînd noile schimbări pentru atingerea scopurilor sale.

Din tendinţa generală exprimată mai sus, s-au desprins în mod precis în ultimul deceniu următoarele probleme capitale :

1. *Etatismul* — intervenţia statului sub diferite forme în viaţa economică.

2. *Autarhismul* — tendinţa neomercantilistă a naţiunilor de a crea economii închise.

3. *Problema naţională şi rasismul,* tendinţele naţionaliste extreme bazate pe ideea de rasă.

4. *Valoarea democraţiei sau a dictaturii, problemă a tacticii politice reieşită ca o consecinţă politică a transformărilor economice de mai sus.*

Să le confruntăm cu interesele clasei ţărăneşti, analizîndu-le din punct de vedere al intereselor acesteia

1. ETATISMUL ŞI ŢĂRĂNISMUL

Etatismul se găseşte în plină ascensiune în toate ţările, fără excepţie. Importanţa sa e mai mare sau mai mică după rezistenţa pe care o opune organizaţia capitalistă privată, după puterea şi sănătatea acesteia. Maximul atins e desigur în Rusia sovietică şi minimul în

Anglia şi Franţa. între aceşti doi poli extremi, fiecare ţară se găseşte înscrisă cu un coeficient oarecare. Sub numele de etatism, se găsesc cuprinse însă de-a valma o serie de conduite social-economice ale statului de importanţă deosebită şi, adesea, de natură variată. Dacă considerăm infinit de variatele moduri în care statul s-a amestecat în viaţa economică şi socială a naţiunilor, putem deosebi trei forme esenţiale :

a) ***Statul arbitru.*** în ţările de puternică organizaţie industrială, e necesară o conciliaţiune între interesele proletarilor şi ale patronilor. în alte părţi — în cazul Italiei —, e nevoie de un arbitraj între interesele diferitelor categorii sociale, profesie etc. O armonizare a intereselor agriculturii cu ale băncilor, cu ale industriei, consumatorilor, profesiilor libere etc. Statul, ca un fel de „alma' mater", e ţinut să păstreze balanţa între toate pretenţiile. E formula faimosului „stat totalitar", din doctrinele fasciste.

b) ***Statul normativ*** are rolul de a dirija o producţie anarhică, în raport cu consumaţia. El reglează cantităţile de producţie, exportul, contingentările, repartiţia beneficiilor etc.

c) ***Statul producător şi gestionar direct.*** In afară de monopolurile şi regiile directe, în urma crizei mondiale, statul a fost silit să preia asupra sa, din motive sociale (şomaj, apărarea micilor deponenţi, acţionari etc), o serie întreagă de întreprinderi particulare : fabrici, bănci, societăţi de asigurare etc. Astfel, nu de bună voie, sau din capriciile şi ignoranţa guvernelor, cum crede Nitti (***I'Inquietude du monde),*** a fost silit statul să intervină, etatizînd părţi întregi din economia naţională, ci ca un efect fatal şi inevitabil al crizei capitalismului.

Aşadar, sub o formă sau alta, pretutindeni statul e obligat oarecum a se substitui acolo unde iniţiativa privată e falimentară.

Ce are de făcut România ţărănistă în faţa acestor fenomene ale evoluţiei mondiale ?

O analiză sumară a situaţiei noastre economice ne va lămuri îndată. România a intrat înţ sfera de acţiune a capitalismului după 1829, adică după tratatul de la Adrianopole, transformînd o economie exclusiv feudală şi familiară într-o economie de schimb. în mai puţin de un secol, sub presiunea unei burghezificări rapide,

efectuată de către partidul liberal pe cale fiscală, din bugetul statului, România ajunsese, în preziua războiului mondial, la o acumulare relativ importantă, astfel încît i-a permis un împrumut intern considerabil pentru acea vreme. Războiul mondial, apoi o politică economică complet greșită în perioada plasării facile a capitalurilor internaționale, în fine, criza mondială au măcinat cu totul această mică agonisire națională. Nimeni nu va tăgădui că rezervele de acumulare (epargne) din România nu sînt azi complet secătuite. Capitalul agrar e cu totul ruinat, astfel că a trebuit o lege de conversiune aproape echivalentă cu iertarea datoriilor ca să se poată continua producția. * Ca urmare, capitalul bancar e și el complet distrus. Deținătorii de titluri mobiliare, de acțiuni au trebuit să piardă pînă la 90% din capitalurile investite inițial, unele acțiuni suportînd scăderi echivalente cu acest procent. Rămîn doar în picioare cîteva industrii protejate pe spatele țărănimii și al consumatorului. Astfel, bruma de acumulare națională ce o aveam s-a evaporat.

în fața acestei situații de „tabula rasa", România are imensul noroc de a fi o țară disponibilă, care, fără să sufere rezistența vechilor așezări economice, poate începe o economie nouă. Care va fi orientarea noastră viitoare ? Trei căi sînt posibile :

a) *Calea atracției capitalului străin* printr-o politică de concesiuni. în lipsa capitalului național, s-ar putea atrage capitaluri străine. Această conjunctură e depășită și, în situația actuală a pieții mondiale, o asemenea ipoteză devine o pură utopie.

b) *Calea economiei clasice burgheze.* România a pierdut momentul capitalist prin excelență, intrînd prea tîrziu în orbita de evoluție a celorlalte țări europene. Acum nu mai avem capital național privat. Ar trebui să așteptăm să se formeze. Sombart, ca și alți economiști cred că pentru formarea unei acumulări naționale, în țările cu resurse geografice importante și de muncă serioasă, trebuie cel puțin 100—200 ani. Să așteptăm 200 ani ? Dar cel mai optimist apărător al regimului capitalist nu crede că economia burgheză, sub forma actuală, va dura 200 de ani. Să devenim adică capitaliști, tocmai cînd celelalte popoare nu vor mai fi ? Să ne privăm, strîngînd ban cu ban, pentru ca atunci cînd vom fi înzestrați, omenirea să adopte alte moravuri economice ?

c) *Economia socialistă.* Lipsa aproape completă a clasei muncitorești și gradul slab de industrializare a țării fac inutilă discuția acestei ipoteze. Economia socializată e posterioară celei capitaliste. Dar dacă nu avem încă economie capitalistă, cum vom putea avea; una colectivistă ? *

d) în toată ruina noastră economică, rămîn în picioare neatinse două elemente solide, care pot forma temeliile pe care se va clădi noul edificiu economic. Unul e *statul,* celălalt e *țărănimea.* Aceste două postulate economice rămîn absolut sigure. Pe ele se poate înfăptui o economie sănătoasă. Pe orice alte elemente, clădirea ar fi șubredă. Nu se poate vorbi niciodată, în mod absolut, de ruina ori falimentul statului. Prin forța de coercițiune, prin drepturile sale regaliene, el poate crea oricînd resurse, ceea ce nu poate face o întreprindere particulară. Prin sistemul regiilor autonome, s-a inaugurat în mod fericit nu numai un mod comercial de a exploata bunurile statului, dar și un început de educație economică etatistă, un început de creație a cadrelor care vor alcătui mîine viitoarea economie de stat.

Economia de stat e de natură colectivizantă și economia țărănească e fatal individualistă. Prin urmare, economia viitoare a statului român va trebui să fie deci de caracter mixt. Va trebui să alcătuim deocamdată *un dualism economic.* De altfel, după cum a observat Sombart, evoluția economică nu e uniliniară. Ea e mai degrabă *pluralistă.* Diferite tipuri economice pot coexista. Formele vechi depășite nu dispar. Ele persistă încă o bucată de vreme. Altele înaintează mai iute, într-o cadență mai accelerată, altele arată o oarecare inerție și

* Legea la care se referă autorul a cunoscut de fapt mai multe ipostaze : 1) legea pentru asanarea datoriilor agricole din 19 aprilie 1932, 2) legea conversiunii datoriilor agricole din 26 octombrie 1932, 3) legea pentru reglementarea datoriilor agricole și urbane din 14 aprilie 1933 și, în fine, cea mai radicală și la care se referă direct Ralea : 4) legea pentru lichidarea datoriilor agricole și urbane din 7 aprilie 1934, votată de liberali, (n. ed.)

* V. nota de la pp. 389—391. (n. ed.)

rămîn mai în urmă. Aici, într-o anumită ramură, putem găsi forme socializante înaintate, aici, numai forme etatiste sau cooperatiste, dincolo, în alte domenii, se poate menţine întreprinderea capitalistă de caracter pur individualist. O armonizare, ca să zic aşa, simfonică se poate alcătui. Dq aceea, organizarea viitoare a economiei româneşti va trebui să aibă în vedere şi să organizeze trei sectoare :

a) *Sectorul economiei private ele tip individualist* — înglobînd economia agrară mică şi mijlocie, micul comerţ, meseriaşii, micii rentieri, industriile care nu, intră în sectorul etatizat, în domeniul agrar, rolul statului va consta în a interveni pentru perfecţionarea mijloacelor de cultură, dar mai ales pentru regruparea proprietăţii mici. Regruparea va fi bineînţeles benevolă, dat fiind spiritul adînc individualist al ţăranului. Se vor crea însă ferme-model ale statului, pentru a arăta superioritatea culturii în mare ; se vor acorda avantaje celor care se grupează în cooperative de producţie etc.

b) *Un sector intermediar* între economia individualistă şi cea de stat va fi sectorul economiei cooperatiste, care va avea rolul important pe care i-l rezervăm.

c) *Sectorul economiei de stat.* în afară de extensiunea regiilor publice, vor trebui etatizate treptat unele din industriile privind materiile prime şi unele din acelea de mare consumaţie ţărănească. Nu există nici un alt mijloc în adevăr eficace şi care să nu fie un paliativ trecător de reajustare a preţurilor agricole cu cele industriale.

Problema etatizării se pune într-o măsură oarecare şi pentru *credit.* Cu atît mai mult cu cît la noi această reformă e mai uşoară, deoarece creditul actual e total inexistent. El nu va putea renaşte sub forma creditului particular. Factorii psihologici pe care se bazează încrederea nu vor putea reveni pe altă cale. Şi poate nici disponibilităţile necesare. E simptomatic faptul că singurele depuneri care se mai fac azi se fac la Banca Naţională, institut garantat de stat. După cum avem un monopol de emisiune, s-ar putea crea unul pentru credit în genere. Cooperaţia trebuie să joace în această privinţă un rol primordial.

în concluzie, economia viitoare românească va fi o *economie dirijată* care va avea două planuri, două sectoare şi unul intermediar, cel cooperatist. Unul, respectînd iniţiativa individuală, va conduce-o, va reglementa-o, printr-o activă şi inteligentă intervenţie.

Celălalt va proceda la etatizarea bunurilor şi activităţii economice, care n-au decît un caracter de exploatare al clasei ţărăneşti, sau care, din cauza ruinei totale provocate de criză, nu pot trăi singure, nu se pot satisface decît tot prin baloanele de oxigen oferite de stat. E mai bine atunci ca statul să le ia asupra lui în mod direct şi sincer.

Prin anumite etatizări, ţărănimea va scăpa de o bună parte a procesului de exploatare în ordinea schimbului, decalajul exagerat între ceea ce cumpără ţăranul cu preţuri ridicate şi ceea ce vinde cu preţuri reduse va fi scăzut. Prin intervenţionism în sectorul privat, perfecţionarea mijloacelor de cultură va fi posibilă. *Prin etatizare in sectorul public, se va înlătura exploatarea, prin intervenţionism în sectorul privat, se va face posibilă educaţia şi progresul.*

2. AUTARHISMUL ŞI ŢĂRĂNISMUL

Autarhia e o consecinţă directă a suspendării liberalismului economic, o creştere a drepturilor economice a naţiunii faţă de cele ale individului. După o prea scurtă perioadă liber-schimbistă, pe la mijlocul secolului trecut, s-a revenit aproape peste tot la o politică protecţionistă, care a mers an de an mereu creseînd. Numai că în vechea hartă economică a Europei există încă o specializare. Aproape toate ţările, pînă la războiul mondial, şi-au fundat anumite industrii şi, ca să le facă să trăiască, au închis rînd pe rînd graniţele. Se putea găsi însă grosso modo măcar o specializare, o diviziune a ţărilor în două categorii : ţări exportatoare de materii prime, în bună parte agricole, şi ţări industriale. Exista, cum scrie Delaisi într-o carte a sa, o Europă A, a „calului animal", şi o Europă B, a „calului vapor".

Tendinţa mereu amplificată a naţionalismelor culturale şi politice a influenţat şi viaţa economică şi s-a creat încetul cu încetul mitul naţiunilor închise, formând un neomercantilism economic, analog în multe privinţe cu cel medieval.

Războiul, în fine, a desăvârşit această evoluţie. Schimbul care întregea lipsurile unor economii naţionale specializate fiind suspendat, popoarele beligerante s-au apucat să creeze „economii complete". Ambiţia universalităţii producţiei a crescut. Ţările noi, ieşite din tratatul de la Versailles, au năzuit către formula temerară şi suficientă : prin noi înşine. In locul cîtorva granjţi protecţioniste, ne-am trezit cu 26 bariere vamale, ţări pur industriale s-au pus cu sacrificii imense să-şi cultive cerealele chiar pe reţelele drumurilor ori pe acoperişul caselor, asanînd lacuri şi terenuri incultivabile. Am avut „bătălia" griului, a orzului, a secarei etc. Ţările agricole, chiar cu preţul ruinei consumatorului, 'au montat industrii costisitoare cu preţuri de cost foarte urcate. Se părea la un moment dat, pe timpul lui Briand şi a lui Locarno, că prin Liga Naţiunilor se va ajunge la o politică paneuropeană de raţionalizare. Visul a fost frumos, dar scurt. S-a revenit cu frenezie la „economiile cetăţii", în care toată lumea produce' de toate. Evident, scump şi prost. Naţionalismul economic a triumfat complet, creînd cea mai favorabilă reţea autarhică de state închise.

A aproba sau dezaproba astăzi tendinţa autarhică nu mai aparţine nimănui. Deoarece majoritatea statelor se închid în egoismul lor propriu, celelalte trebuie să urmeze de la sine. Nimeni nu se poate oferi în pradă. La frontiere închise, se răspunde cu frontiere închise şi nimeni nu poate schimba jocul său pînă nu-l schimba vecinul. Economia închisă, aşadar, ne este astăzi dictată şi trebuie să o suportăm.

Care trebuie să fie atitudinea ţărănimii faţă de o astfel de stare de lucruri ?

Răspunsul nu poate întîrzia. în faza liberală a economiei de liberă concurenţă, orice autoritate pentru ţările exportatoare în genere, pentru ţările agricole în speţă, e direct dezastruoasă, din două puncte de vedere. Economie închisă înseamnă mai întîi crearea unei industrii costisitoare şi artificiale. Aceasta trebuie să se facă pe spatele consumatorului şi al bugetului, deci pe spatele marei majorităţi a cetăţenilor, adică în ţara noastră, pe spatele ţăranilor. Se va întîmpla ceea ce se întîmpla azi : ţăranul va trebui să cumpere produse fabricate cu de două şi trei ori preţul mondial, producţia în mic, în ţări fără resurse naturale şi protejată de mari taxe vamale, fiind fatal foarte scumpă.

Economii închise înseamnă, în al doilea rînd, imposibilitatea pentru ţărani de a exporta. Dacă nu mai cumpărăm din alte ţări produse fabricate, acestea ne vor închide inevitabil graniţele şi pentru cerealele noastre. Cu alte cuvinte, autarhia, într-o economie de liberă concurenţă cum a fost pînă acum, înseamnă pur şi simplu ruina ţăranului. Dar autarhie liberală e un nonsens. Autarhie jumătate liberă, adică intervenţionism de stat în tariful vamal şi în contingentări, care ajută industria, dar absentă de orice măsură în ce priveşte agricultura, se poate. E ceea ce avem azi. E starea de acum care duce pe ţăran la sărăcia lui totală. Autarhia, completată de o economie dirijată, da. Evident, un sistem de schimburi continentale raţionalizate ar fi mijlocul cel mai bun de politică socială, pentru a da ţăranului întreg randamentul muncii sale. Dar, din moment ce celelalte ţări au adoptat un alt sistem, noi sîntem siliţi să ne adaptăm. In acest caz, în frontierele închise ale ţării noastre, regimul trebuie să fie egalitar. Statul trebuie să repartizeze venitul naţional în mod proporţional şi echitabil. Din închiderea graniţelor nu trebuie să profite numai o industrie parazitară. O economie dirijată prin mecanismul indicat mai sus va avea de operat următoarele procedeuri de echilibrare. Unele industrii care nu se vor putea menţine la preţuri rezonabile vor trebui etatizate. Altele pur şi simplu desfiinţate, iar produsele lor obţinute din străinătate prin acorduri comerciale directe, în schimbul exportului cerealelor noastre. Apoi o politică de preţuri maximale pentru produsuri fabricate şi o alta de preţuri minimale pentru cereale ar putea compensa diferenţele prea mari. O desfiinţare imediată a cartelelor, care în alte ţări au rolul de a ieftini producţia, în timp ce la noi ele alcătuiesc un monopol de exploatare. în fine, politica de înţelegeri regionale agrare, preconizată de dl. Madgearu, va amortiza o bună parte din insuficienţele autarhiei.

în rezumat : economia închisă şi naţionalismul economic sînt totdeauna defavorabile ţărilor agrare şi exportatoare, într-un fel sau altul, ţăranul suferă din acest regim. Dar dacă sîntem condamnaţi fără voia noastră la

un regim autarhic, protecţia ţăranului trebuie să vină de la economia dirijată, care, în limitele aceloraşi frontiere, să repartizeze drept şi just venitul naţional.

3. PROBLEMA NAŢIONALA : RASISM ŞI ŢĂRĂNISM

Creşterea ascendentului societăţii asupra individului s-a manifestat în ţările cu mare populaţie muncitorească sub forma ideii de clasă, iar în ţările burgheze sub forma naţionalismului, îmbrăcat adesea în formă şovină. în Germania hitleristă, ideea de naţionalitate şi-a căutat o justificare ştiinţifică şi filosofică în ideea de rasă. Idei preconizate altădată de publicişti pasionaţi şi parţiali ca Gobineau şi Chamberlain şi care păreau de mult uitate au căpătat, graţie propagandei naţional-socialiste, o nouă împrăştiere în opinia publică. în special, asemenea tendinţe s-au manifestat ca o reacţiune contra elementului evreiesc, creînd puternice mişcări antisemite. E momentul să adăugăm că astfel de curente au găsit şi în ţara noastră reprezentanţe, dacă nu puternice, cel puţin frecvente, în elementele de extremă dreaptă. în adevăr, lupta de rasă nu se poate exercita mai eficace decît contra populaţiei evreieşti, care pare a reprezenta o rasă inasimilabilă şi deci pură.

Nu vom discuta aici pe larg argumentele care se pot aduce contra tezei rasiste. Le vom denunţa numai ca evident antiştiinţifice. Era la modă acum 3—4 decenii, în special pe timpul afacerii Dreyfuss, conceptul de rasă. O ştiinţă întreagă se pusese în serviciul acestei noţiuni. Se căuta a se găsi criterii ştiinţifice pentru a determina rasele şi a le diferenţia unele de altele.

S-a găsit mai întîi indicele cefalic, adică raportul între diferitele dimensiuni ale craniului. Acest criteriu s-a bucurat în antropologie de o adevărată celebritate, pînă cînd un antropolog berlinez, cercetînd peste trei sute de cranii găsite în Asia Mică şi care aparţineau la trei rase deosebite : turci (mongoli), evrei (semiţi), armeni (indo-germani), a constatat că aveau acelaşi indice cefalic. Alţi antropologi, dimpotrivă, au găsit că în aceeaşi rasă se pot găsi toate indiciile cefalice. Cum măsurăm atunci puritatea rasei ? S-a indicat mai pe urmă analiza chimică a sîngelui, dar au urmat aceleaşi surprize neplăcute. Astăzi, ideea dominantă în antropologie e că nu există rase pure. încă de la începuturile preistorice, rasele s-au amestecat între ele, în dozaje şi proporţii diverse greu de stabilit.

O altă concluzie reieşită din experienţa sociologică se impune. Cu cît o societate este mai complexă, mai evoluată şi mai civilizată, cu atît elementele de ordin fiziologic sînt înlăturate, pentru a face loc elementelor culturale şi sociale.

Am zice, cu alte cuvinte, că, în societăţile civilizate, sociologia elimină antropologia. Din toate acestea reiese că ideea de naţiune nu are nimic comun cu ideea de rasă. Cine ar putea spune cîte rase au concurat pentru a forma poporul român, dat fiind permanentele invaziuni, imigraţiuni şi amestecuri de popoare, care s-au săvîrşit în ultimul mileniu pe teritoriul nostru ?

Din punctul de vedere practic politic al ţărănismului, problema nici nu se poate pune măcar. Majoritatea imensă a poporului nostru este formată din ţărani. Ei formează o imensă, uriaşă omogenitate şi uniformitate naţională. Ce poate interesa pe ţăran problema raselor, problemă inventată la oraşe pentru trebuinţi si dificultăţi pur orăşeneşti ? Se va zice : dar ţăranul este adeseori speculat, fie prin cumpărarea pe nimic a produselor sale, de negustorul evreu din tîrguri, fie de bancherul tot evreu, care-l împrumută cu procente uzurare. Dar această exploatare n-are nimic comun cu ideea de rasă, bancherul sau negustorul puţind fi tot atît de bine român, armean sau sas.

Problema conflictului de naţionalitate se mai poate pune indirect nu pentru ţăran el însuşi, ci pentru fiul său înzestrat cu o diplomă, care merge să caute o întrebuinţare la oraş şi care se găseşte concurat de elemente străine.

Dacă se întoarce înapoi, acasă, el va spori şomajul satelor şi va apăsa pe economia deja deficitară a tatălui său.

Străine de orice concepţii „rasiste", de altfel ca toate ţările, guvernele române au datoria să se îngrijească în aceste timpuri teribile de criză şi şomaj în primul rînd de plasarea elementelor autohtone, dar criteriul în această

privință nu va fi rasist, ci național, distincția se va face pe noțiunea de cetățean român și de necetațean roman.

Criteriile antropologice și religioase fund cu totul înlăturate.

4. FORMA POLITICA : ORGANIZAREA DEMOCRAȚIEI

Dacă este adevărat că după considerațiile de mai sus structura economică a țărilor civilizate, ca și mentalitatea lor, se modifică în sensul ascendenței socialului asupra individualului, *forma politică* în care se guvernează ele va trebui să se schimbe și ea concomitent. în adevăr, e greu de conciliat ideea unei economii planificate, de impulsie și direcție centrală, unitară și coerentă, cu o democrație individualistă, anarhică și atomistică, bazată pe respectul dreptului de abuz sau a capriciilor individului izolat.

Secolul trecut, dezvoltînd ideile moștenite din tradiția engleză și din marea revoluție franceză, a creat o mișcare și o ideologie, care asigurau individului, considerat ca un Robinson în insula sa, toate libertățile. Caracteristicele generale ale acestei democrații, care a entuziasmat atît pe strămoșii noștri și care a fost considerată ca formula eternă a civilizației și progresului, avea următoarele caractere :

a) Era, mai mult o democrație *politică* și prea puțin una *economică.* Aspectul ei era mai mult formal decît de fond, preocuparea fundamentală fiind egalitatea în fața legilor, mai mult decît egalitatea în realitatea economică și socială.

b) Această democrație insista mai mult asupra *drepturilor* decît asupra *datoriilor;* era adică mai mult *libertară* decît solidaristă. Se căuta mai ales să se înlăture ceea ce supăra sau oprea exercitarea drepturilor, decît să stimuleze sau să oblige cetățenii să coopereze solidar la nevoile societății.

c) Era o democrație mai mult a *consumatorului* decîl a *producătorului,* o democrație filantropică, nu una creatoare.

Toate aceste caractere porneau de la faptul că democrația, pe care am moștenit-o de la veacul trecut, pornea de la ideea de individ și nu de la aceea de grup. Marea revoluție franceză desființase corporațiile, clasele, stările, grupurile. Pulverizase societatea într-o serie de atomi izolați, adică pusese la baza oricărei politici respectul infinit și fetișist al personalității umane. Accentul cădea astfel pe drepturi nu pe datorii, pe libertate nu pe egalitate, pe consumație nu pe producție, pe politic nu pe social.

Civilizația și economia secolului nostru s-au organizat din nou în jurul ideii de grup. Muncitorii au luptat pentru clasa lor, țăranii la fel. Oameni de aceeași meserie s-au adunat în sindicate și profesiuni. Ideea democratică e fără îndoială superioară multor forme de conducere a societăților omenești. în această privință, cu toate crizele ei trecătoare, ea pare eternă. Ideea de control, de răspundere, de egalitate a color de merit egal, de minimum de libertate sînt virtuți definitiv și permanent cîștigate în patrimoniul spiritual al omenirii.

Numai forma în care se exercită democrația variază după trebuințele societății într-un moment dat. Democrația individualistă ni se pare astăzi cu totul perimată, în locul ei, trebuie să punem o democrație socială de grupuri, în care să fie vorba nu atît de ceea ce. are dreptul să facă individul *contra* societății, ci mai ales de o democrație [pe] care trebuie să o preocupe ceea ce e obligat să facă individul *pentru ea,* o democrație egalitară, care să fie ceea ce numește Max Acller o „socializare solidară".

Vechii democrații i se reproșau grave neajunsuri : anarhie, sterilitate, incompetență, desolidarizare. Noii democrații nu i se vor mai putea aduce aceste acuzații.

Viața politică a unei țări este de obicei un corolar, cum zicea Marx, o „superstructură". Structura societății o formează viața economică. Dacă viața economică înlătură impotența și anarhia regulei *laisser foire,* baza individualismului economic, și o înlocuiește cu economia dirijată, (fatal centralistă), viața politică, urmînd acestei inițiative din viața economică, va trebui să înlocuiască democrația individualistă prin democrația de grupuri.

Două grupuri principale au apărut în societatea contemporană : *clasa socială* și *sindicatul profesional.* Țără-

nimea, formînd o clasă, va trebui să se ocupe esențial şi în primul rînd de nevoile şi destinul acestei clase. Ea nu se poate dezinteresa, din punct de vedere politic, de interesele diferitelor stări sociale, fiind înlănțuite solidar, de ceea ce se petrece în lumea oraşelor, unde domină mai ales profesiunea.

Țărănismul, indiferent față de democrația individualistă, trebuie să se preocupe în primul rînd de organizarea şi reprezentarea politică a clasei pe care o reprezintă, realizînd o democrație rurală şi în al doilea rînd ținînd seama şi de celelalte grupări sindicale sau profesionale cu care fatal trebuie să fie în legătură.

Astfel, ea va trebui să lucreze la organizarea parlamentară care să aibă, reprezentate într-insa, clasele şi grupurile care compun societatea românească actuală.

Se pune astfel problema *raporturilor* între *corporatism* şi *țărănism.*

O vie mişcare doctrinară, care n-a început de astăzi, fiindcă printre protagoniştii ei se poate cita pe un Saint Simon sau pe un Proudhon, alături de sociologi şi jurişti ca Duguit ori Durkheim, sindicalişti revoluționari ca Lagardelle, Georges Sorei sau Pelloutier, teoreticieni de dreapta ca Charles Benoist, precum şi realizări de ordin practic în fascismul italian, susține din ce în ce mai puternic reprezentarea în viața de stat ca şi în parlament a profesiunilor.

în favoarea acestui corporatism se invocă avantaje ca reprezentarea realistă economică în locul celei formal politice, competență tehnică, coeziune în locul anarhiei, creățiune în locul sterilității.

în acelaşi timp, se arată față de noua mişcare multă bănuială şi neîncredere. Fiindcă această reformă a fost captată de fascismul italian, i se contestă democratismul. Prin *natura* ei, ideea corporatistă e desigur democratică, dar încadrată într-o democrație de grup, nu de indivizi. Prin *originea* ei, ea este evident democratică, căci ea pleacă de la ideea sindicală şi a fost propusă întîia oară de oameni de stînga, ca Georges Sorel, Pelloutier, Lagardelle, Durkheim şi Duguit. Nu e vina ei dacă a fost acaparată de fascismul italian.

O idee nu-şi poate pierde semnificația democratică numai fiindcă a fost confiscată de elemente reacționare.

I se obiectează însă grave inconveniente de care trebuie să ținem seama. Se spune astfel că, deşi e vorba de o reprezentare economică, tot criteriul politic determină alegerea în sînul corporației, fiindcă reuşesc de obicei nu cei mai buni tehnicieni, ci cei mai seducători şi abili propagandişti.

Sc mai adaugă că, menită să înlocuiască individualismul, reprezentarea profesională va duce la un egoism şi particularism de interese care vor fi negațiunea interesului general. Afară de acestea, una e să fii bun tehnician, priceput în materia care îți aparține, şi alta e înțelegerea socială şi economică. Se mai insistă asupra faptului că nu toate grupurile au un caracter profesional şi că deci nu pot fi reprezentate, cum e de pildă : comima, familia, credințele religioase etc.

în plus, ce competență ar putea aduce diferitele profesiuni în marile probleme de politică generală, ca de pildă : alianțele, politicvi externă, problemele religioase, cultura etc. La toate acestea, se mai adaugă dificultăți de ordin practic : care vor fi grupurile desemnate pentru a fi reprezentate ?

Care va fi dozajul, proporția fiecărui grup ? Odată constituită o asemenea adunare, cum va funcționa ea ? Cutare croitor nu va putea să aibă nici o părere asupra problemelor metalurgice şi desigur un viticultor nu se va putea pronunța într-o chestiune de medicină; după cum va fi greu reprezentantului „artelor frumoase" să aibă o idee de **zootehnie.** Cunoscutul profesor constituționalist J. Barthelemy numeşte această organizare „regimul incompetenței agravate". (J. Barthelemy : *La crise de la democrație conlemporaine,* p. 201.)

La noi reprezentarea corporatistă s-ar mai lovi şi de dificultatea lipsei unor corporații naționale organizate, Spiritul sindical e prea recent ca să poată da rezultate imediate.

Dar obiecțiunea cea mai grea *din punct de vedere țărăuist* constă în faptul că, după doctrina corporatistă, *țălănimea ar trebui să fie concepută ca o profesiune, nu ca* o *clasă.*

Indiferent de faptul că reprezintă 80°,'o din populația țării şi producția ei fundamentală, țărănimea nu ar fi considerată decît ca o profesiune, alături de medic, croitor, avocat etc.

Importanța ei va fi astfel complet scăzută. Din țăran se va reține numai caracterul de agricultor. *Dar țărănimea nu este o profesie, ea este o clasă socială și **încă** cea mai importantă clin stat.* Nu se poate pune alături și pe picior de egalitate clasa cea mai numeroasă și cea mai însemnată în procesul de producție al țării cu o profesie oarecare.

Cu toate obiecțiunile arătate mai sus, corporatismul, reprezentînd grupurile profesionale, nu poate fi ignorat în organizația actuală a statului. El trebuie însă adoptat cu prudență. Corporatismul aduce competența tehnică a breslelor și punctul lor de vedere rezultat direct din realitatea economică. El trebuie însă să se limiteze fatal la interese și concepții particuiariste. Corporatismul e lipsit de orizont și de spiritul ansamblului. Contribuția sa va fi inevitabil *analitică.* Va trebui menținut un alt corp legislativ, care să recunoască într-o privire sintetică referințele profesionale. Va trebui un alt corp legislativ, care să aibă sentimentul interesului general și tactul de a echilibra tendințele particulare. Acestui corp îi va incumba răspunderea și greutatea legiferării, celălalt corp rămînînd numai cu un rol consultativ și tehnic. Un senat corporatist, împreună cu consiliul legislativ vor fi chemate să prepare și să propună anumite legi. Camera' politică, aleasă de votul universal, va fi aceea care va decide în ultimă instanță. Sistemul va trebui deci să fie dualist, munca de amănunt tehnic pregătită de unul, concentrarea sintetică și răspunderea generală căzînd în sarcina celuilalt.

Astfel țărănismul înțelege să accepte substituirea democrației sociale, o democrație de grup, celei individualiste. Din cele două mari grupări apărute în societățile contemporane : *clasa* și profesia, el înțelege să se sprijine pe prima, căreia după principiul majoritar îi dă rolul primordial în stat și în Camera Deputaților, care singură va avea roiul deliberativ, dar și să utilizeze competența celei de a doua acceptînd un senat corporativ cu rol consultativ. Primind principiile democrației de grup, țărănismul e obligat a rămîne, în orice caz, fidel liniilor mari și definitive ale democrației propriu-zise.

Mai întîi, pentru că în favoarea acestui regim se poate invoca un fapt crucial : *toate statele de mare civilizație au rămas la regimul democratic,* în timp ce țările de semicivilizație au adoptat regimuri dictatoriale. Conexiunea cauzală între civilizație și democrație e, astfel, evidentă.

In al doilea rînd, pentru faptul că democrația are cea mai mare valoare, ca să zic așa, biologică, dintre toate regimurile politice. Ea este o *stimulase* de viață, în timp ce dictatura e o *interdicție* de viață. Ea permite o selecție de valori dintr-un număr mult mai larg de oameni și deci are șansa de a găsi mai ușor mai multe competențe și elemente de conducere.

Avantajele ei de control, de împărțire a răspunderilor, de libertate nu pot fi atinse de nici un alt regim.

în fine, țărănismul rămîne fidel democrației și pentru motive speciale. El reprezintă marea, imensa majoritate a acestei țări. Regimurile dictatoriale sînt acelea care întrebuințează forța pentru a susține o minoritate la cîrma statului. Puternic și popular, Partidul Național-Țărănesc de ce ar face-o ?

El vrea numai o *organizare* a democrației, pentru a permite un randament și o eficacitate mai mare. Seducțiunile regimurilor de autoritate silită și impusă îl lasă rece. Cu regimul actual, astfel corectat, el poate realiza orice. Regimul parlamentar la noi n-a împiedicat niciodată executivul să lucreze, parte și pentru motivul, intrat în moravuri, că guvernele aleg parlamentele și nu viceversa.

Am urmărit curentele fundamentale care transformă azi fața lumii și a societății. Am încercat a arăta care trebuie să fie atitudinea țărănismului față de tendințele adînci ale vieții sociale actuale. Contemporan la marea revoluție care înlocuiește individul prin grup, el nu poate să ignoreze această mișcare și să-și modeleze programul și tactica adecvat cu ea. Atent la marile impulsiuni care tind să transforme structura națiunilor, țărănismul cenzurează și reține ce e fecund din ceea ce se frămîntă aiurea. Fără să fie partizan al noutăților cu orice preț, deschis cu înțelegere, dar și cu prudență, la orice progres, el înțelege că viața unui partid e in funcție de gradul de

elasticitate pe care-l dovedeşte In raport cu transformările sociale. între anchiloza senilă, fidelă tuturor tradiţiilor fără excepţie, şi revoluţionarismul permanent al spiritului anarhic, el alege calea organică pe care i-o indică interesele ţărănimii, corectată de sensul general al evoluţiei. Şi prin aceasta crede că-şi îndeplineşte integral misiunea.

(februarie 1935)

„NUMERUS VALAHICUS"

Vechea mişcare extrem naţionalistă, divizată în două grupări antisemite, a căpătat un concurs neaşteptat prin convertirea la credinţele xenofobe şi reacţionare a unui fruntaş al vieţii politice ardelene, fostul prim-ministru Al. Vaida-Voevod. Faptele sînt cunoscute. Luptătorul ardelean, după propuneri în acest sens făcute în comitetul executiv al Partidului Naţional-Ţărănesc şi respinse de acesta, s-a adresat pe deasupra disciplinei partidului său, direct opiniei publice, prin o serie de conferinţe ţinute la Cluj, Oradea, Timişoara şi Arad. Propunerile d-lui Al. Vaida-Voevod tind la o limitare proporţională cu mărimea populaţiei a locurilor ocupate în funcţiile de stat şi în funcţiile particulare.

Un „numerus proportionalis" va fi introdus şi în şcoli. Minoritarii în număr de patru milioane, adică de 22%, vor avea dreptul să deţină cam tot atîtea locuri. Bineînţeles, toţi împreună, împărţindu-şi apoi între ei, iarăşi proporţional, după fiecare naţionalitate, cota disponibilă.

Cîteva barouri din ţară au început să se mişte şi în cîteva locuri s-au votat moţiuni. în ce priveşte celelalte profesiuni : ingineri, medici, nu s-a formulat' pînă acum nici un protest. Ca totdeauna în ţară la noi, curentul pleacă de la politică şi merge către economie şi profesiune şi nu invers, cum, în astfel de împrejurări, ar fi normal.

Trebuie să observăm că în această privinţă, încetînd de a mai imita Europa, începem să devenim originali. Sub forma aceasta, problema lui numerus clausus (fiindcă oricît ar protesta dl. Al. Vaida-Voevod că nu e vorba de „numerus clausus", „numerus valahicus" e o formă inversată, o expresie echivalentă pentru „numerus clausus") n-a fost încă soluţionată aşa de radical nici chiar în Germania lui Hitler, unde accesul la universităţi şi dreptul la cultură e liber, şi nici în Ungaria, unde există o oprire proporţională pentru studenţii străini de a pătrunde în universităţi, dar accesul în întreprinderile particulare, fabrici, bănci etc. e absolut liber pentru oricine.

Lozinca aceasta poate comporta o discuţie foarte variată şi poate fi respinsă din multe puncte de vedere, în primul rînd, am putea spune, biologic vorbind, că în lupta pentr#i viaţă nu se poate uza multă vreme de mijloace artificiale sau negative. Cel înzestrat va pătrunde pînă la urmă chiar contra oricărei protecţii. Totul constă în a întări pe români şi nu a slăbi pe străini. în al doilea rînd, din punct de vedere democratic, o astfel de măsură pare nedreaptă şi neumanâ. în afară de orice generozitate sentimentală, nu se pot, într-o ordine de drept, deosebi două feluri de cetăţeni. Toţi acei care au aderat la cetăţenia română au îndatoriri egale. Plătesc impozite la fel şi au aceleaşi obligaţii de stagiu militar. Ei au dreptul deci să trăiască în aceleaşi condiţii. Ceea ce formează datoria patriotică nu e originea mai mult ori mai puţin vagă a cuiva, ci voinţa fermă şi leală de cooperare şi solidaritate la opera unui stat. Ce înseamnă atunci criteriul rasist de împărţire a cetăţenilor ? Şi unde se opreşte el ? La o generaţie, la două, la trei ? în Germania, s-au publicat tabele care fixează precis aceste lucruri. Dar cine poate doza aceste imponderabile ? în populaţia noastră urbană, nu numai în Ardeal, dar şi în regat, se găsesc atîţia şi atîţia, care n-ar putea dovedi autohtonitatea lor pe două, trei generaţii. O origine măcar parţială, grecească, armenească, evreiască, ungurească, săsească se va găsi uşor. Va trebui atunci să excludem o treime din poporul românesc, unde atîtea invazii au împestriţat puritatea rasei ? Iată unde duce arbitrariul acestor propuneri.

Avem patru milioane de minoritari. Ei sînt inegal reprezentaţi geograficeşte. Mulţi în Bucovina, în sudul şi nordul Basarabiei, în anumite părţi din Ardeal, dar prea puţini în Oltenia şi Muntenia. De asemeni, ei congestio-

riează profesiile libere şi comerţul, clar sînt inexistenţi în magistratură, armată, profesorat. După principiul proporţionalităţii, just aplicat, Oltenia va putea fi colonizată cu minoritari. Pentru a-i reduce din avocatură şi medicină, va trebui să le acordăm locuri rezervate în magistratură şi armată. Cel puţin, aşa e logic şi drept. Căci altfel ce vom face cu aceşti minoritari '? Din moment ce nu-i putem expulza sau extermina, trebuie să le dăm dreptul să trăiască. In funcţiile de stat ii refuzăm, în întreprinderile particulare la fel. Ce vor face atunci ? Cum să trăiască ?

Astăzi, din punct de vedere politic, minorităţile nu formează un bloc. Evreii, saşii, ungurii,» ucrainienii nu şi-au dat încă mina. Mîine, cînd le vom refuza dreptul la viaţă, îi vom sili să se unească şi să formeze o masă compactă de patru milioane de oameni ostili, sabotînd statul în solidaritate unanimă, în ura şi dispreţul romănismului.

Dar problema poate avea şi repercusiuni de ordin internaţional. Cînd România a semnat pacea, ea a admis un anume statut al minorităţilor. Am semnat în acelaşi timp şi intangibilitatea frontierelor, şi protecţia minorităţilor. Una se leagă de cealaltă. Azi, cînd se agită cu atîta virulenţă spectrul revizionismului, un rău tratament al minorităţilor ar putea oferi un nou argument în favoarea acestei campanii. în plus, dacă regimul frontierelor noastre formează un sistem legat cu regimul minorităţilor, a ataca una înseamnă a zdruncina pe cealaltă.

O astfel de politică nu s-ar putea afirma fără să atingă prieteniile şi alianţele noastre internaţionale. O politică xenofobă şi antisemită, aşa de simpatică regimului hitlerist şi'amicilor săi, polonezii, ar indispune în schimb democraţiile franceză şi engleză.

Dar afară de aceste inconveniente, adoptarea politicii lui „numerus valahicus" ni se pare *ineficace.* în adevăr, în urma dezordinelor antisemite de acum zece ani o bună parte din studenţii evrei s-au dus la mici universităţi de provincie din Franţa sau Italia. Şi s-au întors cu diplome pe care sîntem siliţi să le echivalăm (căci altfel nici studenţii noştri cei mai eminenţi n-ar fi primiţi în universităţile străine cu care avem convenţii de echivalare). Din punct de vedere didactic, orice măsură prohibitivă devine inoperantă pe această cale. Dar şi pentru alt motiv. Să

admitem proporţia propusă de Al. Vaida-Voevod. în orice şcoală, românii vor avea dreptul la un procent de 80% şi 20°/o minoritarii. S-ar putea însă că, chiar apăraţi de o proporţie mare asigurată de mai înainte, românii, din diferite cauze, să frecventeze şcoala nici măcar jumătate din proporţia rezervată, iar minoritarii să o acopere integral, adică românii noştri deşi au dreptul la 80% să nu vie decît 20—30%, iar minoritarii să umple complet cota lor de 20%. Şi rezultatul pentru viaţa statului nostru va fi acelaşi.

Urmează deci că nici un mijloc artificial şi negativ nu poate întări elementul românesc. Nu procedee prohibitive, interdicte pentru minoritari vor întări neamul nostru, dîndu-i vigoarea necesară să lupte. Slăbirea minoritarului, care lasă locul liber, nu înseamnă de loc fortificarea românului. Cum s-a spus adeseori, soluţia nu poate fi găsită decît într-o politică creatoare de întremare economică şi culturală a elementului românesc. Un naţionalism constructiv trebuie să aibă preocuparea, obsesia de a ridica pe orice tărîm poporul nostru.

Cînd va ajunge astfel la un nivel economic şi cultural ridicat, totul se va soluţiona de la sine. Altfel, soluţia negativă şi sterilă a lui „numerus valahicus" rămîne doar o agitaţie politicianistă.

(februarie 1935)

PEISAJ PARLAMENTAR

Am asistat la penibila şedinţă de noapte care a încheiat afacerea Skoda. Nu m-a impresionat patologicul sadism al unui fost membru al guvernului Maniu, acela care a încheiat primul contract Skoda, care într-o elegantă desolidarizare (cu atît mai picantă pentru acest scrupulos cazuist al tuturor delicateţelor sufleteşti) radia de voluptate la gîndul de a-şi vedea răstigniţi pe cruce toţi foştii tovarăşi. Cîte revizuiri aduce viaţa !

Cînd mă gîndesc că, pe vremuri, cei mai tineri din acest partid ne găseam în admiraţia acestui om, niciodată satisfăcut de prea multă delicateţe, mereu subtilizînd pe toate nuanţele de cavalerism şi de loialitate !

Astăzi nici o iluzie nu mai e permisă în această privință. Ceea ce deprima însă, pînă la dezgust de viață, era aspectul josnic, animalic, de o tristă vulgaritate al majorităților parlamentare.

Dragă Doamne, această adunare era transformată într-o instanță de judecată. Pe banca acuzaților vorbeau, cu dreptul sacru al apărării, nume ilustre din istoria patriei noastre.

N-am auzit niciodată un tribunal, care, înainte de a se documenta, de a asculta ambele puncte de vedere, să anticipeze asupra hotărîrii salo, întrerupînd, huiduind, urlînd. S-au adus probe şi dovezi adine şi serios prezentate.

Nimeni din adunare n-a înțeles nimic. Unii ieşeau, alții intrau, cea mai mare parte udau cu generoase libațiuni la bufet indiferența lor față de adevăr şi dreptate, luînd de acolo sporuri virulente pentru ignoranța şi pornirea lor instinctivă. Fiecare ştia un ordin transmis de sus şi atîta tot. Nici o conştiință, nici o revoltă, nici o intimidare. Nimic din umbra remuşcării care cutreieră orice suflet cînd trebuie să dea un verdict,

Am asistat altădată la un alt parlament transformat în curte de justiție. Era pe vremea cînd Caillaux apărea în fața senatului francez.

Se încheiase abia de cîteva luni armistițiul şi patimile erau în toi. Caillaux avea prea puțini prieteni în Senat.
Dar ce reculegere solemnă, ce pătrundere de duhul răspunderilor morale plutea în sală ! Să fi văzut în schimb la noi tineri şi imberbi arivişti apostrofînd necuviincios pe oratori ca să fie remarcați de „şef" şi să capete un galon în plus, brute electorale din provincie, congestionate de primitivitate şi de alcool, strigînd lui Iuliu Maniu cuvîntul : „inconştient".

Dacă aceasta nu este deajuns să te dezguste de viață, nu ştiu ce mai trebuie. Noroc că ironiile pe care le oferă istoria sînt totuşi amuzante.

Şaptezeci de ani a guvernat țara Partidul. Liberal. în acest răstimp, o bună parte din patrimoniul național a trecut în buzunarele partizanilor. Iar cum, în anul mîntuirii 1935, doi miniştri din primul guvern țărănesc şi democratic sînt trimişi, unul pentru nuanțe procedurale, pentru subtilităţi formaliste, celălalt pentru o pură invenție, în fața Casației *. Ca altădată Dobrescu-Argeş. Dar timpurile s-au schimbat şi vindicta populară clocoteşte.

(29 martie 1935)

SOLUȚII LENEŞE

Alaltăieri, a apărut, odată cu violențele de la Sibiu, manifestul „celor unsprezece" **, care urmează nu atît lozinca lui „numerus valachicus", cît, fără îndoială, persoana d-lui Al. Vaida-Voevod. Cum e şi firesc (în zilele noastre, bătrînii încep să plagieze tineretul), această pagină de sociologie xenofobă se termină cu „Deşteaptă-te, române".

O nedumerire gravă se pune de la început. „Deşteaptă-te, române" se putea cînta la 1848, cînd țara era sub stăpînire străină : în Ardeal, ungurii, în regat, turcii sau grecii. Azi însă, țara e liberă şi poporul îşi are destinul în propriile sale mîini. El poate activa cum crede de cuviință. Un astfel de manifest semnat de unsprezece foşti miniştri, care au guvernat şi au putut să-şi realizeze ideile, e cel puțin picant. Fiindcă oricine îşi va pune întrebarea : de ce e nevoie de agitație în opoziție cu „Deşteaptă-te, române", cînd în timpul guvernării recente s-ar fi putut găsi soluții practice pentru boala denunțată. E aşa de adormit poporul acesta, aşa de ticăloase guvernele, aşa de n e p u t i n c i o a s e legile, încît, liber în țara sa, românul să fie atît de lipsit de instinctul de conservare, încît să fie nevoie a i se striga să se deştepte ?

* Ralea se referă la generalul Enrik Cihosky şi la Mihail Popovici, foşti miniştri național țărănişti, de Război şi respectiv, de Justiție, trimişi spre judecată în fața Curții de Casație în martie 1935. La 13 aprilie, Camera menține numai inculparea lui Cihosky.

** La 29 martie 1935, Al. Vaida-Voevod se desprinde de PNȚ, fondînd „Frontul Românesc", cu concursul a 11 foşti miniştri care semnează în aces sens un manifest. La 31 martie, I. Maniu şi I. Mihalache se află pentru o întrunire la Sibiu. Partizanii lui Vaida îi întîmpină cu ostilitate, iar pe stradă au loc confruntări violente între cele două grupări, (n. ed.)

O aşa de inferioară icoană a poporului nostru e, cu siguranţă, nepotrivită pentru un grup de naţionalişti integrali.

Aşadar, primul caracter al manifestului e ofensiva * gravă şi gratuită a neamului nostru, prezentat impotent, licălos şi decăzut. Citind manifestul ai crede că e semnat de „junii turci", pentru Turcia lui Abdul Harnid.

Al doilea caracter stă în inocenţa şi primitivitatea soluţiilor. Cînd un negru se loveşte de o piatră se întoarce şi o loveşte. Impulsivitatea suprimă reflecţia. Adică vina e a pietrei nu a lui. Cînd o ţărancă la ţară are o erupţie sifilitică, nu face injecţie, ci aplică pe rană cutare alifie băbească, ori o foaie de pojarniţă. Cînd economia naţională era ruinată, Vintilă Brătianu voia s-o refacă cu artificii de contabilitate. Teoria cunoaşterii la primitiv confundă totdeauna cauza cu efectul.

Pentru oricine gîndeşte, e evident că străinii sînt supărători, fiindcă românii sînt slabi şi nu viceversa. Cînd bubele apar pe corp, nu se tratează locul cu pomăda, se curează întreg organismul. Să întărim românii şi ei vor suporta lupta pentru existenţă. Să nu facem ca negru care pedepsesc pietrele de care se lovesc. Dar, desigur, această soluţie, singura eficace, e mai greu de aplicat, Lenea, sfînta lene ne opreşte. E cu mult mai simplu, mai dulce, mai tihnit (în genul oriental) să punem mîna pe ciomag.

(3 aprilie 1935)

NAŢIONALISM ŞI ŢĂRĂNISM

Duminecă au avut loc mai multe întruniri ale „naţionalismului activ". A vorbit, frumos şi literar, d. O. Goga popularizînd în culori seducătoare edenul hitlerist. L-au ascultat, convertiţi, suburbanii d-lui Valjean, ca şi căruţaşii ori lăptarii d-lui D. R. Ioaniţescu, aduşi acolo pentru a pregăti condiţiile sufleteşti ale unor apropieri posibile. A vorbit şi d. Vaida la Iaşi în faţa adolescenţilor înspăimîntaţi, cărora li se petrec înadins prin faţa ochilor perspectivele de apocalips care îi aşteaptă, dacă România va continua să aparţină străinilor. Dragostea de bunic a d-lui Vaida pentru tineret e veche. Ar fi meritat poate

* Probabil : ofensa, (n. ed.)

trecutul său şi omagii mai mature. Dar fericirea e un lucru strict *individual* şi fiecare o caută acolo unde îi place. Desigur, obosit de zbuciumul unei vieţi frămîntate, d-sa găseşte acum, în pragul vetusteţei, în contact cu adolescenţa, amintirile duioase ale propriei. sale tinereţi. Goana după întinerire e universal umană. Pentru ea,' doctorul Faust şi-a vîndut sufletul diavolului. E firesc şi înduioşător deci ca d. A. Vaida să cultive elanuri inocente.

Aşadar, trebuia vorbit la Iaşi într-un limbaj care să placă şcolarilor. Faţa negativă a naţionalismului trebuia dezvoltată şi amplificată. Fiindcă şi-a ales un asemenea public, d. Vaida trebuia să se insereze în linia cunoscută a d-lui A. C. Cuza şi Corneliu Codreanu. Aceştia au vorbit întîi. Ei au dreptul la originalitate. Din conducător, fără să vrea, d. Vaida devine, evident tardiv, discipol. E încă logic.

Unde nu mai înţelegem nimic e atunci cînd d-sa în urma recentei convertiri continuă să se numească „naţional-ţărănist". Naţional, în felul de mai sus, da. Dar, ţărănist, pentru cc ? A fi ţărănist înseamnă a fi naţionalist. Dar reciproca nu e adevărată ; a fi naţionalist nu înseamnă a fi şi ţărănist. Ţărănismul presupune, implică naţionalismul, fiindcă a voi promovarea şi progresul clasei celei mai curate şi celei mai numeroase din ţară, fără să vrei, silit, trebuie să faci naţionalism. Una nu e realizabilă fără alta. Dar a fi numai naţionalist nu înseamnă deloc a fi ţărănist.

întrebăm pe d. Vaida şi pe acoliţii d-sale ce cîştigă ţăranii din agitarea naţionalismului exclusiv funcţionăresc şi birocratic, aşa cum îl formulează d-sa ? Vor fi mai avuţi, mai gospodăriţi ţăranii, vor plăti mai uşoare dobînzi şi mai mici impozite, grînele lor se vor vinde mai cu preţ, dacă vom avea mai mulţi avocaţi sau medici români decît minoritari ? „Naţionalismul activ" e un naţionalism exclusiv orăşenesc şi funcţionăresc.

Problema naţională în România nu se poate pune decît *implicit* în problema ţărănistă. Prin prosperitatea ţărănească se rezolvă de-a dreptul, automat şi direct toate dificultăţile, şi ale funcţionarilor, şi ale avocaţilor, şi ale medicilor fără clientelă.

Cine o pune *explicit,* acela nu e naţionalist integral. Acela nu iubeşte ţărănimea şi voieşte să servească doar

o restrînsă clasă urbană, prOmovînd-o în slujbe şi avantaje. Acela urmăreşte agitaţii super-fiscale şi sterile, remediind în suprafaţă, neglijînd însă adîncurile organice ale naţiei. Acela urmăreşte o gloriolă trecătoare, triumful de spumă al cîtorva guralivi. Mai mult, acela exercită mereu apetitul de slujbe care e flagelul societăţii româneşti. Se spune că d. A. Vaida-Voevod a iubit în toată cariera sa politică sinceritatea şi a urît ipocrizia. îl rugăm atunci să şteargă din firma mişcării sale cuvîntul „ţărănesc". E inutil, e impropriu, dar mai ales e ipocrit.

(10 aprilie 1935)

LOZINCA ŞI PROGRAM

Ziarele care susţin acţiunea d-lui Vaida, ca să complacă şefului, au ironii subtile la adresa programelor. Le consideră numai ca material pierdut şi ca literă moartă, în schimb, le plac lozincile. Le plac adică acele formule simpliste şi primitive, acele excitante toxice care biciuiesc nervii mulţimilor ignare, zgîndărind puncte nevralgice, deschizînd miraje vane suferinţelor omeneşti. De cînd lumea, săracii au visat paradisuri imposibile ; de cînd lumea, s-au găsit vrăjitori care să le vîndă elexiruri pe cinci parale. O lozincă e o doctorie-panaceu, în genul pilulei Pink, care tămăduieşte totul şi pe care o poate obţine oricine. O formulă unilaterală, specifică, dar care se poate aplica la orice.

Cu totul altceva e un program. L-am putea defini o lozincă competentă. O adîncire tehnică în ce priveşte aplicaţia, extinderea şi perspectivele unei acţiuni. Un sentiment făcut raţiune. O cîntărire plină de bun simţ a valorilor, a posibilităţilor şi a nădejdilor. O indicare de limite şi de orizonturi. Tehnicizarea unui ideal, după ce a fost confruntat cu realităţile.

Se înţelege de la sine că un program e un complex de remedii. îţi spune cineva că petrolul ori apa rece sînt bune, în mod egal, şi pentru guturai, şi pentru cancer, să ştii că ai de-a face cu o lozincă. îţi spune din contra că pentru ficat e bună numai cutare doctorie, pentru stomac cutare alta, pentru nervi cutare alta, te afli în faţa unui program.

Evident, mulţimilor le trebuiesc elemente unice, soluţii simplificate, promisiuni de fericire rapidă. Lozinca poate stîrni interese momentane. Dar gloria ei e efemeră. Programul are infiltraţii lente, dar odată pătruns rămîne.

Obiecţiunea cea mai fundamentală adusă antisemitismului d-lui Cuza e unilateralitatea soluţiilor. Aceleaşi obiecţiuni sînt valabile şi pentru „numerus valahicus".

Să presupunem că reducem la proporţia cuvenită slujbele minoritarilor. Vor urma de aci cîteva mii de posturi la cei zece mii de şomeri intelectuali români. Se vor plasa poate o treime din ei. Vom avea pentru aceasta o remediere a tuturor lacunelor vieţii noastre de stat ? Vom avea o bună administraţie, o circulaţie mai vie a capitalurilor, lucrări, edilitare mai impozante, preţuri la cereale, comerţ înfloritor etc. etc. ? Căci viaţa de stat e mult mai complicată decît imperativele unei lozinci demagogice. Trebuiesc soluţii variate şi specifice. Cu cîteva slujbe în plus nu se remediază o situaţie.

(13 aprilie 1935)

CURENTE PLATONICE

Orice ar pretinde inamicii democraţiei, singurele posibilităţi de experienţă în domeniul social sînt alegerile. Consultarea electorală pentru popoare e ca şi barometrul pentru meteorologie.

Două alegeri parţiale recente au indicat dispoziţia aspiraţiilor ţării. Nu vom interpreta din nou statisticeşte rezultatele. Gazetele au făcut-o la timp. Ne interesează un alt fenomen, degajat cu această ocazie.

Multă lume vorbeşte de succesul doctrinelor şi partidelor de dreapta. Şi dacă ai asculta numai conversaţiile animate din tramvai ori din tren, aparenţa ar justifica într-o măsură această diagnoză. Iată însă că alegerile au venit şi că, lucru în adevăr surprinzător, în Bucureşti, unde se agită mai mult ca oricînd atitudinile extrem naţionaliste, partidul d-lui A. C. Cuza n-a avut decît două mii de voturi, adică doi la sută. Dacă mai adăugăm şi vo-

turile Goga, totalul face cinci ori şase la sută. Cum se explică acest fenomen ?

Sînt o mulţime de oameni în Partidul Liberal, ori în cel al d-lui Iunian, ori în cel al d-lui George Brătianu, care aprobă, aşa oarecum sentimental, politica d-lui Vaida.

în fond, ce angajează o conversaţie la un aperitiv sau într-un compartiment de clasa [a] doua ? Dar cînd e vorba de o decizie efectivă, de o atitudine propriu-zisă, cetăţeanul în chestie, votează cu propriul său partid. Fiindcă pe o temă parţială, izolată el poate aproba eventual şi atitudinile unor fruntaşi din alte partide. Cînd e cazul însă să se hotărască în fapt, cîntărind toate problemele, toate aspectele unui program, cetăţeanul votează cu propriul său partid. Iar simpatia pentru d. Vaida, pentru d. Cuza, pentru d. Corneliu Codreanu rămîne abia un flirt inocent.

Sînt curente platonice care nu se pot fecunda în faptă.

Căci adevărul e acesta : harta politică a României e strict şi precis împărţită în cadrele partidelor existente. Cetăţeni care nu fac politică, disponibili pentru o nouă acţiune, nu mai sînt. Cei cîţiva care ar mai fi pe undeva sînt ori visători incorijibili, ori inveteraţi abulici, indiferenţi pentru acţiune.

Prin definiţie deci, orice partid nou care se formează e silit să recolteze transfugi ori lichele, adică pleacă „ab initio" cu o armată de bieţi mercenari, alcătuită din drojdia şi gunoiul celorlalte partide. Fiindcă un partid nu se improvizează. El se naşte prin dibuiri şi sforţări de decenii.

Ar rămîne deci disponibil pentru o nouă acţiune numai tineretul universitar. Dar tineretul universitar are o viaţă politică efemeră. Ea durează atît cît durează studiile şi petrecerile. Apoi studentul se cuminţeşte şi-şi caută de treabă. Şi chiar dacă tineretul universitar ar fi hotărît să păşească la o acţiune (ceea ce trei sferturi, şi din cei mai inteligenţi, refuză), patru partide stau gata, vorace şi rivale, să-şi împartă această pradă.

Ceea ce va sfîrşi prin a dezgusta definitiv generozitatea tinereţii.

Morala fabulei : să nu-şi facă nimeni iluzii din curentele platonice.

(18 aprilie 1935)

CONGRESUL

Luni se deschide congresul Partidului Naţional-Ţărănesc. Această formalitate încheie o situaţie şi deschide alta.

Dezbaterile de luni vor însemna epilogul unei sforţări fericite de reorganizare şi de îndoctrinare a partidului nostru. Monopolizată aproape cinci ani de grijile unei guvernări, strecurată adesea cu imense dificultăţi printre impasurile fără ieşire ale unei crize mondiale izbucnite aproape concomitent cu venirea la putere a Partidului Naţional-Ţărănesc şi care i-a diminuat în mod tragic o bună parte din eficacitate, conducerea centrală nu avusese răgazul de a îngriji de gospodăria internă. Venirea la preşedinţia partidului a d-lui Ion Mihalache coincide cu o serie de reforme adinei, atît în mentalitatea, cît şi structura partidului.

Un nou statut trebuia să cearnă cu îngrijire cadrele în puritatea şi capacitatea lor. O normă rigidă trebuia să indice selecţionările, condiţiile de luptă şi reorganizare, ierarhizările pe criterii democratice de voinţă a majorităţii. S-a alcătuit astfel un nou statut.

Răsturnarea, prin criza care bîntuie de şase ani lumea, a tuturor valorilor sociale şi economice şi care a schimbat fundamental datele tuturor problemelor, impunea o revizuire şi o reajustare a fenomenului *ţărănesc* românesc în legătură cu noile tendinţe şi noile transformări. O muncă tehnică, politică şi academică, unică în viaţa partidelor româneşti, a reunit toate competenţele partidului şi a elaborat un corp de doctrină cu care s-ar putea mîndri orice mare partid occidental şi care constituie azi o grandioasă enciclopedie socială a României de azi. Rezultatele de detaliu au fost strînse apoi într-o sinteză coerentă şi logică. Organizaţiile provinciale şi apoi comitetul executiv au discutat şi aprobat acest corp de doctrină, elaborat. Congresul vine poimîine să ratifice în ultimă instanţă aceste realizări.

Dar congresul trebuie să mai însemne altceva.

Fără să ignorăm însemnătatea trecutului, începem de acum o eră nouă. Cînd păşim pentru un nou apostolat,

către noi lupte şi sacrificii, fiecare trebuie să-şi scruteze conştiinţa.

De mîine, începe împărţirea acţiunii. Discuţiile dialectice, cazuisticile subtile au avut rostul lor în perioada gestaţiei programului.

' De mîine, începe împărăţia acţiunii. Discuţiile dialectreacă prin noi toţi. Orice veleităţi individuale, orice afirmări de orgoliu, orice răni de amor propriu, fie ele oricît de justificate, trebuie să tacă. O singură plagă pîndeşte cohortele de luptă şi de înnoire revoluţionară : personalismul egoist şi sinistru al acelora care aşează superba lor persoană deasupra universului. De marţi înainte, nu e posibilă decît o singură topire de voinţe. Un program unic, o tactică unică, un elan comun şi frăţesc. Orice abatere, orice neglijenţă va lua altfel odiul unei crime.

Numai aşa, vital şi conştient, partidul va sta dîrz în faţa istoriei.

(21 aprilie 1935)

REFORME CONSTITUŢIONALE

Cine a trecut Pirineii şi a trecut peste graniţa spaniolă e lovit dintru început de abundenţa obsedantă a cuvîntului „constitucion" cu care sînt botezate străzi, pieţe, gazete, ba chiar şi baruri ori hoteluri. Şi în America spaniolă la fel...

O interpretare psihanalitică ne duce la concluzia că oamenii doresc ceea ce n-au. Ei vor să realizeze în viaţă ceea ce stă înăbuşit în umbrele inconştientului. Frămîntaţi demonic de pronunciamente, de lovituri de stat, de rebeliuni cronice, bieţii spanioli visează cu ardoare la niţică linişte şi stabilitate. în schimb, nimic şi nimeni nu aminteşte de constituţie în Anglia.

' Acolo constituţia e trăită, nu vorbită.

România ţine cu orice preţ să intre în cadenţa de viaţă a popoarelor cu instabilitate endemică. Mereu se vorbeşte de nu ştiu ce misterioasă conspiraţie, care, pe neaşteptate, ar trebui într-o dimineaţă să fericească ţara cu o nouă aşezare a instituţiilor ei politice. Ni se transmit şi punctele

de reformă ale acestei schimbări : reduceri de deputaţi, suprimarea senatorilor de drept etc.

Adică cîteva cîrpeli de ordm pur tehnic.

Dar aceste neajunsuri, dacă neajunsuri sînt, pot forma preocupări în cadrul unor legi ordinare. O schimbare constituţională înseamnă o răspîntie a moravurilor politice, evaluate în complet dezacord cu cartea fundamentală a statului. O constituţie e expresia unui stil anumit de viaţă politică. O schimbare n-are sens, decît dacă se modifică fundamental întreaga structură a vieţii de stat. Dar, pentru cîteva detalii, nu se cutremură din temelie întreaga alcătuire a vieţii sociale. Cînd Partidul Naţional-Ţărănesc, publicînd un program radical, revoluţionar în' creaţiile saie, a cerut o nouă adaptare constituţională, era în dreptul şi în logica sa s-o facă.

Dar pentru perfecţionări de amănunt guvernul nu se poate juca cu transformări inutile şi periculoase care ating simţul de securitate al opiniei publice. Căci porniţi pe această cale, fiecare poate cere mereu modificări, în fiecare an.

Sau motivele de reformă anunţate sînt simple pretexte pentru a se surprinde democraţia românească cu o reformă reacţionară, care să suprime libertăţile si să ridice elemente de represiune la ranguri importante în stat.

Auzim că s-a vorbit chiar de interdicţia preoţilor şi învăţătorilor de a face politică. Nici nu putem crede o asemenea aberaţie. O ordine socială ca să fie durabilă nu poate veni prin surprindere. Partidul Naţional-Ţărănesc e pregătit pentru orice. El va surpa, fără nici o consideraţie, orice caută a i se impune, în mod deloial, trădător sau perfid.

Stăm la posturi cu arma la picior.

(8 mai 1935)

FRONTUL ŢĂRĂNESC

Ca un semn al timpurilor militare pe care le trăim, grupările politice încep să înlocuiască denumirea de partid prin aceea de front.

S-ar zice că frontul e o mobilizare de interese si credințe, care depăşeşte realitatea strimtă a partidului. Că, pe deasupra intereselor personale, s-ar pune ținte spiritualizate, dezbrăcate de considerații pămînteşti. Altădată, în timpuri mai patriarhale, asemenea grupări se numeau ligi. Dar azi trebuie în plus un caracter agresiv şi marțial. Evident, pentru ambuscații războaielor reale, asemenea fronturi oferă riscuri suportabile. Avem astfel „frontul românesc" * al românilor neaoşi contra suspecților, „frontul constituțional" ** etc. etc.

Nu ne-am gîndit niciodată să prezentăm lupta noastră decît în cadrele fireşti ale unui partid. Paşnici şi democrați, am crezut că vechea organizație şi vechea noțiune de partid politic e suficientă pentru orice revendicări. N-am voit, doritori de linişte şi progres, să dăm mişcării noastre nu ştim ce caracter agresiv şi amenințător de război civil. Ne repugnă de altfel limbajul fascinant cu care se intitulează azi mobilizările politice. Credincioşi omeniei, loialității şi civilizației, n-am vrut nici să speriem, nici să amenințăm pe nimeni. Ne căutăm de treburile noastre, c a r e sînt în primul rînd trezirea conştiinței şi educația maselor țărăneşti.

Se pare însă că trebuie să ne adaptăm mediului şi vremii. Dacă pe teme artificiale şi demagogice se pot suna mobilizări fictive sub formă de „fronturi", dacă pentru detalii neînsemnate ale vieții publice se poate striga şi intimida, dacă se imită mereu tactica de a ț î ț a r e pentru fleacuri ridicate la rangul de idealuri, diverselor „fronturi" cu soldați de plumb şi cu tunuri de cireş vom opune şi noi „frontul țărănesc". Pot agita alții pleava şi lepădăturile mahalalelor. Le vom opune stihiile elementare ale satelor. Țăranii au făcut războiul şi ştiu să-l mai facă. Căci, necăjiți peste măsură, ei nu mai pot privi zîmbind gluma „fronturilor" şi jocul de-a soldații. „Frontul țărănesc" e astfel gata. Să-l provoace cine îndrăzneşte.

(29 mai 1935)

* V. nota de la p. 253. (n. ed.)

** „Frontul Constituțional" s-a încheiat între P.N.L. *(O.* Brătianu) si Partidul Poporului al lui Al. Averescu. în 1935, în scopul apărării Constituției împotriva oricăror intenții de a o schimba, indiferent din ce direcție ar veni, inclusiv în ce priveşte prerogativele monarhice, (n. ed.)

ANARHIE OFICIALA

O serie de binevoitori optimişti care văd în roz toate lucrurile, fiindcă ori interesele, ori temperamentul lor candid aşa o vor, caută să insereze într-un cadru firesc de banalitate ultimul gest al d-lui prefect de poliție. Ei denunță pe eternii alarmişti care văd în toate dezastre şi catastrofe.

Au trecut trei zile de la faimosul eveniment. Impresiile s-au precipitat lent ca o pulbere grea, limpezind transparența gîndurilor prin care se poate vedea clar.

Pe deasupra oricăror ranchiune ori prejudecăți, să vedem lucrurile aşa cum sînt.

Evident, sîntem departe de servilismul docil al amabilului polițai Pristanda. Erau timpuri idilice, cînd magistraturile în stat ascultau orbeşte regimurile.

Pe atunci, poliția patriarhală nu avea mitraliere şi tancuri, fiindcă presiunea de jos în sus era nulă. Comisarii se ocupau mai mult cu afaceri civile şi penale. în orice caz, ei nu erau chemați mereu să potolească manifestații din ce în ce mai frecvente, ori să reprime mişcări de stradă.

Ca să impună autoritate într-o societate secătuită de criză şi minată de mii şi mii de nemulțumiri, poliția trebuie să aibă în acelaşi timp sufletul ireproşabil al ostaşului, al magistratului şi al preotului.

Cînd într-un stat valurile de jos se agită, situația e gravă. Dar cînd, la tulburările de jos, disciplina e călcată şi de sus, dezastrul poate lua proporții de panică colectivă. Cînd cei chemați să țină ordine o sabotează ei înşişi, cînd îşi arogă drepturi care nu le au, cînd dau exemplul lipsei de modestie, de decență, de stăpînire de sine, descompunerea e gata. Cînd provocările vin de sus, nimeni nu-şi mai impune nici o frînă.

In servilismul său inconştient, guvernul nu se gîndeşte că el însuşi introduce prima seînteie în sacul cu pulbere. Hipnotizat de năluca puterii, lacom de a prelungi cu o zi măcar o guvernare nedemnă, el e creatorul principal al anarhiei oficiale.

Slăbiciunea i se pare prudență şi înaltă înțelepciune politică. Va vedea în curînd unde poate duce politica de laşitate.

La Paris, evenimentele din februarie 1934 au fost pricinuite de lipsa de tact şi de bun simţ a unui prefect de politie cu prea mult temperament.

Invităm la o meditare mai profundă a cazului Chiappe. *

(13 iunie 1935)

SUFLET ŞI CORP

Fac parte dintr-o generaţie care se ofilea pe pagini îngălbenite de cărţi. Adolescenţii din vremea mea, palizi şi nebărbieriţi, aveau ardoarea mistică a cititului. Zi şi noapte, cu luminarea aprinsă şi cu perdele lăsate, ne istoveam tinereţele într-o ascetică călugărie a slovei şi ne jertfeam izvorul proaspăt al vieţii în întrebări chinuitoare, în meditaţii filosofice, în curiozităţi însetate de mistere metafizice. Ce nu ştiam şi ce nu citeam ! Iar preumblările noastre pe trotuare părăsite, către miezul nopţii, cînd ne înfrîngea oboseala, se prelungeau pînă către zori în peripatetice discuţii, dezinteresate, absurde şi măreţe, ca şi sufletul nostru de atunci.

Să admitem că toate acestea constituiau o eroare. Că timpul contemplaţiei şi al meditaţiei a trecut. Că dezvoltarea aceasta era monstruoasă chiar pentru echilibrul sufletesc individual. Că o naţie compusă numai din astfel de mandarini poate fi o pradă uşoară pentru toate aviditățile vecinilor. Evident, cine judecă aşa are dreptate.

E probabil însă că firea noastră excesivă de orientali nu cunoaşte decît extreme. Ne e dat să ne mişcăm într-un ritm pendular, pe completă opoziţie. De Ta dulci şi senini atenieni, am trecut azi la simple brute spartace. Cine cunoaşte lumea şcolarilor de azi e pur şi simplu îngrozit. Cutare pereche de pantaloni rupţi într-un celebru meci

* Ca urmare a destituirii prefectului de poliţie al Parisului, Jean Chiappe, cu simpatii de dreapta bine marcate, forţele extremiste declanşează la 6 februarie 1934 o mare manifestaţie de stradă în fata Camerei deputaţilor. Ea se va solda cu grave ciocniri în urma cărora cel puţin 27 de persoane şi-au pierout viata si mai mult de 2500 au fost rănite, (n. ed.)

de rugby devine un trofeu care trebuie păstrat în muzeul şcolii. Băieţii, sălbăticiţi prin cultura exclusivă a muşchilor, sînt tîmpiţi şi agresivi. Nu vorbesc şi nu visează decît meciuri de box, de fugă şi de fotbal.

Sportul şi obsesia lui au creat un tip fiziologic : frunţile s-au îngustat, ceafa s-a îngroşat, privirile s-au stins, rînjetul descompune trăsăturile în grimase. Mintea în schimb se chirceşte. Aceşti neo-barbari adorm la orice efort intelectual şi nu pot suporta decît romanele poliţiste şi filmele vulgare. Intelectul lor tinde către forma simplă **a** protozoarelor. îndobitociţi, ei nu-şi pot potoli nervii decît în brutalitate.

Şi politica şcolară întăreşte şi încurajează mereu această pantă a bestializării neamului. Mereu sporturi, mitinguri, defilări, cohorte, exhibiţii de muşchi, de torsuri, de picioare. în timp ce umbrele animalităţii adorm creierile. Ce se întîmpla cu neamul acesta şi unde mergem ? E aşa de inutil sufletul ? E aşa de indiferentă mintea ?

(15 iunie 1935)

ADEVĂRATUL PERICOL AL CENZURII

S. Kierkegaard povesteşte parabola unui temut despot al antichităţii, care reuşise în fine să fie fericit. Avea tot ce-i trebuie ca să se desfate în toate bunurile pe care le poate da viaţa.

Era bogat, sănătos şi puternic. Un singur lucru îi turbura digestiile şi somnul : gemetele de suferinţă ale supuşilor, care se prelungeau supărătoare pînă la urechile deprinse să asculte numai osanale. Cum avea mare trecere la zei, el i-a rugat şi aceştia i-au împlinit dorinţa ca oftările şi plângerile să se schimbe, cum ieşeau din gura poporului şi pînă ajungeau la urechile despotului, în muzică agreabilă şi voluptoasă. Şi, astfel, puternicul tiran şi-a putut gusta viaţa în linişte.

Dar cum nu mai erau gemetele, nimeni nu putea şti ce se petrecea în furtuna inimilor.

Cenzura a fost inventată ca să asigure consumarea calmă a ospăţurilor pentru cei care conduc.

Rolul fiziologic al durerii în corpul omenesc e acela de sentinelă care dă alarma : dacă n-ar fi durerea care înştiinţează că un anumit organ e atacat, corpul nostru ar fi consumat de boală fără să ne dăm măcar seama.

Se zice că un important demnitar în stat ar fi declarat într-un grup de fruntaşi, cu ocazia vizitei regale în Basarabia, că la întrunirile Partidului Naţional-Ţărănesc nu participă decît cîteva sute de derbedei ai suburbiilor. Nu cred că există adversar oricît de sectar, oricît de pătimaş, care să nu recunoască grandoarea întrunirilor noastre.

Totuşi ele sînt mereu învăluite de cenzură şi de inconştiente lichele interesate, bagatelizate, reduse la proporţii minime.

M. S. Regele e rău şi fals informat. I se ascund adevăratele şi gravele curente, care, fără regie şi fără spectacol, animă totuşi, în aclîncuri, naţiunea.

îşi dau seama de răspunderea lor cei care îndrăznesc să mintă Coroana, de teribila lor răspundere ?

îşi dă seama cenzura de pericolul pe care-l cloceşte şi-l agravează ?

(22 iunie 1935)

FURTUNĂ DIN SENIN

Un antic adagiu latin, condensare de supremă înţelepciune politică, sună cam aşa : „quieta non movere", care în bună românească înseamnă : să nu stîrneşti lucrurile liniştite.

Istoria tichiei de mărgăritar e o parabolă prea slabă pentru a simboliza neînţeleasa agitaţie dusă pe chestia constituţiei.

Cine cunoaşte ţara şi problemele ei actuale, extrem de acute, cine ia contact cu poporul altfel decît prin rapoartele veşnic optimiste ale Siguranţei rămîne trăznit la gîndul măcar că se poate pune problema revizuirii Constituţiei.

Necesităţi teribile de ordin economic agită peste tot o populaţie anemiată pînă la extenuare de o neagră sărăcie.

Perceptorii taie şi spînzură fără nici o consideraţie. Seceta e nemiloasă. Cerealele nu sînt valorificate, iar haosul din comerţul exterior scumpeşte groaznic viaţa.

Şi fiindcă literatura proaspăt venită de peste hotare dă *niţică* apă la moară snobilor reacţionari, deodată, fără nici o trebuinţă, fără nici o necesitate, se pune problema revizuirii Constituţiei. Ţara piere şi baba se piaptănă !

Tocmai acest lucru ne lipseşte. Ce ţară, ce guvern, ce pătură conducătoare e aceasta, care habar n-are de cerinţele vremii şi de comandamentele actualităţii ? Ce superficialitate criminală inspiră un guvern ca în mod gratuit să aplice ţării, care suferă de o boală, remediile alteia ?

Cum, de limitarea ori de numirea pe viaţă a senatorilor ne arde nouă acum ?

De sporirea puterii executive ?

Dar *în fapt* cine a împiedecat-o vreodată ? Slavă Domnului, chiar cu constituţia actuală se guvernează ca şi în Italia şi ca şi în Germania.

Cît de importate din alte ţări, cît de străine de moravurile noastre sînt aceste preocupări, se vede din faptul că, deşi aici executivul creează legislativul, ca să se imite totuşi măsuri cu rost contrar aiurea, se vorbeşte de o nouă diminuare a parlamentului, aşa de slab şi pînă acum.

Dar *aspectul* cel mai grav nu e al inutilităţii acestor reforme. El stă în doza lui de provocare. Numai cine nu vrea să înţeleagă nu vede exasperarea ţărănimii. Mi-e frică din ceea ce văd, cu ochii mei, că sîntem în ajunul unui nou 1907.

Se aud murmure înăbuşite din adîncuri. Mizeria e prea mare. E nevoie atunci de seînteie în sacul cu pulbere ?

Ce gust al nenorocirii, ce viciu sadic, ce perversă înclinare către catastrofă împinge acest guvern să se preteze docil la asemenea perspective ? Nu-l vedem pe d. Tătărăscu, nou Ncro modern, dînd foc ţării ca să se amuze.

De ce nu-şi caută guvernul de treburi serioase şi imediate ? Şi-a pierdut instinctul de conservare ? A risca împins de necesităţi e explicabil. A provoca fără motiv, a stîrni din senin patimi populare înseamnă ori inconştienţă, ori nebunie. Fiindcă oricît ar rînji de neputinţă cafenelele, saloanele, anturajele mondene, intriganţii politici si

mercenarii gazetelor Ministerului de Interne că uriaşele noastre întru-mondene, intriganţii pe care le-o dăm *, masele sînt împinse de o groaznică mizerie şi de o mare speranţă în noi.

Fără vorbe mari, (guvernul să-şi întrebe agenţii de Siguranţă care împănau adunarea de la Iaşi), încercarea de modificare a Constituţiei înseamnă începutul războiului (în sens propriu) pe viaţă şi pe moarte.

(29 iunie 1935)

DACA NI S-AR FI ÎNTÎMPLAT NOUA.

Ziarele de dimineaţă ne aduc ştirea că în sfîrşit a fost implicat în afacerea celor douăzeci şi cinci de milioane şi dl. Tony Iliescu.

Cu aceasta, afacerea capătă un caracter politic din ce în ce mai pronunţat. Citim şi acum cu o diabolică satisfacţie paginile de austeră şi puritană morală ale *Viitorului* pe timpul afacerii Stavisky şi al afacerii Oustric, cînd un preşedinte al Camerei (care, cel puţin, acela nu era raportor la noul proiect de cod penal, cuprinzînd sancţiuni precise pentru delictul de excrocherie), a fost implicat în acea sinistră panama. Pe atunci, *Viitorul,* făcînd cor cu grupările de extremă dreaptă, găsea că „afacerile" sînt de apanajul exclusiv al democraţiei şi al partidelor de stînga. Afirmaţie contrazisă de toate marile scandaluri financiare ale regimurilor absolute, îngropate atunci în discreţia arhivelor şi dezgropate azi de istorici.

S-a constatat în adevăr că mişcările de dreapta sînt mult mai virulente în atacuri, mult mai drastice în acuzaţii, mult mai incisive în polemică. Democraţia, în schimb, e mai bleaga şi, chiar cînd are conştiinţa curată, nu ştie să se apere.

Aducîndu-ne aminte toate acestea, lăsînd liber curs fanteziei, mi-am închipuit o clipă ipoteza că toată afacerea Nacht-Vasilescu ar fi izbucnit sub o guvernare naţional-ţărănistă. Ce ar fi fost, Doamne ! De la gazetele liberale

* Text neclar ; probabil eroare de tipar-, omisiune, (n. ed.)

şi pînă la ultimii agenţi electorali, toată lumea ar fi făcut spume la gură ca să denunţe, de dimineaţa pînă seara, nelegiuirile guvernului. Mitinguri de protestare, broşuri, manifeste ar fi inundat ţara. Dacă comanda Skoda, de care însuşi parlamentul liberal a fost silit să o absolve, implicînd doar pe un general pentru neînsemnate greşeli de procedură (un magistrat de la Casaţie, membru al comisiei de anchetă şi exprimînd sentimentul acestuia, ar fi spus că vina generalului Cihoschi este echivalentă cu aceea a unui cetăţean care a uitat să-şi scoată bilet de la biroul populaţiei sau carnet pentru servitori), a fost exploatată cu atîta zadarnică vîlvă, dacă atunci cînd un fost director general al Căilor ferate a cerut sincer şi deschis un onorariu cuvenit muncii sale, care se cifra în orice caz la jumătate din ceea ce încasau foştii directori numiţi de guvernele liberale, ţara întreagă a fost asurzită de odioase calomnii, ce-ar fi fost dacă sub noi s-ar fi comis teribila panama Nacht-Vasilescu, Tony Iliescu?

Astăzi *Viitorul* este gingaş şi discret pe această chestiune. Anunţăm însă că democraţia nu va mai fi „bleaga". Vom face să ştie toată lumea că ultima guvernare liberală se leagă de gloria ilustrei afaceri a transferurilor. Istoria o va înregistra în vecii vecilor sub această titulatură şi partidul liberal va explica ceea ce impută cu atîta ipocrizie altora.

(8 august 1935)

SCRISOAREA D-LUI AL. VAIDA-VOEVOD

Ziarele de ieri ne-au adus textul scrisorii d-lui Vaida prin care, în accente impetuoase care fac totdeauna farmecul tinereţii eterne a fostului nostru preşedinte de partid şi de consiliu, se denunţa imposibilitatea ideologică a grupării „Frontului Românesc" * de a reveni la vechea matcă.

* „I'rontul Romanesc" este gruparea pe care Al. Vaida-Voevod a londat-o în mai 1935, după excluderea sa din P.N.Ţ. (v. şi nota de la pp. 392—393). (n. ed.)

Ne permitem a observa că istorica scrisoare este în orice caz tardivă. Indignarea spontană a d-lui Vaida pentru Sodoma din care a plecat ar fi trebuit manifestată intempestiv şi prompt în prima zi cînd asemenea bănuieli s-ar fi formulat. Mai ales, dată fiind psihologia gesturilor rapide şi sincere care caracterizează pe dl. Vaida.

Iată eu, de pildă, (să se ierte o analogie aşa de modestă), care n-am resorturi aşa de imediate şi de spontane în sufletul meu, dacă cineva mi-ar presupune admiraţie sau vreo tentativă de apropiere faţă de dl. lorga, bunăoară, fără să judec o clipă, aş sări ars.

Dl. Vaida a trimis scrisoarea după aproape o lună de cînd asemenea zvonuri se colportează. Sîntem, evident, în vacanţă şi căldura moleşeşte reacţiunile.

Dar oricum, aşa, după trei săptămîni, gestul prea seamănă a indignare reflectată. Cum, cineva îţi presupune reîntovărăşire cu nişte ticăloşi şi-ţi trebuie atîta timp ca să dezminţi ? Mai ales acum (chestia trebuie să fie foarte recentă deoarece noi n-am băgat-o de seamă), cînd „la sînul său (dl. Vaida devine astfel un fel de nourrice-seche, pe româneşte doică. Fără îndoială, stilul şi redacţia trebuie să aparţină d-lui Costică Angelescu !) aleargă zilnic tot mai mulţi români de bine".

N-am fi subliniat din nou aceste inadverenţe, dacă dl. Vaida nu ne-ar zvîrli din nou pe cap teribile învinuiri. „Sub firma ţărănismului, ei servesc capitalismul cartelat anti-ţărănesc ; aruncă în ochii mulţimii praful stupefiant al «Statului ţărănesc», dar se feresc să se atingă de industria parazitară" etc. etc.

„Frontul Românesc" ne-a mai zvîrlit şi altădată asemenea acuzaţii. Dar, martor ne este D-zeu, că cei cîţi am rămas în partid sîntem în mare majoritate proletari ai profesiei noastre, nu avem la spate nici o mare bancă, cu sau fără monopol de devize, nici o uriaşă exploatare şi industrie de păduri, în tovărăşie cu capitaliştii unguri din Budapesta, şi nici colaborări în societăţi industriale, extractive, cu capital aproape integral străin. Atunci, de ce am apăra interese industriale ? Cine o face : dl. Mihalache sau dl. Maniu, sau dl. dr. Lupu, dl. Costăchescu sau dl. Halipa, sau dl. Sauciuc-Săveanu, adică cei care reprezintă toate provinciile româneşti ca exponenţi autorizaţi ?

Dar unde candoarea atinge limite optime este atunci cînd dl. Vaida, teribilul mîncător de partide, de democraţie, de „ipocrit" constituţionalism, ne acuză pe noi că vrem dictatura. Mă rog, ce sîntem, putrezi şi venali democraţi sau feroci cezarieni ? Sau amîndouă deodată, ca să fim mai ticăloşi şi ca să fie uşurat dl. Vaida ?

In felul acesta, se poate spune orice despre noi. Şi ne mirăm de ce se opreşte dl. Vaida la asemenea bagatele şi nu ne acuză că am vîndut ţara ungurilor, că sîntem profanatori de morminte, hoţi de buzunare, practicanţi de incest şi alte cîteva ocupaţii inocente de felul acesta ? De ce se opreşte aici dl. Vaida, care are spiritul de pantă şi obiceiul gesturilor integrale ? Ar fi amarnică logica temperamentului său să meargă pînă la capăt.

înţelegem din scrisoarea d-lui Vaida că e necăjit, dar mîndru. Dar ce putem face noi ?

(13 august 1935)

DUPA UN AN

A trecut mai bine de un an de la reluarea relaţiilor diplomatice între ţara noastră şi republica Sovietelor. Sentimentul de încredere reciprocă între cele două ţări a sporit mereu. Să ne aducem aminte de legendele fioroase care circulau pînă ieri asupra moravurilor sălbatice ale vecinei noastre. Ce mai descripţii de roman senzaţional, în care familia era profanată, biserica pîngărită, incestul fenomen curent, iar mizeria endemică.

îmi aduc aminte că într-o zi, fiind la Hotin, priveam cu un prieten de pe înălţimile cetăţii către dealurile Ucrainei care, peste Nistru, se profilau în zare. Pe celălalt mal, oamenii îşi căutau liniştiţi de treabă. Unii se ocupau cu secerişul, alţii se scăldau în apa fluviului, cîţiva încărcau mărfuri în nişte care. Prietenul meu, candid, a exclamat : „Uite, vezi, şi ei se scaldă, şi ei culeg cerealele" ! !

Ca şi cum era vorba de o speţă umană curioasă, coborîtă dintr-o stranie planetă. Aceasta era părerea comună despre Rusia Sovietelor.

Azi, cînd relațiile s-au legat, ne dăm seama că avem de-a face cu un uriaş popor care are o lege şi un ideal creator şi care se străduieşte să-1 realizeze. Că acest popor este loial şi că-şi caută de treburile sale. Dar mai ales doreşte din răsputeri pacea şi creația liniştită în civilizație. Astăzi, Rusia, prin legăturile ei cu Franța, serveşte direct toate interesele noastre naționale.

Ca şi marea republică a Occidentului, ea constituie o pavăză contra ranchiunei mocnite, a urii înăbuşite a popoarelor revizioniste, care vor un nou măcel pentru cîțiva metri de pămînt, dubios interpretat din punct de vedere etnic. Astfel, republica Sovietelor este şi trebuie «să fie amica noastră.

Cum mi-a spus într-o convorbire ministrul său, dl. Ostrowski, *ea are interesul* ca România să fie puternică şi tare. Astfel, între Franța şi Rusia, România nu are nimic de temut. Relațiile cordiale între cele două țări vor trebui să crească şi să se adîncească. La aceasta au contribuit în mod eminent de un an încoace tactul, inteligența, sinceritatea bonomă şi amicală a d-lui Ostrowski, care în aşa scurt timp a reuşit să-şi facă prieteni încrezători la Bucureşti.

Aventurierii politicii interne care, ca şi altădată strămoşii lor, fanarioții, vor să vîndă țara cînd la turci, cînd la austrieci, ca să poată domni un an, îşi vor frînge intrigile de zidul ridicat de pe acum de instinctul național.

(17 august 1935)

CENTRALISM EXCESIV

Un străin, bun observator şi om umblat, care stă de cîtva timp în Bucureşti, mi-a ținut zilele trecute următorul discurs : „Ceea ce vă roade pe d-voastră ca un cancer este dezvoltarea monstruoasă a Capitalei în dauna vieții provinciale şi rurale. Nici în Franța, unde evoluția centralistă este tot aşa de dezechilibrată, nu se pomeneşte un asemenea fenomen. Capitala absoarbe lacom toată vlaga țării. Toate resursele provinciilor sînt captate direct ori perfid printr-o mie de mijloace către metropolă. Iar

aici sînt risipite în fel de fel de cheltuieli somptuoase, în dureros contrast cu neîmplinirea celor mai vitale necesități în provincie şi la țară. Ați avut un dezechilibru agricol înainte de război : latifundiari şi paria stăteau față în față. Aveți acum un dezechilibru administrativ care vă dezorganizează toată viața țării".

Aşadar, chiar străinii care se opresc pentru afacerile lor în hall-ul hotelului Athenee Palace, care merg puțin şi rar în provincie au început să observe plaga care ne roade. Fenomenul trebuie să sară în ochi.

în adevăr, boala e îngrozitoare. Am încercat zilele trecute, într-un oraş de provincie, capitală de județ, să schimb o hîrtie de cinci sute de lei. Au alergat oamenii, doritori să mă servească, din prăvălie în prăvălie şi a trebuit o oră. ca să găsească suma necesară. Negustorii nu vînd absolut nimic zile întregi. Funcționarii consideră ca o mare sărbătoare cînd îşi pot plăti, duminica, într-o berărie goală şi sinistră, un țap de bere. Fără nici o demagogie, faptul este controlabil, oricînd, în cîteva sate din județul Fălciu, unde nu se găseşte decît un ceaun de fiert mămăliga la trei oameni. Şi-I împrumută unul de la altul, fiindcă fiecare țăran nu mai are ceaunul său : l-a vîndut, s-a stricat şi n-a putut cumpăra altul ori i Fa luat, pur şi simplu, perceptorul. Iar în acest timp, chiar în toridul august, cînd Bucureştiul, mărinimos, a oferit cel puțin treizeci de mii de vizitatori stațiunilor balneare şi climatice (ca să mai trăiască şi ele, bietele !), aici în Capitală cel puțin douăzeci de cinermvtografe, cincizeci de grădini de vară şi şase baruri de noapte gem de lume şi nu poți găsi un singur loc. Iar fericiții şi seninii bucureşteni îşi mai dau din cînd în cînd cu părerea că țăranul este leneş, că nu munceşte de ajuns ca să le distreze minunatul lor „spleen", să le ofere tot mai multe plăceri ca să le alunge neuroastenia. Să meargă cineva o zi la Iaşi, în „vechea cetate istorică a Moldovei", cum ne place s-o numim ca mîngîiere pentru splendida ei mizerie, să meargă cineva în această capitală de mare provincie, ca să înțeleagă ce este sărăcia lucie şi marasmul.

Oligarhia Capitalei trebuie să aibă nițică decență. Unul din marile merite ale partidului nostru a fost afirmarea unei politici administrative centrifuge.

Am cerut viață şi pentru provincii. Dar toate guvernele care ne-au urmat s-au grăbit să lovească în legea ad-

ministrativâ şi sâ rie denunţe vindictei publice câ destrămători de ţară, fiindcă tulburam copioasa digestie a bucureştenilor. Şi pentru ca congestia să fie şi mai accentuată se organizează în fiecare an „luna Bucureştilor", expoziţii de tot felul, reduceri pe căile ferate. Se pompează astfel la Bucureşti pînă şi paraua de anaforă a bietului provincial. Nu e de ajuns că birurile, de la fondul comunal la cele directe, sînt înghiţite aici. Prin plăceri organizate, i se ia şi ultima resursă [pe] care ar putea-o cheltui în urbea sa natală.

Un murmur anti-bucureştean se înfiripă în provincie. Să aşteptăm ca ura să se organizeze ?

(20 august 1935)

MEDIU MORBID

In plină vară, iarăşi zvonuri alarmante.

Că le scot cîţiva interesaţi din clientela de casă a lui conu cutare (care i-a spus-o confidenţial, la ureche), nici o îndoială. Că gazete fără materie şi obsedate să biciuiască cotidian cu ceva senzaţional nervii cititorilor lor le-au răspîndit, e iarăşi evident. Dar ca publicul mare să le creadă mereu posibile, atunci cînd ele se repetă cel puţin odată la două luni, aceasta este surprinzător şi totodată îngrijorător. Fiindcă la urma urmei repetiţia şi uniformitatea adorm sensibilitatea.

Cînd, după un perete de sticlă, într-un acvariu, se pune unei ştiuci o bucată de mîncare, ea se repede o dată, de două ori, de trei ori cu capul în sticlă, crezînd că prada din dosul peretelui transparent poate fi apucată uşor. Dar după ce s-a lovit de cîteva ori de obstacol, ea stă liniştită şi prada nu o mai tentează.

Să fie oare mecanismul cerebral şi sufletesc al publicului politic român mai simplu şi mai rudimentar încă decît al peştelui din experienţa acvariului ?

Căci, de un an încoace, ni s-au anunţat pînă acum cel puţin de trei ori guverne imaginare, înjghebate misterios în cursul unei nopţi. Şi totuşi nimic nu s-a întîmplat. Dar lumea crede mereu. De ce ? Pe ce legi se menţine această bizară psihologie a opiniei noastre publice ?

De la fanarioţi şi pînă azi, nimeni nu s-a gîndit la niţică pedagogie a publicului.

Nimeni n-a vrut să instaureze aici sentimentul unor valori fixe, reale şi respectabile. Nimeni nu a invocat respectul logicii, al cursului normal şi necesar, care trebuie să se impună şi în politică, ca o ordine naturală a lucrurilor.

Din contră s-a flatat şi s-a proslăvit hazardul şi aventura. Lumea, în pesimismul ei, aici „je m'en fiche-istă", aici resemnată, crede că *Za noi, oricind, orice este posibil.*

Că intriga, linguşirea şi favoarea pot înlocui realitatea, adevărul şi voinţa populară. Capriciul şi bunul plac sînt singurii noştri idoli şi adevăratele motive ale determinismului nostru social. Sîntem gata să vedem şi aşteptăm mereu orice lovitură de teatru.

Pentru ca, chiar contra evidenţei, să fie crezut realizabil imposibilul, recunoaşteţi cu toţii că atmosfera este adînc descompusă, că viaţa noastră publică este profund bolnavă.

O ţară care n-are alt criteriu decît să creadă miracolele capriciului e pe marginea prăpăstiei. Şi mulţi se complac s-o menţină aşa.

(22 august 1935)

GUVERN DE ALEGERI

Formula a fost lansată de şeful unui mic partid, zelos întotdeauna de principii juridice.

Aşa cum a fost prezentată, ea aduce parfumul unor vremuri apuse.

Pe atunci, lozinca îşi avea rostul ei. O oligarhie interesată, deţinînd mereu puterea, falşificînd rezultatul alegerilor, susţinea că Partidul Naţional-Ţărănesc nu este popular şi nu poate obţine majorităţi.

Dar azi ? Un guvern de alegeri este un simplu pretext pentru a încerca o ultimă şansă de a scăpa de dezastrul final unele din micile grupări.

Şi, între o şansă la mie şi absolut nici o şansă, oricine va prefera prima alternativă. O asemenea formulă filtrează vizibil în ea veninul unei ranchiune. Resentimentul cîtorva rataţi care în politica lor de „va banque" doresc măcar o răzbunare, dacă nu pot avea un succes. Şi obiectul teribilei invidii este, evident, Partidul Naţional-Ţărănesc. Fiindcă nu putem crede aşa de naivi pe şefii micilor grupări, încît să creadă că ar avea ceva de cîştigat din alegerile făcute sub un guvern neutru. Cînd în majoritatea alegerilor judeţene din ultimul moment, sub un guvern de partid care avea în mină administraţia, Partidul Naţional-Ţărănesc a obţinut totuşi mai multe voturi decît guvernul, e de la sine înţeles că sub un guvern de funcţionari, care n-ar exercita presiunile cunoscute ale guvernelor liberale, Partidul Naţional-Ţărănesc şi-ar vedea voturile cu mult sporite. Cine poate obţine mai mult poate obţine şi mai puţin. Cine are voturi sub un guvern duşmănos şi aprig le poate avea desigur şi sub un guvern imparţial.

Iar micile grupări, care nici nu pot alcătui liste judeţene ori comunale, n-ar avea de ce să se bucure de un succes neaşteptat în alegeri neutre.

Rostul unei asemenea proceduri n-ar fi altul decît să sugereze lumii că Partidul Naţional-Ţărănesc e ostracizat şi că, deşi masele îl vor, factorul constituţional îl ţine în carantină fiindcă nu are încredere în el. Astfel, partizanii s-ar descuraja şi elanul lor ar descreşte. Putem să asigurăm pe cei ce-şi fac asemenea socoteli că avem aici credincioşi fanatici pe care adversitatea, ori de unde ar veni ea, nu poate decît să-i oţelească încă.

Dar întrebăm totuşi pe dl. Gr. Iunian, animatorul principal al formulei „guvern de alegeri" şi ale cărui convingeri democratice sînt cunoscute, dacă nu cumva din asemenea alegeri n-ar avea de cîştigat decît elementele anarhizante de extremă dreaptă ? Sau ura contra Partidului Naţional-Ţărănesc îl face să-i prefere chiar şi pe aceştia ?

(28 august 1935)

MIRACOLUL DE LA MAGLAVIT

Nu sînt mistic. Am mai de grabă tendinţa de a explica toate fenomenele acestui univers prin legile care conduc inexorabil ordinea naturală. N-am însă nici simplitatea beoţiană de a nega că dincolo de simţuri şi raţiune ar mai exista ceva neînţeles. Sînt înclinat să cred astfel că ciobanul Petre Lupu e un inspirat, dar că minunata lui întîmplare nu scapă structurilor sufleteşti care pot fi explicate prin psihologie.

Iluminaţi şi iniţiaţi, care cred că aduc, prin, decret providenţial, *legea cea nouă,* au fost şi vor mai fi cît va dura omenirea.

E mai interesant pentru noi succesul popular, delirul mulţimilor care merg la această nouă Mecă, pentru a vedea cu ochii minunea cerească şi cuvîntul cel nou. Pentru ca zeci de mii de oameni să pornească în pios pelerinaj către halucinaţiile religioase ale unui cioban, trebuie ca în sufletul acestor mulţimi să fie ceva din ceea ce a fost acum una mie nouă sute treizeci şi cinci de ani, cînd a sunat pe pămînt glasul Mîntuitorului.

în adevăr, şi atunci ca şi acum, mulţimile erau bîntuite de sărăcie, minciună şi dezolare. Cînd omul este fericit, el trăieşte pe pămînt, cînd disperarea îi pustieşte sufletul, el n-are alt prieten decît pe cel de Sus.

Exodul maselor către Maglavit e un semn al deznădejdii populare.

El dă de gîndit cîrmuitorilor, guvernanţilor şi păstorilor de suflete. Setea de uşurare e în suflete. Oamenii aceştia se îndreaptă către Domnul, fiindcă oamenii nu-l mai ascultă. Aceasta este învăţătura zilei şi toată lumea trebuie s-o vadă ca un semn al vremii.

Tocmai de aceea este dezgustătoare pornirea spre exploatare în folosul lor a acestei minunate întîmplări, de care dau dovadă partidele de dreapta, alergînd la Maglavit ca să capteze electoral un caz pur religios. Tocmai de aceea e tristă reclama senzaţională pe care o fac snobii reacţiunii şi ai misticismului cu acest simbol al suferinţelor populare. S-au îmbulzit acolo „gărzi" şi „cuiburi", care au mereu pe Dumnezeu în gură, ca să-l utilizeze pentru pămînteştile lor nevoi. S-au îmbulzit suflete de atei, care au nevoie însă de ipocrizia credinţei zgomotos

afişate, ca să treacă drept onorabili oameni de dreapta. S-au îmbulzit fireşte şi reporteri pentru acest caz de senzaţie.

Căci aşa este în România de azi. Tot ce vine de la Dumnezeu e pentru cei care-şi zic ostentativ „creştini". Ei au expropriat şi monopolizat numai pentru ei fiinţa Domnului. întîmplarea de la Maglavit este o bună vestire pentru ei.

Sărmană demagogie care nu cunoaşte ruşine şi decenţă nici cu cele sfinte !

(31 august 1935)

CAZUL WEBER

Sînt indicii serioase că nu vom putea afla niciodată adevărul integral asupra straniei şi extraordinarei întâmplări a ziaristului hitlerist Weber.

Dar gravitatea scandalului întrece orice margini. Şi pentru ca orbiţii burghezi ai logicii şovine să înţeleagă grozăvia situaţiei, să se transpună o clipă cu mintea în altă ipoteză. Să admitem că vecinii noştri ruşi ar fi trimis un corespondent de ziar bolşevic la Bucureşti, că acesta ar fi alimentat copios cu fonduri anumite gazete care nu-şi pot da o explicaţie plauzibilă fondurilor cu care apar şi poate şi unor partide, care, de la o vreme, se arată foarte risipitoare. Că, în fine, acest emisar bolşevic ar fi primit defilarea Partidului Comunist şi că ar fi toastat la un banchet final pentru triumful ideilor sale. Şi totuşi, în constelaţia actuală, Rusia, după toate aparenţele, loială şi restrînsă la politica sa internă, nu vrea nici revizuirea frontierelor noastre, nici nu e prietena Ungariei, nici nu întreţine fermentul de rebeliune contra tratatului de la Versailles. Cu toate acestea, de la mic la mare, indignarea s-ar fi desfăşurat unanimă. Şi cine ştie ce complicaţii ar fi urmat.

In cazul Germaniei hitleriste, tăcere şi muşamalizare. Şi totuşi este vorba de o ţară care chiar *clacă ar vrea nu ne poate fi amică.* în acest caz, se poate spune că *şovinismul distruge naţionalismul.*

A vrea să mergi, pentru mizerabile considerente de politică internă cu o ţară care nu poate să-ţi vrea binele înseamnă a pierde complet instinctul de conservare, ceea ce e adeseori în logica extrem naţionalistă.

S-a întîmplatşi înainte de război ca clica *Action jrancaise* cu Maurras în frunte să se „pameze" de admiraţie în faţa Kaizerului. Căci ceea ce primează este politica internă cu meschinele ei combinaţii, cu ranchiunele şi dorul ei de putere. Şi pentru aceasta orice aliat este bun.

Dar guvernul îşi dă seama de imoralitatea unei posturi, în care apărem ca o ţară de scos la mezat ? Se repetă împrejurările triste din perioada neutralităţii, cînd emisarii germani cumpărau (destul de ieftin) conştiinţe fragile la Bucureşti. în orice ţară, un asemenea caz ar fi fost clasat ca spionaj şi susceptibil nu de expulzare, ci de consiliul de război. Iar aliaţii acestor aventurieri, denunţaţi imediat ca trădători de neam.

îşi mai dă seama guvernul de impresia pe care această tristă afacere o poate avea în rîndurile aliaţilor noştri fireşti ? Dacă da, *

(3 septembrie 1935)

DOCTRINA DREPTEI
I

Dl. Pamfil Şeicaru observa cu drept cuvînt că mişcarea de dreapta din ţara noastră nu are încă o doctrină. Sporadicele manifestări apărute ici şi colo pornesc din reacţiuni. instinctive, din vechi şi ruginite prejudecăţi, din acre resentimente, sau din ofense personale. Nici o urmă a unui corp de doctrină, coerentă şi logică, legată într-un spirit de sistem cu o viziune clară a scopului final, cu repercusiuni consecvente oglindite în orice conduită de detaliu.

Dl. P. Şeicaru crede însă că această teorie a naţionalismului este uşoară. Un gînditor naţionalist n-ar avea

* Finalul articolului lipseşte din textul publicat în ziar : desigur, omisiune tipografică, (n. ed.).

decît să enumere toate erorile şi păcatele democraţiei. Deodată, opusă, printr-un procedeu simplu „per a contrario", ideologia dreptei s-ar ridica într-un edificiu măreţ. Numai că un fenomen nu se poate defini prin ceea ce lipseşte altui fenomen opus lui. Personalitatea lui Petre nu se poate determina prin lacunele caracterului lui Pavel.

în fond, nu e deloc uşor de a întocmi o ideologie de dreapta. Mişcările de stînga, acelea cu caracter internaţional, sau măcar plecînd de la apărarea unei idei de civilizaţie omogenă şi egală peste tot, pot importa măcar elementele pentru o doctrină. Naţionalismul însă presupune caractere specifice, un particularism local, o originalitate geografică şi etnică originală. în socialism şi în democraţie, există adevăruri universale pe deasupra contingenţelor de loc. în doctrina naţionalistă, trebuie perspicacitate, simţ de originalitate, spirit de fineţe şi discriminare, imaginaţie constructivă pentru a pipăi caracterul diferenţial al fiecărui popor.

Naţionalism de import, naţionalism internaţional e un nonsens. Dar tocmai aici stă paradoxul şi mizeria naţionalismului român. Lipsit de un gînditor care să fi găsit un postulat specific pentru a clădi o teorie proprie, naţionalismul român şi-a luat punctele de bază de peste hotare, făcând mereu, cu o strînsă consecvenţă, internaţionalism naţionalist. De la început, dreapta română s-a situat într-un impas, într-o poziţie artificială.

Iată cîteva pilde concludente. Avem o monarhie ereditară pe care fiecare român o acceptă. Sîntem, aşadar, cu toţii (pînă acum nu se cunosc manifestări republicane) regali'şti. Ce ne-a făcut atunci să avem în ţară reprezentanţi ai *Acţiunii franceze,* adepţi ai lui Ch. Maurras, mişcare regalistă cu rost în Franţa republicană, dar inutilă din toate punctele de vedere la noi ? Cu un deceniu sau două înainte de războaie, o mişcare de tineri naţionalişti se înfiripase în Basarabia. P. Halippa, Pelivan, Ion Codreanu militau în acest sens. Ei erau naţionalişti români şi buni democraţi. în acelaşi timp, un sinistru renegat român, P. Cruşevan, agent orb al teroarei şi obscurantismului ţarist, denunţa cu ură vindictei ruseşti, cerînd temniţe şi exil pentru agitatori, primele înfiripări de conştiinţă românească. Cruşevan ne ura de moarte. Dar el era antisemit, reacţionar şi naţionalist rus. Către cine credeţi că se îndreaptă admiraţia naţionaliştilor români de dincoace de Prut şi în special a domnului A. C. Cuza? Evident către trădătorul şi prigonitorul de români din acea vreme, P. Cruşevan, şi tovarăşul său Purişkievici, numai fiindcă aceştia erau antisemiţi, reacţionari şi naţionalişti... ruşi. Texte din acea vreme ne stau la îndemînă din care se vede cum P. Halippa şi tovarăşii săi erau insultaţi şi batjocoriţi. A fost o vreme cînd dl. A. C. Cuza, entuziasmat de şovinismul unguresc, proslăvea Budapesta şi a vrut să meargă acolo la un congres (încă nu ştim dacă n-a fost) ca delegat român, întocmai ca azi delegaţia română la congresul hitlerist din Niirenberg. Dar n-am fost noi fascişti pe vremea cînd Mussolini cerea revizuirea tratatelor în favoarea Ungariei şi desfiinţarea „Micii înţelegeri", hitlerişti cu amicii aceloraşi unguri, obsedaţi de revanşă ? Interesele noastre specifice ne interesează mult mai puţin decît importul unor dogme eficace din alte părţi, dar periculoase la noi. Am putea spune că pînă azi naţionalismul român nu este fundat pe legi autohtone şi că el nu există decît prin copii nepotrivite din viaţa altor ţări, de preferinţă însă din viaia popoarelor duşmane nouă. *Sîntem epigonii tridentelor altora.* Pînă azi, atîta sîntem în materie naţionalistă.

O doctrină de dreapta este greu de întocmit şi pentru alte motive. Notele caracteristice oricărei teorii' reacţionare sînt două : ideea de autoritate şi ideea naţională.

în ideea de ordine şi autoritate, nu mai e nimic nou de găsit. Toate reacţiunile, de la tiranii antichităţii la condottierii medievali, la califii arabi, la ţarii Rusiei, la sultanii Turciei pînă la absolutismul prusac, au invocat mereu aceleaşi argumente. Ordine, continuitate, cuviinţă, solidaritate cu profitul cîtorva, resemnare pentru fericirea altora, cunoaştem pînă la saturaţie această cale bătută de prestigioase şi venerabile banalităţi.

Aici nu mai e nimic de inventat. Idee naţională ? Dar cine o poate revendica cu drept exclusiv de monopol şi autenticitate ? Ideea naţională poate fi înţeleasă felurit. La unii mai agresivă, la alţii mai potolită, la unii mai constructivă, la alţii mai plină de ură. în orice caz, ea constituie un patrimoniu comun al tuturor grupărilor politice şi oricare din ele o revendică. Dar dintr-un bun comun, dintr-o atitudine firească şi obligatorie pentru ori-

cine nu se poate alcătui o ideologie. Eşti român şi ţii la acest lucru, cum eşti blond sau cum eşti scurt. Poate constitui aceasta un program original ?

Aşadar, bruma de idei pe care o agită dreapta nu poate conţine nici o afirmaţie. Ea trăieşte din invective şi din critica altora. Urmează să analizăm dacă aceste critici sînt fundate. Aceasta, pe altă dată.

(11 septembrie 1935)

DOCTRINA DREPTEI
II

Neputincioasă pentru a crea o doctrină proprie, mişcarea de dreapta trăieşte parazitar, nutrită dintr-o serie de erori pe care crede că le poate găsi democraţiei. Umflînd pînă la ultima limită a exagerării, ea îndeplineşte o funcţie demagogică, care oscilează mereu între naivitate şi rea credinţă, cînd, în lipsa unei închegări teoretice, ea s-ar putea mulţumi cu o serie de notaţii realiste, suficiente pentru a susţine o acţiune. Dar a trăi din defectele adversarilor, fie ele chiar reale şi de proporţia indicată, încă nu însemnează a avea experienţă proprie.

Reacţiunea românească trăieşte din denunţarea următoarelor păcate, pe care crede că le poate imputa democraţiei :

1. *Organizarea de partid corupe viaţa publică.*

Ni se repetă mereu aceleaşi şi aceleaşi favoruri, făcute partizanilor ***pe*** deasupra legalităţii şi dreptăţii. Regimul partidelor, prin promisiunile electorale, încurajează şi întreţine demagogia ; regimul partidelor e costisitor, fiindcă tinde mereu la inflaţie de funcţionari, din nevoia de plasare a partizanilor ; regimul de partid viciază criteriile obiective de valorificare şi selecţionare a personalităţilor, calitatea de membru aderent trecînd înaintea oricărei alte calităţi ori capacităţi.

Reproşuri repetate şi în bună parte justificate. Dar cum e posibil altfel ? Chiar teoreticianul hitlerismului, juristul filosof Cari Schmidt, arată că fenomenul politic, oricare ar fi el, constă în deosebirea care se face între „ai mei" şi „ai tăi", iar partidele politice sînt armate de credincioşi şi de mercenari — ca pe vremea Renaşterii italiene condottierii, — menite să cucerească puterea. A face politică, în orice regim, de la hitlerism la comunism, înseamnă a acumula putere, recte a strînge oameni pentru a guverna pe alţii. Nu se poate guverna un grup decît de un alt grup ; nu există guvernare posibilă fără partid. Să mi se arate cum este cu putinţă altfel. Mussolini şi Hitler au avut în spatele lor şi au încă şi azi puternice partide. Numai un guvern de funcţionari (şi acela ar trebui sprijinit pe armată) s-ar putea dispensa de un asemenea suport. Dar acela ar fi un guvern de gestiune curentă a treburilor, nu guvern de autoritate şi iniţiativă. în orice caz, nu unul de revoluţie socială şi naţională. D-nii Cuza, Goga şi Corneliu Codreanu strigă contra partidelor, dar ei au si întreţin partide. Cu tot spiritul de partid. Căci orice idee nouă presupune sectarism. Şi nu-mi închipui că grupările de dreapta ar întrebuinţa un criteriu obiectiv al selecţiei valorilor în locul unuia sectar. Oricît ar fi de genial un democrat ori un socialist, i se va prefera desigur cel din urină militant antisemit. Selecţia aşadar va fi făcută tot pe bază de partizanat, de spirit de corp, de gaşcă. E imposibil altfel.

Adevărul e că : pe cînd democraţia se sprijină pe o multiplicitate de partide, dictatura se reazămă pe unul singur. Cu oarecare pendantism, am zice că una e un regim de pluralism politic, cealaltă unul de monism politic. Dar în timp ce variaţia, lupta şi alternanţa implică adaptări mai ajustate la viaţă şi un control reciproc asigurat, regimul partidului unic, infailibil, duce fatal la corupţie, la abuz. Orice regim politic e un regim de „scoală-te tu să stau eu". E o fatalitate inevitabilă şi mintea omenească n-a descoperit încă un remediu la acest teribil inconvenient. Numai că democraţia e o alternativă de grupări, ceea ce constituie o dreptate mai mult şi o supapă mai sigură contra nemulţumiţilor.

Să-rni spună clar d-nii Cuza ori Codreanu ce vor face cu partizanii lor, în cazul unei veniri la putere ? îi vor trimite la vatră ? Dar atunci pe cine se vor sprijini ? îi vor pune în slujbe şi posturi ? Dar atunci vor face ca toate partidele. Un mecanism orb face ca regimul de partid să nu poată fi evitat de nimeni. Dar atunci de ce atîta demagogie contra partidelor, cînd conducătorii naţionalişti ştiu bine că şi ei au un partid care speră să fie re-

compensat moral şi material intr-o zi, chiar cînd grupările pe care le conduc îşi schimbă numele şi în loc de partid îşi zic ligă, legiune etc.

2. *Democraţia duce la luptă de clasă şi la învrăjbirea categoriilor sociale.*

Acest postulat e luat din alte ţări, unde lupta de clasă între proletariat şi capitalism slăbeşte naţiunea. Aşa a fost în Italia şi Germania şi de aceea s-a inventat formula „statului totalitar", un fel de „alma mater", bun şi drept în mod egal pentru toată lumea.

Dar la noi ? Ce lupte de clasă ne debilitează forţa naţională ? Problema proletariatului aproape că nu există. *

Partidul Social-Democrat e slab, iar Partidul Comunist e interzis. Ţărănimea ? Dar ea, pe lîngă că constituie singură un adevărat „stat totalitar" reprezentînd 80% din populaţia ţării, dar ea cere prea puţin. îşi cere abia dreptul la viaţă. Iar formula statului ţărănesc a fost precizată ca o atenţie mai mare dată ţărănimii, promovată la un rol mai important, în solidaritate cu celelalte clase sociale. Aşadar, nimic agresiv, care să sperie pe bunii şi cuminţii burghezi. Atunci unde e învrăjbirea care paralizează naţiunea ?

Şi aici, ca şi în alte puncte, naţionalismul plagiază situaţii străine şi nepotrivite. Afară de aceste învinuiri, democraţia mai e acuzată că e incompatibilă cu ideea naţională şi că e lipsită de continuitate şi că încurajează dezordinea şi anarhia. Aceste acuzaţii vor fi analizate altă dată.

(13 septembrie 1935)

DOCTRINA DREPTEI

III

O o afirmaţie bizară, repetată pînă la saturaţie de mediul nostru de dreapta, tinde să arate că democraţia e incompatibilă cu naţionalismul.

* V. nota de la pp. 389—391. (n. ed.)

într-o altă societate, unde cultura socială şi politică a cetăţeanului atinge un alt nivel, o asemenea erezie fundată pe o crasă ignoranţă ar stîrni, după temperament, indignare sau surîs.

Nu numai că între democraţie şi naţionalism nu este nici o antinomie posibilă, dar naţionalismul este o invenţie a democraţiei. înainte de 1789, nu se poate vorbi de patriotism. Statele feudale aveau forme patrimoniale. Aceeaşi dinastie putea să reunească sub sceptrul ei Spania, Olanda şi Austria. Nobleţea avea un caracter internaţional ca şi proletariatul. Casa de Bourbon sau de Savoia'avea ramificaţii în toate ţările. Verişorii şi cumnaţii aristocraţi fundau o familie peste hotarele patriilor. Naţiunea, principiul naţionalităţilor, specificul etnic au ieşit din marea revoluţie franceză, ideologie modestă a burgheziei. Atunci, armatele revoluţionare, formate din voluntari şi conscripţii' naţionale — nu din mercenari angajaţi pentru un prinţ — au luptat prima oară pentru o ţară si un neam. Pe acest principiu naţionalist şi democratic,' a fost posibilă unirea tuturor italienilor, ca şi a tuturor românilor. Din acelaşi principiu democratic, afirmat de Wilson, a ieşit dreptul de autodeterminare a popoarelor, care a făcut posibilă România Mare.

Patruzecioptiştii generoşi, democraţi au creat la noi în ţară primele licăriri de conştiinţă naţională. Kogălniceanu povesteşte că la 1848, la Iaşi, marilor boieri, străini de orice naţionalism, le era ruşine că se chemau români şi spuneau „că dacă ar şti că au în vinele lor o picătură de sînge românesc şi-ar deschide vinele să curgă şi aceea".

Democraţia engleză şi cea franceză au putut face marele război. Niciodată conştiinţa naţională n-a fost mai vigilentă în Franţa ca sub republica a III-a. Atunci şi-a format ea — sub Jules Ferry, Gambetta şi Clemenceau, oameni de stînga, — marele său imperiu colonial şi a putut pregăti revanşa.

Dar ni se pare penibil a insista cu astfel de banalităţi. Dar dreapta noastră, cînd afirmă divorţul între democraţie şi naţionalism, dovedeşte că are încă nevoie de cursuri serale pentru adulţi.

Putem afirma, mai mult, că numai democraţia poate fi cu adevărat naţionalistă. în dictatură, unde nimeni nu poate vorbi, se poate presupune că sentimentul naţional e impus prin constrîngere. Numai acolo unde, prin liberă

adeziune a marei majorități, se manifestă dragostea de țară, numai acolo se poate vorbi de o autentică conștiință națională. Cînd autocrația țarilor s-a prăbușit, o forță centrifugală a împărțit deodată Rusia în cincizeci de iridente locale.

Nici un dezastru militar și nici o revoluție n-au eclipsat o clipă dragostea de țară a republicii franceze.

Democrația dreaptă și comodă pentru toți întețește atașamentul pentru patrie. Ororile și nedreptățile reacțiunii fac pe cei năpăstuiți să-și uite tradiția și neamul. Dar mai e necesar oare să mai insistăm ?

4. *Democrația întreține dezordinea și anarhia.*

E adevărat că majoritatea țărilor — e un semn al vremii — se îndepărtează de formula democratică individualistă, fundată exclusiv pe ideea de libertate. în locul acesteia, se pune ideea de solidaritate și de cooperare. Drepturile presupun și datorii. Libertate nu trebuie să însemne abuz, iar dreptul nu înseamnă numai limitele în care societatea are dreptul să ceară sacrificii membrilor ei.

Toate acestea sînt valabile pentru vechea democrație formală și politică. Democrația socială le înlătură de la sine. Ea oferă formula de coeziune colectivă în jurul unor interese generale de clasă, de profesie ori de sindicat.. Ea oferă în același timp și mai multă dreptate, și mai multă creațiune, dar și mai multă ordine. Democrația țărănească e din aceste forme de democrație socială. Ea aduce pace, organizare și răsplată după merit. Nu se pot reproșa democrației rurale vechile păcate ale democrației liberale, în descompunere, azi, peste tot.

Exploatînd astfel, prin ignoranța unei părți din masele micii burghezii, o serie de pretinse erori ale democrației, dreava românească, într-o mizeră penurie de gîndire, crede că și-a găsit o ideologie. Dar pe o colecție de erezii nu se poate funda un adevăr.

(17 septembrie 1935)

ITALIA ȘI ABISINIA

Ceea ce trebuia să se întîmple s-a întîmplat.

Italia împinsă, nu atît de visuri imperialiste pornite din imaginația unui cezar mereu gelos de glorie și triumf, cît de inexorabile legi de demografie, a intrat în Abisinia. Juridic vorbind, ea e agresoare. Și, dacă am analiza micile pretexte formale care declanșează cauzele adînci, așa e.

O parte din democrația europeană condamnă Italia. O parte zic, fiindcă Franța, după cît se pare, nu se va alătura sancțiunilor cerute contra Italiei. Și cu drept cuvînt. Esența adevăratei democrații e de a lupta pentru ideea de civilizație, pentru ameliorarea vieții, pentru perfecționarea sufletului uman.

Reacțiunea și șovinismul apără existențele naționale, chiar cînd nu sînt justificate prin valori și civilizație.

Sau poate, mai ales în acest caz, fiindcă reacțiunea nu urmărește ridicarea omului, cultura maselor, difuzarea civilizației. Metafizica ei condamnă ideea ei de progres. De la De Bonald la Ch. Maurras, ideea de progres e ironizată sau nimicită. Dacă democrația valorează atît e mai ales pentru apărarea ideii de civilizație și cultură. E democratic atunci să se susțină perpetuarea sălbăticiei, a cutumelor barbare și crude și a antropofagiei ?

Dar mai e încă altceva. A combate Italia azi înseamnă a o arunca, din desperare, în brațele blocului germano-ungaro-polon. A. ajuta deci la posibilitățile de revanșă ale Germaniei și la declanșarea războiului european, o Italie părăsită și de Franța n-ar avea altă cale și altă posibilitate de viață.

Din două rele trebuie preferat pe cel mai puțin rău. O fi politica internă a Italiei plină de erori, o fi fascismul un pericol pentru tinerele democrații.

Dar, pe departe, fascismul nu poate suferi comparație cu metodele hitleriste.

Democrația trebuie să știe să opteze la impasuri, să aibă hotărîrea de a face ceea ce spunea Richelieu că e esența oricărei politici : „choisir entre de grands inconvenients". Fiindcă altfel ar însemna că democrația europeană dorește triumful hitlerismului.

(5 octombrie 1935)

CE ÎNŢELEGEM PRIN STAT ŢĂRĂNESC ?

De mai bine de un an, de cînd s-a publicat noul program al Partidului Naţional-Ţărănesc, presa noastră, fruntaşii, prin nenumărate discursuri, însuşi preşedintele partidului au avut ocazia să lămurească conţinutul şi limitele lozincii noastre. S-a arătat atunci semnificaţia adevărată, sensul pe care vrem să-l dăm noii noţiuni, dar mai ales graniţele ei, pentru a prevesti ceea ce *nu* trebuie să se înţeleagă prin stat ţărănesc. Dar totul a fost în zadar. Cine a voit să înţeleagă a înţeles. Au rămas răstălmăcitorii de înţelesuri, care aveau interes să compromită noul crez. Au mai rămas, desigur, şi oameni de bună credinţă, care-şi arată încă nedumeriri şi îngrijorări. Aşa de pildă, un ziar de importanţa şi seriozitatea *Universului* cere încă lămuriri.

O noţiune se poate defini în felurite moduri. I se pot arăta notele caracteristice şi i se pot arăta diferenţierile faţă de noţiuni învecinate. E bătrînul procedeu al genului proxim şi al diferenţei specifice. Ceea ce conţine creator şi pozitiv ideea statului ţărănesc a fost indicat de atîtea ori încît ne dispensăm să o mai repetăm. Mai ales că tocmai această afirmare constructivă pare că sperie spiritele grijulii sau timorate. Să ne mărginim a arăta ceea ce nu va fi *statul ţărănesc.*

Cei care nu vor să ne înţeleagă îşi închipuie statul ţărănesc ca o construcţie de vis, zidită în utopie, ca celebra alcătuire a lui Thomas Morus, în afară şi pe deasupra realităţii. Şi-o închipuie ca pe o dictatură camuflată a păturilor rurale, — gen Stambuliiski, — animată de ura oraşelor, a mediului urban şi industrial, o dominaţie simplistă de preoţi şi învăţători, invidioşi şi plini de ură, descălicaţi în tîrguri ca să sugrume pe intelectuali, pe comercianţi şi pe fabricanţi. Viziune sumbră de infern bucolic şi de monotonie rurală.

Preşedintele nostru şi întreg partidul sînt conştienţi de complexitatea şi diferenţierea civilizaţiei contemporane. Societatea de azi, cu multiplele ei organe, cu variile ei trebuinţe, corespunde structurii sufleteşti a omului modern. Nici o amputare nu e posibilă. Dar cu aceleaşi elemente se poate combina o altă alcătuire. Din aceleaşi pietricele colorate pot ieşi infinitele figuri ale caleidoscopului. Din aceleaşi clase sociale şi cu respectul fiecăreia se poate construi o altă zidire. Azi, trăim o adevărată anarhie. A păstra ce avem înseamnă a conserva haosul. Mîine vrem o nouă *coeziune, o nouă solidaritate naţioîială în jurul ţărănimii, considerată ca pivot central.* Aşadar, stat ţărănesc înseamnă o tendinţă de a pune accentul pe ţărănime, de a o potenţa mai mult, de a transforma unele instituţii în coloritul necesar acestei, promovări. Şi nu plecăm în aceasta de la cine ştie ce teorie gratuită. Pilda crizei agrare e suficientă. Ţăranul e şi marele consumator şi marele producător. Dacă n-are bani ţăranul, n-are nici comerciantul, nici industriaşul. Ridicaţi ţărănimea şi toate clasele vor cîştigă. Ruinaţi-o şi totul se va prăbuşi. Ne e şi ruşine să mai repetăm mereu asemenea banalităţi.

Dar s-a spus : dacă c numai atît, de ce o nevoie de stat ţărănesc ? Regimul actual asigură foarte bine triumful atîtor cauze ţărăneşti. Aşa crede *Universul.* Noi credem că nu e suficient triumful *individual* al cîtorva ţărani ajunşi. E nevoie de o ridicare *colectivă* a întregii clase. Numai aşa se va schimba tonul, timbrul întregii vieţi sociale. Şi apoi nu crede *Universul* că astăzi sînt atîtea forţe care au interesul de a opri dezvoltarea ţărănimii, atîtea profituri inechitabile şi exagerate care, în mod mecanic, în alcătuirea actuală, sînt făcute să spolieze pe ţăran ? O mai dreaptă repartizare a venitului naţional, o mai justă distribuţie a bugetului trebuie să ofere o cumpănă dreaptă faţă de sacrificiile suportate în societatea românească.

D. Pamfil Şeicaru, discutînd şi d-sa obiectiv şi înţelegător doctrina statului ţărănesc, îi justifică fondul — chiar cu texte din Eminescu — dar nu-i admite forma subversivă, tonul întrunirilor noastre... Crede d-sa că o asemenea doctrină s-ar putea propaga prin conferinţe plate şi anoste ? Dinamizarea unei idei se obţine prin sublinieri emotive şi prin exagerări de sensuri. E fatal. Prozelitismul se obţine prin simplificare şi hiperbolă. Nu fac la fel, şi poate mai subversiv, fioroşii cavaleri ai şovinismului reacţionar ? Şi doar de acţiunea lor, de expresia lor de rebeli nepotoliţi nu se plînge nimeni şi n-o denunţă nimeni. Mereu două măsuri.

(17 octombrie 1935)

NAȚIONALISM ȘI ȚĂRĂNISM

Țărănismul, alături de socialism, este o doctrină completă, socialismul însă este în același timp o doctrină universală. Țărănismul nu e egal în timp și spațiu : el trebuie să țină seama de specificul național.

Țărănismul explică și dă răspuns la toate problemele puse în România și în toate țările cu structură agricolă.

Ce este naționalismul ? Care e valoarea naționalismului ?

Sînt mai multe explicații teoretice ale noțiunii naționalismului și mai multe păreri asupra valorii lui.

Explicațiile teoretice și părerile asupra valorii acestuia le putem împărți în două mari categorii :

I. Acelea care au la bază noțiunea *de rasă.*

II. Acelea care au la bază noțiunea *de națiune.*

Rasa, ca criteriu de definire a națiunii și naționalismului, are la bază concepția antropologică : rasa presupune sînge, corp, caracteristici biologice identice.

Primele cercetări și teorii Ie-a emis Broca. La început s-a crezut că se va înființa o știință aparte, bazată pe începuturile inaugurate de Broca.

Dar cercetările și experimentele ulterioare au spulberat aceste iluzii si au redus la o valoare relativă teoriile lui Broca, care au fost apoi exagerate de diferiți diletanți literari și politicieni.

Exemple de diletantism literar :

Operele lui Gobineau : *Teoria raselor,* în care acesta susține superioritatea raselor nordice care sînt destinate să conducă lumea.

Chamberlain, în operele sale, susține de asemenea preponderența și superioritatea elementului germanic, pe baza caracterelor biologice.

Problema s-a actualizat de către Adolf Iiitler, dictatorul Germaniei, care, începînd din anul 1921, prin cărți, discursuri, propagandă, acțiune politică, dar îndeosebi prin cartea sa *Mein Kampf,* arată superioritatea rasei germane, superioritate ce rezultă din organismul, construcția biologică a neamului, și susține că, realizînd puritatea desăvîrșită a rasei, aceasta va putea domina lumea.

O serie de savanți s-au* găsit imediat și s-âU pus la dispoziția „fiihrerului" pentru a-i sprijini teoriile reluate după abandonarea primelor începuturi. Exemplu : Giinther.

Dar criteriul „rasei antropologice superioare" a fost părăsit in știința adevărată, fiindcă este imposibil de stabilit criteriul de puritate a rasei.

Măsurătorile craniene, cu indicele lor : dolicobrachic și mezocephalic, s-au dovedit, prin studii și experințe, prin comparații făcute cu mare aparat științific, că sînt lipsite de temei.

Antropologul Luschan, măsurînd craniile numeroase a trei rase : semită, ariană și mongolă, a găsit deosebiri considerabile la înseși aceleași rase și caracteristici identice, considerabile în număr, la craniile diferitelor rase supuse comparației.

Criteriul compoziției chimice a sîngolui a avut aceeași soartă.

Chiar și la noi în țară, avem un institut, caro lucrează cu acest criteriu, condus de d. profesor Iuliu Moldovan, la Cluj.

Adevărul e că, în chestiunea purității de rasă, nu s-a putut niciodată găsi *rasa originară.*

De la început încă, a fost un așa mare amestec al raselor că, pe drept cuvînt, „turnul lui Babei" rămîne simbolul acestui amestec.

Pe măsură ce societățile omenești cresc, însușirile fizice individuale scad și se Iformează unele caractere sufletești comune. Noțiunea tipului antropologic a fost învinsă de noțiunea tipului social. .Sociologia exclude antropologia.

Există anumite „tipuri", care însă nu se explică prin tip de rasă, ci prin organizarea socială.

Deci nu ce este rasa este întrebarea ce se pune, ci „ce este națiunea ?"

Definiția națiunii variază încă după criteriile ce le are la bază, criterii care își dispută unele altora întîietatea și importanța. Care sînt aceste criterii și care sînt criteriile bune ?

Limba : nu este un criteriu precis. Exemplu : elvețienii, care sînt o națiune vorbind mai multe limbi.

Religia : criteriu neadevărat. Exemplu : românii, care au religia greco-catolică și ortodoxă, englezii : anglicană și catolică etc. și, cu toate acestea, formează o națiune.

Singurul răspuns mulțumitor este bazat pe două elemente :

I. *Tradiția* : culturală, istorică, de instituții, familială, juridică, care creează aceeaşi comunitate națională şi caracterizează o comunitate națională, deosebind-o de alta.

Tradiția însă nu este de ajuns pentru ca să existe o națiune şi să explice existența națiunii. Exemplu : ucrainienii, cazacii, care, deşi au o limbă, au jucat un rol glorios, totuşi nu sînt o națiune.

Pe lîngă tradiție, trebuie *voința de a forma o națiune aparte,* cu autonomie proprie față *tic* alte comunități naționale.

Deci *tradiția şi voința de a fi o națiune autonomă* sînt criterii care ne dau noțiunea exactă şi deci definiția adevărată a *„națiunii".*

Ge înseamnă *„țărănismul",* în fața acestor două elemente ?

Țărănimea este depozitara tuturor datinilor, deci satele sînt păstrătoare ale primului criteriu : tradiția. Oraşele alterează tradiția, populația acestora fiind sub diferite influențe străine, pretime civilizatorii.

Clasa țărănească deci : satisface primul element : tradiționalismul.

Cum se prezintă țărănimea, față de al doilea element : voința de a fi o națiune autonomă, în raport cu alte comunități naționale ?

Țărănimea nu ştie şi nu vrea să ştie de internaționalism. Ea vrea a trăi în cadrul conservat de milenii, are voința perseverentă de a trăi într-un anumit tip național.

Deci nici o clasă nu satisface atît de desăvîrşit şi acest de al doilea element ca țărănimea.

Există *două moduri de a fi ale națiunii.* (Două stadii ale sentimentalismului).

1. *Națimwa ca realitate :* aparlinerea in mod fatal la o serie de caractere, pe care nimicd le constat fără să le apreciez. Sînt român, cum sînt blond, brun, înalt etc.

[illegible]

Națiunile amorțite sînt : națiuni ca realitate.

Națiunile în dinamism sînt națiuni-valori. Exemplul literatului francez Maurice Barres. care într-o discuție despre adevăr spune : există un singur adevăr : adevărul francez.

Concluzia : sentimentul național are două stadii, care umplu conținutul noțiunii : națiunea ca realitate şi națiunea ca valoare.

Germanii fac deosebire între popor şi națiune (aceasta din urmă fiind valoarea universală a poporului german).

Ne punem întrebarea : țăranii sînt capabili de stadiul : „națiunea ca valoare" ?

Pentru a răspunde întrebării, mai întîi să vedem care este sentimentul publicului în țară ?

în general, se răspindeşte opinia că : elementele eterogene (străinii) *vor să acapareze situațiile* materiale şi sociale în stat. E îngrijorătoare şi amenințătoare cantitatea minorităților acaparante în România noastră. (Aceasta în clasele intelectuale îndeosebi).

în țărănime, *sentimentul de exploatare* de către străinii care se găsesc între exploatatori (comerciantul sas, arendaşul evreu, bancherul grec etc.) este sporit în urma situației de cumpărător al produselor industriale.

în sufletul țăranului, care nu face distincție între exploatatorul național şi minoritar, se va trezi pe baza exploatării naționalului şi minoritarului : *ura de rasă.*

Această tensiune este mai mult mărită prin : *lipsa de plasare a tineretului.*

Deci aceste trei aspecte sînt trei nemulțumiri, care pot să ducă la formarea sentimentului de *ură de rasă.*

Care este leacul propus de țărănism față de aceste nemulțumiri ?

Țărănismul propune :

Ridicarea gospodăriei țărăneşti, mărirea capacității de producție a țăranului, mărirea veniturilor care va sista şomajul.

A doua soluție : înlăturarea speculanților, intermediarilor prin cooperatizare.

Opera de ridicare a țăranului şi transformarea sistemului capitalist în cooperativ implică sacrificarea unei generații.

Deci este de la sine înțeles mai uşor mijlocul soluțiilor de guvernare : să dăm slujbe tinerilor.

Dar cum vor putea fi plătiţi miile de tineri numiţi în slujbe ?

Adevărul este că ei nu vor putea fi plătiţi, dacă nu se ridică economia naţională prin economia ţărănească.

în ce priveşte plasarea tineretului, ea se va putea face numai în măsura în care se pot plăti şi în măsura competenţei, pregătirii.

Amintesc că există ca realitate o lipsă de conştiinţă in prepararea tineretului.

Exemplul este cazul candidatului care la examenul de capacitate prezintă teza la geografie despre roci astfel : „sau ştiu, sau nu ştiu, trebuie să mă treceţi, fiindcă sînt român şi trebuie să primesc o slujbă în statul românesc".

Dacă dăm loc incompetenţei : mîine va fi ruinat statul.

1. înlăturarea clementelor intermediare, speculatoare ale „produselor ţărăneşti". Dreapta, cu programul : slujbe, ar da o soluţie paliativă.

2. Ridicarea clasei ţărăneşti la o mai bună stare materială, care ar aduce după sine o bună stare generală.

Sîntem deci în faţa a două naţionalisme : unul organic, al doilea artificial, orăşenesc, birocratic, retributiv, parazitar, demagogic, turbulent, fără baze naturale.

Acestuia din urmă noi îi opunem *naţionalismul organic al satelor.*

Gambetta a spus : Să ne gîndim mereu, să nu vorbim niciodată, adică să creem fără gălăgie. Naţionalismul de dreapta face invers = vorbeşte mereu şi creează nimic.

(30 noiembrie 1933)

REÎNTREGIRI...

Eminentul nostru confrate Scrutător a fost preocupat cîteva zile în şir, în coloanele *Adevărului,* de problema întregirii partidelor de guvernămînt.

Şi, dacă am înţeles bine, în timp ce eventualitatea revenirii d-lui George Brătianu în Partidul Liberal era **în**registrată obiectiv şi indiferent, posibilitatea revenirii d-lui Al. Vaida în Partidul Naţional-Ţărănesc era recomandată expres, chiar cu o nuanţă de lirism în ton. Fără

îndoială, *Adevărul,* care acum un an ne exhorta călduros să ne despărţim de d. Al. Vaida, trebuie să aibă acum motive adînci şi reflectate ca să dovedească contrariul.

Există o concepţie a partidului politic, ca să zic aşa, cantitativă. Să strîngi cît mai mulţi oameni, oricare ar fi ei, să formezi o armată pestriţă, dar imensă din elemente eterogene, cît de numeroase.

Dar suma nu înseamnă forţă. Adunarea nu înseamnă totdeauna creştere, ci adesea scădere de puteri. în această privinţă, reflecţiunile d-lui Vaida asupra fuziunilor în genere, formulate în ultimul său discurs de la Cluj, mi se par adînci şi filosofice.

Partidul Naţional-Ţărănesc are în privinţa aceasta o bogată experienţă.

Destinul 1-a pus mecanic în faţa unor fuziuni succesive. La baza acestora, afară de aceea cu elementele Partidului Naţional din Ardeal, nu se găseau afinităţi organice.

Nici lupte, nici idealuri, nici suferinţe comune. O barcă a lui Noe, cu elemente de credinţe diverse, de varii obîrşii, de educaţii osebite s-a înjghebat cu încetul. Dar numai unitate n-a fost. Şi guvernările noastre s-au resimţit.

Elementele conservatoare, bancare, reacţionare trăgeau la dreapta. Tineri ortodoxi, anknaţi de idealuri pur ţărăniste trăgeau la stînga. Şi între cele două tendinţe, fireşte mişunau oportunişti de căpătuială, abjecţi profitori utilizînd orice împrejurare. în fine, superbe personalităţi, de susceptibilitate maladivă, enervau la infinit partidul cu eternele lor „cazuri de conştiinţă", pentru simple bănuieli ori procese de intenţii.

Şi ca orice e nefiresc, elementele centrifuge s-au eliminat. Să regretăm acest lucru ? A slăbit Partidul Naţional-Ţărănesc ? Noi credem exact contrarul. Un consens **în** unitate de vederi, o disciplină spontană a oamenilor de aceleaşi convingeri, mai mult, de acelaşi temperament, o vibraţie unisonă în momentele mari, toate acestea fac mai mult decît cohortele imense şi greoaie ale partidelor care înglobează orice în ele numai ca să aibă un membru **în** plus. Cunosc teoria : „a face politică înseamnă a strînge cît mai mulţi oameni". Dar nu o împărtăşesc. Pilda cea mai concludentă ne-o dă Partidul Democrat american, partidul lui Wilson şi al lui Roosevelt. Acest partid viguros şi imens a avut enorm de suferit fiindcă închidea în el şi

prohibiţionişti, şi antiprohibiţionişti, şi liberali şi intervenţionişti, şi filo-negri, şi anti-negri etc. etc. A trebuit Roosevel't ca să pună oarecare unitate. A venit şi la noi Ion Mihalache. Şi ne e de ajuns.

(14 ianuarie 1936)

DOISPREZECE LA SUTA

Dacă ar sosi inopinat în ţara noastră — după o comparaţie uzitată în Franţa secolului al XVIII-lea — un om din planeta Sirius, un om în toată firea şi în toată mintea, ar rămînea încremenit de spectacolul politicii româneşti.

Dacă ar fi bine informat cu tot ce se petrece aici în ultimele şase luni, ar avea motive să considere mai logice, mai raţionale, mai aproape de bunul simţ urgia vechilor calitate arabe decît ceea ce se petrece la noi.

în adevăr, un guvern pe care ţara nu-1 mai poate suporta, un guvern care nu îndrăzneşte să pună candidaţi la alegerile parţiale sau dacă pune obţine doisprezece la sută din voturi ! *Auziţi bine doisprezece la sută !* — aşadar un guvern, căruia o ţară fără educaţie revoluţionară, fără cine ştie ce simţ civic, docilă şi îndeobşte cam guvernamentală îi refuză orice încredere, rămîne mai departe nestingherit la conducerea ţării. Un guvern sub a cărui oblăduire, în ultimele şase luni, izbucnesc scandaluri revoltătoare ca afacerea devizelor' şi Cagero-Grosz * rămîne mai departe în fruntea treburilor, fără îndoială cu scopul de a arăta ţării, în aceste timpuri apăsătoare, pilde de severă moralitate. Iar cînd bilanţul de scamatorie statistică, menit să arate paradisul prosperităţii româneşti în anul de graţie 1935, prezentat de primul ministru, n-are altă bază reală decît scumpirea vieţii, inchiziţia fiscală şi mizeria crescîndă, în toată candoarea guvernul se crede în ascensiunea unei pante creatoare, în plin elan constructivist. Şi totuşi guvernul stă neclintit la împlinirea sublimei sale misiuni.

Şi nimeni nu-şi explică de ce. în alte timpuri, mult mai uşoare, mult mai vesele, cînd fiecare avea cu ce trăi, pentru greşeli cu mult mai mici, pentru incapacităţi cu mult mai relative, un guvern ar fi plecat. Cel de azi rămîne. în mecanică, o masă fără să fie împinsă de o forţă rămîne nemişcată. Trebuie numaidecît în politică o revoluţie ca să zdruncine un guvern ? Noi credeam că în timpuri normale nu e nevoie de mari zguduiri pentru ca să se dărîme o şandramă.

Nimeni nu înţelege de ce rămîne guvernul Tătărăscu. Se vorbeşte în şoaptă că o necesitate internă de partid cere ca guvernul actual să rămînă pînă se va proclama şef al Partidului Liberal d. Tătărăscu.

Dacă Partidul Liberal ar trece acum, imediat, în opoziţie, ar triumfa d. Dinu Brătianu. Foarte bine. Numai că umilul cetăţean are dreptul să se întrebe de ce trebuie să-i pese ţării întregi, oamenilor care sufăr, victimelor fiscului, şomerilor fără întrebuinţare, de aceste socoteli ale gospodăriei interne, liberale.

E blestemată oare această ţară ca să sufere mereu pentru sadice combinaţii de culise ?

(19 ianuarie 1936)

D. AL. VAIDA-VOEVOD ŞI GĂRZILE ŢĂRĂNEŞTI

în discursul pronunţat duminică la Eforie, d. Al. Vaida-Voevod a avut sadica satisfacţie de a prinde Partidul Naţional-Ţărănesc într-o flagrantă contradicţie. Ca toţi oamenii de temperament, de abundentă vitalitate, de bonomie opulentă şi de vie impresionabilitate, d. Al. Vaida are adeseori ocazia să nege în concluzie ceea ce a afirmat în premise. Mai anul trecut, d-sa ironiza, desigur cu

* Aluzie la una din marile afaceri de exerocherie ale vremii, numită astfel după „Casa germano-roinână" (Cagero), societate comercială, şi Grosz, administratorul ei delegat. Graţie manoperelor sale, traficului de influenţă, relaţiilor politice etc, acesta a obţinut numeroase autorizaţii de import-export, avantajoase în primul rînd pentru el. în 1935 s-a descoperit o excrocherie a lui cu mai mult de 90 de milioane devize libere cu care înşelase Banca Naţională în 1934. (N. ed.)

multa nostimadă, perspectiva prozaică a statului țărănesc. Ce înseamnă stat țărănesc ? se întreba d-sa într-un discurs la Sibiu. Şi se grăbea să răspundă cu tot hazul : „Stat țărănesc înseamnează să înveți pe țărancă cum să facă sarmale şi pe țăran cum să capete în loc de două ouă, trei, sau, de pildă, cum să ducă vaca la taur". Evident, cei unsprezece foşti miniştri, care-l înconjurau în chip de apostoli, se tăvăleau de rîs. Dar iată că în discursul de la Eforie, d. Vaida schițează un program unde e vorbea de îngrijirea sanitară a țăranului, de creşterea randamentului calitativ al muncii țărăneşti etc. etc.

D. Vaida numeşte aceasta „socialism de stat", aplicat la țărani. Noi am numit-o „stat țărănesc". Iată deci că ne întîlnim în păreri. Să fie la d. Vaida o simplă contradicție, sau o convertire ? Din amor propriu d-sa botează aceeaşi noțiune cu un alt nume. Dar ce, o să ne certăm pentru cuvinte ?

Să revenim însă la contradicțiile imputate Partidului Național-Țărănesc. Democrat absolut, spune fostul primministru, Partidul Național-Țărănesc condamna formațiile para-militare. Şi acum, el însuşi anunță organizarea sa militărească, prin înființare de gărzi țărăneşti.

Cînd Partidul Național-Țărănesc, în legitimă apărare, nu întinde şi celălalt obraz ca să primească încă o lovitură şi îndrăzneşte să opună stavilă brutalităților, e oare tot acelaşi lucru cu inițiativa huliganismelor începută de grupările de dreapta ?

Cum, democrația trebuie să fie obligator bleaga ? Ea n-are dreptul să se apere ? Iar dacă se apără dă dovadă de spirit anarhic, revoluționar, nu-i aşa ? Ne aducem aminte de versul din fabula lui La Fontaine :

Cet animal est tres mechant,
Quand on l'attaque, il se defend.

Aceasta a fost totdeauna mentalitatea reacțiunii. Un mare reacționar, Joseph de Maistre spunea : „eu pot lovi pe democrați, căci sînt în logica mea, deoarece preconizez reprimarea violentă. Ei nu mă pot lovi pe mine, findcă şi-ar contrazice principiile".

O democrație, care ar muri prin neputință logică, nu ne interesează. Voim una mai puțin consecventă, dar mai viabilă.

(24 ianuarie 1936)

GUVERNUL LIBERAL ŞI MIŞCĂRILE DE DREAPTA

Cine citeşte istoria contemporană a României constată, ca un fenomen izbitor, preferința permanentă a Partidului Liberal pentru diversiune, ca tactică de guvernămînt. Şi doar, in trecut, cînd Partidul Liberal avea un rol creator, acela de a înjgheba o burghezie românească şi o economie capitalistă, el nu avea nevoie numaidecît de aceste vetuste şi ipocrite proceduri ale bătrînelor tiranii.

E o logică probabil în viața şi ființa oricărui partid.

Dacă întîlneşti azi vreun membru al guvernului, el. îți oferă numaidecît o serie bogată, prea bogată, de argumente, din care reiese că nici interesul partidului, nici situația țării (sic !) nu prezintă vreun interes în sensul proteguirii elementelor de dreapta. Dar dacă ne gîndim că la fel vorbea şi Ionel Brătianu, că d. Tătărăscu, după ce într-un sublim elan oratoric strigase la asasinarea prefectului Manciu * la Iaşi faimosul său : „ajunge !", a organizat programul studențesc de la Oradea Mare ca să ofere o diversiune procesului Manoilescu ; că d. Titeanu, format în mediile fasciste, nu-şi poate uita primele sale amoruri ; că d. Inculeț, ferit complet de idei preconcepute şi de îndărătnicii de caracter, pe care le crede monotone şi periculoase, e disponibil oricînd pentru orice, aproape ca un erou de Andre Gide, linia de conduită a Partidului Liberal de azi ni se pare în perfectă continuitate de tradiție. Procedurile pot fi acelaşi, istoria evenimentelor se schimbă însă.

Pentru un mizerabil expedient de tactică, care le mai poate oferi două, trei luni de lamentabilă guvernare, liberalii fac un joc extrem de periculos. Adeseori, te întrebi dacă epigonii care au azi răspunderea unui partid fost istoric au deplină conştiință a gesturilor lor. Căci nu le putem presupune atîta naivitate îiicît să creadă că tumulturile sociale se pot declanşa şi opri cu milimetrul, că ele sînt la dispoziția guvernelor pentru a le capta ori stimula la nevoie. Recunoaştem că nu există azi în Româ-

* La 25 octombrie 1924. Corneliu Zelea Codreanu l-a asasinat, prin împuşcare, pe prefectul de poliție din Iaşi, C. G. Manciu, spre a se răzbuna pentru măsurile luate de acesta împotriva studenților turbulenți şi extremişti, (n. ed.).

nia condiții obiective, necesare pentru a îndritui serios o revoluție de dreapta. Dar recunoaștem în același timp că mizeria și șomajul intelectual pot provoca orice fel de tulburări, fără distincție : de dreapta ori de stînga, după cum conjunctura e mai favorabilă.

D. Tătărăscu crede în povestea idilică a lui Coriolan Drăgănescu, întâmplată pe vremea binecuvîntată a regelui Carol I. Coriolan Drăgănescu, studentul revoluționar, agent al poliției, a murit demult. în locul lui trăiește azi un tînăr înfometat, disperat pînă la confinele sinuciderii. Cu aceștia nu trebuie să se joace nimeni. Să-i ajutăm cu toții, să nu-i asmute nimeni.

(28 ianuarie 1936)

CINISMUL CONTINUA

De cînd Ștefan Zweig a scris biografia lui Foucbe, o mulțime din politicienii noștri cu instincte de ipocrizie și cinism s-au găsit oarecum justificați. Discipolii au început să curgă unul după altul. Iar azi orice polițai de provincie se crede îndreptățit în toate fărădelegile lui de sinistra pildă istorică. Astfel, cea ce făcea rușinea părinților noștri a devenit azi o virtute.

Fiecare om politic minte cu voluptate, avînd și conștiința că satisface o misiune istorică și o gravă rațiune de stat.

D. Eugen Titeanu vine în viața politică din literatură. A scris pe vremuri versuri în *Gîndirea.* Literatul, mai mult ca oricare alt spirit, e dispus — din poză pur estetică — spre atitudini de amoralitate și cezarism. Să nu uităm că spiritul rector al polițiilor românești s-a format în mediul huliganic de dreapta.

Primele amoruri nu se uită niciodată. Așadar, atitudinea sa e cel puțin explicabilă. Dar d. Inculeț ?

Fără literatură, fără îndrăzneală, d-sa a inventat tipul cinicului bonom, gata să înghită orice si totuși să surîdă. Subtilitățile sale sînt fără multe ascunzișuri. Iar logica caracterului său e simplă : cînd spune *da,* gîndește-te imediat la *nu.* Nu vei greși niciodată. Fiindcă d. Inculeț

e moldovean de-ai noștri. Nu trebuie să presupunem cine știe ce atribute de o hrană perversă. Cînd a spus că va dezarma pe lăncieri la Turnu-Severin, chiar în același moment, d-sa a telegrafiat procurorului de Mehedinți să percheziționeze și să ancheteze în gara Turnu-Severin pe luptătorii național-țărăniști care veneau de la Vîlcea.

Dar să lăsăm la o parte caracterizările tipologice ale miniștrilor de interne liberali.

O problemă mai gravă ne preocupă în momentul de față. Din declarațiile d-lui Bebe Brătianu și ale d-lui Victor lamandi, reiese limpede că Partidul Liberal, în mentalitatea sa, nu admite politica fascistă a ministrului de Interne. Așadar partidul dezaprobă, găsește că atitudinea d-lor Inculeț, Titeanu et C-nia e nepotrivită cu tradițiile partidului, cu interesul său, cu perspectivele sale de viitor.

Ce interes și ce politică servește atunci d. Inculeț ? O concepție individuală, o părere personală ? Ne îndoim că d. Inculeț poate afișa astfel de eroisme. E în obiceiul său să nu riște nimic decît acoperit de alții. E atunci politica guvernului contra partidului ?

Acesta e halul de disoluție în care se găsește „marele" Partid Liberal ? Sau e politica cîtorva din guvern care cred că sînt în asentimente ce poate nu le-au fost nici măcar sugerate ? Mister și iarăși mister. Căci așa e doar politica balcanică : făcută în culise la întuneric, acolo unde privirile opiniei publice nu pot pătrunde.

(5 februarie 1936)

MEREU DIVERSIUNI

Toate marile popoare occidentale au o viață politică și o viață socială inspirată de franchețā. O politică directă, simplă, cîteodată brutală, dar totdeauna loială. Fiecare cetățean știe la ce trebuie să se aștepte. Jocul e declarat mai dinainte, cum zic englezii „fair play", fiecare cu cărțile pe față.

Din contră, viața politică a popoarelor orientale e totdeauna indirectă, făcută din infinite complicații, cu firi

inextricabile, cu ricoşeuri neaşteptate. Orientalul e trădător ca argintul viu şi perfid ca şiretele animale de pradă.

Ne aşezăm de o bucată de vreme, mereu, în acest stil politic. Toată viaţa social-politică a României e inspirată de jocul diversiunilor. Un guvern vrea să rămînă la putere cu orice chip, chiar după ce s-a uzat complet şi ca morală şi ca putinţă de capacitate, el se instituie într-un rol de suprem intrigant, opune alte tabere faţă în faţă, sperînd ca din acest joc el să rămînă neatins.

Ceea ce face d. Tătărăscu şi cu maestrul său de ceremonii, d. Inculeţ, e o nenorocită politică de diversiune.

Cînd nu mai ai concepţii şi soluţii, cînd guvernarea se soldează cu excrocherii, cu bancrute, cu panamale, ce e de făcut altceva decît a recurge la jocul diversiunilor pentru a salva încă o lună, două, o penibilă agonie ? Tradiţia liberală o cere.

Altădată, s-au pus la cale tot asemenea înscenări de extrem şovinism, pogromuri tot aşa de studios şi răbdător regizate. Să amintim de asasinatul lui Manciu imediat după constituţia din 1923, sau de devastarea de la Oradea, în timpul procesului Manoilescu ?

Liberalii au multe morminte pe conştiinţă (dacă ar avea-o !) în trecutul acestei ţări !

Dar boala diversiunii e mai generală şi mai contagioasă decît se crede. Ea nu se limitează la Partidul Liberal. Extrema dreaptă, în slujba oligarhiilor economice, o practică din belşug. Căci ce înseamnă a zvîrli exclusiv pe seama evreilor procesul exploatării economice altceva decît a fixa atenţia numai în acea direcţie pentru a face să se uite exploatarea alor noştri, efectuată adesea cu acelaşi zel ? A concentra privirile obsedant numai într-o parte, pentru ca celelalte spoliaţiuni să treacă neobservate. Salvarea trebuie să fie integrală. Criteriul de rasă nu poate scuza speculaţia ilicită şi naţionalismul nu poate da drepturi suverane unora — cei mai puţini — contra altora •— cei mai mulţi.

In nici o ţară, naţionalismul n-a creat privilegii pentru o minoritate de autohtoni contra celei mai mari părţi a poporului.

Fără un program total de dezrobire economică a întregului popor, naţionalismul nu constituie, ca şi în trecutul ţării noastre, decît doar o biată, o mizerabilă diversiune. După cum Hitler şi MussoHni au zvîrlit vină pe tratatul de la Versailles, pentru ca atenţia fixată în acea parte să permită capitaliştilor naţionali libera exploatare, tot aşa lăncierii noştri pun foc la şira de paie, pentru ca lumea grăbită într-acolo să stingă incendiul, să lase casa nepăzită, pradă uşoară pentru toţi hoţii.

Vechiul, mizerabilul joc al diversiunilor.

(13 februarie 1936)

DISCURSUL D-LUI G. TĂTĂRĂSCU

Cînd pronunţă un discurs d. G. Tătărăscu, nu ştii ce să admiri mai mult : tonul grav care ascunde tragice răspunderi şi chinuitoare probleme de conştiinţă, panaşul înalt retoric, sau ingenuitatea, candoarea cu care vrea să ne facă să credem că ignorează tot ce se petrece în jurul său. Dar dacă topim toate aceste varii calităţi în una singură, fără îndoială că ceea ce trebuie admirat în primul rînd e arta disimulării. Omul de stat trebuie să acopere şi mai ales să tacă o mulţime de lucruri.

E în destinul său, e o corvoadă profesională. Şi cei mai scrupuloşi în onestitate politică au fost siliţi s-o practice. Atunci evită, înconjură situaţiile delicate, vorbesc despre altceva, fac teorii sau glume şi, adesea, reuşesc să treacă dincolo de dificultăţi.

Nimeni însă ca d. G. Tătărăscu nu se bagă mai senin, mai neturburat în chiar miezul punctelor nevralgice pentru a le nega, cu o perfectă linişte de conştiinţă, însăşi existenţa. Nimeni nu ia în piept cu o nevinovată inocenţă toate avatariile şi greşelile guvernului, avînd aerul aiurit al omului care nici nu ştie despre ce e vorba.

în această privinţă, d-sa e maestru. S-a zis că providenţa a dat omului limbajul tocmai ca să-şi ascundă gîndul. Dacă a creat acest instrument în adevăr în acest scop, ea s-a gîndit fără doar şi poate la oameni în genul d-lui Tătărăscu.

Un lucru însă : e aşa de minuscul spiritul critic aî d-lui Tătărăscu, încît să fie convins că noi toţi credem tot ce debitează d-sa în discursurile sale ? Crede ţara

aşa de proastă ? Nu de mult, d-sa cu aceeaşi perfectă seninătate produsese o statistică din care reieşea că elanul constructiv (în toate discursurile d-lui Tătărăscu, revine ca o obsesie cuvîntul constructiv !) al guvernului a făcut din România, în doi ani, un paradis. Şi s-a dovedit pe urmă că toate cifrele d-sale erau umplute cu vînt. Acum, în discursul său de la Tg. Jiu, ni se anunţă pe lingă lucruri cunoscute care nu privesc guvernul — vizita şi succesele M. S. Regelui la Paris — din nou constatări de mare fericire scoborîte asupra poporului român (iarăşi constructivismul !)

Dar unde d. G. Tătărăscu e în adevăr d. Tătărăscu, în cea mai autentică accepţie, e atunci cînd îşi manifestă o perfectă neutralitate de spectator dezinteresat faţă de evenimentele de la Mehedinţi *. Pe cine vrea să înşele d. Tătărăscu ? Cîţi naivi va găsi să-l creadă ? Simţul critic nu-l face să se jeneze ?

Dar să admitem că, în adevăr, d-sa asistă impasibil la ciocnirile armate din Mehedinţi. Ce înseamnă aceasta ?

Pur şi simplu acest lucru : că organizaţia centrală de stat nu mai există. Am ajuns la un fel de *feudalism local,* în care forţele în luptă, ca şi condotierii de altădată, strîng pe contul lor propriu armate, le întreţin, le asmuţă la victorie sub ochii neputincioşi ai puterii de stat, care trebuie să reprezinte monopolul unic al forţei de coerciţiune şi ordine. Ne-am întors la epoca medievală, cînd fiecare îşi făcea singur dreptate. Destrămarea autorităţi' de stat e demonstrată copios şi evident de însuşi discursul d-lui Tătărăscu.

Voind să nege, a confirmat. A confirmat anume instaurarea regimului feudal-anarhic sub oblăduirea amabilă a autorităţii de stat, care şi-a declinat puterea şi eficacitatea. Aşadar, dilema e simplă : ori complicitate, ori neputinţă.

Un astfel de guvern mai poate reclama prestigiu ?

(15 februarie 1936)

* Se referă la agitaţiile gogo-cuziste din timpul campaniei pentru alegerile parţiale din judeţele Mehedinţi şi Hunedoara. V. si nota de la pp 398—399. (n. ed.)

ALEGERILE PARŢIALE

Pentru amatorul de curiozităţi psihologice, a fost foarte interesantă zilele acestea lectura ziarelor : *Viitorul* şi *Ţara noastră.* Nu mai vorbim de calculele savante, de artificiile matematice pentru a trage concluzia că totuşi atît guvernul, cît şi partidul gogo-cuzist au avut mai multe voturi decît Partidul Naţional-Ţărănesc. Şi noi care credeam că cel puţin aritmetica e o ştiinţă sigură pe care te poţi sprijini fără pic de îndoială. Am cunoscut fireşte şi oameni care în faţa raportului $2+2=4$, spuneau : „depinde", ori : „eu nu sînt de părerea aceasta".

Dar pentru grosul mulţimilor doi şi cu doi fac patru. Facem parte şi noi din aceşti creduli naivi şi spunem ca toată lumea că douăzeci şi una de mii de voturi e mai mult decît optsprezece mii şi că treizeci şi unu e mai mult decît douăzeci şi patru. Dar altceva e interesant la adversarii noştri. Cezarieni şi dictatoriali, ei dispreţuiesc în orice ocazie votul universal şi procedura electorală a consultării voinţei populare. Ceea ce totuşi nu i-a oprit să dea o luptă nemaipomenită pentru a smulge şi a cerşi voturi pe care de altfel le dispreţuiesc. Electoratul e peste tot condamnat de dreapta. La nevoie e însă serios cultivat şi încă cu mijloace de o astfel de demagogie încît orice om de stînga s-ar ruşina s-o practice.

Astfel, succesul Partidului Naţional-Ţărănesc e în adevăr grandios. A lupta contra unui guvern uzat de incapacitate şi necorectitudine nu e la urma urmei aşa de greu. Mai ales cînd au trecut doi ani şi jumătate de cînd s-a instalat la guvernarea ţării. Dar a lupta singur şi contra guvernului cu toate mijloacele sale oficiale de luptă şi contra restului opoziţiei, oricine va recunoaşte că e foarte greu. *Partidul Naţional-Ţărănesc a luptat contra întregii oligarhii româneşti, solidarizată într-un singur bloc.* Şi a înfrînt-o — voturile de la Mehedinţi ale partidului cuzist cuprind concursul întregii reacţiuni româneşti : vaidişti, gogişti şi încă vreo zece mii de voturi liberale, adică atît cît a avut d. Franasovici la ultimele alegeri în opoziţie. Voturile naţional-ţărăniste sînt numai voturi date ideologiei partidului nostru. Re-

zistența *morală,* credința acestor mase la Mehedinți te reconciliază cu viața politică românească pătată de atîtea mizerii și murdării. *

Exemplul țărănimii neclintită în crezul ei, cu toate șarlataniile întrebuințate ca s-o momească, ne arată viitorul plin de făgăduieli. Ne arată că postulatul țărănesc de la care am plecat e unica pîrghie pe care se poate sprijini societatea românească.

Țărănimea și-a arătat mereu fidelitatea ei. Partidul Național-Țărănesc a dat mereu repetate examene de popularitate. De azi înainte refuzăm verificări mereu cerute și revendicăm dreptul de a trece la acte creatoare.

(21 februarie 1936)

DECLARAȚIILE D-LUI O. GOGA

D. Oct. Goga a făcut ziarului *Curentul* o serie de declarații, drept răspuns celor pe care-le făcuse cu o zi mai înainte președintele nostru, d. I. Mihalache. Dacă ar fi să fixăm o diagnoză conținutului psihologic al acestor afirmații și ca să întrebuințăm un eufemism, am spune că însușirea principală a oamenilor politici care vin din literatură e darul ipertrofiat pentru hiperbolă. Politica e realitate, e bun simț. Dar acești oameni poate mai păstrează din obîrșia lor un vițiu de fantazie care *denaturează* funcția realului. Căci dacă n-am recurge la această scuză, ar trebui să găsim în declarațiile de mai sus ori anumite amnezii care vin cu vîrsta, ori o insensibifizare sectară care face din partizanul orbit un adevărat inocent. Așa era de pildă răposatul Vintilă Brătianu. Dar d. O. Goga, cu sceptisicmul său arhicunoscut, nu e din rasa acestor meschini iluminați. Pentru comoditatea discuției, să rămînem la prima ipoteză.

D. Oct. Goga se felicită de succesul său de la Mehedinți. E puțin pretențios. Dar d-sa afirmă că cele 17.000 de voturi luate la Severin sînt voturi național-creștine. *Unde sînt atunci voturile liberale ?* Să ia cineva rezultatul ultimelor alegeri făcute de liberali în opoziție, adică sub guvernul Vaida. Va vedea că d. R. Franasovici a avut unsprezece mii de voturi. Voturile din opoziție sînt voturi de cadre, de oameni care sînt la dispoziția partidului pentru orice operație. Cu cine au votat acum acești oameni ? Cu d. G. Brătianu ? Prea puțini, fiindcă la alegerile de Senat blocul constituțional a avut cinci mii de voturi. La Cameră, sînt mai mulți votanți. Creșterea pînă la 9000 de voturi cît a avut d. G. Brătianu e deci în proporție. Dar să zic că s-ar fi rătăcit și 2-3 mii de voturi liberale. Tot rămîne pentru d. Goga un aport de 8000 de voturi. Dar lista Vaida ? A avut și ea 3000 de voturi astă vară la Senat. Dacă scădem, deci, peste unsprezece mii de voturi eterogene, d. Goga rămîne, cu toată „devenirea naționalistă în marș", cu șase mii de voturi, care reprezintă, real, forța d-lui Tilică Ioanid, cu toți iobagii și argații săi, la Mehedinți. Cum se poate nega evidența, cînd orice spectator din afara partidelor politice ar fi putut vedea în ziua de alegeri primarii liberali conducîndu-și comunele la vot, în strigăte de : „trăiască Goga" ? Dacă liberalii aveau candidații lor, cele 21 000 de voturi național-țărăniste rămîneau intacte.

Ca să scadă succesul nostru, d. O. Goga vorbește de aportul comuniștilor la Severin.

Nu știam Turnul-Severin o așa de teribilă citadelă industrială. Auzisem că există acolo un șantier naval cu 200-300 de lucrători. Dar lucru ciudat : în amîndouă secțiile urbane din Turnu-Severin, d. Goga a avut voturi duble ca noi. Să fi votat comuniștii cu d-sa ? în orice caz, noi n-am făcut cartel, după cum sună comunicatul oficial, reprodus și azi în gazeta noastră, decît cu Frontul Plugarilor și Partidul Social-Democrat. Dar aceasta interesează Hunedoara, unde, verificarea d-lui Goga în Ardeal, i-a dat cam zece la sută din voturi.

Cu aceeași seninătate, d. O. Goga ne face cunoscut că în timp ce propaganda noastră a fost făcută de bătăuși, cea național-creștină a fost făcută de intelectuali. Evident, țiganii de la Plopi, de pe moșia d-lui general Gîrleșteanu, se înserează în categoria savanților, în timp ce ilustrul sociolog Robu și celebrul academician Novitzky spărgeau cu topoarele cu propria lor mînă camionetele adversare. Să fi renăscut, printr-un hazard atavic neînțeles într-o ființă așa de plăpîndă și de spiritualizată ca a d-lui

* V. explicațiile din nota de la pp. 398—399. (n. ed.)

Robu, gorila care e în fiecare şi de care pomenea Taine ? E un mister nepătruns la care nu putem răspunde. în orice caz, „intelectualii" desculţi ai d-lui Goga, abandonaţi la Broşteni, declarau d-lui Mihalache că nu şi-au dat seama ce prostie fac, cînd se angajează astfel cu ziua.

Dar unde candoarea (mereu eufemisme !) d-lui Goga atinge punctul culminant, un punct aproape sublim, e atunci cînd declară — ce credeţi ? — nici mai mult, nici mai puţin decît că am fost protejaţi de guvern. Şi ştiţi de ce ? Fiindcă s-au amînat alegerile ! Dar cine avea interes să le amîne ? Numai o organizaţie ***fără cadre,*** ca să aibă răgazul să improvizeze ceva. Un partid gata oricînd de luptă ca al nostru n-avea nici un interes din prelungirea alegerilor.

Şi mai ştiţi de ce ? Fiindcă d. I. Mihalache a lăudat imparţialitatea d-lor Bădescu-Roşiori şi general Pîrîianu. Desigur, d. O. Goga fusese obişnuit pînă atunci să aibă jandarmeria docilă la dispoziţie, ca la 1926 sau ca în alte alegeri cînd guvernul a fost şi mai generos.

D. O. Goga are lipsa de tact să vorbească de mistere care ar putea face pe d. Mihalache să plece ochii înaintea sa, cînd se vor mai întîlni, mai tîrziu, în viaţă.

Nu ştiu dacă d. O. Goga a mai păstrat prospeţimea de suflet de a mai pleca ochii în jos. Dacă da, ar trebui s-o facă acum, imediat.

(23 februarie 1936)

ULTIMELE PĂRERI ALE D-iUI AL. VAIDA

Doi oameni politici români prezintă foarte multe analogii între ei : d. Al. Vaida cu d. C. Argetoianu. Amîndoi tratează problemele tragice cu umor. Amîndorura le place să bagatelizeze sublimul. Ceea ce, bineînţeles, nu înseamnă că, în dosul acestor atitudini de zeflemea şi de dezumflare a valorilor, nu se ascunde o serioasă patimă politică, care ştie să lupte şi să militeze. Amîndoi însă adoră şi practică, întotdeauna cînd pot, butada. Evident, între aceşti bărbaţi politici există şi diferenţe. D. Vaida crede mai adînc în firea lucrurilor, e mai sentimental. Adeseori, se poate entuziasma. Chiar sarcasmele sale au

ceva liric. Dincolo, la d. C. Argetoianu, scepticism uscat şi profundă blazare.

Această ***paralelă*** ne-a fost sugerată de ultimul discurs al d-lui Vaida, pronunţat la Galaţi. D. Vaida nu se trece cu firea. Polemizează zeflemist cu marile noţiuni .sociale ale omenirii. Chiar cu acele în care a crezut fervent pînă mai ieri. De pildă, eterna problemă a democraţiei. De o bucată de vreme, acest regim ideal, în care au -v crezut Platon şi Kant, Rousseau şi Victor Hugo, e terfelit mereu de orice băieţel care se crede mare doctrinar, de orice agent electoral de dreapta, de orice sfătos semidoct, care te anunţă marţial că s-a sfîrşit cu ticăloasa de democraţie. D. Vaida a ţinut de data aceasta, după ce toată iarna trecută şi-a bătut joc de democraţie, să ne asigure că şi d-sa e democrat. Bineînţeles, „sui generis". Tot aşa cum e şi filosemit, propunînd evreilor să-i dea concursul la „numerus valachicus", tot aşa cum e francofil, dar admiră fervent pe Hitler etc. etc.

Ne spune d. Vaida că şi d.-sa e democrat, fiindcă vrea binele poporului. Dar nu există Cezar în istoria omenirii, nu există calif oriental care să nu-şi fi justificat dominaţia pe intenţia de a face bine poporului. Democraţia însă e cu totul altceva. Democraţia se opune principiului că binele trebuie făcut cu de-a sila, după formula pe care tu o crezi cea mai bună. Democraţia pleacă de la ideea că orice principiu de fericire e strict individual. Democraţie înseamnă a lăsa omul să fie mulţumit cum îi place lui. .'Dar d. Vaida vrea un guvern care să ofere el de-a gata reţete de fericire pentru toţi.

Mai aflăm ceva nou din ultimul discurs al d-lui Vaida. D-sa e contra parlamentarismului. Şi ştiţi de ce ? Fiindcă alegerile se fac cu bîta. Dar niciodată un sistem nu e prost iiindcă unii îl aplică rău.

N-avem decît să facem alegeri bune şi parlamentarismul va avea altă valoare. După cum spunea tot d. Vaida acum vreo trei ani : noi suferim de ***insuficienţă,*** nu de ***ţxces*** de parlamentarism. Parlamentul n-a decăzut. El n-a existat încă.

Sau poate în această nouă antipatie a d-lui Vaida intră ca apreciabil coeficient şi dificultatea „frontului românesc" de a suporta o luptă electorală serioasă ?

(5 martie 1936)

POLITICA INTERNA ŞI POLITICA EXTERNA

Orice politică se înfăţişează ca un tot indecompozabil. O lege sociologică de unitate prezidează la toate manifestările. O strînsă corelaţie determină rînd pe rînd toate intenţiile unui guvern. Spune-mi ce politică internă ai, ca să-ţi spun ce politică externă faci. Toate pildele istoriei arată unul şi acelaşi lucru : nu există guvern autocrat şi reacţionar care să nu ducă la o politică de provocări războinice. Reacţionarism paşnic nu există, după cum nu există democraţii agresive. Pentru o mie dc motive. Mai intii, pentru motive de tehnică politică : un război consimţit de masele populare nu s-a văzut. Consultarea lor cere timp, convingere şi *discuţii* contradictorii. Cînd un popor îşi acordă un guvern dictatorial, e sigur că el doreşte să plătească o revanşă. Ţările satisfăcute, fericite', au guverne democratice ; ţările paraponisite îşi instaurează guverne autocrate, pentru ca pregătirea şi declanşarea mecanismului războinic să fie automată şi facilă.

Ultimul gest al Germaniei a trezit din somn şi pe cei mai optimişti, în bunele lor intenţiuni. Voinţa ei de război e din ce în ce mai clară. Va urma, fără îndoială, un răspuns din clanul advers. Prieteniile se vor număra şi se vor verifica. Nici o ezitare, nici un oportunism, nici o laşitate nu va putea fi tolerată. Ca şi în marele război, cine nu se înrolează într-un grup de alianţe şi prietenii va fi oferit în pradă celorlalţi. Ce vrea Germania şi cu buna sa aliată Ungaria, cu toate declamaţiile pacifice din ultimul discurs al cancelarului, ştie toată lumea.

Ştie toată lumea, afară de mediile extremiste de dreapta româneşti şi guvernul care le tutelează. Am auzit că la o conferinţă a d-lui Gr. N. Filipescu mai mulţi excelenţi naţionalişti din sală au strigat : „trăiască Hitler !"

Se aude mai mult „trăiască Hitler", ceea ce pare a servi drept formulă pentru orice gest naţionalist autentic. Ne urmăreşte oare blestemul istoriei, după care anumite grupuri de boieri din trecut, pentru pofta de a domni ţara, adică pentru aceleaşi teribile nevoi de politică internă, o vindeau cînd la ruşi, cînd la austrieci, cînd la turci ? Păstrăm mereu tradiţia trădărilor inconştiente ?

Căci orice strigăt, scos din pieptul unui băieţandru stupid, echivalează azi cu o groaznică trădare. Pe care, fără ezitare, guvernul ar trebui s-o reprime, cum se reprimau în timpul războiului dezerţiunile.

Politica externă se răzbună. Dacă mîine, cînd va trebui să luptăm la apărarea graniţelor, spiritul public va şovăi încă, nu va exista oprobriu care să ţintească la stâlpul infamiei guvernul, care a încurajat preamărirea cretină a inamicilor noştri. Căci nu există decît o singură politică : cea externă şi cea internă sînt dictate de aceeaşi unitate a voinţei naţionale.

(10 martie 1936)

TRADIŢIA IMORALITĂŢII

Luaţi la întîmplare un om de pe stradă. Vorbiţi cîteva minute cu el asupra neajunsurilor caracterului românesc. Din orice clasă, din orice profesie ar fi, tînguirile şi criticile sale vor fi aceleaşi. Ceea ce ne omoară e pehlivănia, : spiritul uşuratic de zeflemea, care ascunde o teribilă pasivitate, neputinţa indignării, minciuna şi ipocrizia întregii noastre vieţi publice. Totul e fleac, glumă de bodegă ori supunere bleaga pentru moment, cu gîndul de a minţi şi de a înşela cînd îţi vine bine. Virtuţi levantine, pe care guvernările succesive în ferocele lor egoism, clasa sus pusă în comoditatea şi combinaţiile ei multiple şi parazitare le-au cultivat ca pe nişte dogme ; le-au îngrijit ca lucruri scumpe. N-avem în viaţa noastră publică virtuţi robuste, aspre, aşa cum ar cere stilul de viaţă ţărănesc al poporului nostru. N-avem nici gravitate solemnă, nici reculegeri de conştiinţe, nici presentimente de destin tragic, gust sublim pentru sacrificiu. Invîrteală fanariotă, chiul turcesc, abulie slavă. Din aceste caracteristice, se compune viaţa noastră socială.

Optzeci la sută responsabil de această grozavă persistenţă în viaţa poporului nostru e „istoricul Partid Liberal". Istoric, în sensul continuării acelei mizerii morale a trecutului bizantin.

Au trecut *generaţii peste generaţii* în scurgerea vieţii acestui *partid,* Ici-colo cîte un caracter mai dîrz, mai se-

rios, mai adînc. Cîte un taciturn ca E. Carada, cîte un meticulos pedant şi pătimaş, dar oricum constant ca Mitiţă Sturza. Izolaţi de un simplu hazard într-un *partid* cu o altă mentalitate. Spiritul comun, normal, obişnuit al acestui partid a fost acela al lui Mihail Phereehide, perfid şi subtil neoelen.

Şi azi, ca şi altădată, totul e înecat în ipocrizie. E vorba de un guvern liberal. Şi trăim într-o adevărată dictatură.

Ni se prezintă cifre paradiziace de fericire şi tifosul exantematic răspunde. Simptomul mizeriei generale a popoarelor sălbăticite de sărăcie răspunde cu un rînjct lugubru.

Declaraţiile oficiale sînt pentru o politică loială şi devotată faţă de aliaţii noştri fireşti ; înăuntru, se favorizează creşterea şi alimentarea atmosferei hitleriste. Paradă şi sărăcie lucie, cei doi poli eterni ai vieţii româneşti.

Glorios, Partidul Liberal poartă mereu pe umerii săi istovitoarea sarcină a trecutului. Nici o înnoire, nici un suflu de viaţă curată. Nici o veleitate cît de timidă de cutremur revoluţionar de conştiinţă. Marasm de apă stătută, abilităţi, subtilităţi, minciuni şi îmbogăţiri personale. Izvoarele vii ale naţiei, tineretul care vine după noi se ofilesc din adolescenţă. Dar tradiţia vechii pehlivanii istorice e purtată în triumf de Partidul Liberal.

(27 martie 1936)

MANIFESTĂRI INOFENSIVE

Cînd d. Vaida-Voevod s-a retras din Partidul Naţional-Ţărănesc şi a început campania sa de conferinţe în oraşele principale ale ţării, mulţi au crezut că d-sa va canaliza toate curentele extrem-naţionaliste într-un mănunchi. Astăzi, nici măcar intimii săi, adică nici unul din cei unsprezece foşti miniştri, nu mai cred că d. Vaida poate deveni acest conducător.

Ieşan de baştină, urmăresc din cea mai fragedă copilărie aproape *toate* manifestările d-lui A. C. Cuza. Logician arguţios, cu tendinţe către obsesie şi monomanie, spiritul profesorului ieşan tinde mereu către simplificare şi idee fixă, către spiritul de sistem care unifică pînă la uniformizare, mutilează în reliefurile ei rebele realitatea variată şi mereu schimbătoare. Cu o astfel de structură mentală e uşor să cazi în exagerările cele mai bizare, în paradoxe şi utopii.

D. A. C. Cuza a tratat „Liga Naţiunilor" drept o asociaţie de „jidani", a făcut din Franţa o ligă masonică condusă de spirit iudaic etc. Dar d. A. C. Cuza ştia să aibă totdeauna, ca orice moldovean, un pic de ironie. Ne lăsa adică impresia că ceea ce afirmă o face „cum grano salis", cu o rezervă de surîs, adică de niţel scepticism.

Un glumeţ e şi d. A. Vaida. Dar în formă, nu în fond. In fond, d-sa e grav şi pedagogic. Se crede un bunic înţelept şi sfătos care are dreptul la orice sinceritate, chiar cînd aceasta frizează scandalul ori cea mai înduioşătoare naivitate. Şi pe urmă, d. A. C. Cuza, ştrengar tardiv al ideilor care te lasă uluit, are o măsură în umorul său.

D. Al. Vaida n-are nici o măsură. D-sa merge pînă la capătul iremediabil al lucrurilor, unde simţul critic nu mai poate salva nimic. Ceea ce n-a îndrăznit niciodată d. A. C. Cuza (cînd maliţios se distra plătindu-şi capul altora) *a îndrăznit* d. A. Vaida-Voevod. Oricine citeşte discursul d-lui Al. Vaida de la Timişoara rămîne complet stupefiat. (Dar mai ales, cred, propriii săi partizani, care nu mai înţeleg nimic). De la plecarea sa din Partidul Naţional-Ţărănesc, d. Vaida are mereu alte idei. Cursul se schimbă cîteodată de la săptărnînă la săptămînă. A spus la Galaţi, de pildă, că d-sa nu e antisemit, că e pentru Franţa şi aliaţii noştri, că în fond e un democrat convins ? Fiţi siguri că săptămînă viitoare, la Cernăuţi ori la Timişoara, va spune exact contrariul. Şi cu aceeaşi bonomie, cu aceeaşi egalitate de umoare de papa iubit de nepoţei şi care se răsfaţă pe baza dreptului pe care i-l dă un trecut istoric.

D. A. C. Cuza a spus toată viaţa vrute şi nevrute, mai mult ori mai puţin amuzante. Dar nici un adversar nu i-a putut nega consecvenţa şi spiritul rectilinie. Pentru că urmăm paralela cu d. Vaida, e uşor de recunoscut că

în acest din urmă caz avem de-a face cu spiritul impulsiv pur şi simplu, fără nici o preocupare de logică. Domnim în purul arbitrar al atitudinilor umorale. Dacă e bine dispuşi, d. Vaida e blînd cu minorităţile, cu francezii, cu oamenii lor politici, pe care-i admonestează din cînd în cînd părinteşte, cum ar face-o cu d. Tilea cu democraţia etc. Dacă l-a supărat cineva, atunci ia de ureche numaidecît cînd pe Sarraut, cînd pe Daladier, cînd pe Blum. Vai de capul Franţei ce păţeşte cînd e rău dispus d. Vaida !

Dar să revenim la declaraţiile de la Timişoara. A îndrăznit oare în cele mai exagerate ipostaze ale sale cineva în România (dar mai ales un ardelean) să spună că „orice bun român trebuie să devină un hitlerist convins" ? Pe lîngă aceasta, toate celelalte admonestaţii ale Franţei, din care nu admite decît pe colonelul Laroque (care nu reprezintă acolo absolut nimic), devin palide.

Talleyrand scrie undeva (să ne ierte d. Vaida că scriem franţuzeşte) : „Tout ce qui est exagere est insignifiant".

D. Al. Vaida-Voevod e pentru noi un adversar absolut inofensiv.

(1 aprilie 1936)

CINE RĂSPUNDE

Ceea ce ni se raportează, de persoane absolut serioase, martori oculari la congresul studenţesc din Tg. Mureş *, întrece cea mai desfrînată imaginaţie. Să credem că s-a ajuns pe marginea prăpastiei ?

Sîntem pierduţi iremediabil, învăluiţi de negurile nebuniei şi ale degenerării ? Există vreo ţară în lume, unde să se poată întîmpla aşa ceva ?

* Desfăşurat între 3 şi 5 aprilie 1936, acest a';a-zis „congres", convocat de Uniunea Naţională a Studenţilor Creştini (UNSC), clin iniţiativa lui C. Z. Codreanu, şi patronat de mişcarea legionară, a fost un moment de apogeu al extremismului şi terorismului făţiş al studenţimii d? dreapta, (n. ed.),

Iată ce s-a intimplat. In văzul tuturor (a asistat cine a vrut din oraş), cu binecuvântarea preoţilor militari oficiali, cu marşul cîntat de fanfara reg. 82, cu salutul primarului, congresul s-a transformat subit într-un tribunal revoluţionar care a condamnat la moarte, după ce a creat şi instrumentul de execuţie (şase „echipe ale morţii"), pe d-nii Gavril Marinescu (?), Pleşia, Armând Călinescu, Virgil Madgearu etc. etc.

Autorităţile au asistat, pasive ori binevoitoare. Poate unii zîmbeau satisfăcuţi.

Pentru această ticăloşie fără seamăn în viaţa unui popor, guvernul inspiră de-a dreptul milă.

Mulţi membri ai guvernului s-au coborît de mult sub noţiunea de om.

Ceea ce cuprinde mintea fiecărui om normal în acest moment sînt, pur şi simplu, umbrele demenţei. Nimeni nu mai poate înţelege nimic.

Incoerenţa pură domneşte peste tot. Care e raţiunea acestor toleranţe ? Ce se urmăreşte ? Şi cine răspunde de destinul acestui neam condus pe marginea abisului ?

Prezenţa delegaţilor oficiali germani şi poloni ar îndreptăţi ipoteza schimbării politicii noastre externe. Vrea cineva acest lucru ? Se urmăreşte din umbră această directivă ? Să ni se spună atunci clar şi răspicat. Cine urmăreşte această tendinţă să-şi ia şi riscurile ei.

Se caută în mod perfid un triumf al dreptei, la care, în ultimul moment, să treacă cu arme şi bagaje şi d-nii Tătărăscu şi Inculeţ, pentru a-şi salva pielea ? Ori şi una, şi alta ?

Noi mulţumim guvernului că ne-a lămurit prin congresul de la Tg. Mureş despre ceea ce se urmăreşte din umbră. Nu se va mai găsi azi, în partidul nostru, nici un naiv care să nu *înţeleagă* tot ce este de înţeles din învăţătura evenimentelor.

Sîntem preveniţi şi, cum se zice, un om prevenit face cît doi.

(8 aprilie 1936)

O DIVERSIUNE DEMAGOGICA AUTONOMIA UNIVERSITARA

Am citit cu o curiozitate amuzată declarațiile d-lui G. Tătărăscu la Ploiești. Mă gîndeam dinainte cu delicii la resursele de ipocrizie așa de slab mascată, pe care le va întrebuința primul ministru pentru a arăta inocența sa în ce privește turburările de dreapta.

Bineînțeles, știam că discursul se va solda cu o lirică profesie de credință pentru democrație, naționalism constructiv, fidelitate față de aliați și cu o diatribă contra concepțiilor și metodelor de dreapta. Am aflat, cum toată suflarea românească se aștepta, că România n-are decît o singură politică externă și că guvernul dezaprobă politica violenței și a naționalismului agresiv.

D. prim ministru ne-a apărut candid și surprins de evenimente ca o naivă fecioară. D-sa nu credea că un congres studențesc se va transforma într-o adunare politică, nu credea că tineri inimoși vor face cutare ori cutare faptă. Și așa mai departe. Să fie așa de naiv în sincerul său idealism d. prim ministru ? Nu se întîmplase nimic care să-i facă suspecte intențiile inimoșilor și generoșilor tineri ?

Acum un an la Craiova, se întîmplase cam același lucru. Doi rectori, din patru, din cei care cunosc bine mentalitatea unei părți din studențimea de azi, au opinat contra ținerii congresului. Și totuși congresul s-a ținut cu concursul autorităților. După ce a început cum a început, ce a oprit guvernul să-l închidă ?

Dar despre ceea ce n-a suflat un cuvînt d. prim ministru a fost asupra faptului că la zece zile după congresul de la Tg. Mureș, cînd era complet edificat asupra intențiilor politice manifestate acolo, a tolerat (dacă nu cumva a pregătit) un nou congres la Brăila.

Și de data asta a fost surprins ?

Sîntem convinși că nici proprii săi partizani nu mai cred în sinceritatea d-lui Tătărăscu. O tristă și precară politică de menținere la guvern cîteva luni încă, politica susținută prin diversiuni, subterfugii și ieftină ipocrizie, iată tot bilanțul moral al ultimei guvernări. Și fiindcă guvernul refuză să aibă autoritate, fiindcă utilizează cu fățărnicie studențimea pentru a mai păstra puterea, se aruncă acum vina asupra universităților și li se promite z-idicarea autonomiei.

Știu lipsurile și greșelile corpului didactic superior. Cunosc și pasivitatea și lașitatea și spiritul de meschine combinații politicianiste al multor profesori. Dar cunosc și atîția bravi și serioși, care-și spun răspicat și limpede glasul conștiinței și convingerii, ori de cîte ori vorbesc studenților.

Dar ce pot face aceștia cînd guvernul tratează direct cu studenții pe deasupra capului lor ? Autonomia universitară nu există. Altfel guvernul ar fi ascultat sfaturile rectorilor care au cerut ca congresul să nu se țină. Cum ? Tratezi cu asociațiile studențești pe deasupra decanilor și a rectorilor și apoi tot autonomia universitară e de vină ?

Autonomia universitară e o minciună formală. Ori de cîte ori guvernul voiește, o calcă. Dar o întreține formal, ca să aibă în spatele cui azvîrli răspunderea ori de cîte ori lucrurile ies rău. De aceea, să fie potoliți colegii alarmați. Guvernul nu va suprima această existență formală. Ar însemna atunci ca ministrul să-și ia o francă răspundere. Și politica tuturor ipocriziilor interzice aceasta.

(25 aprilie 1936)

GUVERN DE ALEGERI ?

Tocmai cînd zvonul public încetase de a mai colporta nu mai știu ce formule tranzitorii de guvernare, *Adevărul* de aseară discută amplu, cu argumente pro și contra, deci crezînd-o posibilă, formula unui *guvern* Mironescu. Dar pentru ca un fenomen să-și poată produce avantaje și inconveniente pe care, cu o rară obiectivitate, le discută *Adevărul,* ca și cum ar fi vorba de un eveniment petrecut în altă planetă, trebuie mai întîi ca el să existe, să poată lua naștere. Un guvern de alegeri nu e nici necesar, nici drept, nici viabil.

Nu e necesar fiindcă indicațiile corpului electoral sînt mai mult decît clare. Alegerile județene, comunale, alegerile parțiale de Cameră, toate au dovedit, fără putință de îndoială, popularitatea partidului nostru. Numai nouă ni se cer la infinit examene și iar examene. Și cînd le tre-

cern cu triumf, interpretările sînt încă răuvoitoare, aprobările sînt greoaie, acceptările se fac cu mofturi şi strîmbături din nas. Ştiu bine : prea deranjăm *multe* comodităţi, prea tulburăm sieste confortabile. Orice alt partid, cu oameni mai elastici, cu coloane vertebrale mai flexibile, cavaleri ai combinaţiilor obscure, ţesute din intrigă şi linguşire, de-ar fi obţinut un sfert din dovezile noastre de popularitate, n-ar mai fi fost discutat măcar o clipă. Dar cu toată moderaţiunea noastră, burghezimea hrăpăreaţă se teme mereu, iar îngîmfarea ultimelor drojdii levantine care se cred şi acum patricienii subţiri „lumea bună" a unei ţări unde trăiesc inutil şi parazitar, consideră ca o ofensă de amor propriu să tolereze un partid ţărănesc şi un ţăran — fie el plin de toate meritele — la cîrma puterii de stat.

Evident, un guvern de alegeri ar fi atunci profund nedrept. Pentru ce liberalii, fără examenele noastre, adesea numai pe prezumţii, au fost aduşi la putere fără nici o tranziţie oferită de vreun guvern de alegeri ? într-o ţară unde, în 1926, complet contrar indicaţilor unanime ale corpului electoral, bravînd, sfidînd opinia publică a fost adus un guvern averescan ; unde, în 1931, s-a alcătuit un guvern Iorga-Argetoianu, din elemente care nu întruniseră nici 2o/o la ultimele alegeri, iar pe miniştri ţara îi ignora cu totul, Partidului Naţional-Ţărănesc i se discută evidenţa şi trebuie trecut şi printr-un guvern de alegeri.

Dar să admitem, prin absurd, că un asemenea guvern s-ar alcătui ? Cu ce scop ? Ca să aducă mai multă linişte, se zice. Adică să ducă la un guvern parlamentar, compus după importanţa grupurilor reuşite, cum se practică în Franţa. Dar această perspectivă devine o pură inepţie. Căci dacă forţele în joc sînt aşa de antagoniste încît, cum zice *Adevărul,* un guvern naţional-ţărănist ar trebui să facă vărsări de sînge ca să se menţină, cum vor putea ele colabora fratern, împăcate ca prin minune, într-un paşnic guvern de colaborare, conciliat prin surîsul blînd al d-lui G. Mironescu ?

în România, chiar guvernele de partid trăiesc — cum o arată ultimul exemplu —, în profunde disensiuni. Dar un ghiveci de fascişti şi de democraţi, de liberali şi de amatori de dictatură ?

Căci, doar cînd e vorba să înjosim democraţia, dăm mereu exemplul „anarhic" din Franţa şi admirăm mereu unitatea şi disciplina fascistă.

Fără îndoială însă, cînd e vorba de făcut o şicană Partidului Naţional-Ţărănesc, se recurge, cu conştiinţa împăcată, chiar la regimurile pe care „dreapta" le condamnă.

Toate aceste argumente privesc, bineînţeles, o logică democratică într-un plan constituţional. Evident, dacă e vorba de purul arbitrar, de ce mai e nevoie de ipocrite formule cum e aceea a guvernului de alegeri ? Se poate recurge direct la orice guvern, fără nici o justificare, aşa cum s-a făcut în 1926 cu generalul Averescu. E mai simplu, oarecum, mai loial.

(7 mai 1936)

CONCLUZII LA O GREVA NEREUŞITA

Am crezut întotdeauna că o mişcare de extrema dreaptă, fără program social, speculînd numai pe instinctele naţionalismului negativ şi pe perspectiva dictaturii, nu e posibilă în România de jos în sus, ci numai de sus în jos. Rareori mulţimile au fost momite, pentru ca de bună voie să-şi alieneze puţinele lor drepturi. Se poate cita numai hitlerismul german şi încă şi acolo teroarea a jucat un rol primordial.

N-am crezut niciodată într-un val popular canalizat de partide şovine şi dictatoriale. Mi-a fost frică întotdeauna de intenţii perfide pornite de sus în jos, de încurajări oficiale, care să creeze, la început artificial, pe urmă natural, jocul contagiunilor şi sugestiilor populare, o mişcare, care, spontan, n-ar fi apărut. încă de pe timpul scandalului Ghenadie * şi a altor afaceri politicia-

La 20 mai 1896, mitropolitul primat al României, Ghenadie Petrescu, fusese caterisit de Sinod în urma refuzului de a accepta bugetul „Aşezămintelor Brîncoveneşti". Guvernul liberal devine ţinta atacurilor presei şi ale opiniei publice, încît primul-ministru

nişte, guvernele au utilizat studenţimea pentru micile lor combinaţii. Ca şi în alte episoade ale istoriei politice contemporane. Caragiale cu al său Coriolan Drăgănescu pare să rămînă etern.

Ca să se menţină încă la putere prin lamentabilul joc al diversiunilor (singura resursă care i-a mai rămas), guvernul a tolerat şi ajutat congresul din Tg. Mureş.

Dacă ar fi voit, după primele tulburări, ar fi putut opri congresul. N-a făcut-o. S-a arătat slab, ezitant, în cazul cînd complicitatea nu era mai dinainte tratată în mod expres. E cel puţin bizar că, din numele persoanelor condamnate, ultimele manifeste ale Gărzii de fier au şters cîteva. Printre ele şi acela al d-lui Victor Iamandi. Aşadar, guvernul s-a aranjat, scoţîndu-se din cauză, cumpărînd bune voinţi, derivînd totul pe spatele altora.

Dar prietenii mai tineri ai guvernului n-au fost loiali. Ei nu s-au oprit aici şi au încercat o grevă. Studenţii democraţi au reacţionat. Bineînţeles, tot ei au fost molestaţi şi persecutaţi de poliţie. Am văzut cu ochii mei agenţi de poliţie care smulgeau din mina studenţilor de ordine afişele prin care-şi invitau colegii să ia parte la cursuri. Şi cu toate acestea greva a eşuat. Cursurile s-au ţinut. Studenţimea serioasă a ieşit din pasivitate. Şi acesta e marjele eveniment. La 1923 şi 1924 grevele erau posibile, fiindcă două-trei sute de îndrăzneţi terorizau cîteva mii de studenţi. Comozi şi iubitori de vacanţă perpetuă, mulţimea celorlalţi considera greva ca o binefăcătoare şi agreabilă recreaţie. In orice caz, nimeni nu credea de cuviinţă să rişte o bătaie cînd putea să stea acasă. Azi studenţii au ieşit din indiferenţă. Au refuzat solidarizarea cu o acţiune care nu-i priveşte. O studenţime care se refuză misiunii de a scoate castanele altora din foc, o studenţime care începe să-şi priceapă rosturile ei specifice. E un cîştig apreciabil. Şi dacă profesori *uşuratici* ori *interesaţi* n-ar fi fost alături de guverne în opera de zăpăcire a tineretului, fenomenul s-ar fi produs mai de mult. Dacă orice nenorocire e bună la ceva, dacă complicitatea guvernului a dus la dezmeticirea studenţilor, sîntem datori să-i fim recunoscători.

(13 mai 1933)

D. Sturdza e nevoit să demisioneze la 18/30 noiembrie 1896. La 8 decembrie, Sinodul realege pe Glienadie Petrescu ca mitropolit, dar acesta îşi prezintă demisia în aceeaşi zi. (n. ed.)

GENERAŢII ŞI POLITICĂ

Acum şapte ani, într-un discurs de debut parlamentar, am pus pentru medii profesional-politice problema generaţiei. Fireşte, tema aceasta fusese tratată mai înainte in cercuri literare ori studenţeşti.

Partidul Naţional-Ţărănesc a fost primul partid de guvernămînt care a dat o importanţă deosebită promovării tineretului în posturile de conducere şi răspundere.

A urmat după aceea o năpustire impetuoasă pe ideea tinereţii şi a generaţiei. Toată lumea o invocă şi toată lumea o justifică. Vrea d. Niculescu-Dorobanţu, în numele experienţei şi al înţelepciunii bătrîneşti, să excludă din partid pe d. Petre Ghiaţă ?

Acesta îi răspunde sociologic cu o conferinţă în care justifică lupta generaţiilor şi drepturile spontaneităţii juvenile şi ale ardoarei vîrstelor frttgede. La fel face d. Bejan cu d. Nicolaescu. După aceeaşi inspiraţie, un grup de tineri, unii cu merite reale, alţii mai mult ori mai puţin semidocţi şi îndoielnic tineri, dar în orice caz vag mondeni, ceea ce e menit să le dea oarecare distincţie formală, şi teribil de ahtiaţi, fundează un grup al „părerilor libere" pe ideea de generaţie.

Dacă pînă şi într-un partid aşa de sclerozat cum era pînă ieri Partidul Liberal s-a ajuns la axioma că tinereţe înseamnă valoare, ce să mai invoace studenţimea gardistă ori gogo-cuzistă ?

Adevărul e că istoria contemporană prezintă o trăsătură originală. K. Marx repeta mereu că istoria omenirii e istoria luptelor de clasă. S-a adăugat după aceea şi lupta de rasă. Asistăm acum la un al treilea fel de luptă : lupta între generaţii. De la criza economică, care a dezlănţuit şomajul intelectual, tinerii şi bătrînii se pîndesc să se devoreze cu ferocitate.

Societăţile vechi cunoşteau principiul continuităţii generaţiilor. Mitul transmiterii torţelor l-au avut toate popoarele. Flacăra sacră trecea din mîini tremurînde de bătrîn în braţe viguroase de tînăr, numai atunci cînd iniţierea şi stagiul erau satisfăcute. Cu cît un popor e •mai civilizat, cu atît (citām exemplul celor două popoare mai vechi civilizate ale omenirii, China şi Franţa, unde bătrînii sînt păstraţi pînă la ultima limită) el utilizează

Orice randament al vîrstei. Barbarii, din contră, fac o teribilă risipă de energie vitală. Triburile australiene îşi urcă părinţii în copaci şi apoi îi scutură puternic ca să le frîngă oasele. Sîntem noi aceşti barbari care risipesc şi dispreţuiesc experienţa şi înţelepciunea bătrînească ? Voim să zvîrlim la rebut orice om trecut de patruzeci de ani ? Pensionăm jumătate din naţiune, în vegetare şi inutilizare precoce ?

Nu pledez pentru nici o gerontocraţie. Dar nici supralicitaţia către guvernarea prin adolescenţi n-are nici un rost. Invocarea perpetuă a ideii de generaţie aduce legitimări pentru noi lupte, pentru afirmări de egoisme şi de fărâmiţări ale naţiei. Iar demagogia care ne, face să împingem mereu mai în urmă vîrsta aptă pentru viaţa politică ne va aduce în curînd la guverne de liceeni.

Căci tinereţea ca şi viaţa nu e o valoare în sine, nici un scop final. Tinereţe pentru tinereţe, ca şi viaţă pentru viaţă e un principiu epicureic odios. Şi viaţa şi tinereţea sînt instrumente puse în serviciul unor cauze care trebuie să ne depăşească. Ele preţuiesc atît cît preţuiesc cauzele pe care le servesc.

Ne-am săturat deci de imnurile idolatrice ridicate de tineri nerăbdători.

Şi mediocrii tinereţii să îşi facă fiecare stagiul şi să-şi maturizeze experienţa.

(24 mai 1936)

DECLARAŢIILE D-LUI IUNIAN

D. Gr. Iunian e un om, cum se zice în limbajul filosofic, pentru care lumea exterioară nu există. Poate să se cutremure universul din temeliile sale, să se năruie ori să se fundeze noi împărăţii, să triumfe ori să se prăbuşească dominaţii de clasă, d-sa toarce caierul aceleiaşi şi iar aceleiaşi obsesii, singura care constituie rostul vieţii sale politice : ura împotriva Partidului Naţional-Ţărănesc, din care a plecat în urma unui capriciu. O ură care umple o viaţă, o ură stranie, bizară, izolată, într-un popor care uită uşor, care se împacă iute, care nu ştie ce e răzbunarea. Ceva din moravurile teribile ale „vendettei". Ne închipuim că testamentul d-lui Iunian către urmaşii săi va fi continuarea şi îndeplinirea răzbunării supreme contra foştilor săi tovarăşi.

Vom asista astfel, în blinda şi iertătoarea Românie, la moravuri corsicane.

Considerăm acest fenomen psihic şi interesul său de curiozitate fără a ne tulbura prea tare. Colecţia acestei gazete stă martoră faptului că d. Gr. Iunian n-a fost aici nici urmărit, nici *combătut.* Ne-am impus această atitudine din două motive. Primul ne-a fost inspirat de pudoarea de a nu ataca foşti tovarăşi de luptă. Convieţuirea şi lupta comună lasă, chiar în sufletele uscate şi răvăşite de politică, oricum, resturi de frăgezime, *amintiri* care moaie şi înduioşează, episoade si bune şi rele care nu se pot uita. Nu numai un „gentlemen",' dar şi un simplu om cumsecade nu poate uita aşa uşor unele lucruri şi-şi impune tăcerea chiar cînd e indignat. *

Al doilea motiv ne-a fost dictat de faptul că nu voim să avem duşmănie la stînga noastră. Şi d. Gr. Iunian se declară democrat. Ceea ce, bineînţeles, nu-l obligă să nu dea în noi mult mai mult decît în *guvernul* domnului Inculeţ şi Tătărăscu, *căruia* îi face vizite *cordiale* şi prelungite şi chiar decît în Garda de fier ori gogo-cuzism, cu care susţine o polemică mai mult de formă, pentru a respecta firma de partid de stînga ori pentru a satisface susceptibilitatea prietenilor basarabeni Leanca, Mîţă, Ion Codreanu, aceia, fără îndoială, adînc şi organic democraţi.

Toate aceste varii aspecte ale consecvenţei quasi-patologice a d-lui Iunian nu ne mai surprind. Ceea ce ne surprinde de această dată e logica d-sale. Acea faimoasă logică pe care i-am admirat-o totdeauna.

Trecem cu un uşor surîs peste afirmaţia d-lui Iunian, după care partidul său „e cel mai îndreptăţit să ia frînele puterii ! Mai ales că nimeni nu contestă astăzi (sic !) deplina noastră îndreptăţire, dar ni se aruncă în faţă că nu avem masele cu noi". (Ziarul *Dimineaţa* de marţi, 26 mai). Şi, evident, adunarea uriaşă de la Tg. Jiu e făcută să spulbere şi această ultimă dificultate. Dar mai sînt 70 de alte judeţe, chiar dacă Gorjul ar fi inima ţării.

* V. nota de la p. 400. (n. ed.)

Democrat, d. Iunian ştie că democraţia înseamnă legea majorităţii. Dar, se pare, un partid care a atins abia doi la sută din voturi la ultimele alegeri, care nu se poate prezenta la nici o alegere parţială, la nici o alegere judeţeană, comunală, nu poate invoca nu *numai* majoritatea, dar nici dreptul la viaţa electorală.

Şi atunci, deşi i se cuvine puterea „în numele onestităţii politice", — criteriu absolut original în aducerea la guvern a partidelor —, generos, d. Gr. Iunian cere un guvern de alegeri. Am analizat altădată aici absurditatea unui astfel de guvern, atunci cînd indicaţiile clare ale corpului electoral nu lasă nici o îndoială asupra cui se îndreaptă favoarea populară. Dar ne întrebăm la ce va folosi d-lui Iunian guvernul de alegeri ? Dacă va mai face două, trei alianţe, ca rîndul trecut, în mod salvator, cu ucrainicnii, va putea obţine acel mizer 2 la sută care dă dreptul la viaţă partidelor. Dar, în viitoarea combinaţie guvernamentală, e clar că nu va putea fi băgat în seamă cu această proporţie, -— dacă se consideră criteriile cantitative, care sînt cele democratice. Va invoca d. Iunian calitatea, superba sa calitate, sau „onestitatea" ? Atunci va înceta să se mai numească democrat.

A doua ipoteză : nu va găsi alianţe pentru liste comune. Atunci nu va intra în parlament şi publicul nu va putea gusta deliciile vervei sale decît în planul profesional. Noi care admirăm sincer talentul d-sale şi care voim să-l ascultăm, şi în parlament, ne permitem a-l sfătui să renunţe la formula guvernului de alegeri care îi poate fi fatală.

Către sfîrşitul discursului, d. Gr. Iunian devine impetuos şi ameninţă Coroana.

După ce evocă înfiorător, cum se face de o bucată de vreme în discursurile politice, spectrul războiului, d-sa afirmă că, dacă Partidul Naţional-Ţărănesc va fi chemat la putere, se vor face mişcări de stradă, de indignare. Nu ştim dacă d. Iunian a aflat că în ultimele trei alegeri (Mehedinţi, Ploieşti şi Hunedoara) Partidul Naţional-Ţărănesc a luat majoritatea în alegeri contra tuturor partidelor. Cînd în opoziţie un partid, în ţara noastră, atinge aproape cincizeci la sută din voturi, mi se pare, nu-i aşa ?, că nu e prea odios.

Dar ce contează la d. Iunian meschinele, modestele, umilele realităţi obiective, faţă de imensa, uriaşa, obsedanta sa ură ?

(27 mai 1936)

CONCLUZII LA O CATASTROFA

Regimul acesta de ipocrizie şi minciună, de false comumcate ticluite în zadar spre a nu convinge pe nimeni, are darul de a înflăcăra imaginaţia oamenilor peste orice limită permisă. Căci aceasta e misiunea oricărei minciuni : de a crea şi mai mari minciuni. Fantasticul dezlănţuit prin lipsă de încredere nu mai cunoaşte linişte.

într-un regim, în care toată preocuparea e concentrată în paradă, defilare şi expoziţii, nimeni nu mai poate crede un cuvînt de francheţă.

încă n-am încheiat bilanţul. Totuşi concluziile se impun de pe acum.

Un *gazetar,* teoretician al dreptei, cîntăreţ de slavă pentru regimurile de dreapta, cu toate că nici cele democratice nu i-au fost aşa lipsite de utilitate, zvîrle în monotona anatemă cu care gratifică zilnic regimurile libertare toată vina asupra democraţiei.

Aceasta, bineînţeles, ca să nu fie dezagreabil guvernului, spunînd precis şi localizat asupra cui cade răspunderea. N-am voit şi nu voim să facem dintr-o catastrofă o armă politică. Dar nu ne putem opri de a face cîteva constatări.

Nu democraţia e de vină în această împrejurare. *Democraţia presupune control şi sancţiune.*

în adevărate şi reale democraţii, licitaţiile nu se fac nici pe hatîr, nici în umbră, nici de formă cu rezultate hotărîte mai dinainte, iar greşelile, mereu supuse controlului, sînt evitate.

Totă lumea cunoaşte uriaşele panamale ale regimurilor secrete de^ anticameră : afacerile misterioase care cresc ca ciupercile în locurile de umbră,

Catastrofa de la Cotroceni * nu poate fi imputată decît stării de moravuri care ne *copleşeşte.* Ne complăcem, ca primitivii, ca popoarele de semicultură, numai în forme de ostentaţie.

Ne cheltuim pînă şi paraua de natură, acum cînd bolile ne decimă şi perceptorul vinde opincile rupte ale ţăranilor, numai în efemere şi triste petreceri somptuoase. Opiul defilărilor şi al expoziţiilor e menit să amorţească durerea mizeriilor celor mari. Ca vulgul roman în decadenţă, cerem mereu jocuri. Dar jocuri fără pîine. Aceeaşi alternativă tragică a istoriei româneşti : lustru şi mizerie. Pospăială de formă, praf în ochi pentru înşelat naivităţile şi candorile. Dezastru în adîncuri, grave maladii în substanţă. Şi, culmea nenorocirii, vechea imoralitate liberală, care a flatat întotdeauna viţiile naţiei pentru a le exploata, prezidează şi acum prin linguşire şi minciună destinele noastre. Ne oferă tot mai mult alcool ieftin, pentru a ne adormi vigilenţa.

(16 iunie 1936)

CA IN TIMPUL RENAŞTERII...

Ştiu, cu toată tristeţea lucidităţii, că în ultimii ani, omenirea aceasta făcută pentru iubire, e frămîntată de galbenul venin al urii şi al invidiei.

Că preoţi zeloşi să întreţină focul distrugerii oficiază la un blestemat ritual cu ochii împăienjeniţi de inconştienţă. Fiare sadice, decăzuţi ticăloşi care-şi cîştigă niţel confort sau o mizeră gloriolă de o clipă pe ruinele altora, vînduţi abjecţi, simpli prostănaci, cretini iluminaţi, dar mai ales siniştri samsari de ură omenească, care găsesc oricînd s-o vîndă şi s-o cumpere avantajos, pentru ei, toţi la un loc întreţin, fără cel mai mic cutremur de conştiinţă, sabatul jafului, al incendiului şi al asasinatului.

* La serbările consacrate restauraţiei lui Carol al II-lea, în iunie 1936, o tribună de pe platoul Cotroceni s-a prăbuşit din cauza aglomeraţiei, accidentul soldîndu-se cu numer%şi morţi si răniţi, (n. ed.)

E ceea ce se cheamă în România 1936 politică de dreapta.

După ultimele axiome, a fi bun român înseamnă a fi violent, brutal şi anintelectual.

Printr-o operaţie lentă, ni se schimbă corpul în vederea asasinatului.

Şi fiindcă, de cînd lumea, îndoiala şi libera cugetare au născut civilizaţie, s-a interzis liberul examen al opiniilor şi s-a înlocuit cu un misticism instinctual orb şi absurd, pentru ca tîmpenia să devină integrală. Conceptul de civilizaţie e batjocorit ca o decadenţă. Parcă un zeu răutăcios şi pervers vrea să transforme ţara aceasta într-o „insulă a Doctorului Moreau", ca în fantazia lui Wells. Credinţă unilaterală, violenţa sanguinară — iată suprema virtute şi iată marfa ce se cere peste tot.

Toate acestea sînt preparate cu îngrijire de o pedagogie perfidă care ne transformă sufletul.

Ca un eminent şi nevinovat intelectual ca Alex. Graur să poată fi lovit fără vină în stradă, ca dezmăţul anarhiei să bîntuie nestingherit, trebuie ca o întreagă transformare a sufletului să se fi produs.

Toate acestea sînt reflecţii mai mult ori mai puţin filosofice.

Cine atinge însă în toate acestea un sentiment de comic lamentabil e guvernul. Stat şi guvern înseamnă o monopolizare a puterii de coerciţiune. Dar noi sîntem în plină vendetta. Oricine vrea, ca şi condotierii Renaşterii, poate strînge un grup de oameni şi ataca un altul. Poliţie, Siguranţă, jandarmi privesc amuzat şi lasă taberele să se încaiere. La ce mai e bun acest guvern neputincios ? Mai există organizaţie de stat în România ?

Ne întrebăm ca simpli cetăţeni paşnici :

Să ne înarmăm singuri ca să ne apărăm fiecare pe cont propriu ? Poliţia d-lui Inculeţ ne-a întors în plină Renaştere italiană.

Ar fi o călătorie amuzantă în timp, dacă n-ar cădea cadavre pe care plîng îndoliate, nevinovate familii.

(25 iunie 1936)

C. STERE

S-a liniştit, ieri noapte, cea mai patetic frămîntată din conştiinţele neamului nostru. C. Stere a luptat cu destinul ca un erou antic. Tot ce-a încercat această uriaşă personalitate a avut onoarea adversităţii forţelor cosmice înseşi. S-a măsurat fără prudenţă, român de aici de la gurile Dunării, cu fatalitatea, cu stihiile, cu elementele. A avut cea mai legendară existenţă — ea singură o operă de tălmăcit şi comentat — din istoria intelectualităţii noastre. Cum spunea M. Barres : „il fut elu pour des grandes infortunes".

Acest om care închidea deopotrivă în el un mare romancier, un sociolog unic în înţelegerea fenomenelor specifice româneşti : un fanatic om de acţiune, acest om care a fost primul şi cel mai mare doctrinar ţărănist, din a cărui gîndire politică se adapă azi toate partidele politice româneşti (agrarianism, constituţionalism, cooperatism etc. etc), a trăit mereu neînţeles şi în ciocnire permanentă cu mediul politicianist de la noi. Venise prea devreme ? Era un divorţ total între tragismul firii sale şi opereticul frivol al moravurilor noastre ?

Contribuia cu ceva şi asprimea sau dispreţul de oameni al firii sale, lipsită de cochetăria şi seducţia adunătorilor de partizani, firea sa ursuză care, după expresia lui La Bruyere, avea „Taristocratique plaisir de deplaire" ? A fost din toate cîte ceva. Adevărul e că una din cele mai formidabile personalităţi pe care le-a născut pămîntul românesc nu s-a bucurat de nici unul din onorurile apostolilor oficiali mereu avizi de succese, care surîd cu graţii linguşitoare mulţimilor, flatîndu-le mereu instincte primare.

Această unică mîndrie, într-o ţară în care toată lumea se pleacă şi sărută mîini care lovesc, a adăugat la înaltul său prestigiu moral. C. Stere a fost din rarii români care au avut curajul să rămînă singuri.

Azi, cînd turme de barbari fără conştiinţă îneacă, într-o decădere totală, tot în ceea ce a crezut el : omenie, civilizaţie, toleranţă, moartea lui vine ca o mîntuire. Dar va veni o vreme cînd acest uriaş va fi înţeles, iubit şi pus în pantheonul naţiunii acolo unde e"locul său, uzurpat în aceste vremi tulburi de siniştri impostori.

(28 iunie 1936)

SIMPLIFICĂRI STUPIDE

Dintr-o conversaţie auzită în tren :

—- Aşadar, crezi că s-au făcut nereguli în gestiunea mitropoliei din Chişinău ? Atunci eşti desigur comunist.

—- Nu-1 găseşti pe contele Ciano fotogenic ? Trebuie să fii comunist.

— Nu-ţi place critica literară pe care o scrie în coloanele lui *Candide* Leon Daudet ? Desigur, fiindcă eşti comunist.

Aceste fărîmituri de convorbire le-am auzit formulate de profesioniştii cei mai diverşi : profesori, ingineri, medici.

Nici o îndoială, deci, că tîmpenia se generalizează într-un tempo accelerat. Ea tinde să devină universală, să suprime orice veleitate de bun simţ. N-am auzit oare că Titulescu a vîndut România bolşevicilor pe două miliarde de lei, pe care le are depuse la o bancă din Elveţia ? Sau că a predat aviaţia noastră guvernului spaniol ? Şi cîte şi mai cîte. Dar toate acestea au o scuză. Ele nu sînt păreri personale care angajează pe d. cutare sau cutare, mai mult ori mai puţin conştient. Ele sînt *stări de mulţime.* Societăţile omeneşti au cîteodată cheful să se transforme în turme. O lozincă idioată parcurge atunci ca un singur curent electric prin toate conştiinţele. Oamenii bîlbîie stereotip o formulă neroadă. Nu le vine o clipă în minte să despice sensul, să controleze realitatea, să-i revolte inepţia. Repetă mereu aceleaşi formule ca sărmane gramofoane învîrtite de o mînă străină.

Se găseşte într-o asemenea stare patologică omenirea de astăzi ? Ne e frică că da. Altfel nu s-ar împărţi cu nemiluita universul acesta, pe deasupra celor mai strigătoare diferenţe, în comunişti şi fascişti. Aşadar, o presiune brutală te obligă să te înscrii, fără putinţă de protestare,

într-o tabără sau în alta. Uar existenţa, şi tocmai aceasta face farmecul ei, e infinit de variată. Dacă n-ar fi diversitatea ideilor, peisajul lumii ar fi de o aşa ternă monotonie, încît n-am avea de ales decît între neurastenie sau idiotizare progresivă.

Invitaţia imperativă la simplificare e un semn al neobarbariei timpurilor noastre. Dacă nu eşti ceea ce voiesc eu, atunci eşti, desigur, adversarul meu.

Dar chiar de am rămînea singuri, izolaţi într-o lume care doreşte să devină din ce în ce mai stupidă, vom refuza de a ne încazarma cu sila în una din cele două alternative : fascist sau comunist, ca şi cum ar fi singurele posibile. Şi pe deasupra oricărei contagiuni care vine de aiurea, ştim că aici la noi, pe lîngă snobii lui Hitler şi ai lui Mussolini şi pe lîngă aderenţii Moscovei, mai există ca o tragică şi îndărătnică realitate şi ţărani români.

Şi vom rămîne cu ei şi cu metoda lor de a guverna care se cheamă democraţie, oricît ni s-ar împuia urechile că lumea se grupează pe două fronturi, în absurde cruciade religioase ori ideologice. Cînd cineva crede cu tărie, poate aştepta ca furtuna prostiei să se potolească.

(25 octombrie 1936)

POLITICA EXTERNA ŞI MIZERIE INTERNA

Ţările care şi-au improvizat civilizaţia proprie, neascultînd necazurile lor specifice, ci importînd masiv forme de cultură şi instituţii din alte ţări, au mereu atenţia îndreptată în afară. Ele se deprind a trăi ca sucursale ale moravurilor din altă parte. Un detaliu cît de neînsemnat întîmpbt peste graniţă le pare mai important decît cel mai important eveniment petrecut înăuntrul hotarelor. E arhicunoscută aptitudinea noastră către mimetism. Au denunţat-o cu o perfectă logică, pe vremuri, junimiştii. Pe atunci, era maimuţăreala liberală. Acum, odată moda schimbată, a venit vremea imitaţiei servile a tuturor formelor de fascism din Europa. Ar fi şi astăzi indispensabilă niţică critică, niţel bun simţ junimist contra sugestiilor fasciste. Va veni poate într-o zi şi această salubră reacţiune.

Ceea ce ne revoltă însă astăzi e atenţia exagerată pe care orice român se crede dator să o acorde evenimentelor internaţionale, — chiar acelora care n-au nici o legătură cu noi, — şi indiferenţa cu care se privesc toate neajunsurile interne. Nu există azi cafenea în orice tîrg de provincie în care să nu fie tabere gata de încăierat pentru fenomenele spaniole. Fireşte, unii sînt gata să moară pentru rebeli, alţii îşi oferă generos viaţa pentru guvernamentali. Unii tremură pentru căderea Madridului, alţii speră cu înfrigurare în rezistenţa Barcelonii.

Unii îl idolatrizează pe Franco, alţii pe Largo Caballero. Altădată, asemenea încăierări pasionate erau rezervate cafenelelor din port, la Galaţi ori Brăila, unde aliaţii lui Venizelos si cei ai lui Gunaris se înjunghiau cu cuţitele. Astăzi, acest inocent război civil, desfăşurat în jurul biliardelor verzi, s-a universalizat. Românii au ajuns să se urască pentru ceea ce se petrece în Spania. Şi totuşi Spania, chiar aceea a lui Cervantes, de care n-au auzit nici unu la sută din pătimaşii beligeranţi de azi, e departe, departe de tot şi treburile de acolo sînt departe de a devia pe alte linii zodiacul României.

Şi pe cînd ţara noastră e toată o cafenea pasionată pentru evenimente spaniole, aici la noi, întîmplări mai puţin patetice, mai puţin pitoreşti ne rod lent, pe zi ce trece, cu teribila lor mizerie. De ar învinge generalul Mola ori preşedintele Cabanelas, de-ar fi ori nu salvat Madridul, aici tot vor bîntui, nestingherite de atenţiile care acum sînt încordate pentru ceea ce se petrece la trei mii de kilometri, sifilisul, tuberculoza, prevaricaţiunea, teroarea, exploatarea cîtorva, bunul plac, inchiziţia fiscală şi altele. Români, lăsaţi grandiosul peisaj spaniol, pentru umilele şi urgentele noastre nevoi.

E atît de făcut aici, pentru ca să nu ne mai insultăm pe teme de literatură politică !

(31 octombrie 1936)

„DREAPTA" ŞI REVIZIONISMUL

E amuzant de parcurs presa de dreapta după declarațiile d-lui Mussolini *. Cu excepția ***Universului,*** care a luat în această privință o atitudine de sinceră dezavuare, toate celelalte gazete adoratoare ale pumnului tare al dictatorului italian se chinuiesc în nesfârşite perifraze şi eufemisme pentru a ocoli situația penibilă în care se găsesc. Bineînțeles, nimeni nu are de reproşat ceva d-lui Mussolini. Inspirate de o ireproşabilă obiectivitate, ziarele extrem-naționaliste discută în fond lipsa de temei a pretențiilor ungare. Dar nu de aceasta e vorba acum.

De astă dată, ungurii n-au revendicat nimic. Darul le-a fost oferit din altă parte. Nu e cazul deci să polemizăm cu ei. Problema cazului de față e atitudinea Italiei față de noi. O țară pe care am adulat-o, pe care am admirat-o copiindu-i principiile şi programul, pe care am dorit-o cu orice preț, contra evidenței, ca prietenă a noastră, se arată deodată ostilă formei noastre de stat şi întregirii noastre etnice. Ce avem noi de spus ?

Pentru un popor cu serios instinct de conservare, cu demnitate națională, întrebarea nici n-ar avea sens. Am putea formula aici o lege.

Popoarele mari sînt acelea la care politica externă primează politica internă.

Priviți la noi. E exact pe dos. Totul se face prin perspectiva venirii la putere, prin optica combinațiilor şi intrigilor politicii interne. în Franța, în Anglia, de pildă, de la extrema stînga la cea dreaptă, cu mici nuanțe, politica externă e aceeaşi. La noi, dacă adversarul a ocupat o anumită poziție în politica externă, partidul opus o ia pe cea exact contrară.

Alteori se adoptă, indiferent de interesele neamului, o prietenie care poate fi dezastruoasă pentru existența națiunii, dar aduce o justificare pentru necesitățile politicii interne. S-ar fi entuziasmat oare atîta de Hitler d. O. Goga dacă nu credea că sub acest semn poate cuceri puterea ?

* E vorba de discursul rostit de Mussolini în Piața Domului de la Milano, la 1 noiembrie 1036, discurs care încuraja tendințele revizioniste ale Ungariei horthyste. (n. ed.).

Ar mai simți nevoia, azi, *Țara noastră* *, cînd am fost provocați aşa de brutal de d. Mussolini, să-i acorde totuşi justificări şi „circumstanțe atenuante", căci iată cum îşi începe articolul care comentează faimosul strigăt : „Dreptate pentru Ungaria" sus numitul ziar : „Mai întîi o precizare : această ultimă manifestare politică a Ducelui are loc după cîteva evenimente privitoare la Europa centrală, câre au fost de natură, prin conjunctura internațională creată, să stîrnească unele susceptibilități".

Aşadar, chiar şi acum scuze şi justificări. Nici un adevărat român nu va înțelege această pasiune, acest amor necondiționat pentru o țară care-ți dă cu piciorul.

Pentru sociologi, fenomenul e însă perfect comprehensibil : *totdeauna, în toată istoria, „dreapta" a trădat.*

Şi e firesc să fie aşa. Dreapta are privilegii de conservat. Ea trebuie să le păstreze cu orice chip şi cu oricine. Emigranții nobili au venit în Franța cu armatele prusace, iar arabii lui Franco „naționalizează" Spania.

De dragul unui an de guvernare extrem-„naționalistă", nu s-ar renunța oare — bineînțeles cu durere în suflet, — la o jumătate de Ardeal ?

(6 noiembrie 1936)

PENTRU PROF. N. GH. LUPU

Mîine dimineață, în zori cenuşii de toamnă, un tren cernit va aduce în Gara de Nord trupul unei fetițe. Sufletul ei, o boare lilială, sălăşluieşte acum în grădina veşniciei, printre heruvimi şi serafimi. Trecerea ei prin lumea aceasta a fost ca o adiere suavă pentru părinți şi prietene care o adorau. Mintea îi era strălucită si inima blîndă şi darnică. Nici o lipsă, nici un păcat nu-i scădeau precocea ei perfecțiune. Tată, profesorul dr: N. Gh. Lupu, era, prin bunătatea şi dezinteresarea sa, din neamul sfinților.

Se trudea de dimineață pînă seară, într-un veac de lăcomie şi ferocitate, pentru toată lumea suferindă, de cele mai multe ori fără nici o răsplată materială. A salvat

* Publicație apărută la Cluj între 1922 şi 1938, sub direcția lui O. Goga şi exprimînd pozițiile politice ale acestuia, (n. ed.).

din ghiarele morţii mii de bolnavi care i-au cerut ajutorul. Şi „justiţia imanentă", în care sîntem siliţi să credem toţi, ca să nu ne prăbuşim în cinism, în nesimţire şi ticăloşie, a găsit de cuviinţă să lovească tocmai pe acest om. Acum două săptămîni, scumpa lui Lulu înveselea cu voioşia sa clasele Şcolii Centrale. Şi acum nu mai este.

Durerea noastră e sfîşietoare fiindcă ne îndărătnicim să credem că, oricum, acest univers e condus de legi care ascultă de o ordine naturală, de logică şi de dreptate, cînd poate toată firea nu e decît un dement sabat de forţe oarbe care se ciocnesc, se sfarmă absurd, în deplin întuneric. Iar mintea noastră, ca să nu înnebunească, priveşte grozăvia acestui iad şi se chinuieşte de la începutul începuturilor să desluşească vreun sens de raţiune. Proporţiile de tragedie antică a nenorocirii d-rului Lupu suprimă rîsul şi speranţa chiar în sufletele cele mai optimiste. Totul e la discreţia vîrtejului şi putem muri oricînd, pentru nimic.

Dacă în faţa năruirii totale, îi mai trebuie prof. dr. Lupu o pîrghie de care să se agate, să se gîndească o clipă că bolnavii pe care i-a salvat îngînă în acest moment o rugăciune ca Dumnezeu să-i dea tăria tuturor încercărilor, să-i dea sufletul cel de pe urmă al lui Iov. Iar în vidul [pe] care-1 seamănă în jurul nostru nenorocirea, să ştie că prietenii suferă la fel cu el odioasa nedreptate a firii.

(13 noiembrie 1936)

APELUL LA UNIRE

După obiceiul constituţional consacrat, guvernul ticluieşte un mesaj pe care Majestatea Sa Regele îl semnează. Aşadar, deşi conţinutul acestui act e opera guvernului, faptul că poartă o înaltă semnătură ne opreşte de a-l discuta azi în diversele aspecte care se opun credinţelor noastre. Evident, fruntaşii partidului nostru îşi rezervă dreptul să discute amplu diferitele lui aspecte cu ocazia discuţiei la adresă. Atunci, se vor evidenţia, detailat, toate reliefurile care se vor descoperi în programul general de activitate al guvernului.

Dar în afară de aspectele generale, mesajul conţine şi un cald apel la unire. Dacă acest apel s-a strecurat din inspiraţia guvernului să ne fie permis a-i contesta şi sinceritatea, şi legitimitatea. O asemenea chemare e mai mult decît suspectă. Fiindcă e cel puţin bizar ca un guvern, care de mai bine de un an, prin încurajări evidente ale forţelor extremiste de dreapta, nu face decît să pregătească războiul civil, să vină acum să ceară o sacră unire. O nouă ipocrizie în plus. Un astfel de apel nu e nici măcar legitim, fiindcă nimeni nu va înţelege să se alinieze unui guvern uzat şi abuziv.

Dacă însă invitaţia la unire e o iniţiativă a Majestăţii Sale, fundată pe înalte necesităţi de politică superioară externă şi internă, dacă Majestatea Sa crede că în momente de excepţională tensiune internaţională' toţi bunii români trebuie să manifeste în acelaşi suflu solidaritatea naţională, evident că nu tocmai Partidul Naţional-Ţărănesc nu va înţelege un imperativ de înalt patriotism. Ca întotdeauna el va fi la datorie ca să apere comandamentele superioare ale istoriei. Dacă e vorba de politica externă, înainte chiar de acest apel, înţelegînd, printr-un firesc contact cu masele, instinctul naţional, partidul nostru a fot singurul neşovăielnic în afirmarea unicei politici externe posibile.

Pe vremea cînd toţi „naţionaliştii" pactizau cu „marii dictatori" pentru ca aceştia să facă declaraţiunile cunoscute mai pe urmă, noi afirmam încă o dată, prin grandioase întruniri antirevizioniste, fidelitatea noastră către nestrămutatele noastre alianţe.

Apelul la unire priveşte aşadar pe toţi acei înstrăinaţi sufleteşte, care cred că, pescuind în apa tulbure a urilor de rasă, a regimurilor de înăbuşire a libertăţilor, copiind modele de la popoare oare nu ne vor nici un bine, s-au pus în afară de linia intereselor naţionale.

Tot aceste grupări au de meditat invitaţia la solidaritate şi în ce priveşte politica internă. Propagatori inconştienţi ai urei de rasă, adepţi constanţi ai metodelor teroriste, ei au adoptat asasinatul şi ameninţarea, intimidarea şi în orice caz violenţa, ca metode normale ale luptelor politice. Iar" alte grupări, ceva mai cuminţi, mai sfătoase şi mai bătrîneşti îi asmuţeau din umbră, frecîndu-şi mîinile ou satisfacţie.

Acestora toţi le e adresat mesajul regal.

Partidul Naţional-Ţărănesc, înainte chiar ca acest apel să se fi produs, din instinctul său propriu, se situase într-o politică de demnitate şi unitate naţională, şi în politica externă, şi în cea internă.

(18 noiembrie 1936)

REGLEMENTAREA REGIMULUI PRESEI

La noi, instituţiile se nasc febril, într-un entuziasm subit faţă de un model străin, şi mor prematur, fără să-şi fi dat măsura. Un abuz precoce le asasinează tinere. E adevărat că presa românească are un trecut venerabil şi merite care se pot înscrie în patrimoniul naţional. N-aş voi azi, cînd o grea lovitură o ameninţă, să-i semnalez neajunsurile şi lacunele. Aş aminti numai că la noi, spre deosebire de alte ţări mai cuminţi, mai obiective în viaţa lor socială, presa de polemică, tip pamflet, e monstruos dezvoltată în dauna presei de informaţie şi de doctrină. Comparaţi ziarele noastre cu cele cehoslovace, elveţiene şi englezeşti ! Urmează de aici o exacerbare a nivelului invectivei, o emulaţie în pitorescul portretisticii, care formează caracterul principal al presei noastre de la război încoace. Pornită pe acest drum, presa românească a atins adeseori nivelul unor calomnii nedrepte, odioase. Mulţi oameni politici, ireproşabili pentru o cercetare mai cinstită a pretinselor lor greşeli, plătesc şi azi -cu onoarea lor faţă de artificiale şi inconştiente curente de mulţime în căutare veşnică de ţapi ispăşitori, pentru lipsa de conştiinţă etică a unor gazetari uşuratici, meschini ori venali.

Cu toată solidaritatea mea profesională şi tocmai în folosul prestigiului presei, din instinct de conservare al instituţiei însăşi, trebuie să spun deschis că o nouă lege a presei, care să limiteze anumite abuzuri şi să reglementeze calitatea de ziarist, devenise indispensabilă. Nimeni şi în nici o societate omenească nu poate avea numai drepturi fără răspunderi.

Şi trebuie să adaug în toată sinceritatea că stabilirea prin lege a responsabilităţilor ziaristicii nu e, cum s-a creat atmosfera la noi, o măsură antidemocratică. Din contră, apărarea cinstei şi a onoarei cetăţenilor e o datorie sacră a regimurilor democratice.

Nimeni nu-mi va spune că Statele Unite ori Anglia nu sînt ţări democratice. Dar acolo regimul care limitează drepturile presei, e foarte sever.

Cazul recent al ministrului Salengro * azvîrle o deprimantă lumină asupra calomniilor prin presă. E o axiomă : calomnia e infinită şi apărarea e limitată mi se pare. Şi e totdeauna democratic să aperi pe cel slab. Altfel, după criza parlamentarismului, şi acest mijloc de control va deveni suspect sau chiar odios. Aşadar, un regim al presei era necesar. Guvernul ne aduce un anteproiect. Dar acest anteproiect nu înseamnă o ordonare a presei sau o prevenire a abuzurilor ei, ci pur şi simplu, dacă el se aplică, o *suprimare a ei.* O serie întreagă de măsuri absurde, de sancţiuni precise pentru culpe foarte echivoce, vor face — dacă se aplică^, — exercitarea profesiei de gazetar imposibilă. Cînd cîmpul infracţiunii e larg şi vag, el devine un mijloc de răzbunare, de' delaţiune ori de persecuţie. Şi atunci ne întrebăm : s-a urmărit o ameliorare a presei ori desfiinţarea deghizată a ei ?

Nu mă voi ocupa azi de partea privitoare la regularea profesiei de ziarist. Voi spicui la întîmplare din conţinutul proiectului. Mai întîi, presa devine în noua concepţie, ca în regimurile fasciste, un monitor oficial al guvernului, tinzând încetul cu încetul la crearea unui monopol al presei laudative.

Iată de pildă art.. 59 :

„orice publicaţie periodică este obligată a insera gratuit, cu caractere obişnuite, pe prima pagină a numărului următor, comunicatele cerute de autorităţile publice referitoare la politica externă sau internă care nu întrec 300 cuvinte..." Iată acum altă pildă. în activitatea mea de director de ziar, de mai bine de trei ani, n-am scris în articolele mele măcar o frază nedelicată la adresa cuiva.

* Roger Salengro (1890—1936), ministru de Interne în cabinetul socialist Leon Blum, după victoria Frontului popular din 1936. în urma unei virulente şi calomnioase campanii de presă, se sinucide la 17 noiembrie 1936. (n. ed.).

M-am menținut în discuția și caracterizarea ideilor, evenimentelor, atitudinilor. Și sînt totuși inculpat în peste 12 procese de calomnie, care privesc direct corespondenții mei din Soroca, Brașov ori Turnu-Severin. Ce mi se va întîmpla dacă se aplică art. 66 al noului proiect ? „Directorul publicațiunilor periodice vinovat de a fi lăsat cu știință sau din gravă neglijență să înfăptuiască o infracțiune prin mijlocirea unei publicații, se pedepsește cu pedeapsa prevăzută de art. 243 cod penal Regele Carol II".

Așadar, și din „gravă neglijență" TDar ce înseamnă aceasta ? Dacă plec pentru 2 zile la Iași să-mi fac cursul și un reporter în lipsa mea inserează o informație ce poate fi considerată calomnioasă, mă așteaptă numaidecît art. 243 cod penal ! E serios ?

Mai savuros e art. 68, care obligă pe oricine ia un pseudonim •— chiar dacă scrie foiletoane literare sau științifice ! — să-și spună numele într-un registru secret la tribunal. Așadar, nici o modestie, nici o pudoare nu mai e posibilă. Am ajuns din nou la epoca Regulamentului organic. Atît pe azi. Vom continua și cu alte aspecte.

(21 noiembrie 1936)

IARĂȘI REGIMUL PRESEI

— Pentru ADEVĂRUL —

în rubrica „Glose" din ziarul *Adevărul,* scrisă altădată cu alt tact, d. M. Sevastos, sub pretextul apărării unor înalte principii, mă prezintă publicului democratic din România ca pe un renegat care și-a uitat crezul tinereții și care a trecut, cu arme și bagaje, de cealaltă parte a baricadei. In fața unei asemenea apostazii, durerea d-lui Sevastos trebuie să fie atroce. Și eu și d-sa am crescut la Iași în atmosfera *Vieții românești* și doar nu e ușor să vezi un fost prieten de idei pîngărindu-și trecutul cu atîta ușurință. Regret că i-am dat atîta amărăciune d-lui Sevastos.

Una din consolațiile cele mai pozitive la tristețea moravurilor politice e arta psihologiei. Eu îl înțeleg deci pe d. M. Sevastos. D-sa e într-o situație delicată. Despărțit de Partidul Național-Țărănesc pentru că nu i s-a dat nu știu ce satisfacție, d-sa a plecat umplînd cu noroi întreg partidul într-o broșură ce voia să treacă drept „roman". Și firește, cum termină orice bun român, d-sa s-a apropiat de Partidul Liberal, mai ales, mi se spune, de ramura sa ploieșteană, a cărei monografie, mi se pare, o scrie.

Cum scrie însă și la *Adevărul* și *Dimineața,* e obligat să apere principiile democratice în chipul cel mai ortodox. Iată însă că Partidul Liberal vine cu o lege care sugrumă regimul presei. Ce trebuia să facă d. M. Sevastos față de noii săi amici ? Să-i înjure ori să-i denunțe publicului ? Nu putea. Putea să facă un singur lucru : să arate că și Partidul Național-Țărănesc, care se laudă atîta cu democrația, a scrîntit-o și el. Cu cîtă satisfacție a făcut autorul „Gloselor" această descoperire ! Mai întîi îi apăra indirect pe liberali. Deoarece și național-țărăniștii sînt contra presei, înseamnă că lucrul era inevitabil și că deci Partidul Liberal nu e așa de reacționar cum se crede.

în al doilea rînd, se plătea unor foști amici o poliță. *întrebăm noua direcție a Adevăridui: ce interes are ca să desemneze drept huligani, drept gîtuitori ai libertăților și pe puținii apărători care au mai rămas ?*

Și acum să revenim la articolul meu.

D. M. S. citează cu o vădită rea credință numai prima parte a articolului unde se fac, anumite considerații, ca să •zic așa, de ordin sociologic. Dar de partea unde mă ocup anume de proiect și unde declar pur și simplu că el echivalează cu „o suprimare odioasă a regimului de presă din România" nu se pomenește absolut nimic.

Că era necesară o legiferare a calității de ziarist mi se pare evident, o cere unanim toată lumea. Dar, declar în articolul meu, că anteproiectul *actual* nu dă nici o satisfacție acestor necesități. Și pe urmă încep analiza proiectului, nu pe motive tehnic juridice, ci tocmai pe considerații relativ la regimul de libertate. Dar despre acestea intenționat d. M. S. nu suflă nimic. Cînd proiectul va deveni definitiv voi avea ocazia să lămuresc cu toată claritatea acest lucru. Pînă atunci, întrebările pe care mi

ie pîine mie şi partidului d. M. S. nu ne privesc. Dacă d-sa cita ori discuta partea finală a articolului, n-ar fi avut ocazia să mă întrebe, de pildă, dacă „a încătuşa presa nu înseamnă oare a da la o parte ultima baricadă dinaintea abuzului administrativ ?" sau „meritau oare guvernanţii abuzivi (amicii de azi ai d-lui Sevastos !) apărarea acestui partid de stînga şi nu presa care se ridică împotriva incorectitudinii din domeniul public, a samavolniciilor, a bunului plac ?" etc. etc.

Toate aceste întrebări legitime să le pună d-sa Partidului Liberal şi guvernului. A trunchia un articol, a-i cita numai consideraţiile generale de ordin teoretic, pentru a găsi motive de diversiune în apărarea unui guvern pe care vrei să-1 aperi cu toate că e singur vinovat, aruncînd ponosul pe alţii, e un procedeu cu care noi ieşenii, crescuţi altădată într-o anumită ideologie, nu eram deprinşi. Un mizantrop englez a spus odată : „a îmbătrîni înseamnă a asista la decăderile foştilor prieteni".

Să fie oare adevărat ?

(28 nriembrie 1936)

PILDE DE PATRIOTISM

A trecut aproape o lună de la faimoasele declaraţii ale d-lui Mussolini. Apelul generos pentru „dreptate Ungariei" a putut produce toate reacţiunile posibile. în inimi demne, fireşte, indignare. în suflete servile şi interesate, tăcere şi încercări de diversiune pentru a se vorbi de altceva. Azi bilanţul poate fi încheiat. Aproape toate grupările care nu fac o paradă excesivă de patriotism au avut atitudini decente şi normale. în adversari loiali, trebuie să mărturisim chiar că d. A. C. Cuza a făcut la momentul oportun declaraţii de un patriotism categoric, încolo, „dreapta naţionalistă" de diferite nuanţe nu numai că nu a simţit nevoia unei reacţiuni, dar, dintr-un creştinesc gest (măcar creştin, dacă nu naţional !), a întors şi celălalt obraz pentru o nouă eventuală pălmuire. Şi, în loc să polemizeze cu acei care ne contestă drepturile naţionale, a zvîrlit invective oamenilor politici români care au îndrăznit să enerveze pe d. Mussolini silindu-1 să facă asemenea declaraţii, evident fără voia lui, ci numai aşa într-un moment de impulsie şi de supărare, în interviewul pe care-l acordă azi *Dimineţii,* d. mareşal Averescu crede şi d-sa că ieşirea ducelui nu e decît o... cochetărie.

Trebuie să observăm mai întîi că faptele sînt exact contrare acestei interpretări. Să zicem că personalitatea politică românească, care a putut supăra mai tare pe d. Mussolini, a fost d. Titulescu, cînd s-a grăbit să voteze sancţiunile. Dar d-sa a fost înlăturat tocmai pe motivul că ne îndepărta anumite prietenii. Dictatorul italian ar fi avut, deci, motive să fie mulţumit. Dar să admitem că totuşi d. Mussolini e nemulţumit.

Nu sînt dintre admiratorii fără rezerve ai d-lui Mussolini. N-aş avea însă niciodată îndrăzneala de a avea despre el o aşa de detestabilă părere cum au naţionaliştii noştri care îl admiră atît.

Căci n-aş putea niciodată să cred că un aşa de eminent conducător s-ar lăsa determinat în atitudinile sale de impulsii sau ranchiune sentimentale de moment şi nu de reflectate şi chibzuite interese ale naţiunii sale. Nu-1 pot crede pe d. Mussolini 'numai capricios şi supărăcios şi deloc patriot.

Cerem deci naţionaliştilor noştri să nu-şi insulte idolul.

(10 decembrie 1936)

CENTRALISMUL - O VIRTUTE NAŢIONALA DESCENTRALIZAREA - O TRĂDARE

în politică, legea monotoniei prin repetiţie nu joacă nici un rol. Căci altfel cum ne-am explica faptul că aceleaşi coarde obosite, zgîndărite mereu de ani de zile mai pot crea tumulturi ca acelea stîrnite alaltăieri în Cameră. Cu o sărăcie de imaginaţie impresionantă, se denunţă mereu vindictei naţionale „regionalismul" ardelean. Şi doar criminalii indicaţi au dovedit mereu, şi în

trecutul depărtat, şi în cel recent, state de serviciu de un neconstestat patriotism. Dar oaemnii politici sînt impermeabili chiar la argumente de evidenţă.

Era o vreme cînd a eînta farmecul specific al fiecărei provincii, a-i tălmăci nevoile şi suferinţele era nu numai *legitim,* dar chiar înălţător şi patriotic. Şi cu drept cuvînt. Căci ceea ce fundează teoretic naţionalismul fundează şi regionalismul.

Naţionalismul stă pe ideea diferenţierii individuale a popoarelor. Dacă nu admitem specificul particular al fiecărui neam ca drept de existenţă, orice patriotism se ruinează. Dar diversitatea nu se opreşte la frontierele naţiunii. Ea pătrunde în sînul ei şi o fructifică în variate chipuri. E o banalitate să mai amintim regula după care cu cît un popor e mai complex în fiinţa provinciilor sale, cu atît el e mai bogat şi mai viu.

Varietatea in unitate e marea, imensa calitate a popoarelor mari. Să mai repetăm că Franţa, Anglia, Germania în fine (singura care permite azi partidelor de dreapta pilde folositoare), toate au păstrat intacte firea şi caracterul istoric al provinciilor lor ?

Mărturisim că ne ruşinăm de atîta banalitate. Se pare totuşi că ea e încă necesară calităţii intelectuale a multor din parlamentarii noştri.

Trebuie totuşi să înţeleagă şi cei mai inocenţi din deputaţi majorităţii sau ai Partidului Naţional Creştin : viaţa statului nu trebuie confundată cu viaţa naţiunii. Viaţa de stat poate cere uneori — în domeniul militar, politic, poliţienesc etc. — unitate şi chiar uniformitate desăvîrşită. Viaţa naţională, — economică, spirituală, — ca să poată dura, are nevoie de diversitate, de varietate.

Cum adică, e o crimă să strig că Moldova mea e ruinată şi neglijată, că laşul nostru a ajuns o paragină ? Că impozitele pe care le plătim noi acolo merg la cheltuieli somptuoase pentru o Capitală dezvoltată monstruos pe mizeria lucie a oraşelor de provincie ?

Că tinerii noştri nu mai au debuşeuri şi speranţe de viaţă pe lîngă locurile lor natale ? Echivalează convingerile descentralizate cu o trădare de patrie ? Să se spună atunci clar şi neted ca să audă şi lumea necăjită care n-are fericirea să trăiască în Bucureşti şi să se plimbe pe Calea Victoriei. Sau apărarea altor provincii e legitimă şi numai aceea a Ardealului, a acelui Ardeal care e eternul cal de bătaie al tuturor demagogilor naţionalişti, e o crimă ?

(19 decembrie 1936)

SĂRBĂTORIREA D-LUI PROF. D. GUŞTI

Pe ziua de ieri, un grup impozant de profesori, academicieni şi oameni de cultură, străini aceştia de trivialele combinaţii de culisă politică care monopolizează mereu gîndul bucureştenilor noştri, şi-au adus aminte că mai există ocupaţii omeneşti demne şi senine şi, într-o atmosferă caldă, au sărbătorit pe un pionier al ştiinţei şi filosofiei româneşti, pentru meritele sale eminente de cugetător şi organizator. în colectivităţile de azi, înnebunite de barbare revanşe, sînt aşa de rare pornirile de recunoştinţă pentru gîndirea dezinteresată, încît numai peisajul moral al manifestaţiei de ieri e reconfortant.

Am fost elev al profesorului D. Guşti. Ca şi alte serii lungi de studenţi, m-am adăpat la larga sa erudiţie, la cursurile sale aşa de moderne şi de informate. Mi-a rămas mai ales în minte *europenismul* firii şi mentalităţii sale. Europenism în maniere, în gîndire, în larga sa obiectivitate, în perfecta sa politeţe. Dar mai ales europenism în spiritul său de integrare a valorilor de civilizaţie apuseană la valorile româneşti. D. D. Guşti e un remarcabil om de ştiinţă teoretică. Cercetările sale în domeniul sociologiei şi al eticei, în istoria doctrinelor sociale şi politice aduc importante contribuţii la formarea unor ştiinţe aşa de recente şi de plăpînde.

Legăturile sale cu savanţii continentali sînt mai frecvente şi mai strînse decît ale oricărui învăţat român. Institutul Social Român contează printre cele trei, patru instituţii europene care *perfectează* ştiinţa societăţii. Merite eminente desigur, dar nu meritele 'cardinale ale profesorului D. Guşti. După cum în literatură nu există mare scriitor, dacă nu se exprimă într-o limbă naţională (în caracterul său hibrid stă tragedia lui Panait Istrati), tot aşa în domeniul ştiinţelor morale nu se poate aduce

o contribuție fecundă, reală, originală, decît prin cercetări proprii din domeniul realităților naționale. Fiindcă, în fond, interesează mult mai puțin vagi considerații generale de filosofie abstractă decît cercetări concrete și vii, păstrînd încă *parfumul* proaspăt și specific al pămîntului.

Cercetările de sociologie aplicate la realitatea românească vor rămîne marele merit al prof. D. Guști.

Ne-am întregit geograficește și acum ne muncim, dibuind confuz, să ne limităm sufletește, să ne cunoaștem cine sîntem, ce suflet avem, ce putem face. Ne căutăm prin întuneric un stil sufletesc și unul cultural. Din haosul moral și intelectual de azi, din contopirea atîtor spirite provinciale trebuie să iasă configurația noastră morală de mîine. Cercetările monografice tind, pe căile sociologice obiective, la definirea sufletului românesc. Ele ne ajută să ne găsim pe noi înșine, să ne lămurim, să ne caracterizăm puterile și destinul. Cînd, mîine, nația românească va lua cunoștință de ea însăși, nu printr-o oarbă îngîmfare și nici printr-o sălbatecă prigonire a ceea ce e ea, ci prin intuiția exactă, obiectivă, a propriului ei specific, lămurit fără false iluzii, numele profesorului Guști va trebui mereu pomenit. Românism făcut de un european : asta ne trebuie.

(12 ianuarie 1937)

POLITICA MONETARA A PARTIDULUI LIBERAL

Remarcabila interpelare dezvoltată ieri la Cameră de d. V. Madgearu a arătat încă o dată consecvența de stil a politicii liberale. Dacă trebuie adus Partidului Liberal un omagiu, acela e, fără îndoială, constanța procedeelor sale. Istoricul politic poate ușor recunoaște cum în tot ce s-a făcut în țara aceasta de la 1877 pînă azi, toate înfăptuirile liberale poartă pecetea unui teribil diletantism, a unei candide ușurințe, atunci cînd interesele proprii ale partidului sînt în joc.

Politica monetară a guvernului a fost caracterizată ieri net ca o politică de inflație. Trebuie să adăugăm : ca o

inflație care și-a arătat mimai inconvenientele și nici un avantaj. Căci se pune întrebarea : cui a folosit deprecierea monetară ?

Producătorii *agricoli* n-au înregistrat nici o urcare la prețul cerealelor. Comerțul de detaliu și intermediarii sînt singurii care au folosit ceva.

Cursul investițiilor a evoluat monstruos în preferințe exclusive față de construcțiile urbane în București. Salariile funcționarilor în raport cu scumpetea mereu crescîndă a vieții au rămas aceleași, lovite uneori de impozite noi, ceea ce a oferit acestei necăjite tagme o viață de mizerie accentuată, fn fine, nici bugetul statului nu s-a bucurat de vreun avantaj oferit de inflație : deficitele în ultimii doi ani s-au ridicat la peste patru miliarde lei. Așadar, concluzia care se impune și la care ajunge d. Madgearu e aceea de ușurință și sacrificare a viitorului apropiat pentru necesități de prezent care puteau fi satisfăcute și cu alte mijloace. Cu alte cuvinte, verificarea aceleiași legi care prezidează la istoria tuturor înfăptuirilor liberale : ori de cîte ori finanțele private ale Partidului Liberal n-au fost în joc (în acest,caz prudența și prevederea erau perfecte), operațiile tehnice au fost făcute cu cea mai mare ușurință.

întîmplarea face ca să citesc, odată cu interpelarea d-lui Madgearu, notițele zilnice de război ale mareșalului Averescu, apărute zilele acestea în librărie.

Constatările tragice asupra lamentabilei pregătiri a războiului nostru, debandada- anarhică a organizațiilor militare, consemnate de marele soldat găsesc o analogie perfectă cu cifrele indicate de d. V. Madgearu. Se evidențiază în ambele cazuri unicul principiu liberal : „după noi, potopul".

E de ajuns ca un expedient să-și arate cîteva mici avantaje de moment, Viitorul nu mai e luat în considerare. *Viitorul* e pentru alte guverne, prezentul trebue exploatat pînă la epuizare. Iar felul cum își face acum bagajele guvernul, secătuind ultimele resurse și împovărînd pe succesori cu cele mai penibile angajamente, confirmă încă o dată procedee verificate statornic de istoria politică. Și, în fața tuturor acestor evidențe, d. Cancicov, cu un cinism stilat, a ridicat, după Disraeli, norocul, la rangul

unui principiu politic. Numai că norocul cunoaşte legea seriilor. Cînd s-a epuizat panta bună, începe dezastrul în plin.

(30 ia'nuarie 1937)

O REMANIERE INUTILA

Nimic nu indică mai evident gravitatea unor situaţii decît soluţiile neserioase care li se opun.

Avem aşadar o nouă remaniere *, consacrată şi aceasta ca şi cea din august trecut exclusiv menţinerii ordinei. Şi atunci, ca şi acum, guvernul părea alarmat şi s-a reconstituit în cea mai bună compoziţie a sa pentru a garanta liniştea şi a asigura autoritatea în stat. Ce s-a întîmplat am văzut. După cinci luni, o nouă remaniere e necesară. Tot în scopul asigurării oridinei. Cu acelaşi discurs-program, aproape cu. aceleaşi formule verbale, care nu cer altceva decît fapte şi iar fapte.

Puterea de iluzionare a d-lui prim ministru e imensă. Credem însă că nici d-sa nu mai crede că există vreun naiv rătăcit în această ţară ca să mai spere ceva de la noua formaţie ministerială.

Căci dacă remanierea din august, consacrată exclusiv oridinei, n-a reuşit, ce garanţie, ce element inedit prezintă actuala ?

în orice caz, rezultatul cel mai paradoxal la care am ajuns e că trăim încă sub o guvernare liberală, condamnată de înşişi membrii partidului prin memoriul alarmant [pe] care l-au prezentat preşedintelui partidului. Dar afară de cîţiva grijulii destul de rari şi de cîţiva nemulţumiţi, Partidul Liberal şi guvernul trăieşte într-o candoare senină, în acea sinistră beatitudine în care trăiesc guvernele.

în momentele sale de îngîmfare — destul de dese —, Partidul Liberal enumera, într-un bilanţ glorios, toate binefacerile cu care a fericit ţara, începînd cu independenţa regatului şi sfîrşind cu expropierea. O perfidă lege de compensaţie va face ca acum dezastrul unei societăţi întregi să fie pregătit tot de „istoricul" Partid Liberal.

îşi mai dă cineva seamă în acest partid" de teribila răspundere care-i apasă pe umeri ?

(25 februarie 1937)

* La 23 februarie 1937, primul ministru Gh. Tătărăscu preia şi departamentul Interior, în vreme ce V. P. Sasu, ministru al Agriculturii ,devine şi ministru al Justiţiei, (n. ed.)

HAOS

Sînt în istorie *epoci* triste de deprimare şi sărăcie. Sînt epoci sublime de entuziasm şi eroism. Şi unele, şi altele sînt suportabile atîta vreme cît un popor îşi cunoaşte menirea, ţelurile, ursita. Ceea ce. e de nesuferit pentru contemporani e însă dibuirea nătîngă prin întuneric, orbeăirea în dezorientare şi nehotărîre. O hotărîre greşită, dar tenace, persistenţa pe o eroare sînt încă preferabile incoherenţei.

Am avut şi altădată guverne slabe ori incapabile. Dar ele, cel puţin, luptau pe o linie clară şi erau înfrînte fiindcă dificultăţile le copleşeau.

în ce priveşte concepţia, [guvernul actual] se zbuciumă neputincios între toate antitezele. Se repede o clipă pe o pantă, pentru ca s-o părăsească cu aceeaşi frenezie şi în termeni tot aşa grandilocvenţi, a doua zi. în ce priveşte acţiunea : începuturi avortate e tot ce a întreprins în ultimul an.

Niciodată nu se destramă o societate mai uşor decît atunci cînd se simte guvernată contradictoriu în concepţie şi ezitant în fapte. Clasa conducătoare se deprimă, se dezaxează, îşi pierde încrederea în menirea ei şi la urma urmei intră în panică.

Acest peisaj politic îi e dat să fie contemplat contemporanului nostru.

Viaţa noastră publică e un adevărat haos, în care nimeni nu mai înţelege nimic.

în politica internă, s-au asmuţit din meschine interese de manevră şi diversiune guvernamentală curentele de extremă dreaptă. Tîrziu, prea tîrziu guvernul s-a alarmat*.

* Loc cenzurat în publicaţie (n. cd.)

Aseară, rectorul universităţii din Iaşi, unul din cei mai integri şi mai blînzi oameni din această ţară, a fost înjunghiat (nici măcar împuşcat !) în plină stradă *.

Peste tot haos, haos, haos. Frămîntare neputincioasă între tendinţe contrare care se anulează. Numai această uzură a nervilor prepară scufundarea societăţilor şi marile catastrofe ale istoriei. Dar ce ştie de toate acestea d. G. Tătărăscu [?] El e mulţumit, încîntat şi prepară, ca să ne încurajeze, un nou discurs, mult mai frumos decît ultimul.

(3 martie 1937)

TRAIAN BRATU

Pe patul său de suferinţă, profesorul Traian Bratu va fi avut zîmbetul amar şi iertător pe care înţelepţii tuturor timpurilor şi tuturor neamurilor l-au avut, cînd fără excepţie au fost loviţi tocmai pentru virtuţile lor.**

Pilda mîntuitorului se va repeta pînă la sfîrşitul veacurilor ca o neînţeleasă lege de fier : omenia şi dreptatea caracterului se cer ispăşite. Ele sînt ofensatoare crime pentru cîrdul tuturor celorlalţi. în timpuri de civilizaţie, ele se pedepsesc cu ironia şi oprobriul ; în timpuri de sălbăticie, cu cuţitul. La o mie de români, unul dacă atinge perfecţiunea lui Traian Bratu.

El e un caracter roman şi creştin în acelaşi timp. Roman printr-o necesitate imperioasă a firii sale de a respecta rigoarea şi disciplina regulilor.

Şi nu din acei reci farisei, severi cu alţii şi îngăduitori cu ei. Legea porneşte în toată asprimea ei mai întîi de la dînsul. Datoria e pentru el o zilnică autoflagelare care nu cunoaşte cruţarea.

Dar această obsesie de ordine şi de legalitate ar fi un absurd formalism, dacă n-ar fi temperată de o blîndeţe cu adevărat creştină. Fără iubire, pornirea uscată către dreptate ar fi odioasă.

* Loc cenzurat în publicaţie, (n. ed.)
** V. nota de la p. 402 (n. ed.)

Dragostea de om, de slăbiciunile şi de destinul său mlădiază implacabila virtute a caracterului său. Iubire în şi prin dreptate : acesta este sufletul aspru şi sentimental totdeodată al lui Traian Bratu.

Aşa fiind clădit, trebuia să cadă. între el şi o bună parte din generaţia actuală, e o prăpastie.

Traian Bratu e un apostol al efortului *etic şi individual.* El şi-a cucerit viaţa prin grade succesive de perfecţionare. Prin îndelungi şi răbdătoare afirmări morale, victorii treptate asupra sa însuşi.

Mulţi tineri de azi vor să-şi realizeze cariera *politic şi colectiv.* Vor să dezlănţuiască o rebeliune de generaţie care să le ofere în bloc toate posturile de comandă din stat. E desigur mai uşor să tragi cu revolverul — mai ales cu asigurarea impunităţii — decît să dai un concurs sau să aştepţi să treacă un stagiu.

Dar ceea ce e mai straniu încă e un alt fapt. Partidele de dreapta urăsc democraţiile şi vor creaţii de elită. Mereu şi peste tot ne împuie capul cu ideea selecţiei şi a creaţiei aristocraţiilor de merit care trebuie să comande popoarelor. Vor creaţiunea unui om nou, adică a unui om perfect. Şi cînd dintr-o mie de români răsare unul înfăţişînd toate aceste merite, atunci *tinerimea* care vrea o Românie nouă şi dreaptă îl ciopîrţeşte cu cuţitele. Iată reforma morală care ne aşteaptă.

(4 martie 1937)

CRIMA PROFESORILOR UNIVERSITARI

Legea învăţămîntului superior *, a cărei pasionată discuţie se termină la Senat ca să înceapă azi la Cameră, constituie ecoul pe care asasinarea rectorului Bratu l-a avut în concepţia despre învăţămîntul superior a guvernului, în spiritul ei, legea e un reproş indirect adresat

* Este vorba de fapt de modificarea art 84 din „Legea învăţămîntului universitar" (din 22 aprilie 1932). modificare apărută în *Monitorul oficial* din 12 martie 1937, care se referă la definitivarea asistenţilor universitari din învăţămîntul superior medical (n. ed.).

celui care suferă pe un pat de spital, tocmai fiindcă a fost unul din cei mai conştiincioşi, mai dîrzi şi mai corecţi dintre profesorii universitari ai acestei ţări.

De altfel reacţiunea guvernelor liberale la toate turburările studenţeşti e cunoscută mai dinainte. E un reflex simplu, mecanic, care constă în a veni invariabil cu un text de lege prin care se declară unicii responsabili cei 15-20 profesori ambulanţi.

De data aceasta, s-a mers mai departe : întregul corp profesoral e declarat incapabil, nedemn şi răspunzător de toată mentalitatea actuală a studenţimii. Incriminarea e aşa de drastică încît consiliul Facultăţii de Drept din Bucureşti, într-un memoriu adresat ministrului, declară că legea e pură calomnie şi vorbeşte chiar de o sesizare a instanţelor judiciare.

Adevărul e că legea aduce o serie de articole represive, din care reiese că ultimii funcţionari ai statului din punct de vedere al achitării datoriilor lor sociale sînt profesorii universitari.

O analiză ceva mai puţin demagogică a faptelor ar dovedi imediat inanitatea şi nedreptatea unor asemenea concluzii. Dar e ea măcar oportună în momentul de faţă ? După cum a spus d. N.Iorga la Senat, „nici un profesor universitar n-a tras pînă acum cu revolverul într-un profesor universitar".

•Prea puţini profesori au făcut politică la universitate şi, în orice caz, prea puţini şi-au împins elevii la dezordini. Guvernele însă au întrebuinţat adeseori studenţimea în scopuri *politice.* Diversiuni odioase faţă de dificultăţi pur politice s-au făcut pe spatele studenţimii. Alte dăţi, cînd corpul profesoral a cerut sancţiuni şi fermitate, deci comoditate şi egoism, guvernele au tolerat, au tăcut şi au acoperit ereziile unei studenţimi rătăcite. Şi-acum, evident, profesorii universitari sînt de vină ! Ne întrebăm însă, dacă guvernul vrea să restaureze autoritatea în universităţi, ce nevoie are să înceapă prin a ruina prestigiul profesorilor ?

Şi dacă e vorba de sincerităţi integrale într-un moment aşa de rău ales, atunci procesul să fie analizat pînă în originile lui cele mai adînci. Căci ce poate face un profesor universitar cu un om format, de 21 de ani, pe care învăţămîntul secundar îl trimite gata format ? Şi ce poate face el în faţa ruinei vieţii familiale, a atmosferei

etice generale, dar mai ales în faţa indolentei ori complicităţii guvernelor ?

întrebări, la care cele cîteva *articole* represive neutru protesorn universitari nu vor putea răspunde.

Legea rămîne astfel tot o diversiune demagogică

(11 martie 1937)

ANGLIA, SPERANŢA NOASTRĂ

Se discută iarăşi la Londra posibilitatea încheierii unui pact occidental. Şi poziţiile sînt iarăşi neschimbate. Pe o parte, Anglia, Franţa şi Belgia cer garanţii de securitate şi linişte. Poziţia lor e paşnică, conservatoare şi defensivă, în faţa lor, Italia şi Germania, fără să refuze garanţia securităţii pentru Franţa şi Belgia şi indirect pentru Anglia, încearcă totuşi să obţină, odată cu oferirea unor garanţii fireşti pentru pacea lumii, şi anumite avantaje de metodă internaţională. Adică se cere din nou separarea pactului occidental de cel oriental şi întocmirea metodelor de securitate colectivă şi pace indivizibilă pentru pactul în patru al marilor puteri occidentale.

Primul punct presupune dezinteresarea Franţei şi a Angliei faţă de politica orientală şi suborientală a Europei. Cele două mari democraţii sînt rugate să-şi caute de alte treburi, să închidă ochii, să se facă a nu vedea nimic din tendinţele năvalnice ale diferitelor imperialisme ce-şi dispută influenţa în Balcani şi în Europa Centrală. Se zice că în această privinţă s-a făcut înţelegere între Italia şi Germania care şi-au şi delimitat zonele şi sferele de influenţă. Care e scopul final al acestei expansiuni ? Se mărturiseşte ca ultim ţel Rusia. Dar pînă la ea drumul trece peste o serie de popoare mai mici. Ce vor deveni ele ? în calea cuceririlor, vor fi anexate sau numai colonizate ? Se răspunde că nimic din toate acestea nu se va întîmpla. Tot aşa ne răspundea Rusia ţaristă în timpul celor opt ocupaţiuni pe care trebuia să le înţelegem ca fiind un popas în drum spre Ţarigrad şi nu destinate vreunui gînd de anexiune.

Oricum, noi am trebuit să le suportăm.

Ideea pactului în patru, revenire în plin la metodele congresului de la Viena, afirmă iarăşi egoismul marilor popoare şi dispreţul lor faţă de cele mici. Societatea Naţiunilor, rupînd ierarhia după importanţă, a admis principiul egalităţii naţiunilor libere.

Nimeni ca popoarele mici n-avea mai mult interes la păstrarea prestigiului Ligii Naţiunilor.

Şi totuşi am văzut acest paradox prin care Liga era atacată şi dispreţuită chiar de aceste popoare, care fără principiile de la Geneva aveau abia o existenţă secundară şi subordonată. Dar instinctul de conservare nu e cum s-ar. crede primar. Se crede că el se cîştigă pe încetul si nu-l achiziţionează cu adevărat decît naţiunile serioase.

în sfîxşit, ultimele convorbiri de la Londra arată cum imperialismele lacome bîntuie iarăşi partea răsăriteană a bătrînului nostru continent. Primul pas pentru captarea prăzilor e separarea popoarelor mici de prietenii lor mai mari. în faţa acestor lăcomii dezlănţuite, Anglia devine un arbitru imparţial, interesată la un echilibru de „stătu quo". Ea n-are nimic de cucerit şi totul de păstrat. înarmarea ei, se pare, e pe sfîrşite. Opinia ei publică, în sfîrşit, a înţeles unde e pericolul numărul unu. Cînd ultimele ei avioane vor fi fabricate, ea va şti să spună acel „non possumus" care ne va feri în acelaşi timp de război şi ne va garanta si independenţa. *

(16 martie 1937)

PROBLEMA CAMINURILOR STUDENŢEŞTI

De aproape un deceniu, universităţile cer închiderea căminurilor studenţeşti şi înlocuirea lor cu burse individuale. Cel puţin universitatea din Iaşi a cerut regulat acest lucru. De un deceniu, Ministerul Instrucţiei a rămas surd la toate aceste insistenţe. Motivele sînt meschine : economie bugetară care, cu sume mediocre, poate satisface mulţi studenţi, lichidarea dificilă a unor gestiuni în curs etc. etc. Ultimele turburări au arătat însă cît de fundate au fost cererile universitarilor. într-un moment de intenţiuni radicale, guvernul a anunţat desfiinţarea căminelor. S-a vestit chiar şi consacrarea sumelor aferente în buget pentru crearea de burse studenţilor merituoşi.

Pe urmă, s-a făcut tăcere peste această chestiune, iar acum e vorba ca să se revină la vechea stare de lucruri. Aşteptăm deci redeschiderea căminurilor universitare. Credem că se comite din nou o ireparabilă greşeală. Nu e posibilă viaţa universitară liniştită, cu căminuri deschise.

Dar mai este încă ceva. Efortul nostru al tuturor, profesori, guvern etc, trebuie să fie azi o reeducare a studenţimii. Tineretul de azi, spre deosebire de cel de ieri, trăieşte acum o mentalitate periculoasă. El nu mai concepe cucerirea vieţii, formarea unei cariere prin merit, muncă, stagiu, răbdare, aptitudini. Calea i se pare spinoasă şi lentă. Tinerimea nu mai dă azi lupta pe cale *individuală,* adică fiecare pe cont propriu. Ea s-a grupat sub noţiunea de generaţie într-un bloc, într-un front de luptă *colectiv.* Cu ajutorul revoluţiei naţionale, toate posturile din stat vor fi cucerite şi oferite pe tavă aspiranţilor, care nu vor avea altceva de făcut decît să aleagă ce le place. E nevoie atunci să mai aştepţi, să te mai chinui în examene şi concursuri cînd paradisul e aproape şi cînd vor curge rîuri de lapte şi miere ? De ce să te mai gîndeşti la profesie, la carieră, la vocaţie, cînd e de. ajuns să ajuţi la înfăptuirea revoluţiei care va alunga pe cei bătrîni şi va înscăuna în cele mai bune posturi de comandă pe cei tineri ?

Mentalitatea aceasta colectivă, bazată pe substratul generaţiei revoluţionare, e îndeosebi furnizată de atmosfera căminurilor. în această privinţă, un cămin e ca o uzină. El oferă prin aglomerarea firească a tinerilor la un loc, prin facilitatea cu care se pot avea săli de întrunire o stare de mulţime cronică. Tinerii cresc în mase compacte, se excită unii pe alţii, se grupează în spirit de cîrd. Trebuie refăcută atmosfera muncii individuale şi trebuiesc recreate condiţiile răspunderilor personale. Pentru aceasta, inapoi ia gazdele de altădată, la izolarea tineretului în condiţii de locuinţă departe de ambianţa maselor turbulente.

Bursele individuale pot readuce atmosfera studenţească de altădată.

* V. nota de la p. 403 (n. ed.).

Menținerea căminurilor înseamnă menținerea revoluției. Timpuri sîngeroase ne așteaptă încă.

(24 martie 1937)

ACUM TREIZECI DE ANI

S-au prăbușit în abisul timpului treizeci de ani. Eram în ultimul an al școlii primare, cînd s-a auzit că un tînăr doctor de plasă, de convingeri generoase, a fost numit prefect. în protipendada de castă a marilor proprietari care dominau atunci județul Fălciu, această simplă numire însemna începutul unor revoluții. Duhul răscoalelor frămînta lumea satelor. Ce prefect a fost atunci doctorul Lupu se știe. Din ziua aceea și pînă acum, puține cariere politice au fost mai unilineare, mai consecvente, mai constante. D-rul Lupu se confundă azi cu duhul democrației. Au trecut mode pentru și contra democrației. S-au năruit imperii și s-au format popoare noi. Credința doctorului Lupu e aceeași : mereu alături de mase și de zbuciumul lor. în această privință, cariera sa e unică în țara aceasta. Ca să găsești vreo asemănare, trebuie să mergi la pilda marilor revoluționari francezi, la Auguste Blanqui, la Raspail sau la Barbes. Treizeci de ani de generozitate, de sacrificii și de dăruire de sine. Dacă materialul politic al oamenilor de rînd poate uita, mulțimile nu uită. In panteonul lor, ele își slăvesc azi marele lor erou.

(28 martie 1937)

C. STERE

„Il fut elu pour de grandes infortunes". (M. Barres)

Puțini români au avut onoarea unei adversități mai integrale ca C. Stere. între opinia publică românească și acest om n-a fost nici o clipă de armistițiu. Toată viața sa a trebuit să lupte, într-o țară care nu cunoaște ura ca sentiment curent, cu calomnia, cu răutatea, cu perfidia. Originea acestui conflict stă în primul rînd în profunda nepotrivire dintre firea tragică și metafizică a lui Stere și psihologia frivolă, optimistă, ușuratecă a mediului social românesc din vremea lui.

Se mai adaugă la aceasta și firea lui ursuză, orgolioasă, ironică, disprețuitoare. Nu era un om amabil acest revoluționar. Stere a avut toată viața ceea ce La Bruyere numea „raristocratique plaisir de deplaire". N-a făcut sforțări de a plăcea oamenilor, care n-aveau interes pentru el. Și disprețul se iartă în genere prea puțin.

în toată istoria contemporană a României, puține personalități (poate Kogălniceanu, Hasdeu, Maiorescu și Iorga) pot prezenta o bogăție sufletească mai mare. Pentru a vorbi complet de C. Stere, ar trebui să se ocupe cineva de aspectul sociologic al operei sale (care, înainte de Durkheim, a arătat procesul diferențierii sociale prin degajarea individualității), de talentul său de agitator, de popagandist, de om de acțiune politică, în fine, de artistul C. Stere. Căci în el trăia deodată un om de știință, o fire de artist și un om politic.

S-a spus despre el că a fost un mare ratat. Afirmație numai în parte justă, în sensul că marile sale posibilități n-au fost încurajate de mediu. (El însuși spunea cîteodată că se simte ca un mare actor, care ar juca pe scena unui mic orășel de provincie). Se poate afirma însă cu o egală dreptate că, dacă C. Stere a putut vedea greșit în politica externă, în ce privește politica internă, el a reușit în totul. Timp de trezeci de ani, toate partidele au trăit din programul său. Cooperatism, țărănism, constituționalism, contencios administrativ, agrarianism, libertăți publice, expropriere, vot universal, în toate aceste reforme de idei a fost un precursor.

Toate acestea își au importanța lor covîrșitoare. Ceea ce e mai însemnat însă, pentru mine, e *aspectul patetic* al vieții sale. Românii noștri trăiesc fără grandoare, fără risc, fără fior demonic. Eroismul și mucenicia nu-i atrag.

Viața noastră e săracă, ternă, dar mai ales trivială, fiindcă e rezumată la valori de confort și epicureică juisare. C. Stere a avut o viață plină ca a unui aventurier, ca a unui sfînt și a unui tiran.

A dominat însă aspectul eroic.

Să-şi pună cineva această întrebare : cîţi oameni au suferit pentru ideile lor, afară de cei din epoca patruzecioptistă, în decursul istoriei noastre politice contimporane ?

Se vor găsi foarte puţine nume şi printre ele unul singur mai ales : C. Stere. Există în educaţia noastră morală multă comoditate şi, trebuie să am curajul vorbelor, multă laşitate. Impregnaţi, secole de-a rîndul, cu mentalitatea Bizanţului, această floare otrăvită a decadenţei greco-romane, acest cîntec de lebădă al antichităţii, poporul nostru a cunoscut prea puţin duritatea caracterului ori rectitudinea conştiinţei. Epicurei veşnic nesatisfăcuţi, căutăm să ne adaptăm la orice situaţie, numai ca rezultatul să ne aducă un profit. Instrumentul nostru, ca şi acela al maeştrilor de la care am învăţat, e compromisul. Totul se „aranjează" aici. Orăşanul nostru e majoritar din fire ; merge orbeşte către oficialitate, către autoritate ori putere, numai să i se zvîrle cîteva fărămituri de la banchetul pe care-l prezida cei mari.

în toată istoria noastră nu există un erou naţional pe care să-l fi indignat turpitudinea noastră, care să fi bătut indignat cu pumnul în masă, răscolind şi răsturnînd această putredă vermină care se întinde, perseverentă ca o boală, peste toate veleităţile de curăţenie ale neamului acestuia.

Cîţiva idealişti precoci se agită cu epice poze de revoltă, între 20 şi 30 de ani, ca să capituleze lamentabil după acest prag.

Individualităţile se domesticesc aici : indignarea se transformă în indulgent surîs, revolta face loc unei dulci filosofii sceptice, după care totul e permis, pentru ca în această toleranţă generală să intre, furişate ori obraznice, şi propriile taie murdării. Şi, credeţi-mă, e nevoie de mult, tare mult scepticism pentru turpitudinile unora.

Intoxicaţia aceasta se transmite de la o generaţie la alta şi infecţia se afirmă unanimă. Azi corupţia e o chestie de structură a societăţii, e o situaţie normală, organizată, sancţionată de instituţii speciale.

Care, din cei mai delicaţi ori mai cinstiţi, n-au simţit că se înăbuşă măcar în vîrsta generozităţii de cinismul unora, de eleganţa sceptică a altora, de indiferenţa, lenea, ipocrizia ori duplicitatea din jurul lor ? Pe urmă însă, resemnaţi ori cîştigaţi, s-au aşezat cuminte *lâ* masă şi au primit cu amicale mulţumiri trataţiile.

Acest dulce consens a fost deodată tulburat de un glas care venea de departe, dinspre răsărit. C. Stere a descălecat ca un erou wagnerian, misterios şi neaşteptat, din ceţurile răsăritului îndepărtat.

Procesul şi lupta au început chiar de a doua zi.

Această energie curată îşi vărsa apele sale limpezi în cloaca otrăvită de aci.

Sînt puţini oameni care au onoarea unui *destin.* Cei mai mulţi se zbat neputincioşi între firele, inextricabile pentru ei, ale unei sărmane *soarte.*

Destinul e rectiliniei şi are chemări stranii. El e drumul anevoios, indicat de Dumnezeu, pentru mucenicie. Cei aleşi nu-l pot evita. Merg cu ochii închişi către inexorabilul chemării lor. Au fost aici la noi strălucite şi fascinante cariere politice. Avem talent pentru aceasta. Puţine cariere au avut însă semnificaţia morală. Se cheamă morală preocuparea de a impune, cu sacrificiul tău, o regulă de viaţă grupului din care faci parte. Indiferent dacă această regulă e adoptată sau nu.

în zile grele de asfixie, martirajul lui C. Stere ne-a dat formula etică, ne-a făcut suportabilă viaţa, ne-am refugiat în exemplul lui ca într-un liman.

Aceasta, orice s-ar întîmpla vreodată, n-o putem uita. Fără exemplul lui C. Stere, am fi fost alţii sau am fi disperat. El ne-a permis să trăim. Poate cineva să nu-i fie exclusiv recunoscător ? Ne gîndhm atunci : oare nu se găseşte şi în ţara noastră, bîntuită de spiritul trivialităţii joviale, al pehlivăniei şirete, al josniciei care se crede prudentă, al laşităţii care se crede cuminte, — nu există în acest blestem unanim care consumă poporul meu o pildă de curaj, de suferinţă pentru idei ?

în zadar am căutat în toate părţile : el singur ne satisfăcea complet. Alţii vor fi politiciani abili ori înţelepţi, alţii talentaţi pînă la virtuozitate.

C. Stere e simbolul etic al democraţiei româneşti. Toţi cîţi au inima cinstită şi caldă, toţi care au simţul moral rafinat ori adînc, sufletul bîntuit de îngrijorări religioase ori metafizice, chiar şi acei pe care îi conduce numai bunul gust artistic, nu pot să nu iubească acest patetic portret, cu trăsături sumbre de mister, cu luciri oţelite de forţă neînvinsă, cu îndărătnicie de martir şi maje'state de

comandant. Fără portretul lui C. Stere pe biroul nostru, ne-am fi împrăştiat sforţările, ne-am fi pierdut în neant puterile. El ne-a dat concentrarea şi încrederea optimistă.

După revolta generoasă şi critică de la douăzeci de ani, ne-a împăcat cu viaţa. Am înţeles atunci că în ţara noastră e mai preţioasă o eroare susţinută cu caracter, decît un adevăr. Perseverenţa pe o greşală e o formă de caracter care valorează mal mult decît acceptarea imediată a unei platitudini mai mult ori mai puţin veridică.

Dar această confesiune e poate reflexul subiectivităţii noastre. Dacă aş chema raţiunea în ajutorul inimii, ca să mă lămurească, aş gîndi la fel. După semnificaţia etică a operei lui C. Stere, să vedem care a fost contribuţia lui la politica ţării, care a fost activitatea lui pozitivă, creatoare, care prin obiectivitatea ei a adus nu numai exemplul moral, dar şi eficacitatea practică. Căci C. Stere nu s-a oprit la elocvenţa unui apostol retoric, indicînd atitudini. Gîndirea lui a luat forma precisă a unui sistem.

Oricine va recunoaşte că între anii 1900 şi 1915 politica internă a ţării a fost profund modificată de felul său de a gîndi. Nimănui nu-i venise în minte că la un popor de ţărani trebuie adoptată o politică care să asigure echilibrul claselor sociale. în 1894, cînd a apărut *Evenimentul literar,* unde s-au formulat pentru întîia oară aceste idei, nu mai era în ţara românească nimeni altul care să le susţină. Istoria va uita toate numele mărunte ale politicianilor de duzină. Istoria nu va putea trece cu uşurinţă peste numele C. Stere. împreună cu I. Brătianu, care a creat burghezia, el e acela care a prefăcut mai mult, în sensul progresului modern, clasa ţărănească. Liberalismul a indicat, cu reale foloase desigur, formula modernizării noastre cu ajutorul civilizaţiei urbane şi capitaliste : structura bancară şi industrială. Poporanismul cu cooperatismul indică cealaltă formulă de organizare a capitalului agrar, de echilibru echitabil al claselor. El indică metoda de viaţă a grosului populaţiei noastre ţărăneşti.

S-a vorbit şi se vorbeşte cu o uşurinţă beoţiană de bolşevismul lui C. Stere. Dar există oare teoretician care să fi arătat mai clar imposibilitatea industriei mari şi a socialismului la noi ; există oare om politic care, cerînd creaţiunea unei mici proprietăţi ţărăneşti, să ofere un dig mai serios anarhiei [—] prin precauţiunile serioase pe care le-au luat ideile lui C. Stere decît ale oricărui om

politic de dreapta, adept ai dictaturii, deci al exasperării maselor ? Dar la noi lucrurile au ajuns de aşa natură, încît cine nu-i pentru dictatură este implicit bolşevic.

Să mai vorbim despre activitatea lui C. Stere ca profesor de „Drept constituţional" şi ca om politic în favoarea libertăţilor cetăţeneşti, a parlamentarismului, a modernizării noastre politice ? Orice om informat şi de bună credinţă nu va putea nega această luptă şi acest rol.

Prin acelaşi canal al democraţiei şi al dreptăţii a voit el să aducă şi asimilarea sufletească completă a basarabenilor la totalitatea naţiunii. Şi aici stă aportul său cel mare Ia ideea naţională. în timp ce alţii voiau trunchierea idealului naţional, prin sacrificarea Basarabiei, C. Stere a urmărit idealul integral. Ca basarabean nu putea gîndi altfel. Se uită prea uşor şi se înţelege prea greu că C. Stere a fost, înainte de toate, basarabean.

Pentru acest ideal naţional basarabean, pentru menţinerea românismului în Basarabia, a mers C. Stere ani îndelungaţi în închisorile Siberiei.

Aceasta dă cheia întregii lui politici externe. Deci, dacă alţii au avut dreptul să fie ardeleni ori regăţeni, lui nu i-a fost permis să fie basarabean ? Cu atît mai mult, cu cît basarabenismul lui nu se închidea în zidurile chinezeşti ale unui strimt regionalism. Tocmai fiindcă voia idealul naţional integral, el a fost printre foarte puţinii oameni politici, care s-au ocupat de aproape de viaţa Ardealului, care a sprijinit de dincoace lupta milenară a transilvănenilor contra tiraniei de dincolo, care a trecut graniţa ca să ducă un cuvînt bun ori o mîngîiere. Şi după realizarea întregirii naţionale, el a fost acela care a împins la fuzionarea Partidului Ţărănesc basarabean cu cel din regat, pentru ca viaţa politică să capete o unitate, să nu fie fărămiţată, atomatizată, în lupte şi ambiţii locale.

Să mai amintesc, pe lîngă toate acestea, de meritele culturale, de fondator de revistă, de profesor universitar, de om de ştiinţă, de critic literar, social etc. ? Şi cîte, cîte !...

O asemenea personalitate multiplă şi tare rupe zăgazul mediocrităţii unei epoci.

Aceasta însă nu s-a iertat prea uşor. Atacurile de ieri şi cele de azi nu l-au tulburat. îi ştiam dispreţul suveran şi toleranţa umană infinită. încetase de mult să mai spere înţelegere de la oamenii de azi.

Colectivitățile posterității restabilesc justiția imanentă. Era în caracterul acestui om să lucreze pentru mîine.

Istoria nu se ocupă decît de cei care o cultivă, adică de acei care i se adresează direct peste capetele contemporanilor. Din contră, ea va prezenta cu siguranță o totală amnezie pentru toți detractorii lui C. Stere. Și uitîndu-i în clemența ei, le va face, fără îndoială, un real serviciu.

(ianuarie-martie 1937)

IARĂȘI ȘOMAJUL INTELECTUAL

A venit deunăzi la mine un tînăr licențiat în Litere din Paris. Era palid și părea deznădăjduit. Avea privirea absentă, glasul stins și toată înfățișarea lui era aceea a momentelor de mari hotărîri. Mi-a spus că de trei ani și-a terminat studiile și că nu poate căpăta nici o întrebuințare în țara lui. Traiul în casa părintească e un infern : i se reproșează mereu că e un incapabil care nu-și poate găsi un rost în viață. Se gîndea serios la sinucidere ca la singura soluție posibilă. M-a lăsat impresionat și am făcut demersuri pe lîngă un ministru. I s-a găsit, la Tighina, un post plătit cu cinci mii de lei pe lună.

Bucuros că am scăpat o viață tînără de la dezastru, am zburat către solicitatorul desperat. I-am anunțat fericit vestea. Am rămas îndată înmărmurit însă cînd tînărul mi-a spus că la Tighina nu se duce : orașul e prea mic și plicticos și că preferă să mai aștepte în București. Dar dacă i-aș găsi ceva în Capitală, evident, ar fi mulțumit.

Mi-am adus aminte atunci că în Franța, unde e cel mai mic șomaj intelectual din lume, cînd se publică un post de medic în Senegal, se prezintă o sută de candidați la concurs, cu speranța că după zece ani vor fi înaintați în Maroc, iar după alți zece într-un orășel de provincie din metropolă.

Adevărul e că nu avem șomaj intelectual serios. Voiesc să spun că șomajul nostru intelectual nu e decît *calitativ.* E un șomaj de preferințe înalte greu de satisfăcut,

de ambiții nemăsurate, de comoditate excesivă. în Germania, în America, în Austria, un tînăr acceptă orice fel de muncă ca să cîștige bani. La noi, candidații aleg pe sprinceană numai ce le place : un învățător nu vrea post decît în satul lui natal, un băiat de familie sinecură în București, un profesor secundar catedră numai în trei, patru orașe principale. Meseriile care presupun bătaie de cap sînt necăutate. Au fost în ultimii ani examene.de capacitate pentru matematică unde erau înscriși mai puțini *candidați* decît locuri.

în schimb, Ia *limba română* ori *filosofie* cu duiumul, Din zece mii de medici cîți are țara românească, nouă mii s-au fixat la oraș, pentru o populație de patru milioane, iar o mie abia stau la sate, pentru o populație de paisprezece *milioane.* Cînd un ministru actual, plagiind programul Partidului Național-Țărănesc, a hotărît să trimită la țară cîteva sute de medici cu contract de reședință, se zice că s-au prezentat numai cîteva zeci și aceia erau... evrei. Căci românul nostru se plînge că posturile sînt ocupate de evrei, dar el nu vrea să ocupe decît posturile agreabile. Iar dacă acestea nu se pot avea imediat, soluția e simplă : se înscrie într-un partid care va efectua revoluția națională. Atunci va obține orice dorește.

Din cei șase mii de șomeri semi-intelectuali pe care i-a găsit d. Sabin Mănuilă, trei sferturi sînt desigur capricioși și dificili postulanți la locuri confortabile. Năzuroși și delicați, ei nu acceptă decît anumite întrebuințări. Altfel, preferă nițică politică de dreapta care să le dea în fine dreptul la lenea integrală. Cine tremură pentru această țară merge în adîncuri, la sate, oricare ar fi confortul personal.

(17 aprilie 1937)

MERIT ȘI NAȚIONALISM

Făceam anul trecut parte din juriul unui examen de capacitate pentru profesorii secundari. în această calitate, am avut revelația mentalității stranii de care e

animat şi în care e întreţinut tineretul nostru. într-o teză care avea ca subiect „descrierea Dobrogei", candidatul începea nu ştiu pentru ce, probabil aşa credea el că trebuie, cu o mică schiţă autobiografică. Ne povestea acolo că e funcţionar, că e din părinţi neaoşi români, făcea în fine o aspră diatribă partidelor politice. Şi isprăvea cu o concluzie din cele mai interesante.

Anume cerea juriului examinator ca, dat fiind originea sa etnică pur românească şi mai ales ţinînd seama de principiul afirmat de un mare om politic român că România trebuie să fie a românilor, cerea ca teza să nu fie apreciată din punct de vedere ştiinţific, ci din punct de vedere etnic.

Şi, ca o ilustraţie a principiilor sale în materie de geografia Dobrogei, ne spunea în teză că această provincie are patru sute cincizeci de mii de kilometri pătraţi, adică odată şi jumătate suprafaţa României Mari, iar Delta Dunării era aşezată pe o modică şi înduioşătoare hartă, care însoţea textul, la sud de Constanţa, acesta ocupînd locul Vîlcovului. Aşadar, acestea erau cunoştinţele de geografia ţării sale ale unui viitor profesor de liceu de atitudine extrem naţionalistă. Şi pentru a-şi servi şi ferici ţara atît găsise el că trebuie să se pregătească. Iar în ce priveşte drepturile de a ocupa catedra, în locul competenţei, invoca puritatea etnicităţii sale. Aşadar, filosofia acestui candidat era că naţionalismul dispensează de merit.

O ţară poate pieri în două feluri. Mai întîi, cucerită de străini. în al doilea rînd, ea se poate nărui prin incapacitatea conducătorilor ei. Dacă medicii ucid bolnavii, dacă podurile inginerilor se prăbuşesc, dacă profesorii învaţă pe copii că Delta e la sud de Constanţa, nu e nevoie de nici o invazie străină pentru ca o ţară să poată pieri.

Şi cel mai bun mijloc pentru a ajunge la acest rezultat e să înveţi pe copii că dacă manifestezi turbulent românismul d-tale restul e indiferent ori secundar. Şi din nenorocire mulţi profesori secundari, din acei care îşi incită elevii *sub sancţiune* să poarte zvastici la butoniere, n-au altă mentalitate.

(20 aprilie 1937)

TÎLCUL ALEGERILOR

Guvernul a promis să facă alegeri administrative. Şi, amînînd din lună în lună, de mai bine de un an, a hotărît să le facă. întîi le-a anunţat în peste 30 de judeţe într-o zi, la 25 martie trecut. Apoi le-a mutat la 16 aprilie. în fine, s-a hotărît să le facă pînă la 30 iulie, însă le-a repartizat din săptămînă în săptămînă, cîte una ici, cîte una colo, alese pe sprinceană. Făcute în bloc, în 30 de judeţe, consultările ar fi avut un sens de *mijlocie matematică.* Fiindcă oricît de popular ar fi un partid, tot trebuie să aibă şi regiuni mai slabe, unde alte grupări pot avea aderenţe mai multe.

Guvernul s-a decis însă pentru alegeri sporadice, alese după criteriul care permite a lăsa o impresie de confuzie şi de nesiguranţă. Evident, scopul e ca să sc arate ca, chiar dacă în unele regiuni un partid e mai tare, în altele e slab de tot şi că în total tot guvernul are mai multe voturi. Numai o mijlocie masivă în cîteva zeci de judeţe alese din tot cuprinsul ţării ar fi dat rezultate şi indicaţii precise. Vasăzică, în primul rînd, intenţia de confuzie şi de impresie nelămurită. In al doilea rînd, favorizare — cu toate jurămintele şi asigurările date — a elementelor de dreapta. în această privinţă, preferinţele şi gusturile guvernului au fost capricioase. EI a început cu o pasiune deosebită pentru gogo-cuzişti. Pe urmă, a fost sedus de tinereţea şi vitejia gărzilor de fier. Pe urmă, bruscat de acestea, a revenit la primul amor, la naţional-creştini.

Repartiţia alegerilor judeţene e clară în această privinţă. S-au ales mai cu seamă judeţele contaminate de antisemitism din Moldova, Basarabia şi Bucovina ca să dea primele impresiuni. Din alegerile făcute, la patru judeţe din Oltenia, Muntenia şi Dobrogea : Olt, Craiova, Constanţa, Durostor, s-au ales acelea unde gogo-cuziştii, prin aberaţiunea unei populaţii înnebunite de cea mai sinistră demagogie, au anumite sufragii. S-au făcut alegeri la Botoşani, Lăpuşna, Iaşi, Neamţ, Storojineţ, Ialomiţa. Aproape nici una în Ardeal, aproape nici una în Muntenia, sudul Basarabiei. în timp ce unele din judeţe îşi reînnoiesc după trei ani, în a doua alegere, consilierii ieşiţi la sorţi, altele, ca Alba, Muscel, Sălaj, Turda, Severin, Hunedoara, Cetatea Albă, Tulcea, Gorj, Vlaşca etc. etc,

au şi azi, după patru ani, comisii interimare. Ca să dea impresia de confuzie, se publică cu o răbdare îngerească, în fiecare zi, alegeri în cîte o comună din judeţul Covurlui. Din cele zece mii de comune din România Mare, comuna Tuluceşti şi Făştăneşti din Covurlui au desigur o semnificaţie specială pentru opinia publică a ţării noastre întregite. Numai aşa se explică interesul deosebit al guvernului pentru prea interesantele şi elocventele cifre ale alegerilor comunale din Covurlui.

In fine, încă una din abilităţile tehnice ale ministerului de Interne e tratarea cu oxigen a organizaţiilor vaidiste.

Pînă acum o lună, partidul vaidist nici nu îndrăznea să se prezinte la vreo alegere. Şi acum, deodată, începe să obţină oarecare voturi. Ce s-a întîmplat ? Se ştie că partidul „Totul pentru ţară" a dat o circulară prin care-şi invită partizanii să voteze pentru gruparea „Frontului Românesc". Iar guvernul, complezent, a ales tocmai judeţele unde există mai mulţi legionari.

Aşa se explică „succesele" de la Brăila, de la Sibiu şi voturile din Bucureşti, care fără acest concurs ar fi fost modice.

Iată politica electorală a guvernului în faţa măsurilor sale de ordine şi autoritate în stat. Ipocrizie ? Inconştienţă ? Desigur, şi una, şi alta, cum e în tradiţia liberală.

Şi totuşi, dispreţuind aceste manevre, Partidul Naţional-Ţărănesc iese triumfător.

Şi ca triumful să fie evident pentru toată lumea, cerem consultări electorale şi în Oltenia, Muntenia, Ardeal, Dobrogea şi sudul Basarabiei, care reprezintă 60% din judeţele ţării.

(27 aprilie 1937)

NOI FORME DE SPECULAŢIE

Cine citeşte literatura politică a ziarului *Viitorul* sau manifestele electorale ale Partidului Liberal pentru alegerile judeţene e copleşit de laurii care se acorda operei creatoare a guvernului. Dacă ar fi să credem, România trăieşte clipe paradiziace : drumuri, şcoli, biserici, confort, belşug, ordine şi dreptate pentru toate clasele sociale ale neamului. „Constructivismul" e o veche marotă a Partidului Liberal şi [a] guvernelor reacţionare în genere.

In apus, dictaturi de înăbuşitoare asuprire şi-au justificat adesea existenţa şi legitimitatea fiindcă trenurile ajungeau exact în gări, sau fiindcă construise cîteva autostrade. Reţeta politică e simplă şi veche. Ea n-a scăpat nici lui Machiavel. Faci pentru reclama publică cîteva lucrări impresionante. Obţii astfel un certificat de spirit constructivist.

La adăpostul lui, ai, după aceea, toate libertăţile pentru orice abuz.

In afară de neputinţa politică de a stăvili anarhia, guvernul liberal s-a caracterizat printr-o neputinţă economică : aceea de a nu putea împiedica scumpirea exorbitantă a vieţii. Asupra acestui lucru, *Viitorul* ca şi manifestele electorale tac. Dar în ultima lună un nou val de scumpete s-a ridicat pînă la treizeci la sută după ce în cursul anului trecut şi preţurile articolelor de detaliu se urcase încă cu patruzeci la sută. Toată repartiţia veniturilor e răsturnată. Puterea de cumpărare a claselor de jos e anemiată complet. O caracteristică constantă şi pentru ultimele urcări de preţuri : ele se remarcă mai ales la articolele de detaliu şi, mai ales, la produsele care n-au nimic comun cu agricultura. Aşadar, şi de această dată, tot agricultorii şi tot mica burghezie cu muncitorii plătesc. Aşadar, tot o singură clasă, aceea a speculanţilor, a intermediarilor şi a marilor negustori se îmbogăţeşte încă.

Şi guvernul n-are nimic de spus. El a creat diversiunea şovină, pentru ca la umbra ei să se dezlănţuie dezmăţul exploatării. Ca să fim buni naţionalişti şi să merităm acest epitet, trebuie să înghiţim, în tăcere, urgia speculaţiei. Altfel, fără îndoială, am greşi contra patriei.

(15 mai 1937)

„ENIGMA" SUCCESIUNII

Sînt oameni în Bucureşti — provincia are robustul sau bun simţ — care pun în mişcare la fiecare două săp-

tămîni cele mai stranii elucubraţii în vederea succesiunii care se va deschide.

Aceşti oameni, deaconsiderînd Ţara şi Coroana, cred că urzelile culiselor, interesele spoliatoare sau ambiţiile vane, cu un cuvînt factorii subiectivi, pot decide o problemă care se cere rezolvată numai şi numai după date obiective. Ei au ajuns la concluzia că legea etnică a politicii româneşti e capriciul pur, aşa cum se prezenta mediul balcanic în operetele vieneze antebelice.

Mecanismul nostru politic n-ar fi alcătuit după ei decît din opera linguşitorilor, intriganţilor ori venalilor şi că numai aceştia ar fi sortiţi să aibă izbîndă.

Pesimism, oricum, neîndreptăţit. E de necrezut cum cele mai fantastice combinaţii pot avea crezare la colportori de ştiri. E adevărat că şi anumiţi oameni politici, cărora experienţa şi trecutul le-ar indica mai multă bună credinţă şi mai mult bun gust, îşi arogă complet gratuit misiuni care nu le-au fost încredinţate de nimeni şi creaţiuni de mozaicuri politice care nu le-au fost cerute decît de imaginaţia lor. Dar, chiar şi cu acest aspect de moravuri, problema succesiunii are totuşi datele ei inexorabile, încrustate în firea lucrurilor şi în mersul evenimentelor.

în adevăr. Succesiunea actualului guvern depinde de trei coordonate. Prima e indicaţia alegerilor, a doua e programul, a treia e politica externă. Să le examinăm „sine ira et studio" pe toate trei.

Indicaţia electorală e de o limpiditate cristalină. în ce priveşte raţiunea cantitativă a voturilor, cu toate că s-au ales în special judeţele slabe pentru Partidul Naţional-Ţărănesc şi bune pentru guvern şi gogo-cuzişti, pentru ca primele rezultate să influenţeze pe celelalte, totuşi numărul voturilor Partidului Naţional-Ţărănesc sînt egale cu ale guvernului. Din totalizările tuturor alegerilor judeţene făcute pînă acum, reiese că guvernul a obţinut 220 000 de voturi, Partidul Naţional-Ţărănesc 212 000, Goga-Cuza 140 000 şi gruparea Vaida 65 000.

Dacă scădem zestrea guvernamentală de 20 la sută care în România urmează cu fidelitate toate guvernele, Partidul Liberal rămîne în evidentă minoritate. S-a zis că voturile partidelor de dreapta reunite la un loc ar echivala cu cele ale Partidului Naţional Ţărănesc. Concluzia e valabilă numai pentru cei care nu cunosc mecanismul alegerilor. Lupta dusă pe liste separate, de partide diverse, nu dă acelaşi număr de voturi ca lupta pe o singură listă.

Fuziunile ca şi cartelurile au nemulţumiţii lor, eliminaţii lor, care sabotează şi scad numărul sufragiilor. Numărul speranţelor şi al ambiţiilor puse în joc e fatal mai mic. Dar chiar la un număr egal de voturi, în opera de guvernare trage totdeauna mai mult în balanţă o grupare omogenă, însufleţită de un crez comun, decît un conglomerat de forţe disparate, reunite o clipă fortuit, numai în vederea venirii la putere.

In afară de aceasta, în timp ce sufragiile Partidului Naţional-Ţărănesc sînt repartizate în mod egal pe întreaga ţară, în timp ce toate păturile sociale (succesele naţional-ţărăniste sînt destul de importante şi la oraşe) şi toate regiunile ţării cu mentalitatea lor specifică şi-au dat adeziunea lor, voturile partidelor de dreapta sînt sporadice şi limitate la o geografie electorală specifică sau datorite personal cîtorya electori.

Sufragiile gogo-cuziste se reduc la cinci judeţe din Basarabia, la patru din Moldova şi la două din Bucovina. Adică acolo unde demagogia antisemită poate găsi oarecare răsunet. Să mai adăugăm la acestea aportul pur personal al d-rului Banu şi al d-lui D. R. Ioaniţescu. Încolo nimic în Ardeal, nimic în Oltenia şi Muntenia, nimic în Dobrogea.

Dar chiar dacă partidele de dreapta ar fi încă îndoit mai populare, forţele statului au datoria să reziste unui *program* în acelaşi timp sărac şi subversiv. Nu poate fi indiferent cu ce intenţii vine cineva la guvern, cînd din complexitatea infinită a problemelor tehnice, economice, sociale etc. dreapta alege în materie naţională : „moarte jidanilor", iar în materie socială : „sufletul şi hectarul", suprimarea impozitelor şi exproprierea generală şi, cînd pentru toate dificultăţile vieţii de stat n-au nici o soluţie, oricine are dreptul să fie îngrijorat. Şi să nu ni se pomenească de analogii de aiurea. Cu un altfel de bagaj intelectual şi cu alt material uman au învins şi Mussolini, şi Hitler. Iar astăzi, pe zi ce merge, greutăţile acestor ţări devin tot mai insolubile.

Cine vrea să facă o comparaţie de bună credinţă să citească uriaşul program tehnic şi ideologic al Partidului Naţional-Ţărănesc.

îar în ce priveşte *politica externă,* evident, nu cU telegrame de felicitare trimise colonelului La Roque sau d-lui Alfred Rosenberg România îşi va consolida prieteniile sale fidele sau va căpăta altele noi.

Iată pentru ce Partidul Naţional-Ţărănesc poate privi senin ori distrat la zvîrcolirile ori la combinaţiile bizare şi forţate ale adversarilor săi. El îşi contemplă destinul cu o egalitate de suflet pe care nu o întrece decît conştiinţa puterii şi dreptăţii sale.'

(8 iunie 1937)

D. VAIDA ŞI „CAPTAREA" DREPTEI

în birourile ministerelor domneşte febra împachetării. Ai zice, o casă de închiriat, în ajun de Sfîntul Gheorghe. Directorii de ministere şoptesc excelenţelor mistere la ureche, ordonanţările se efectuează cu precădere, acreditivele se ordonă urgent, dosarele îşi caută piesele esenţiale spre a intra în norma formală măcar a legii contabilităţii publice.

Aşadar frigurile plecării. Unii din miniştri susţin că interesele Partidului Liberal cer o trecere subită în opoziţie. Dar oamenii informaţi pretind că toată această publicitate, această punere în scenă a unei plecări pripite nu e decît o ipocrizie cu scopul de a obţine o prelungire de guvernare. Căci dacă cu voce tare liberalii spun că pleacă, „in petto" afirmă că soluţia succesiunii nu e găsită încă. Ei recunosc claritatea cu care ţara a indicat ceea ce doreşte, dar la ureche. Şoptesc că totuşi mai sînt dificultăţi. Aceste greutăţi ar veni din faptul că trebuie totuşi satisfăcut într-o măsură oarecare şi d. Vaida-Voevod, iar Partidul Naţional-Ţărănesc nu acceptă încă acest deziderat. Fiecare om cu bun simţ se întreabă : de ce tocmai d. Vaida ? Pentru ce a devenit d. Vaida-Voevod un factor indispensabil oricărei guvernări în România ? Urnele au indicat „Frontul Românesc" într-o proporţie de abia 7—8 la sută. Politica externă a d-lui Vaida merge către colonelul La Roque (cu toate glumele amabile şi jemenfişiste la adresa Franţei, formulate alaltăieri la Cluj), către d-nii Mussolini şi Hitler. La această obiecţie, lumea politică românească, sceptică din fire şi din experienţă, adaugă fireşte că preferinţele d-lui Vaida în politica externă n-au nici o importanţă, fiindcă se pot schimba de la teză la antiteză de seara pînă dimineaţa. Doar lucrul s-a şi întîmplat zilele trecute, cînd, cu o dezinvoltură ironică neobişnuită chiar supleţei d-sale, d. Vaida a declarat că, deoarece Franţa a primit bine pe cardinalul Pacelli, d-sa o poate ierta şi o poate admite printre amicii ţării noastre.

Fireşte, a mai adăugat că ordinea internă a ţărilor străine e indiferentă, după ce ani de zile a pironit la stîlpul infamiei ţara lui Blum, vîndută evreilor.

Să admitem că între noi, blazaţi de a cere unui om de stat consecvenţă, toate acestea n-ar avea mare importanţă şi că astfel de ieşiri formează chiar farmecul specific al d-lui Vaida. Intre noi, cu estetica noastră politică, merge orice. Dar mai sînt şi străinii. Şi ei nu sînt, nu pot fi aşa glumeţi ca noi. Desigur, bizar, alcătuiţi sufleteste, ei pretind că orice oportunism are totuşi o limită.

Atunci de ce d. Vaida ?

Guvernul avînd aerul de a şti * are o explicaţie. Trebuie să participe la guvern şi d. Vaida ca să capteze o parte din mişcarea de dreapta. Această temă ni se pare de-a dreptul puerilă. Să admitem că d. Vaida are mare trecere în mediile de dreapta. Dacă o are, o are *azi,* fiindcă poate fi utilizat ele acest curent. Mîine, cînd d-sa va da mîna cu d. Mihalache, va pierde subit orice autoritate faţă de reacţiune, ba mai mult, va fi considerat de dreapta şi ca un trădător. Iritarea contra d-sale va aduce o nouă piedică guvernării. Ce atitudine va putea avea d. Vaida faţă de foştii săi tovarăşi ? Ar putea, de pildă, într-o primă ipoteză, să dorească război şi să voiască a reprima. Dar pentru aceasta nu e nevoie de un fost om de dreapta. O poate face oricine, dacă e nevoie. S-ar putea, din contră, după predilecţia d-sale de „a fi naş" (cum a declarat despre Garda de fier la consiliul de război), să întrebuinţeze o metodă de seducţiune şi de captare a dreptei. Adică de amorţire cu fonduri secrete o bucată de vreme, pentru ca mişcarea să renască şi mai virulentă în scurt timp. Dacă în prima ipoteză rolul d-sale ar fi inutil, în aceasta din urmă ar fi de-a dreptul periculos şi pentru ţară *. Căci d. Vaida mai are onoarea de a

* Loc cenzurat în publicaţie, (n. ed.)

fi inițiat prin această metodă curente care s-au dovedit în urmă dezastruoase. Cine doreşte asemenea experiențe să le încerce. D. Tătărăscu poate bunăoară să-şi refacă ministerul cu d. Vaida şi cu prietenii săi.

Partidul Național-Țărănesc, cu ideologie fără echivoc şi cu un şef unanim iubit şi respectat, îşi aşteaptă calm şi cu încredere în logică şi în justiție destinul său propriu.

(3 august 1937)

PROPRIETARI COMUNIŞTI

Acest titlu poate suna ca un nonsens. Se va vedea îndată însă că el are totuşi unul. Nu unul logic, ci unul real. Căci ceea ce creează viața, ceea ce există capătă oricum un rost, adică un sens în contra oricărui aspect de absurditate. Cutreierînd satele unui judeţ din Moldova, cu ocazia ultimelor alegeri administrative, mi s-a întîmplat să văd, pînă şi în modesta viață a unui cătun de cincizeci de locuitori, un rezumat al luptelor de ideologie politică care sfîşie azi, cu o furie ineptă, lumea, de la un capăt la celălalt al continentului. Privilegiul civilizației noastre e, datorită invențiilor moderne, viteza difuziunii. Se zice că, cinci ani după izbucnirea revoluției ruse, un reporter englez, poposit într-un sat izolat din Siberia, a fost întrebat de locuitori dacă tot Rasputin e mare şi tare la curte şi dacă e adevărat că țarina a născut un nou fiu. Asemenea colțuri de rai, ferite de zbuciumul civilizațiilor, nu se mai găsesc în România nici chiar în păpurişul infinit al deltei sau pe vîrfurile inaccesibile ale Călimanului. Aşadar, în majoritatea cătunelor, bravii țărani s-au împărțit în comunişti şi anticomunişti. Dacă întrebi pe cei ce acuză de comunism ce înseamnă aceea, ți se *va* răspunde invariabil că un comunist e acela care admite ca nevasta lui să fie a altuia şi care, pe deasupra, prigoneşte biserica şi pe preoți. Definiție care seamănă ca două picături de apă cu aceea despre socialism, pe care ne-o dădea un instructor la regiment şi care suna cam astfel : „Socialismul este doctrina care dezertează din armată, lucrează la fabrici, mai ales în Germania, şi atentează la viața guvernului".

Dar ceea ce e mai original încă e repartiția socială a categoriilor : comunistă şi necomunistă.

Denunțătorii de comunism sînt aderenții noilor curente de dreapta. în genere, ori oameni foarte tineri, ori un soi de „lumpen-proletari" ai satelor, bieți sărmani fără rost, fără putere de muncă şi de inițiativă, mizeri fatalist! aşteptînd ca o paradiziacă speranță munții de orez şi rîurile de miere ale fascismului. în orice caz, oameni lipsiți de orice posesiune în lumea aceasta, de orice fel de temei economic de esență burgheză.

Cei acuzați de comunism sînt în genere membri ai Partidului Național-Țărănesc, în majoritatea cazurilor oameni gospodari cu proprietăți între 5 şi 10 hectare în medie, țărani fruntaşi, trecuți de patruzeci de ani, care au avut timpul să-şi agonisească nițică avere.

Astfel paradoxul rural cel mai izbitor se poate formula azi în modul următor : proprietarii au devenit comunişti, iar proletarii au ajuns apărătorii ordinii capitaliste.

Evident, nu e singurul paradox al timpurilor pe care le trăim. Am văzut doar armeni, greci sau italieni recent veniți în țară care fac rasism românesc în modul cel mai militant. Am văzut şi evrei antisemiți. De ce n-am admite proprietari comunişti ? Decadența logică şi realistă a epocii noastre e aşa de adîncă, încît nimeni nu se mai sinchiseşte să-şi ferească gîndirea de raporturi de contradicție.

Pentru ca un lucru să fie crezut, nu mai e nevoie azi să fie demonstrat. E suficient să fie afirmat cu tărie, de multe ori şi de multă vreme. Trăim doar de la un timp în stări de mulțime. Şi în astfel de situații sociale rațiunea unui fenomen e indiferentă. Ceea ce interesează e utilizarea lui practică.

„Proprietarii comunişti" sînt cel mai caracteristic semn al vremii. Toată lumea serioasă, aceea care-şi controlează sentințele şi credințele, ştie de mult că, dacă există în lumea de azi o țară unde comunismul e ca şi inexistent, aceea e România. Indică clar această constatare nu numai un proces destul de slab de industrializare, dar mai ales lipsa totală de organizație sindicală (complet confiscată prin subvenții de stat), precum şi lipsa unei conştiințe de clasă proletară. Nici un simptom tulbure : nici o grevă, nici o rebeliune, nici o mişcare serioasă, nici măcar vo-

turi prezumate. Argumentul hotărîtor este însă situația proprietății în România.

S-a spus, şi afirmarea la cel mai superficial examen capătă valoarea de evidență, că o țară de țărani (83% din populație) se adaptează greu la programul comunist. Setea ancestrală de pămînt a țăranului e o barieră de neînvins pentru orice încercare de socializare.

Individualismul țărănesc nu scade din îndărătnicia sa nativă în fața niciunui fel de propagandă şi la niciun fel de presiune ori persecuție.

Şi iată totuşi că proprietarii au devenit comunişti ! Imbecilitatea unor atari afirmațiuni nu e lipsită însă de anumite aplicări, utile dreptei din România. Acuzația de comunism adresată țărănimii române nu e numai repetarea oarbă a unor lozinci, comandate după acelaşi şablon în străinătate şi poruncite spre a fi fără grijă față de condițiile locale, împrăştiate, în Iugoslavia, în Bulgaria şi în România. E mai mult decît papagalizarea unor formule absurde de către agenți venali la ordinele propagandei străine.

Tîlcul adevărat al acestei inepții stă" în necesitatea de a compromite clasa țărănească. De a o semnala ca periculoasă ordinii burgheze, de a o îndepărta de la rolul ei firesc de baraj contra oricărei tentative de socializare. A recunoaşte țărănimii misiunea de a conserva statul român aşa cum este implică anumite datorii de recunoştință. După cum, în tip de război, importanța armatei ajunge primordială, în profilaxia anticomunistă, țărănimea fatal trebuie să ia proporții de primat social. Şi, evident, dacă multe forțe politice doresc să utilizeze țărănimea, ele însă nu-i pot dori atîta importanță. Iar pe deasupra, dacă în clasa țărănească intră morbul diviziunii, dacă se formează în sînul ei elemente pentru sau contra comunismului, atunci solidaritatea ei e zdruncinată şi fără îndoială realizarea destinului ei cu mult întîrziată.

Numai că aceste calcule meschine duc la un teribil inconvenient : se decretează din senin, fără nici un motiv, drept comunist un popor care n-are nici o înclinație pentru aşa ceva. întrebarea care răsare imediat în mintea fiecăruia e aceasta : cui foloseşte o asemenea reputație a clasei țărăneşti ? Şi răspunsul e limpede : nimănui, decît politicianilor fără scrupule.

(august-septembrie 1937)

POSIBILITĂȚI DE SUCCESIUNE

Problema palpitantă a ceasului de față cu privire la politica internă e aceea a succesiunii la guvern. Pronosticurile cele mai fantastice sînt făcute. Cafenelele, agenții culiselor, gazetarii sau simplii limbuți angajează pariuri, transformînd atmosfera politică într-una de alergări pentru Derby. Un zvon pornit dimineața dintr-o sursă „sigură" e dezmințit seara de un altul încă mai arbitrar, încă mai gratuit. Aproape fiecare partid politic din cele aproximativ paisprezece cîte numără România Mare crede sau măcar afirmă că vine indiscutabil la putere. Şi viceversa, fiecare e convins că adversarul se înşeală si că şansele sînt exclusiv de partea lui.

Iar cînd întrebi asupra fundamentelor obiective sau măcar serioase care inspiră un asemenea optimism, afli că ele se reduc la o informație, pe care fiecare potentat, în legătură cu amanta cutărui mare industriaş, i-a transmis-o în mare secret aseară ca deținînd-o de la cutare mare personaj, inițiat în toate intențiunile factorului constituțional.

In general, cu toate că într-o lună-două succesiunea trebuie totuşi să se deschidă, nici o indicație serioasă nu s-a formulat încă. Cel mai complet arbitrar, cel mai definitiv hazard domneşte încă. Multe, deşi nu toate posibilitățile sînt deschise.

în marile țări ale Occidentului, hazardul e înlăturat în astfel de ocazii. Un raport precis de forțe, norme legale sigure, criterii absolut clare, instituții de veche tradiție fac ca surprizele să fie ca şi excluse. La noi însă, jocul politic e mult mai subiectiv. Şi, evident, partea purei întîmplări mult mai mare. Astfel, cronicarul n-ar putea să se conducă decît după argumente raționale fundate numai în logică, nu şi în fapt. Să încercăm deci a degaja ceea ce indică simpla judecată şi bunul simț. Patru ipoteze sînt posibile : un guvern de alegeri, un guvern de dreapta, prelungirea guvernului liberal, un guvern național-țărănesc.

Guvernul de alegeri a fost preconizat de d-nii Iunian şi Goga. Nu înțelegem bine ce urmăreşte prin această soluție preşedintele Partidului Radical-Țărănesc. D-sa n-a întrunit în ultimele alegeri decît un număr în cel mai

bun caz insuficient de voturi. Desigur, sub doi la sută, cifră minimă necesară spre a putea avea reprezentanţi în parlament.

Speră d-sa să aibă într-un guvern de alegeri un procent mai ridicat de voturi ? Atunci ? Dl. O. Goga, scontînd probabil mari dificultăţi pentru a guverna şi dispunînd de oarecare popularitate, are în orice caz mai multe şanse într-un guvern de alegeri. Ca logică politică însă e cel puţin bizar ca un protagonist de dreapta, care preconizează dictatura sau semi-dictatura, adică guverne unitare şi autoritare, să recurgă la cea mai înaintată din procedurile purei democraţii, la guvernul parlamentar ieşit din combinaţia de grupuri obţinute prin guverne de alegeri.

Obieeţiunea cea mai importantă care stă în calea unui guvern de alegeri mi se pare a fi aceea că un guvern de alegeri a avut de fapt deja loc. El a fost în ziua de 25 iulie a acestui an, cînd au avut loc alegeri în peste 20 de judeţe din toate provinciile ţării. Un guvern de alegeri ar mai avea noimă, cînd nu s-ar cunoaşte voinţa corpului electoral. Dar consultarea s-a făcut şi rezultatul se ştie.

A doua ipoteză. Un guvern de dreapta. El ar trebui să însumeze toate grupările, adică să reprezinte o concentrare a dreptei. Şi aşa încă n-ar fi întemeiat constituţionaliceşte, fiindcă toate grupările de dreapta la un loc n-au atins decît 2/3 din voturile Partidului Naţional-Ţărănesc şi o fracţie ceva mai mică din voturile Partidului Liberal. Dar, afară de asta, despre o concentrare a dreptei nu poate fi vorba, fiind cunoscute relaţiile dintre d-nii Cuza, Corneliu Codreanu şi Vaida.

In afară de acestea, un guvern al dreptei ar presupune o schimbare a politicii noastre externe tradiţionale. Dreapta susţine o apropiere de Germania şi Italia, de axa Berlin-Roma, pe cînd politica oficială se menţine evident pe linia Micii Antante, Franţa, Anglia. Partidul Liberal şi cel Naţional-Ţărănesc, ataşate acestei politici, reprezintă la un loc aproape 70% din opinia publică. Astfel, un guvern de dreapta s-ar lovi de dificultăţi insurmontabile.

O prelungire, atunci, a guvernării liberale ? Dacă se ia în consideraţie rezultatul electoral de la 25 iulie, *ultima* consultaţie a sufragiului popular, guvernul a fost pus în minoritate în 20 de judeţe, cu peste opt mii de voturi.

în alte ţări, de moravuri constituţionale mai corecte, el ar fi demisionat în acea zi chiar. La noi, s-a mulţumit să se facă a nu înţelege.

Ne întrebăm însă dacă în mod serios liberalii — pe deasupra oricărei lăcomii de guvernare perpetuă — ar avea motive să dorească această prelungire. Ei ar pleca astăzi într-un moment relativ bun. O ameliorare a conjuncturii economice le-a permis o ameliorare a guvernării. Opoziţia divizată le-a permis anumite manevre. O prelungire a guvernării ar grupa fatal o mare parte din forţele opoziţiei contra lor. Un an sau doi de guvernare încă i-ar face poate odioşi. Partidul s-ar obosi peste măsură şi diversiunile interne s-ar accentua. După cum nu e bine ca cineva să pară persecutat, tot aşa nu e bine să pară prea favorizat. Nemesis se ridică în orice moment ameninţătoare. Şi apoi ar fi sigur Partidul Liberal, care n-a întrunit decît 30% din voturi în alegerile judeţene, să obţină la noile alegeri 40Vo ?

Rămîne Partidul Naţional-Ţărănesc. Acest partid a întrunit cele mai multe voturi la ultimele alegeri, în ultima consultare chiar întrecînd guvernul. Politica sa externă e în deplin acord cu tradiţiile ţării. Iar programul său e lipsit de exagerări demagogice de ordin rasist ori egalitarist (ca de pildă „omul şi pogonul", „căciula şi hectarul", „exproprierea urbană a evreilor", „calendarul vechi" etc. etc). In alte momente şi alte împrejurări, nici o discuţie n-ar mai fi posibilă ; succesiunea ar urma această cale normală. Dar la noi pronosticurile nu pot fi sigure şi cronicarul trebuie să admită în socotelile sale neprevăzutul, poate chiar şi absurdul.

(2 octombrie 1937)

UN DECENIU

Presa Partidului Naţional-Ţărănesc începe să aibă o istorie. Partidul Naţional ardelean a avut una glorioasă înainte de fuziune. *Gazeta Transilvaniei, Tribuna, Românul* au însemnat pagini glorioase în antologia scrisului gazetăresc român. Acelea au fost scrise de înaintaşii noştri care au făcut această ţară. Dar iată că şi Partidul

Național-Țărănesc în forma sa integrală începe să fixeze tradiții și să sărbătoarească din ce în ce mai multe comemorări. Zece ani de presă proprie, reprezentînd o ideologie, ideologia națională și democrată a noului stat român, ideologia ultimei înfățișări a fenomenului întruchipat într-o nație unitară și într-un stat consolidat pe o idee de românism creator și de justiție socială, de echilibru și unitate fundate pe echitate. Istoria *Dreptății* e istoria recentă a statului românesc în ultima lui formă. Două vieți care se confundă. Partidul nostru care a visat o eră revoluționară de zămislire a viitorului începe azi să se uite în trecut. O parte din viitorul visat transformat în trecut, adică o porțiune din ideal schimbată în realitate. Imperativul acestui trecut : realizarea integrală a porțiunii de ideal rămasă încă în negurile viitorului.

(2 noiembrie 1937)

AMENINȚĂRI ÎN VÎNT

în momentele sale de dispoziție, atunci cînd curge șampanie și ochii prietenilor intimi privesc cu adorație idolul lor, d. Goga devine ceea ce se cheamă un „causeur" minunat. Temele sale sînt infinit de variate, scepticismul alternează cu lirismul, verva scapără fără oprire. L-am auzit cîteodată în această ipostază.

Cînd însă d. Goga face politică, o transformare bruscă alterează personalitatea sa. Imaginația se chircește și se împuținează, verva sărăcește, zvîcnirea sufletească scade pînă la pauperitate. Bazarul intelectual al politicului Goga ajunge mizer. Citiți discursurile, interview-urile, articolele politice ale d-lui Goga. Două, trei banalități demagogice răsuflate, de care un prost oarecare de pe stradă ar rămîne încă sceptic, sînt exploatate slăbănog, fără nici o convingere. Entuziasmul e silit, făcut parcă de comandă și fără tragere de inimă. Reaua credință e debitată ca o poezie învățată pe de rost.

Cum e posibilă o așa disociere de personalitate ?

Articolul de ieri din *Țara Noastră* confirmă în totul această curiozitate psihologică. Firește, d. Goga amenință cu revoluția. Așa cere momentul : intimidare și șantaj.

Dar toată lumea știe — inclusiv d. Goga — că actele de eroism și sacrificiu nu mai aparțin partidului d-lui Goga, ci altora, care nu sînt în aceeași tabără cu d-sa. Să nu confunde d-sa pe N. Robu cu Avram Iancu. Simple acte de haiducie local-bucovinene duc la parchet, nu la roată sau la stîlpul execuției.

Onoarea aceasta nu se va face niciodată nici d-lui Novitky, nici d-lui Robu.

Atunci ?

Inșirare de locuri comune, uzate de patima relei credinte.

Deși de trei ani încoace, de la publicarea programului, s-a evidențiat mereu caracterul solidarist al țărănismului nostru, d. Goga mai repetă fără nici o pudoare vechea acuzație a luptei de clasă.

Floare a saloanelor bucureștene, care-i gustă superlativ verva, d. Goga contestă d-lui Mihalache însăși calitatea de... țăran.

Ajutat copios de întreprinderi industriale (e suficient să cităm „Mica"), d-sa vorbește de „protectorii" industrialismului, în legături mai mult decît suspecte cu dictaturile fasciste, în așa fel că un fost și intim tovarăș, d. Nichifor Crainic, anunță un scandal european cînd va trebui să vorbească.

D-sa repetă mereu formula „afiliați Moscovei", deși știe, ca toată lumea, că Partidul Național-Țărănesc s-a opus mereu la constituirea frontului popular cerut de alții. *

Deși n-a recoltat decît 17 la sută din voturile țării, d-sa vorbește pe tonul lui Hitler cînd șaizeci la sută din populație cel puțin îl voia la putere.

în fine, patronînd un partid în care delincvenții de drept comun și simplii borfași se alintă și se răsfață, d-sa are lipsa de decență să pomenească de „cloaca marxistă" a Partidului Național-Țărănesc.

A pierit orice spirit critic din alcătuirea sufletească a d-lui Goga ? Noi credem că nu. D. Goga nu crede în nimic din ce spune și scrie. Așa trebuie să fie rolul pentru circumstanță. Sînt sigur că d-sa a rămas același delicios sceptic după care „rafolează" saloanele bucureștene.

* V. nota de la p. 405 (n. ed.).

Dacă ar fi semnat articolul d. A. C. Cuza, ne-am fi aflat în fața unui nou acces de obsesie fanatică. La d. Goga e un rece și veșted calcul de culise. Articolul trebuie să aibă un ecou undeva. D. Goga disprețuiește oamenii și țara : el vrea doar să vină la putere.

(5 noiembrie 1937)

RAMSAY MACDONALD

Moartea lui Ramsay MacDonald a curmat un destin măreț de om politic modern și feeria ascensiunii unui fiu de proletar, fost învățător în tinerețe, — primul fecior al poporului — ajuns apoi prim sfetnic al Coroanei Imperiului britanic.

A murit pe un vapor care-l ducea în America de Sud să se odihnească. Era prima sa vacanță după o viață de muncă dusă cu o energie din acele pe care numai rezervele populare le vor ridica.

împlinise 70 de ani și se gîndea — în sfîrșit — la un repaos.

Ramsay MacDonald s-a născut la 15 octombrie 1867 într-un cătun scoțian — Lossiemouth. A plecat la Londra, la 20 ani, fără bani, fără protectori, fără relații. A fost rîndaș la o fermă, lucrător tipograf, apoi învățător. După zile de muncă fizică, lucra, noaptea, pentru completarea cunoștințelor. Treptat, treptat, autodidactul Ramsay MacDonald a ajuns una dintre cele mai strălucite personalități humanistice ale timpului nostru. Cărțile și broșurile sale asupra socialismului, asupra problemelor lumii moderne și asupra reformelor economice stau alături de cărțile lui Masaryk, Wilson sau Roosevelt.

Cariera politică a lui Ramsay MacDonald a fost indisolubil legată de aspirațiunile și ascensiunile muncitorimii britanice. De la 1922 pînă la 1935, viața politică a Angliei a fost dominată de personalitatea lui Ramsay MacDonald. Istoria acestor ani atît de grei și de hotărîtori nu numai pentru Anglia, dar și pentru formarea unei ideologii universale a fost scrisă pentru Marea Britanie de către învățătorul Ramsay MacDonald.

Președinte al Partidului Laburist, Ramsay MacDonald l-a organizat și l-a condus la izbîndă.

în două rînduri, Ramsay MacDonald a fost prim-ministru. Apoi, înțelegînd imperativele momentului, el a acceptat formarea unui guvern de coaliție națională, în care nu a mai avut loc de conducere. Ultimii ani ai vieții sale au fost umbriți de neînțelegerile cu generația tînără din Partidul Laburist.

Deasupra acestor neînțelegeri, Ramsay MacDonald rămîne exemplul viu al puterilor creatoare care zac în păturile populare ale fiecărei națiuni.

Anglia conservatoare, Anglia Camerei lorzilor și a titlurilor veritabile de noblețe a acceptat, în timpuri foarte grele, să fie condusă de un fost lucrător tipograf, de un fost învățător. După cum Italia și-a încredințat destinele tot unui fost învățător.

Popoarele serioase, cu toată disciplina tradițiilor, nu au refuzat niciodată, din prejudecăți de origine și de clasă, să încredințeze conducerea lor celor mai destoinici dintre fii, indiferent de stratul social din care s-au ridicat.

(12 noiembrie 1937)

„FIAT JUSTIȚIA, PEREAT MUNDUS"

Cronicarul vremurilor ce vor să vină va însemna triste constatări despre timpul nostru. Trăim în plină decadență. Epoca noastră are înfățișarea deznădăjduită a sfîrșiturilor de ev. Toate valorile de bărbăție și credință sînt năruite. Oamenii de treabă sînt siliți să se ascundă cu rușine prin colțuri. Adesea sînt ignorați ori scuipați. Toate nelegiuirile, toate minciunile, toate trădările se lăfăiesc în piețe publice. Mezatul se ține pe străzi pentru suflete care se vînd cu duiumul. Singurele lozinci etice sînt cinismul ori inconștiența.

E așa de puternică depravarea încît, în fața arginților ori a puterii, bieții oameni uită și instinctul conser-

varii năpustindu-se orbi, fascinaţi de focul bengal al unui bilei de putere efemeră, —- ca fluturii noaptea în flacără. Alţii preamăresc fără ruşine deliciile clipei care trece şi sfătuiesc să stoarcem prezentul de tot ce poate da, iar mîine : „după mine, potopul". Jurămintele pe onOare (ce cuvînt perimat !), ori pe mormîntul părinţilor sînt călcate în clipa următoare pentru un sergent la poartă şi o limuzină. Copiii îşi înşeală părinţii, fraţii se înşeală între ei, soţii, amicii. Cutare băieţel, inventat din neant de un om politic cu vază, îl vinde la primă tentaţie, — uitînd toate momentele de josnic servilism prin care şi-a cîştigat cîteva favoruri, pentru ca să ofere aceleaşi josnice linguşiri stăpînului de azi.

Şi toţi aceşti oameni vorbesc cu sublimă inconştienţă şi cu superbă grandomanie de caracterul, de demnitatea şi mîndria lor. Tabloul sinistru care aminteşte agonia ultimă a imperiului roman.

Şi ce e mai îngrozitor, nimeni din cei care au răspunderea conducerii morale a acestui popor nu-şi acordă o clipă de luciditate ca să înţeleagă dezastrul care ne pîndeşte.

Din contră, cu demonică plăcere, se flatează simţul decăderii la fiecare om şi se stîrpesc caracterele şi mîndriile.

Cum nu se înţelege că o asemenea societate nu-şi poate aştepta decît o cucerire, ori o revoluţie ?

în deznădejdea timpului, orice român însetat de un pic de curăţenie şi de cinste e totuşi un reconfort de înaltă moralitate în magistratura ţării. Cînd încheiem astăzi bilanţul evenimentelor din ultimele luni, ni se deschide o oază care ne mai dă bucuria de a trăi şi de a lupta.

Dîrzenia, dreptatea şi cinstea n-au pierit, aşadar, cu totul în această ţară.

Mulţumim comisiei electorale centrale şi celor două mii de magistraţi integri, care au prezidat alegerile*, nu pentru succesul material [pe] care l-au asigurat partidului nostru, ci pentru înalta lecţie morală care, fiecărui om cumsecade din acesta ţară, îi face mai suportabilă viaţa. Cei vechi spuneau : „să piară lumea, numai să se facă dreptate". Numai că niciodată o ţară n-a pierit din prea multă dreptate.

V. nota de la pp. 405 -406. (n. ed.).

Din contră, s-au prăbuşit semeţe împărăţii, fiindcă erau clădite de prevaricaţiune, pe minciuni şi pe vînzare.

Magistratura română ne-a reconciliat cu viaţa, cu morala, cu patriotismul. Ne-a dat tonicul necesar luptei şi rezistenţei.

Fapta ei depăşeşte cadrul profesional şi trebuie înscrisă printre marile şi singuraticele gesturi etice ale clipei de faţă

(4 ianuarie 1938)

TRĂDĂRILE

Trebuie să recunoaştem că şi democraţia are mizeriile ei. Plecînd de la ideea libertăţii individuale, a sincerităţii de conştiinţă, a toleranţei tuturor opiniilor, regimurile democratice admit ca un postulat mobilitatea părerilor, variaţia convertirilor, justificarea transfugilor. Schimbarea convingerilor e înconjurată de un fel de respect. Bineînţeles, presupunînd buna credinţă. în ţările de mare cultură, această toleranţă faţă de schimbarea credinţelor are diferite corective. în Anglia, o adîncă conştiinţă religioasă şi morală interzice zig-zagurile pornite din ambiţie ori interes, iar în Franţa morala raţionalistă şi laică oferă aceeaşi frînă tendinţelor de arivism şi trădare.

La noi însă, fascinaţia parvenirilor, gustul oriental şi primitiv pentru vanităţi şi onoruri efemere ia proporţiile unei vulgarităţi de suflet, neoprită de nici o piedică morală. Vînzările de suflete ating culmi literare prin neverosimilitatea lor. Pentru o biată slujbă vezi azi un fanatic comunist trecînd pe la Garda de Fier pentru ca in urmă să ajungă liberal. Iar atunci „tinerii de talent" îşi arogă o adevărată vocaţie a trădării, se cred predestinaţi printr-un decret providenţial către ascensiune, pe calea tuturor înşelărilor, tîrguielilor şi minciunilor.

Trebuie să fim drepţi şi a recunoaşte că această sinistră slăbiciune bîntuie cu furie mai ales printre intelec-

I

tuali. Masele populare, ţărani şi muncitori, aceia **care** n-au de cerut de la viaţă nimic mai mult decît uşurarea unei vieţi de cîine, pironiţi în credinţe fixate, rămîn adesea cu ele pînă la sfîrşitul vieţii. Intelectualii sînt uneori aşa de lichelizaţi, încît ajung în această **privinţă culmea** stupidităţii chiar din punctul de vedere **al propriului** instinct de conservare.

Un fost camarad de redacţie, cărturar consumat, trecut prin două partide de idealism şi de credinţă fanatică (Garda de Fier şi comunismul), ajuns apoi naţional-ţărănist, indignat în prima zi de neruşinarea primilor trădători, a trecut apoi cu arme şi bagaje la guvern **pentru** un post de... prefect.

Masele populare în generalitatea lor sînt mult mai respectabile în privinţa statorniciei caracterului. Au dezertat la inamic din partidul nostru patru actuale excelenţe *. Unul, mai elector, se zice că şi-**a** păstrat o bună parte din organizaţie, ceilalţi trei sînt urmaţi doar de rudele şi clienţii lor apropiaţi. Şi veţi vedea mai ales **la** prima opoziţie cîte voturi vor avea. Căci ruina conştiinţei etice la intelectuali e compensată de simţul de onoare al maselor. Trădătorul nu e numai un om lipsit de **caracter**, dar în genere e un prost. Fiindcă preferă **un** detaliu unui lucru esenţial. E orbit de un prezent trecător pentru care sacrifică un viitor de durată. E ca acei tineri risipitori care se ruinează semnînd poliţe **în** alb. Iar mîine, cînd o bruscă întorsătură a istoriei îi zvîrle din bietele lor fotolii ministeriale în care în România **a** stat oricine, le vor întoarce spatele oamenii cumsecade, prietenii, proprii lor copii. Căci adeseori aceştia în puritatea lor sufletească sînt judecătorii noştri cei mai fireşti. **Un** prieten al nostru, căruia i s-a propus telefonic un minister ca preţ al trădării, şi-a adunat copiii şi i-**a** întrebat :

— Voi ce mă sfătuiţi să fac ? Şi copiii au răspuns : — Nu cred, tată, că tu poţi fi golan. înduioşat pînă la **la**crimi, prietenul nostru — hotărît şi fără asta — a refuzat imediat. întreb pe foştii noştri prieteni : Cum se simt cmd înfruntă privirea copiilor lor ?

(8 ianuarie 1938)

* în guvernul prezidat de O. Goga (28 decembrie 1937—9 februarie 1938) au intrat şi patru fruntaşi P.N.T., impuşi de rege ca elemente de control şi influenţă a acestuia asupra programului politic al Partidului National-Creştin al primului-ministru : Armând Călinescu la Interne, Virgil Potârcă la Lucrări Publice şi Comunicaţii (ad interim la Agricultură şi Domenii), V. Rădulescu-Mchedinti la Justiţie si Dinu Simian, subsecretar la Interne (n. ed.).

PSIHOLOGIE ŞI PEDAGOGIE

Afară de guvern, care utilizează toate aporturile, dar în special pe cele imorale, captate prin trădare ori de unde ar veni ea, lumea întreagă e scîrbită de peisajul deprimant, dezgustător al structurii noului guvern. Două nuanţe, una ortodoxă şi alta mai conciliantă, formau baza partidului care susţine actualul guvern. Era de ajuns şi atît, în timpuri cînd orice problemă oferă sensuri pentru controverse. Dar la aceasta s-au adăugat aluviuni sosite din toate părţile. Din partidul nostru, de la d. Vaida, de la d. Argetoianu, George Brătianu etc.

Guvernul îşi ia astfel aspectul *. Se adăposteşte acolo tot ceea ce a refuzat o normă de credinţă şi de fidelitate faţă de propriul său partid. Un fel de selecţie naturală a moralităţii făcute pe dos. S-a pus parcă un premiu pe cel care rezistă mai puţin, pe cel care se vinde mai uşor. Singura condiţie se pare a fi fost *viteza* trădării. Ceea" ce avea însemnătate era să ajungi mai repede la mezat decît tovarăşul d-tale. Şi s-a obţinut cea mai bizară mixtură imaginabilă : comunizanţi ca Petre Pandrea şi D. Dobrescu, oportunişti puri ca foştii noştri tovarăşi valahişti ca I. Marinescu ori I. Gr. Perieţeanu. Şi fiecare din ei trecuţi încă prin două, trei trădări.

Am spus odată, într-un discurs la Cameră, că crima cea mare a tuturor guvernanţilor români e aceea de a fi fost excelenţi psihologi, dar mizerabili pedagogi. Tot ce s-a făcut în politica românească a fost exploatarea slăbiciunilor, utilizarea maximă a viciilor caracterului nostru. Politicienii au cunoscut perfect abisurile sufletului nostru. Şi au apăsat mereu pe punctele slabe, cultivîndu-le cu îngrijire. Au fost cum sînt cîrciumarii satelor

* Text cenzurat la apariţia articolului în publicaţie (n. ed.)

care ademenesc pe cei loviţi de alcoolism, cum sînt bătrînele proxenete care seduc prin triste miraje înclinările pătimaşe ale unor tinere fete. Specularea maximă a păcatelor naţionale. Dar, nici o clipă măcar, niţică educaţie. Puţină tendinţă de ridicare prin sancţiune, prin exemplu, prin morală. Nici o tentativă austeră, gravă către cinste. Numai ademenire, seducţie ieftină, tentaţie

Cunoscînd pînă în adîncurile sale sumbre sufletul românssc, politicienii l-au exploatat. Puţini, izolaţi şi dispreţuiţi, au fost aceia care în decăderea generală s-au gîndit la puţin misionarism. în rolul lor educator stă cea mai măreaţă vocaţie, a austerului Iuliu Maniu şi a puritanului Ion Mihalache.

(12 ianuarie 1938)

PRIMELE MASURI

Constituirea guvernului actual a dezgustat orice conştiinţă din această ţară. Ca un teribil viciu ereditar, apasă cu fatalitate, asupra tuturor actelor pe care le va face guvernul, blestemul alcătuirii sale imorale prin cumpărare şi trădare. Cum ar putea face ceva sincer şi dezinteresat o colecţie de oameni care şi-au renegat credinţele şi şi-au vîndut trecutul ?

Am văzut hotărîrile consiliului economic de aseară. O parte din măsurile preconizate de programul Partidului Naţional-Ţărănesc sînt acordate generos, fără tîrguieli, ţărănimii şi maselor populare. Ele au pornirea ostentativă de a demonstra că ţărănesc se poate face şi fără Partidul Naţional-Ţărănesc. E evident că misiunea guvernului în fiinţă este să distrugă două formaţii politice : Partidul Naţional-Ţărănesc şi mişcarea legionară.

în onoarea Partidului Naţional-Ţărănesc se ieftinesc sarea, petrolul şi se suprimă impozitele agricole. (Ca să se înfiinţeze, poate mai oneros, la vinderea bucatelor !) Sîntem înduioşaţi de aceste atenţii. Nimic nu se pierde în natură. Chiar trecerea efemeră prin partid a d-lor Armând Călinescu, Potîrcă et C-ie le-a lăsat anume urme în memorie. Nopţile lor sînt agitate şi cugetul le e chinuit, fără îndoială de nevoia de a şti fericiţi ţăranii.

Afară de aceasta, votînd reforme peste reforme, eleganţa gestului lor capătă o justificare în plus.

Numai că, în toate împrejurările, opera e legată de om. Ea pleacă dintr-un spirit şi dintr-o intenţie, a cărei calitate singură poate indica semnificaţia morală a gestului. Cînd se făgăduiesc o serie întreagă de îmbunătăţiri cu o lună înaintea alegerilor, mai e cineva care să nu înţeleagă ce sens au ele ? Cînd aceste reforme urmăresc nu o realizare obiectivă, ci desfiinţarea rivalului, mai au ele vreo valoare ? Se poate face, evident, bine şi cu sila. Siliţi de a găsi o raţiune obiectivă gestului lor, alta decît fascinaţia vulgară a portofoliilor ministeriale, foştii ţărănişti se hotărăsc a uşura clasa ţărănească. La urma urmei, ţăranii tot profită ceva.

Numai că darul trimis va rămîne etern suspect. El va fi mereu stigmatizat de pecetea trădării. Binele realizat pleacă nu din devotament de misionar sau din îndatorire de apostol, ci din şmecherie perfidă, care prin acest preţ vrea să zvîrle valul uitării peste anumite ignominii. Şi oricît ar fi ţăranii de „materialişti" şi doritori de viaţă mai bună, ei vor înţelege semenificaţia darurilor ce li se fac.

(15 ianuarie 1938)

GUVERNUL LA LUCRU

Deşi prin alcătuirea * artificială guvernul actual nu lăsa posibilă nici o iluzie, ne-am interzis cîtăva vreme judecăţi de valoare asupra lui. Ştiam că la o anumită structură trebuie să corespundă anumite acte. S-ar călca toată ordinea naturală a firii, dacă oameni stricaţi s-ar purta cu virtute, dacă trădătorii ar face acte de bravură şi dacă * ar lucra logic şi coherent.

Am aşteptat aşadar cu toată îndoiala minunea. Şi minunea n-a venit pentru că nu putea să vină.

Adunat prin strigări publice sau prin mica publicitate, oferind şefilor de cabinet şi subprefecţilor secretariate generale şi funcţionarilor inferiori ministere, deva-

* Loc cenzurat în publicaţie (n. ed.).

lorizînd astfel prestanţa şi prestigiul funcţiunilor, guvernul d-lui Goga e lovit de la început de o dezarmonie intrinsecă care-i roade măduva. Cum e firesc, d-nii A. C. Cuza şi Gh. Cuza vor aplicarea integrală a programului antisemit şi găsesc mereu că se face prea puţin în această privinţă. D. Octavian Goga, mai suplu şi mai sceptic, începe să se înfricoşeze că s-a mers prea departe. Iar fripturiştii, foşti naţional-ţărănişti îmbrîneiţi şi busculaţi prin ministere, ca comisari de supraveghere special numiţi de Partidul Naţional-Creştin, fac figură de „pique assiette", dispreţuiţi şi ofensaţi pentru apetitul lor fără decenţă, nu pot face măcar un decret, nu pot plasa măcar un singur partizan. Veţi recunoaşte că în atare condiţiuni ne găsim cu greu într-o atmosferă de sublimă creaţiune. Nu din consilii de miniştri, pitoreşti pînă la: burlesc, după cum povestesc miniştrii tehnicieni ai guvernului, vor ieşi triumfătoare zilele de jertfă şi de delir ale revoluţiei naţionale.

Fără îndoială, cenzura nu ne va permite să descriem în detalii situaţia noastră externă. Amintim numai că în sistemul nostru actual ne găsim în situaţia unui om care se mută dintr-o casă fără a fi găsit o alta, aşteptând cu mobilele în ploaie. Şi iarăşi e sigur că aceeaşi cenzură nu ne va permite să înfăţişăm starea economică şi financiară în mod sincer. Ne vom mărgini atunci să urmărim guvernul chiar pe propriile sale preocupări. Adică pe chestia evreiască.

Ne aşteptam Ia puternice şi legale reforme în ordinea economică. Credeam că repunerea elementului românesc în comerţul ţării se va face prin înlocuirea intermediarilor cu organizaţii cooperative, că profesiile libere vor fi reglementate totuşi sever, dar echitabil, că revizuirile celor de cetăţenie dubioasă se vor face prin lege şi magistraţi.

In loc de acestea, ni se aduc cîteva măsuri de sentimentalism naiv şi comic cum e de pildă... * sau se suprimă carnetele CFR la vreo sută, două de gazetari semiţi. Chestii de mici ranchiune de cafenea şi de efect trecător în lumea politicianistă a oraşelor. în schimb,

* Text absent în publicaţie, cenzurat, (n. ed.)

^Î^i-[6] radicale de adîncime sînt lăsate pe „câi de fapt" la dispoziţia pretorienilor partidului aştettStrâ "reVo1Uţia nati0nală"? SaU trebuie să *mai*

(18 ianuarie 1938)

ŢARA DE DREPT ŞI ŢARA DE FAPT

Acum două decenii, pe cînd eram studenţi, onorabilul şi simpaticul nostru profesor de Drept Civil, d. Em. Antonescu, ne spunea la curs : „România nu e o ţară de drept, e o ţară de fapt".

Tot ce se întîmpla de o lună încoace confirmă acest diagnostic, pronunţat acum douăzeci de ani, cînd, totuşi, grija de legalitate era mai accentuată şi mai vizibilă în ţara noastră.

Nu vom contesta dreptul unui guvern de a-şi realiza programul. Oricare ar fi el, oricît de incomod ar fi conţinutul său pentru credinţele noastre. Admitem ca legitim chiar şi un program antisemit. Cu o condiţie însă. Anume ca el să fi fost formulat înainte de alegeri, să se fi făcut din el o platformă pentru lupta electorală, — iar corpul electoral să fi arătat, prin majorităţi masive sau în orice caz clare, că-1 doreşte şi că şi-1 însuşeşte.

Dar ca un partid, care pe un program antisemit să fi obţinut nouă la sută din voturi şi apoi să vină la putere şi înainte de a cere aprobarea corpului electoral să ofere ţării o ploaie de decrete-legi prin care se calcă toate principiile constituţionale, — iată o stare de moravuri care ne scoate din rîndul ţărilor de drept.

Pe ce bază juridică s-au dizolvat consiliile comunale şi judeţene alese acum două luni ? Pe ce bază de legalitate se modifică legea electorală ?

Şi totuşi d. Istrate Micescu umple ziarele străine de declaraţii menite să arate că ţara noastră se menţine pe o bază strict constituţională, că legalitatea şi respectul ei domneşte neatinsă aici la noi.

Tristă ipocrizie, tristă farsă ! Sîntem zvîrliţi acum, mai mult decît oricînd în toată istoria politică contem-

porană, în afară de coduri şi de justiţie. Astăzi în România nu mai domneşte legea, ci cinicul *raport de forţe.* Trăim ca în epoca Renaşterii moravuri de condottieri sprijinite pe brutalitate ori pe şiretenie. Un sabat de forţe oarbe dezlănţuite. Cel mai puternic sau cel mai şmecher pune călcîiul pe pieptul celui slab sau corect, fără să fie stînjenit de nici o forţă morală, de nici un criteriu legal, de nici o normă juridică. Trăim o anarhie de fapt care ruinează toate valorile şi toate ierarhiile.

Revoluţia stupidităţii, revoluţia brutelor care ne zvîrle înapoi, în bezna evului mediu.

Notam aceste sinistre caracteristici ale timpului de faţă, cînd ne-a venit vestea verdictului dat de Comisia electorală centrală. încă odată magistratura ţării îi salvează onoarea. Iar pe oamenii de treabă îi zmulge din disperarea sceptică în care ar fi trebuit să cadă. Aşadar, mai sînt în această ţară rezistenţe etice şi conştiinţe curate.

Le sîntem recunoscători că ne-au redat speranţele.

(26 ianuarie 1933)

JOCUL DE-A REVOLUŢIA

Cîţiva burghezi timoraţi, cu spirit de pensionari în halat şi papuci, s-au speriat de îndrăznelile guvernului şi cred că ne aflăm în faţa unei acţiuni revoluţionare. Alţii mai sceptici văd în cabinetul Goga-Cuza-Potârcă numai un regim de teroare, temperat prin şperţ. înclinăm în toată sinceritatea către a doua diagnoză. Nimic din ceea ce se întîmpla azi nu seamănă a revoluţie. Nu credem în revoluţiile înjghebate în culise.

Şi protejate generos de liberali.

Revoluţiile pleacă de jos în sus. Guvernul actual s-a format de sus în jos. Revoluţiile nu se menţin la ranchiune şi la răzbunări. Ele au înainte de toate un suflu creator, răstoarnă table de valori şi pun altele în loc. Guvernul actual loveşte o categorie de oameni şi nu satisface cu nimic pe alta. Şi apoi mai trebuie o etică revoluţionară, mai trebuie un corp de martiri iluminaţi, care au suferit mult, care au renunţat mult, obsedaţi ai unei idei fixe şi fecunde.

Nici un glumeţ nu va pretinde că strînsura actuală are altă bază decît beneficii şi vanităţi personale ale unor spirite vulgare, pentru care viaţa n-are alt sens decît profitul şi altă morală decît şmecheria. Şi apoi revoluţia nu se face cu voturi furate, aşa cum pregăteşte tehnica virtuoză a Ministerului de Interne. Deci, onorabilii burghezi să fie liniştiţi în privinţa prezentului. îngrijorarea lor are însă o bază. Guvernul actual *nu face* revoluţie, dar o *prepară.*

Politica aceasta de „va banque" care rupe tradiţii, suprimă continuităţi, anihilează respectul pentru instituţii, jocul acesta de-a revoluţia care deprinde lumea cu lipsa de respect, cu gustul de aventură, imunizarea aceasta lentă faţă de insecuritatea şi durata ideilor, a regimurilor constituie fără îndoială o prefaţă şi un antrenament la insurecţiune şi la năruirea ultimă. D. Goga nu face revoluţii, dar *educă* în sensul lor.

Ani de zile, d. Goga s-a complăcut în a înfăţişa guvernele naţional-ţărăniste drept guverne Kerensky, faţă de imaginare şi inexistente revoluţii comuniste.

Pericolul comunist a trecut, s-a dizolvat.

Dar destinele au ironiile lor.

(29 ianuarie 1938)

PARTIDUL LIBERAL ŞI LEGIONARII

Partidul Liberal s-a năpustit de cîtăva vreme asupra partidului „Totul pentru ţară". Oficiosul venerabilului şi vetustului partid al d-lor Inculeţ şi Vaier Pop — care desigur reprezenta cea mai autentică tradiţie liberală — a descoperit, aşa într-o noapte, că legionarii sînt periculoşi pentru ţară şi binele public, binele public confundîndu-se cu confortul băncilor şi instituţiilor liberale. Au aflat aşadar d-nii Inculeţ et C-ie că legionarii promit îm-

părțirea pămînturilor, a fabricilor, că răscoală lumea și o îndeamnă la insurecție și cîte și mai cîte altele. Ipocrizia liberală prea atinge limita maximă a candorii. Cum ? Adică dacă partidul „Totul pentru țară" e periculos binelui public abia acum au aflat liberalii ?

Pînă mai ieri, ingeniozitatea obeză a d-lui Inculeț, bucurîndu-se de prestigiul și puterea guvernului, a încercat să facă din Garda de fier un docil instrument de diversiune. A chemat pe șefii ei, i-a pornit la luptă, le-a oferit vagoane și libertăți de acțiune cîte au voit.

D. E. Titeanu, neputînd să doarmă noaptea de invidie pe cariera lui Fouche și a d-lui Armând Călinescu, a regizat congresul studențesc de la Tg. Mureș. A doua zi, Ministerul de Interne și Siguranța, după un plan bine ticluit, au lansat manifeste apocrife în numele legionarilor prin care condamnau la moarte pe d-nii Mihalache, Madgearu și alții, pe care-i băgau în aceeași oală cu alte personaje mai puțin onorabile. Apoi d-nii Inculeț și Vaier Pop și-au frecat satisfăcuți mîinile căci aranjase un conflict de moarte între legionari și Partidul Național-Țărănesc. Mai în urmă, și-au oferit marea lor solicitudine legionarilor în toate ocaziile. Au „cochetat" cu ei și le-au oferit tot felul de susțineri. Acum vreo trei luni, pentru o șezătoare pașnică a legionarilor din jud. Muscel, ținută concomitent cu o întrunire a Partidului Național-Țărănesc, a desfășurat regimente de soldați la fața locului, numai pentru ca apoi să poată raporta în loc înalt că gardiștii voiau să înece în sînge manifestarea noastră și că deci singurul partid care poate ține ordinea e partidul d-lui Tătărăscu.

Dar legionarii țineau numai o sărbătoare inofensivă și n-aveau în acel moment nici un gînd războinic. Și totuși d. Tătărăscu a utilizat și această ocazie, după modelul diversiunii de la Oradea, ca să mai rămînă la putere încă... o lună. Așadar, legionarii i-au folosit.

De ce s-a supărat acum pe ei ?

Ne despart de Garda de fier adînci deosebiri de program. După cum se știe, noi sîntem, în ordinea internă, pentru regimul democratic, iar în cea externă pentru un alt sistem de alianțe decît acel preconizat de legionari. Ne dezgustă însă duplicitatea și ipocrizia liberală. Dacă cineva în această țară n-are voie să strige contra legionarilor, aceia sînt liberalii. Au utilizat Garda pentru motive de manevra guvernamentală. Azi îi înspăimintă amenințările legionare la plutocrația partizaSr Dacă imn p r H ' trebUi3U Să fie /circumspecți dfn timp. Perfidia care scoate foloase cît îi convine și anoi n^făieri CatOni * ***** nu va gaTa^raT-

(4 februarie 1938)

NOTE

Reedităm aici articolele publicate de M. Ralea în revistele *Viaţa românească, Fapta, Ideea europeană, Cuvîntul liber* şi *Stînga,* precum şi în ziarele *Dreptatea* şi *Adevărul.* Ele nu au mai fost niciodată reluate de autor în volumele sale, încît reapariţia lor după atîtea decenii şi caracterul lor polemic şi militant pun cu necesitate problema înţelegerii contextului lor istoric şi social-politic.

Cea mai frecventă prezenţă publicistică a lui Ralea este aceea din paginile ziarului *Dreptatea,* oficios al Partidului Naţional-Ţărănesc, apărut la 17 octombrie 1927, sub direcţia lui Virgil Madgearu, care ocupa funcţia de secretar general al partidului. In colectivul redacţional figurau nume ca Ion Vinea, M. Sevastos, Tudor Şoimaru, Sergiu Dan, Romulus Dianu etc, Cu ocazia reorganizării conducerii ziarului, din martie 1934, este instalat ca director Mihai Ralea, iar ca prim-redactor Demostene Botez. în redacţie, funcţionau atunci publicişti şi oameni politici ca Petre Pandrea, Octav Livezeanu, Constantin Vişoianu, Ilariu Dobridor şi alţii. Ralea rămîne director pînă la 31 martie 1938, cînd îi urmează D. Botez. Devenind cu o zi înainte ministru al Muncii, demnitate pe care o va deţine pînă la 3 iulie 1940, Mihai Ralea îşi întrerupe activitatea ziaristică militantă. Colaborarea sa la *Dreptatea* ilustrează evoluţia concepţiilor sale naţional-ţărăniste, marcate indelebil de formaţia şi orientarea radicală de stînga, care-l vor conduce pe Ralea în anii războiului la înfiinţarea Partidului Socialist-Ţărănese, punct final şi culminant al biografiei sale politice dinaintea lui 23 August 1944.

Dreptatea îşi încetează apariţia la 17 decembrie 1938 (iar nu la 29 iunie 1938, cum se poate citi în altfel solida monografie consacrată P. N .Ţ. de Ioan Scurtu, *Din viaţa politică a României. 1926-1947,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983, p. 405), pentru a nu şi-o relua decît după Eliberare, la 27 august 1944, şi pentru a dispărea definitiv odată cu dispariţia însăşi a P. N. Ţ., în vara anului 1947.

în ordinea intensităţii colaborărilor publicistice ale lui Mihai Ralea, urmează desigur *Viaţa românească,* al cărei director devine din ianuarie 1933 şi pînă la interzicerea ei de către regimul antonescian, în septembrie 1940. La reapariţia din noiembrie 1944, îl vom regăsi fireşte pe Ralea la direcţia revistei.

Cum însă relaţiile sale cu *Viaţa românească* merg pînă la identitatea de destin şi sînt de multă vreme binecunoscute, vom da în continuare cîteva repere cu privire la ceea ce ara putea numi pe drept cuvint colaborările sporadice ale lui Ralea.

întîi de toate — prezenţa lui la *Adevărul.* Ea se explică desigur prin linia democratică şi chiar radicală a marelui ziar al lui C. Miile. Dar semnătura lui Ralea în coloanele sale apare mai mult, ca să zicem aşa, la „zile mari", este adică una de prestigiu şi de autoritate, solicitată cu prilejuri mai deosebite. Aşa se explică faptul că în circa zece ani el n-a publicat acolo mai mult de 20 de articole, aproape toate pe teme politice, economice şi sociale, drept pentru care le-am şi reprodus in prezentul volum.

Din cele două articole publicate în *Fapta,* unul a fost reeditat în volumul 2 al ediţiei *(Herman Bang),* iar celălalt II reluăm acum *(Jacobinism).* Revista în cauză apare, între 21 ianuarie 1919 şi 11 aprilie 1920, sub direcţia unui comitet, ca exponentă a unor tendinţe net democratice, dar declarînd a nu aparţine niciunui partid politic. Dintre colaboratori cităm pe Eugen Filotti, Eugen Crăciun, Em. Ciomac, Ştefan Neniţescu, Adrian Maniu etc.

Cît despre *Ideea europeană,* ea este cunoscuta revistă a lui C. Rădulescu-Motru, apărută între 1919 şi 1928 şi demnă de remarcat pentru deschiderea ei culturală, ca şi pentru ţinuta consecvent democratică şi progresistă. Singurul articol politic publicat aici de Ralea este acela pe care-l şi reproducem în ediţia de faţă *(Lupta de clasă).*

La *Cuvîntul liber,* Mihai Ralea a colaborat numai în a doua sa serie, dintre 26 ianuarie 1924 şi 9 ianuarie 1926, pe care a condus-o Eugen Filotti. Cele 14 articole semnate de Ralea se ocupă mai ales de probleme culturale sau sînt „disociaţii dp

Idei" şi aii fost în cea mai rnâre parte reluate in volumul 2 al ediţiei. (Date interesante cu privire la aceste colaborări ale lui Ralea se găsesc în amintirile lui E. Filotti, fostul director al revistei : *Mihai Ralea la „Cuvîntul liber",* în *Viaţa românească,* nr. 2/1965, pp. 153—159 — număr omagial consacrat lui Mihai Ralea).

Am reprodus aici numai pe acelea, două la număr, care corespund tematicii prezentului volum.

O revistă de scurtă existenţă, ca şi *Fapta,* a fost *Stîngă,* in paginile căreia Ralea a publicat în total patru articole, din care numai unul cu subiect politico-economic. *Stînga* a apărut la Bucureşti, între 13 noiembrie 1932 şi 19 martie 1933, avînd printre colaboratori pe V. V. Stanciu, P. Comarnescu, P. Pandrea, O. Tivezeanu, I. Felea, Oscar Jianu (A. Pampu) ş.a. Orientarea ei, pe care nu numai numele ce şi l-a ales o demonstrează, a fost hotărît democratică şi antifascistă. (Pentru alte detalh, *v. Reviste progresiste româneşti interbelice,* Editura Minerva, 1972, pp. 83—120.)

Iată în sfîrşit sursele precise ale tuturor textelor pe care le reedităm în volumul de faţă împreună cu unele explicaţii suplimentare ce se vor impune în cîteva împrejurări :

JACOBINISM

Apărut în *Fapta,* nr. 18, *2* iunie 1919, pp. 383-384.

Tonul şi adresa polemică a acestui articol se explică prin atmosfera de ostilitate creată după primul război mondial în jurul revistei *Viaţa românească* şi al unora dintre colaboratorii săi, sub acuzaţia de a fi manifestat atitudini pro şi chiar filogermane în anii marii conflagraţii. Ceea ce numeşte Ralea aici aşa de nepotrivit mentalitate revoluţionară şi iacobinism vizează limpede spiritul de revanşă vindicativă al unor publicişti şi politicieni cu interese nu odată mai mult pragmatice decît patriotice. Că în concepţia autorului nu încape nici o confuzie între un atare spirit şi acela al revoluţiei autentice se vede bine şi din distincţia pe care o face în cursul articolului între „proletarii intelectului" şi „proletarii intelectuali", prima expresie cu sens pejorativ, iar a doua cu înţelesul cu care circula de la Cherea încoace.

Ar fi fost, de altfel, şi greu de conceput o atît de flagrantă neînţelegere a ideii de revoluţie din partea lui Mihai Ralea, autor al serioasei teze de doctorat despre însăşi *Ideea de . revoluţie în doctrinele socialiste.*

LUPTA DE CLASA

Apărut în *Ideea europeană,* nr. 122, 1-8 iulie 1923, pp. 1-2.

Acest articol reprezintă o primă cristalizare a ideilor ţărăniste ale lui Ralea. Trebuie subliniat aici caracterul riscat al înlocuirii „luptei de clasă" prin „apărare de clasă", ceea ce antrenează o deplasare a interesului de la lupta politică la cea economică şi profesională, cu consecinţa logică a trecerii accentului de. pe partid pe organizarea sindicală. Concepţia despre cooperaţie şi solidarismul social o va dezvolta Ralea mai tîrziu în special in *Perspectivele ţărănismului în faţa noilor curente sociale* (1935).

ALEGERILE DIN FRANŢA

Apărut în *Viaţa românească,* an XVI, nr. 5/1924, pp. 290—291, la rubrica „Miscellanen", şi semnat M.R.

ALEGERI PREZIDENŢIALE ÎN GERMANIA

Apărut în *Viaţa românească,* an XVII, nr. 4/1925, pp. 116—M7, la rubrica „Miscellanea", şi semnat M.R.

ÎNVĂŢĂMINTE STRĂINE

Apărut în *Cuvîntul liber,* seria a Il-a, nr. 18, 9 mai 1925, pp. 5-6.

Este evidentă în acest articol preluarea integrală nu numai a tezei Iui Gherea din *Post-scriptum sau cuvinte uitate* şi *Asupra socialismului în ţările înapoiate,* dar şi a celei formulate de G. Ibrăileanu în *Spiritul critic în cultura românească,* ambele, după cum se ştie, exagerate şi infirmate de istorie. Supralicitarea factorului extern în formaţia civilizaţiei noastre moderne, poziţie adoptată cu alte argumente şi finalităţi şi de E. Lovinescu în *Istoria civilizaţiei române moderne,* îi serveşte aici lui Ralea pentru a respinge cu ironie speculaţiile pripite ale dreptei româneşti. Arma întrebuinţată e însă foarte departe de a fi cea adecvată, căci o eroare nu se combate niciodată cu o alta.

CAILLAUX

Apărut în *Cuvîntul liber,* seria a Il-a, nr. 22, 6 iunie 1925, pp. 7-8.

PRONOSTICURI OPTIMISTE

Apărut în *Viaţa românească,* an XVIII, nr. 11-12^1925, p. 362, şi semnat M. R.

ÎN LOC DE CRONICA POLITICA

Apărut în *Viaţa românească,* an XVIII, nr. 4/1926, pp. 113-115, la rubrica „Miscellanea", şi semnat M. R.

PENTRU DL. C. STERE — I — II

Apărute în *Adevărul,* an 39, nr: 13.065 şi 13.066, 22 şi 23 iulie 1926 pp. 1, 2.

Sub acelaşi titlu general, dar subintitulat *Semnificaţia operei d-lui C. Stere,* Ralea a publicat în numărul următor al ziarului şi un al treilea articol, pe care însă nu l-am mai reprodus ca atare, întrucît el a fost inclus de autor fără schimbări in textul mai întins, din 1937, ce se află în volumul de faţă, la pp. 338—344.

Deşi Ralea a scris de mai multe ori despre C. Stere, acest din urmă text (din 1937) conţine fără îndoială paginile cele mai revelatoare şi mai complete. Ele vorbesc despre ataşamentul ideologic şi moral al lui Ralea faţă de exemplul marelui său patron spiritual ce i-a fost C. Stere, alături şi nu mai puţin de G. Ibrăileanu.

Menţionăm în fine şi articolul *Personalitatea d-lui C. Stere,* publicat de Ralea în *Revista de studii sociologice şi muncitoreşti.* an IV, nr. 10, aprilie 1936, pp. 5—6, pe care nu l-am reluat deoarece nu aduce nimic nou nici ca idei şi nici ca formulări.

„CHEMAREA" INSTITUTULUI ROMANESC AL ACŢIUNII NAŢIONALE

Apărut în *Viaţa românească,* an XVIII, nr. 7-8/1926, pp. 207-233, la rubrica „Miscellanea".

Este, după cum se observă, un răspuns polemic la susţinerile unui text intitulat *Chemare* şi emanînd de la un improvizat *Institut românesc al Acţiunii naţionale,* dar redactat de fapt de cunoscutul om de dreapta care a fost profesorul Nae Ionescu şi în a cărui publicaţie, *Cuvîntul,* a şi apărut de altfel la data de 9 august 1926. (Cf. şi Z. Ornea : *Tradiţionalism şi modernitate **in** deceniul al treilea,* Editura Eminescu, 1980, pp. 327-329).

ULTIMELE ALEGERI ÎN EUROPA

Apărut în *Viaţa românească,* an XVIII, nr. 11/1926, la rubrica „Miscellanea", şi semnat M. R.

O PROFESIE DE CREDINŢA

Apărut în *Dreptatea,* an I, nr. 56, 21 decembrie 1927, p.i.

Înscrierea lui Mihai Ralea în rîndurile P. N. Ţ. intervine la ceva mai mult de un an de la crearea acestuia prin fuziunea dintre Partidul Naţional (al lui I. Maniu) şi Partidul Ţărănesc (al lui I. Mihalache) din octombrie 1926. Ea constituie urmarea firească a adeziunii lui Ralea la ideologia poporanistă a *Vieţii româneşti* şi a lui C. Stere, ideologie care, în condiţiile de după primul război mondial, se regăseşte adaptată la noile realităţi ale timpului în concepţia şi aspiraţiile ţărănismului şi ale aripei de stînga a Partidului Naţional-Ţărănesc. (V. în această privinţă L. Pătrăşcanu : *Problemele de bază ale României,* Editura Socec, 1944, pp. 226-228, precum şi Z. Ornea : *Ţărănismul, Editura politică,* 1969, 376 p.)

De altfel, P. N. Ţ. reprezenta la acea dată, ca şi mai tirziu, cea mai importantă forţă politică burghezo-democratică, motiv pentru care chiar P. C R., fie prin intermediul organizaţiilor de masă pe care le îndruma, fie direct, a colaborat cu acesta atît în diverse acţiuni electorale, cît şi, în general, în întreaga activitate militantă antifascistă din deceniul al patrulea.

INTELECTUALII ŞI ŢĂRĂNISMUL

Apărut în *Dreptatea,* an II, nr. 70, 9 ianuarie 1928, p. 1.

PROBLEMA ORIENTĂRII PROFESIONALE

Apărut în *Adevărul,* an 41, nr. 13.516, 10 ianuarie 1928, pp. 1, 2.

PROFESIONIŞTII NAŢIONALISMULUI

Apărut în *Dreptatea,* an II, 97, 11 februarie 1928, p. 1.

LOGICA UNEI ÎNTRUNIRI

Apărut în *Dreptatea, im.* II, nr. 10.3, 18 februarie 1923, p. 1.

CRIZA UNIVERSITĂŢII : CRIZA STATULUI

Apărut în *Dreptatea,* an II, nr. 111, 27 februarie 1928, p. 1.

DICTATURA SAU TIRANIE ?

Apărut în *Dreptatea,* an II, nr. 124. 14 martie 1928, pp. 1, 2.

CRIZA UNIVERSITĂŢII

Apărut în *Viaţa românească,* an XX, nr. 3/1928, pp. 465-466, la rubrica „Miscellanea", şi semnat M. R.

BLESTEMUL TRADIŢIEI

Apărut în *Dreptatea,* an II, nr. 152, 15 aprilie 1928, p. 1.

ISRAEL IN ROMÂNIA

Apărut in *Viaţa românească,* an XXI, nr. 7-8/1929, pp. 182-187, la rubrica „Cronica socială".

AMURGUL PARTIDELOR POLITICE

Apărut în *Viaţa românească,* an **XXII,** nr. 7-8/1930, pp. 156-157, la rubrica „Miscellanea".

CRIZA MONDIALA

Apărut în *Viaţa românească,* an XXII, nr. 9-10/1930, pp. 351 352, la rubrica „Miscellanea", şi semnat M. R.

CRIZA AGRARA

Apărut în *Adevărul,* an 43, nr. 14.401, 5 decembrie 1930, p. 3.

PROBLEMA CAPITALULUI

Apărut în *Adevărul,* an 43, nr. 14.405, 10 decembrie 1930 p. 3.

REGIMUL INDUSTRIAL

Apărut în AdeuăruZ, an 43, nr. 14.414, 20 decembrie 1930, pp. 1, 2.

REVIZUIREA NOŢIUNII DE DEMOCRAŢIE

Apărut în *Adevărul,* an 43, nr. 14.416, 24 decembrie 1920, pp. 1, 2.

CONSIDERAŢII PESIMISTE ASUPRA UNUI ATENTAT

Apărut în *Adevărul,* an 44, nr. 14.428, 11 ianuarie 1931, p. 1.

„FASCISMUL CONSTRUCTIV"

Apărut în *Adevărul,* an 44, nr. 14.444, 30 ianuarie 1931, p. 1.

ÎNTRE PARTIDE ŞI TEHNICIENI

Apărut în. Viaţa *românească,* an XXIII, n. 2/1931, pp. 196-197, la rubrica „Miscellanea".

RUSTA ŞI EUROPA

Apărut în *Viaţa românească,* an XXIII, nr. 2/1931, pp. 198-199, la rubrica „Miscellanea".

ÎMPREJURĂRILE DIN GERMANIA

Apărut în *Viaţa românească,* an XXIII, nr. 7-8/1931, p. 180.

SFÎRŞITUL DICTATURILOR

Apărut în *Viaţa românească,* an XXIII, nr. 7-8/1931, p. 181.

COLOSUL CU PICIOARELE DE ARGILA

Apărut în *Adevărul,* an 44, nr. 14.651, 6 octombrie 1931, p. 1.

TRADIŢIONALISMUL ENGLEZ ŞI EVOLUŢIA ECONOMIEI MODERNE

Apărut în *Adevărul,* an 44 nr. 14.652, 7 octombrie 1931, p. 1.

PERSPECTIVE

Apărut în *Adevărul,* an 44, nr. 14.653, 8 octombrie 1931, p. 1.

ECONOMII CULTURALE

Apărut în *Adevărul,* an 44, nr. 14.682, 11 noiembrie 1931, p. 1.

ALEGERILE DIN JUGOSLAVIA ŞI DEMOCRAŢIA EUROPEANA

Apărut în *Adevărul,* an 44, nr. 14.682, 14 noiembrie 1931, p. 1

PROGRESELE INTERVENŢIONISMULUI

Apărut în *Adevărul,* an 44, nr. 14.710, 12 decembrie 1931, P- 1

IDEOLOGIE CONSERVATOARE

Apărut în *Viaţa românească,* an XXIII, nr. 12/1931 pp 197-200, la rubrica „Miscellanea".

TABLOUL EUROPEI ÎN 1932

Apărut în *Adevărul,* an 45, nr. 14.725, 1 ianuarie 1932, p. 1.

ROMÂNIA ŞI BULGARIA

Apărut în *Adevărul,* an 45, nr. 14.810, 12 aprilie 1932, pp. 1,

PORTRETELE UNUI MOLDOVEAN

Apărut în *Adevărul,* an 45, nr. 14.823, 28 aprilie 1932, p. 1.

PEISAJ ECONOMIC ROMANESC

Apărut în *Stînga,* an I, nr. 8, 1 ianuarie 1933, p. 1.

INDIVIDUALIŞTII ROMANI

Apărut în *Viaţa românească,* an XXV, nr. 1-2/1933, pp. 50-52, la rubrica „Miscellanea".

INTRE GENEVA ŞI INFLAŢIE

Apărut în *Viaţa românească,* an XXV, nr. 1-2/1933, pp. 67-68, la rubrica „Cronica politică".

TIRANIE ŞI DICTATURA

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 1938, 4 martie 1934 p. 1

ESTE CORPORATISMUL ANTIDEMOCRATIC ?

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 1944, 10 martie 1934, p. 1.

PE ARIA LIBERTĂŢII...

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 1944, 10 martie 1934, p. 1

ÎNTREGIREA

Apărut în *Dreptatea,* an VIII nr. 1946, 13 martie 1934, p. 1.

întrucît, prin fuziunea din 1926 cu Partidul Naţional, ţărăniştii au fost nevoiţi să tempereze unele dintre aspiraţiile lor radicale, un grup disident în frunte cu dr. N. Lupu, fruntaş cunoscut pentru convingerile sale profund democratice, a părăsit P. N. Ţ. la 19 februarie 1927, constituind un nou Partid Ţărănesc şi contestînd fuziunea abia realizată.

Spre sfîrşitul anului 1933, au loc tratative între Ion Mihalache şi dr. Lupu, soldate cu adoptarea unei moţiuni care punea In lumină identitatea de puncte de vedere dintre cele două partide şi hotăra revenirea grupării disidente de pînă atunci în sinul P. N. Ţ., lucru practic înfăptuit la 11 martie 1934. Cu această ocazie, dr. Lupu redevine vicepreşedinte al partidului.

Este tocmai evenimentul pe care-1 salută Ralea în articolul său. (V. şi Mihail Rusenescu, Ioan Saizu : *Viaţa politică în România. 1922—1928,* Editura politică, 1979, pp. 98—100 şi I. Scurtu : op. cit., pp. 277-279.)

PÂCATE VECHI

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 1947, 14 martie 1934, p. 1.

EXCES SAU INSUFICIENŢA ?

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 1951, 18 martie 1934, p. I.

STABILITATE

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 1956, 24 martie 1934, p. 1.

ŞOMAJUL INTELECTUAL

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 1961, 30 martie 1934, p. 1.

LA CONGRESUL STUDENŢESC

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 1963, 1 aprilie 1934, p. 1.

TRIUMFUL FUZIUNII

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 1966, 5 aprilie 1934 p. 1

CRIME, COMPLOTURI, CONSPIRAŢII ETC. \

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 1972, 15 aprilie 1934, p. 1.

A CUI E VINA ?

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 1974, 18 aprilie 1934, p. I.

SUPERSTIŢIA TINERETULUI

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr.. 1978, 22 aprilie 1934, p. 1.

PROBLEMA REGIILOR AUTONOME

Apărut in *Dreptatea,* an VIII, nr. 1982, 28 aprilie 1934, p. I.

REGIONALISM LIBERAL

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 1988, 6 mai 1934, p. 1.

ALIANȚA PARAPONISIȚILOR

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 1993, 13 mai 1934, p. 1.

EVENIMENTELE DIN BULGARIA

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2001, 24 mai 1934, p. 1.

ȘI PE URMĂ ?

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2004, 27 mai 1934, p. 1.

DUPA FURTUNA...

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2007, 1 iunie 1934, p. I.

ÎN POLITICA EXTERNA

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2009, 3 iunie 1934, p. 1.

CONSULTĂRI ELECTORALE

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2015, 12 iunie 1934, p. 1.

RUSIA ȘI ROMÂNIA

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2018, 15 iunie 1934, p. 1.

ȚĂRANII ȘI FRANȚA

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2025, 23 iunie 1934, p. 1.

PRIVELIȘTI GERMANE

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2033, 4 iulie 1934, p. 1.

RUSIA ÎN SOCIETATEA NAȚIUNILOR

Apărut în *Dreptatea,* am VIII, nr. 2097,20 septembrie 1934. p. 1.

SPECTACOLUL SKODA

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2099, 22 septembrie 1934. p. 1.

SIMPLIFICAREA STATULUI

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2104, 28 septembrie 1934 P 1.

CRIZA, REMANIERE ȘI SELECȚIE DE VALORI

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2110, 5 octombrie 1934, p. 1.

PROGRAMUL

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2112, 7 octombrie 1934, p. 1.

GUVERN NAȚIONAL ?

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2129, 28 octombrie 1934, p. 1.

TABLOU POLITIC 1934

Apărut în *Viața românească,* an XXVI, nr. 19—20/1934, pp. 66—69, la rubrica „Cronica internă".

încercarea lui Ralea de a contesta în acest articol importanța industriei și a clasei muncitoare din •România pare, cel

puţin pînă la un punct, curioasă, mai ales daca se are îh vedere anul în care s-a produs. A vorbi de „extrema slăbiciune" a proletariatului la noi, după luptele şi grevele petroliştilor şi ceferiştilor din ianuarie—februarie 1933, este evident neconvingător. Partidul Comunist avea în 1934 treisprezece ani de existenţă şi activitate militantă, din care zece în ilegalitate, ceea ce, după cum se ştie, nu a izbutit să diminueze cu nimic intensitatea şi eficienţa luptei sale.

Cît despre dezvoltarea industriei româneşti, dacă deschidem *Enciclopedia României* (voi. III, 1939, p. 1097), vom găsi pentru anul 1934 următoarele cifre : 3510 întreprinderi industriale cu 208 240 de salariaţi şi 40 924 325 000 lei capital. Adăugind aici personalul din industria extractivă (op. cit., p. 1096), cifra creşte cu peste 53 000 de salariaţi. Pentru transporturi, *Enciclopedia* nu dă numărul personalului.

Desigur, raportul dintre populaţia activă din industrie şi cea din agricultură era încă, spre sfîr.şitul anilor 30, cam de 1 la 10, dar tendinţa de creştere a ponderii celei dinţii era nu mai puţin limpede dacă ţinem seama că de la 152 198 de salariaţi în 1932 ea va ajunge în 1937 la 278 919 salariaţi, în timp ce capitalul investit în aceiaşi ani va creşte de la 39 904 283 000 la 46 275 399 000 de lei. Semnificativ rămîne în deosebi faptul că în 1938, anul de virf al economiei româneşti antebelice, „industria împreună cu construcţiile, transporturile şi telecomunicaţiile participau cu 50,8% la produsul social şi cu 41,7% la venitul naţional, în timp ce agricultura şi silvicultura participau cu 30,2% la produsul social şi cu 38,5% ia venitul naţional." (M. A. Lupu, P. Tudor, V. Bogza, N. Marcu, I. Puiu, A. Cherciu : *Istoria economiei naţionale a României,* Editura didactică şi pedagogică, 1974, p. 434.) După calcule ale Asociaţiei interbelice pentru studiul conjuncturii economice, numai între 1932 şi 1934, Ia care se referă şi Ralea, producţia industrială a crescut cu 40%. (Apud Ştefan Voicu : *Pagini de istorie socială,* Editura politică, 1971, p. 141.)

Tot în 1938, situaţia forţei de muncă era următoarea : 11,5»/» din totalul populaţiei active lucra în industrie, 12,10% în comerţ, finanţe etc. şi 76,5% în agricultură, ceea ce diferă puţin, după cum se remarcă, de cifrele mai sus citate ale *Enciclopediei. (Pe teme din istoria P.C.R. şi a mişcării muncitoreşti din România,* Editura politică, 1974, p. 117.)

Numărul personalului muncitoresc ar fi însă mult mai mare dacă s-ar lua în considerare şi situaţia micilor salariaţi şi meseriaşi, aşa cum recomanda deja Gherea în polemica lui cu C. Stere din *Asupra socialismului în ţările înapoiate* (v *Opere complete,* voi. 5, Editura politică, 1978, pp. 54—55). După o statistică dinainte de război (S. Manuilă, D. C. Georgescu ; *Populaţia României,* Editura Institutului de Statistică, 1938, pp. 70—71), încă în 1930, personalul industrial număra 759 100, la care dacă se adaugă cei circa 450 000 de salariaţi din industria extractivă şi prelucrătoare se ajunge la peste 1 200 000 (Cf. FI. Dragne, I. Iacoş, N. G. Munteanu, V. Petrişor : *Mişcarea sindicală din România,* voi. I, Editura politică, 1981, p. 306). Completînd această cifră cu numărul salariaţilor din transporturi etc, se poate obţine uşor rezultatul de circa un milion şi jumătate, încă la începutul anilor 30.

Asemenea date sînt, credem, suficiente pentru a fixa cadrul şi limitele reale ale consideraţiilor lui Mihai Ralea.

Contestabilă este, în fine, şi afirmaţia privind aşa-zisul dezinteres al socialiştilor faţă de problema ţărănească. Se ştie, dimpotrivă, că încă de la începuturile sale mişcarea muncitorească a văzut în ţărănime o importantă forţă socială şi politică şi i-a acordat o atenţie cu totul deosebită. Intre 1887 şi 1888, socialiştii din Iaşi au iniţiat pentru ţărănime organizaţii asemănătoare celor de la oraşe, iar către sfîrşitul secolului (1898—1899) au luat fiinţă şi au funcţionat vestitele cluburi ţărăneşti, al căror număr a sporit numai în cîteva luni la circa 300 (V. în această privinţă Gh. Matei : *Cluburile socialiste la sate,* Editura ştiinţifică, 1968, 256 p.)

De asemenea, nu există document programatic al P.C.R. în care problema ţărănească să nu fie inclusă şi atent tratată, cu indicarea celor mai potrivite direcţii de acţiune pentru rezolvarea ei. Mai mult decît atît, socialiştii români au fost primii care au adus în discuţia congreselor Internaţionalei a Il-a necesitatea stabilirii unei atitudini diferenţiate a mişcării socialiste faţă de problema agrară. In consecinţă, congresul de la Zurich din 1893 a hotărît includerea permanentă a acestei probleme în ordinea de zi a viitoarelor reuniuni.

Ce sînt apoi principalele lucrări ale socialiştilor şi comuniştilor români de la C. D. Gherea pînă la L. Pătrăşcanu decît preocupări insistente şi aprofundate cu privire la specificul activităţii mişcărilor muncitoreşti în ţările agrare ?

Toate acestea demonstrează, fără putinţă de 'tăgadă, că aprecierile lui Mihai Ralea în legătură cu aceste probleme sînt nu numai exagerate, dar chiar nefondate, explicabile doar prin militantismul său ţărănist din acei ani.

PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA STATUL ȚĂRĂNESC

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2135, 4 noiembrie 1934, p. 1.

CĂLĂTORIA D-LUI I. MIHALACHE

Apărut în *Dreptatea,* an Vilii, nr. 2141, 13 noiembrie 1934, p. 1.

MESAJUL ARDEALULUI

Apărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2158, 2 decembrie 1934, p. 1.

DUPĂ ȘAISPREZECE ANI...

Aipărut în *Dreptatea,* an VIII, nr. 2171, 19 decembrie 1934, apreciat niciodată la fel.

Considerațiile lui Ralea referitoare la personalitățile politice citate trebuie primite în mod diferențiat, căci dacă aici autorul îi asociază pe toți într-un același elogiu, în realitate, nu i-a apreciat niciodată la fel.

în primul rînd, cea mai. mare admirație a lui a mers spre C. Stere, față de care și-a mărturisit de mai multe ori sentimentele, numindu-1 „simbolul etic al democrației românești".

Atașament a manifestat cu siguranță și față de dr. N. Lupu și Virgil Madgearu, de care se simțea în primul rînd aproape prin opțiunile și aspirațiile sate radicale.

în ce-1 privește pe I. Mihalache, el este interpretat aici tot ca un simbol : al identității și unității curentului țărănist în P.N.Ț., curent indiscutabil mai radical decît cel manist. Tocmai de aceea, atitudinea lui Ralea față de Iuliu Maniu a fost în viața politică mai rezervată și cînd', în noiembrie 1937, acesta a revenit Ia președinția partidului și a încheiat ou Garda de fier faimosul și nefericitul pact electoral de neagresiune, Ralea, împreună cu alți fruntași țărăniști de stînga, a părăsit practic rîndurile partidului, căutînd alte soluții pentru prezervarea atitudinilor sale antifasciste.

în sfîrșit, Al. Vaida-Voevod i-a deșteptat lui Ralea mai de grabă aversiune, datorită convingerilor și acțiunilor prin care acesta s-a pus el însuși în afara democrației și a țărănismului, fiind, în consecință, exclus din partid în martie 1935 și devenind, ținta mai multor articole polemice ale lui Ralea, prezente și în volumul de față.

PACE VOUĂ...

Apărut în *Dreptatea,* an, VITI, 2175, 24 decembrie 1934, p. 1.

STABILITATE

Apărut în *Viața românească,* an XXVI, nr. 21-^-24/1934, pp. 88—89, la rubrica „Cronica internă".

POATE FI PARTIDUL LIBERAL COOPERATIST ?

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2214, 16 februarie 1935, p. 1.

UN PRIM BILANȚ

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2217, 20 februarie '1935, p. 1.

LEGEA PRESEI, O NEVOIE URGENTA

Apărut în *Dreptatea,* an-IX, nr. 2221, 24 februarie 1935, p. 1.

PERSPECTIVELE ȚĂRĂNISMULUI IN FAȚA NOILOR CURENTE SOCIALE

Apărut în *Viața românească,* an XXVII, nr. 2/1935, pp. 3—19 și în broșură separată, cu subtitlul „Raport prezentat comisiunei de întocmire a programului", Institutul de Arte Grafice „Eminescu", [1934], 22 p., sub egida Cercului de studii al Partidului Național-Țărănesc, inclusă, oa atare, în volumul *Rapoartele Comisiunei de întocmire a Programului Partidului Național-Țărănesc.*

Este, prin natura lui, textul cel mai cuprinzător și mai reprezentativ pentru ideologia țărănistă a lui Mihai Ralea. Se știe

că ţărănismul prelungeşte în epoca de după primul război mondial poziţiile fundamentale ale poporanismului, aşa cum au fost ele formulate mai ales de C. Stere.

Ideea centrală este în ambele curente aceea a unei căi mediane între capitalism şi socialism, impusă de particularităţile unei economii „eminamente agrare", pe care n-ar putea-o înfăptui mai bine decît un „stat ţărănesc", bazat pe principiul „primatului ţărănimii" în viaţa economică şi politică a ţării.

Constatînd declinul ideii de individ, aşa cum se consacrase ea prin liberalism, Ralea crede că viitorul trebuie să aducă o „democraţie de grupuri", adiică una care să funcţioneze la nivelul clasei sociale şi al sindicatului profesional. Concepţia aceasta a „democraţiei sociale", care urma să înlocuiască „democraţia individualistă", nu era numai a lui Ralea. O găsim şi la alţi fruntaşi ţărănişti, dintre care nu vom. menţiona aici decît pe Virgil Madgearu (v. *Tendinţele de renovare ale (sic!) democraţiei în Viaţa românească,* an XXVII, nr. 5—6/1935, pp. 3—16. Cf. în special p. 13).

De la această concepţie ajunge Ralea şi la teza sau mai curînd ipoteza unui corporatism democratic, ce n-ar fi vinovat prin el însuşi de confiscarea sa de către fascismul italian. Orice strădanie în acest sens se dovedeşte însă inutilă, de vreme ce corporatismul nu se poate nicidecum disocia de abandonul perspectivei şi criteriilor de clasă, tinzînd în fond la o pacificare şi la o armonizare imposibilă, în numele intereselor profesionale.

Formula democraţiei de grupuri, ca şi întregul program al P.N.Ţ., au stîrnit reacţia polemică viguroasă a lui Lucreţiu Pătrăşcanu. *(„Statul ţărănesc, un nou tip de stat ?",* în *Texte social-politice (1921—1938),* Fjditura politică, ,1975, p. 252.)

Ample analize şi comentarii privitoare la ideologia şi politica ţărănistă se găsesc în lucrarea lui Z. Ornea, mai sus citată, *Ţărănismul,* ca şi în aceea, de asemenea deja menţionată, a lui I. Scurtu, *Din viaţa politică a României. 1926*—1947.

„NUMERUS VALAHICUS"

Apărut în *Viaţa românească,* an XXVII, nr. 2/1935, pp. 67—69.

PEISAJ PARLAMENTAR

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2249, 29 martie 1935, p. 1.

SOLUŢII LENEŞE

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2253, 3 aprilie 1935, p. 1.

NAŢIONALISM ŞI ŢĂRĂNISM

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2259, 10 aprilie 1935, p. 1.

LOZINCA ŞI PROGRAM

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2262, 13 aprilie 1935, p. 1.

CURENTE PLATONICE

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2266, 18 aprilie 1935, p.' 1.

CONGRESUL

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2269, 21 aprilie 1935, p. 1.

REFORME CONSTITUŢIONALE

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2278, 8 mai 1935, p. 1.

FRONTUL ŢĂRĂNESC

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2294, 29 mai 1935, p. 1.

ANARHIE OFICIALA

Apărut în *Dreptatea, an* IX, nr. 2305, 13 iunie 1935, p. 1.

SUFLET ŞI CORP

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2307, 15 iunie 1935, p. 1.

ADEVĂRATUL PERICOL AL CENZURII

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2312, 22 iunie 1935, p. 1.

FURTUNA DIN SENIN

Apărut în *Dreptatea, an IX,* nr. 2317, 29 iunie 1935, p. 1.

DACĂ NI S-AR FI ÎNTIMPLAT NOUĂ...

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2348, 8 august 1935, p. 1.

SCRISOAREA D-LUI AL. VAIDA-VOEVOD

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2352, 13 august 1935, p. 1.

DUPĂ UN AN

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2355, 17 august 1935, p. 1.

CENTRALISM EXCESIV

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2357, 20 august 1935, p. 1.

MEDIU MORBID

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2359, 22 august 1935, p. 1.

GUVERN DE ALEGERI

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2364, 28 august 1935, p. 1.

MIRACOLUL DE LA MAGLAVIT

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2366, 31 august 1935, p. 1.

CAZUL WEBER

^Părut în *Dreptatea,* 311 IX, nr- 23^, *3* septembrie 1935, p. i.

DOCTRINA DREPTEI - /, n> m

Apărut ln *Dreptatea,* an IX, nr 2m
P- *1* W, nr. 2377, 13 septembrie 1935 'D S6ptembrie "35,
tembrie 1935, p , ,m, R V P' (II>- nr. 2379, 17 sep.
XXVII. nr. 9^0/193? pp. 78^2 * * ^ ™ * « « « * an

ITALIA ŞI ABISINIA

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2395, 5 octombrie 1935, p. 1.

CE ÎNŢELEGEM PRIN STAT ŢĂRĂNESC 9

Apărut m *Dreptatea,* an IX, nr 2404 17 !
. 17 octombrie 1935, p. 1.

NAŢIONALISM ŞI ŢĂRĂNISM

Apărut în *Dreptatea,* an IX, nr. 2439, 30 noiembrie 1935, p. 1. Este vorba de rezumatul unei conferinţe. El se află şi în volumul *Şcoala de la Cîmpulung,* [1935], apărut sub egida Partidului Naţional-Ţărănesc — Organizaţia tineretului, 536 p., la pp. 95—100, cu menţiunea : „Conferinţa, nefiiind stenografiată, este dată în rezumat."

REÎNTREGIRI

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2469, 14 ianuarie 1936, p. 1.

DOISPREZECE LA SUTĂ

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr- 2474, 19 ianuarie ^ p ^

D. A. VAIDA-VOEVOD ŞI GĂRZILE PATRIOTICE

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2478, 24 ianuarie 1936, p. 1.

GUVERNUL LIBERAL ŞI MIŞCĂRILE DE DREAPTA

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2480, 28 ianuarie 1936, p. 1.

CINISMUL CONTINUA

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2487, 5 februarie 1936, p. 1.

MEREU DIVERSIUNI

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2494, 13 februarie 1936, p. 1.

DISCURSUL D-LUI G. TĂTĂRĂSCU

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2496, 15 februarie 1936, p. 1.

ALEGERILE PARŢIALE

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2501, 21 februarie 1936, p. 1. Este vorba aici de alegerile parlamentare parţiale care au avut loc în februarie 1936 în judeţele Hunedoara şi Mehedinţi. Candidaţii P.N.Ţ., dr. N. Lupu şi Ghiţă Pop, au obţinut victoria cu 31965 de voturi Ia Hunedoara (dr. Lupu) şi 20 867 la Mehedinţi (Gh. Pop), fiind aleşi împotriva candidaţilor fascişti, ca rezultat al sprijinului concertat al tuturor forţelor democratice, care, din iniţiativa P.C.R., semnaseră la Ţebea, pe data de 6 decembrie 1935, un acord de colaborare la care au participat Blocul democratic, Frontul plugarilor, Madoszul şi Partidul Socialist (Popovici). Consecinţa a fost lista electorală comună cu P.N.Ţ. şi care a ieşit învingătoare. Cum Partidul Social-Democrat a hotărît să sprijine şi el, în afara acordului, cele două candidaturi, s-a realizat în cele din urmă o adevărată şi redutabilă coaliţie antifascistă.

O importanţă deosebită în acest context a avut plenara C C al P.C.R. din februarie 1935, care a corectat vechile aprecieri la adresa celor două partide ţărăneşti (Partidul Naţional-Ţărănesc ş! Partidul Radical-Ţărănesc), prin care acestea erau înfierate ca partide de orientare fascistă sau faseizantă.

DECLARAŢIILE D-LUI O. GOGA

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2503, 23 februarie 1936, p. 1.

ULTIMELE PĂRERI ALE D-LUI AL. VAIDA

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2512, 5 martie 1936, p. 1.

POLITICA INTERNĂ ŞI POLITICA EXTERNA

Apărut în *Dreptatea, an* X, nr. 2516, 10 martie 1936, p. 1.

TRADIŢIA IMORALITĂŢII

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2530, 27 martie 1936, p. 1.

MANIFESTĂRI INOFENSIVE

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2534, 1 aprilie 1936, p. 1.

CINE RĂSPUNDE ?

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2540, 8 aprilie 1936, p. 1.

O *DIVERSIUNE DEMAGOGICĂ: AUTONOMIA UNIVERSITARĂ*

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2551, 25 aprilie 1936, p. 1.

GUVERN DE ALEGERI ?

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2560, 7 mai 1936, p. 1.

CONCLUZII LA O GREVĂ NEREUŞITA

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2565, 13 mai 1936, p. 1.

GENERAŢII ŞI POLITICA

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2574, 24 mai 1936, p. 1.

DECLARAŢIILE D-LUI IUNIAN

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2576, 27 mai 1936, p. i.

Nemulţumit de autoritarismul lui I. Maniu şi în genere de influenţa „naţionalilor" în partid, Grigore Iunian, figură marcantă de radical-democrat şi reprezentant al aripii de stînga a P.N.Ţ., demisionează în noiembrie 1932 şi întemeiază Partidul Radical-Ţărănesc prin contopirea cu Partidul Democrat-Ţărănesc al Iui C. Stere. Această formaţiune politică nu a avut o pondere importantă în viaţa politică românească, dar rolul lui Gr. Iunian a fost tot timpul pozitiv, prin atitudinea sa consecvent democratică şi antifascistă.

CONCLUZII LA O CATASTROFĂ

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2589, 16 iunie 1936, p. 1.

CA IN TIMPUL RENAŞTERII

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2597, 25 iunie 1936, p. 1.

C. STERE

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2600, 28 iunie 1936, p. 1.

SIMPLIFICĂRI STUPIDE

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2693, 25 octombrie 1936, p. 1.

POLITICA EXTERNA ŞI MIZERIE INTERNĂ

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2697, 31 octombrie 1936, p. 1.

„DREAPTA" ŞI REVIZIONISMUL

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2702, 6 noiembrie 1936, p. 1.

PENTRU PROF. N. GH. LUPU

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2708, 13 noiembrie 1936, p. 1.

APELUL LA UNIRE

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2712, 18 noiembrie 1936, p. 1.

REGLEMENTAREA REGIMULUI PRESEI

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2715, 21 noiembrie 1936, p. 1. Reluat în *Viaţa românească,* ,an XXVIII, nr. 9^11/1936, pp. 70—71, cu titlul *Un anteproiect de reglementara a presei.*

IARĂŞI REGIMUL PRESEI

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2720, 28 noiembrie 1936, p. 1.

PILDE DE PATRIOTISM

Apărut în Dreptatea, ..an., X, nr. 2730, 10 decembrie 1936, p. 1.

CENTRALISMUL, O VIRTUTE NAȚIONALĂ, DESCENTRALIZAREA, O TRĂDARE

Apărut în *Dreptatea,* an X, nr. 2738, 19 decembrie 1936, p. 1.

SĂRBĂTORIREA D-LUI PROF. D. GUȘTI

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2751, 12 ianuarie 1937, p. 1.

POLITICA MONETARA A PARTIDULUI LIBERAL

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2767, 30 ianuarie 1937, p. 1.

O REMANIERE INUTILĂ

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2788, 25 februarie 1937, p. 1.

HAOS

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2793, 3 martie 1937, p. 1.

TRAIAN BRATU

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2794, 4 martie 1937, p. 1.

Profesorul Traian Bratu, rector al Universității din Iași, personalitate binecunoscută în anii '30 pentru vederile și atitudinile sale democratice, a fost atacat în seara zilei de 1 martie 1937 de elemente huliganice, care au încercat să-1 asasineze sau, cel puțin, desigur, să-1 intimideze. Odiosul atentat a fost înfierat de întreaga opinie progresistă a timpului. în parlament, N. lorga a spus : „Nenorociții și criminalii care au făcut ceea ce au făcut la Iași... sînt produsul unei stări de spirit și în starea aceasta de spirit sînt multe responsabilități : sînt responsabilități de îngăduință, cît și responsabilități de ațîțare. E foarte ușor ca pe un criminal să-1 duci la închisoare, dar este trist că nu poți să pui mîna pe autorii morali care sînt mulți..." (Apud Stelian Neagoe : *Triumful rațiunii împotriva violenței.* Editura Junimea, 1977, p. 469.)

CRIMA PROFESORILOR UNIVERSITARI

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2800, 11 martie 1937, p, 1.

ANGLIA, SPERANȚA NOASTRĂ

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2804, 16 martie 1937, p. 1.

Articolul exprimă încrederea unei părți a intelectualității și a lumii politice românești în eficacitatea garanțiilor occidentale, încredere bazată pe durabiltatea alianțelor tradiționale ale României ou Franța și Anglia. Se cunoaște însă politica de conciliere și cedare a acestora în fața expansiunii agresive a Germaniei hitleriste pînă la declanșarea celui de-al doilea război mondial, cînd toate iluziile aveau să se spulbere atît pentru marile democrații occidentale, cît și pentru cei ce speraseră în puterea lor de a bara drumul fascismului. Concesiile făcute an de an, pînă în 1939, aveau să fie scump plătite și de amăgitori, ca și de amăgiți. Ralea făcea desigur și el parte dintre cei din urmă cînd scria că opinia publică engleză, „în sfîrșit, a înțeles unde e pericolul numărul unu."

PROBLEMA CĂMINURILOR STUDENȚEȘTI

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2811, 24 martie 1937, p. 1.

ACUM TREIZECI DE ANI

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2814, 28 martie 1937, p. 1.

C. STERE

Apărut în *Viața românească,* an XXIX, nr. 1—3/1937, pp. 118—122. De reținut că acest întreg număr al revistei este consacrat ideologului poporanist sub titlul „Omagiu postum lui C. Stere".

IARĂȘI ȘOMAJUL INTELECTUAL

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2832, 17 aprilie 1937, p. 1.

MERIT ŞI NAŢIONALISM

Apărut în *Dreptatea,* an XI nr. 2834, 20 aprilie 1937, p. 1-

TILCUL ALEGERILOR

Apărut în *Dreptatea, an* XI, nr. 2839, 27 aprilie 1937, p. 1.

NOI FORME DE SPECULAŢIE

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2851, 15 mai 1937, p. 1.

„ENIGMA" SUCCESIUNII

Apărut in *Dreptatea,* an XI, nr. 2870, 8 iunie 1937, p. 1.

D. VAIDA ŞI „CAPTAREA" DREPTEI

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2913, 3 august 1937, p. 1.

PROPRIETARI COMUNIŞTI

Apărut în Viaţa românească, an XXIX, nr. 8-9/1937, pp. 83-85, la rubrica „Cronica internă" şi reluat în *Dreptatea,* an XI, nr. 2943, 8 septembrie 1937, pp. 1—2

POSIBILITĂŢI DE SUCCESIUNE

Apărut în *Viaţa românească,* an XXIX, nr. 10/1937, pp. 95-97, la rubrica „Cronica internă"

UN DECENIU

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2988, 2 noiembrie 1937, p. 1-

AMENINŢĂRI IN VINT

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2990, 5 noiembrie 1937, p. 1.

Mihai Ralea exprimă aici, în treacăt, rezerva P.N.Ţ. faţă de Frontul popular antifascist, preconizat atît de P.C.R., cît şi de numeroase alte forţe democratice. Simpatizant al Franţei, unde lozinca Frontului popular dăduse rezultate spectaculoase, Ralea nu putea să-i fie potrivnic în forul său interior. El reprezenta însă, ca director al *Dreptăţii,* poziţia partidului din care făcea parte. Cu toate acestea, mulţi membri marcanţi ai P.N.Ţ. s-au pronunţat în epocă pentru închegarea unui larg şi puternic Front antifascist.

Dacă atitudinea oficială a P.N.Ţ. era ostilă acestuia, faptul se datora atît anticomunismului mărturisit al multora din liderii săi, cît şi dorinţei lor de a nu-şi îngreuna drumul spre putere. Pe de altă parte, păstrîndu-şi în mod constant convingerile antifasciste, cei mai mulţi din fruntaşii ţărănişti considerau partidul lor drept cea mai puternică citadelă a democraţiei române în interiorul. şi în jurul căreia trebuiau să se reunească toţi militanţii pentru cauza ei.

Cu toate acestea, obiectiv vorbind, multe dintre personalităţile de prestigiu ale P.N.Ţ. au contribuit practic nu numai o dată la acţiunile Frontului popular antifascist, luînd poziţie fermă în favoarea direcţiilor de luptă ale acestuia. încît se poate conchide că rezerva oficială faţă de Front a fost de mai multe ori mai curînd o atitudine tactică decît una principială. (V. pe larg în I. Scurtu : op. *cit.,* pp. 333—365.)

RAMSAY MACDONALD

Apărut în *Dreptatea,* an XI, nr. 2996, 12 noiembrie 1937, p. 1.

FIAT JUSTIŢIA, PEREAT MUNDUS

Apărut în *Dreptatea,* an XII, nr. 3037, 4 ianuarie 1938, p. 1.

Mihai Ralea se referă aici la alegerile parlamentare din 20 decembrie 1937. Cu această ocazie, P.N.Ţ. a recoltat 20,40% din sufragii. Nici P.N.L., de guvernămînt, n-a obţinut, fapt fără precedent, d'ecît 35,92% din voturi,. ceea ce nu i-a mai permis să se menţină la putere.

în noiembrie acelaşi an, s-au petrecut pentru P.N.Ţ. cîteva evenimente importante. însărcinat să formeze guvernul, ou condiția sine qua non de a colabora cu Al. Vaida-Voevod, Ion Mihalache, după o furtunoasă consultare cu Delegația Permanentă a partidului, s-a văzut în situația de a depune mandatul şi de a încredința zece zile mai tîrziu preşedinția lui Iuliu Maniu. Primul act al acestuia, care avea să conducă la grave consecințe, a fost încheierea, la 25 noiembrie 1937, a unui pact de neagresiune electorală cu partidul „Totul pentru țară" al lui Corneliu Zelea Codreanu, sub care se manifesta de fapt pe plan politic Garda de fier, dizolvată în 1933. De acest pact aveau să profite în primul rînd legionarii, care au atins în alegerile din 1937 un procent îngrijorător (15,58%), plasîndu-se imediat după P.N.L. şi P.N.Ţ.

Toate aceste împrejurări au accentuat tensiunea dintre aripa de stînga şi cea de dreapta din F.N.Ţ., iar cînd regele, acționînd prin surprindere, a desemnat prim-ministru pe O. Goga, aducînd la putere Partidul Național-Creştin, un grup de lideri ai P.N.Ţ. cu opțiuni net antifasciste, în frunte cu Armând) Călinescu, au acceptat să intre în noul guvern. Lor li se vor alătura şi alții la 30 martie 1938, în al doilea cabinet de după instaurarea dictaturii regale. Cu acest prilej, Mihai Ralea va deveni ministru al Muncii, consfințind ruptura definitivă a țărăniştilor radicali cu linia imprimată partidului de Iuliu Maniu (Cf. şi Z. Ornea : *op cit.,* pp. 95—96.)

TRĂDĂRILE

Apărut în *Dreptatea,* an XII, nr. 3040, 8 ianuarie 1938, p. 1.

PSIHOLOGIE ŞI PEDAGOGIE

Apărut în *Dreptatea,* an XII, nr. 3043, 12 ianuarie 1938, p. 1.

PRIMELE MĂSURI

Apărut în *Dreptatea,* an XII, nr. 3046, 15 ianuarie 1938, p. 1.

GUVERNUL LA LUCRU

Apărut în *Dreptatea,* an XII, nr. 3048, 18 ianuarie 1938, p. 1.

ŢARA DE DREPT ŞI ŢARA DE FAPT

Apărut în *Dreptatea,* an XII, nr. 3054, 26 ianuarie 1938, p. 1.

JOCUL DE-A REVOLUŢIA

Apărut în *Dreptatea,* an XII, nr. 3057, 29 ianuarie 1938, p. 1.

PARTIDUL LIBERAL ŞI LEGIONARII

Apărut în *Dreptatea,* an XII, nr. 3062, 4 februarie 1938, p. 1.

SUMAR